

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
Περίοδος Β', Έτος 18^ο, Τεύχος 37-38, ΠΡΕΒΕΖΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ	Ν. ΚΑΡΑΜΠΕΛΑΣ, ΟΔ. ΜΠΕΤΣΟΣ, ΕΛ. ΒΕΤΣΙΟΣ, Π. ΑΡΤΑΒΑΝΗΣ, Γ. ΚΟΥΡΤΗΣ, Β. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ, ΣΠ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ
ΠΟΙΗΣΗ	Θ. ΚΑΤΩΓΙΑΝΝΗΣ, Δ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, ΙΩΑΝ. ΚΑΠΩΝΗΣ
ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ	ΙΩΑΝ. ΚΑΠΩΝΗΣ, Σ. ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ	ΕΥΑΓ. ΑΥΔΙΚΟΣ, ΣΤ. ΣΤΑΜΑΤΗΣ, ΧΡ. ΣΚΑΝΔΑΛΗΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	ΣΠ. ΝΤΡΙΚΟΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	ΑΝΔΡ. ΚΑΡΖΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ	ΗΛ. ΚΑΚΟΥΡΗΣ, Ν. ΝΤΟΥΣΚΑΣ

Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2001

Πρεβεζάνικα Χρονικά
Περιοδική έκδοση της
Δημοτικής Βιβλιοθήκης
Πρέβεζας
«Γυμνασιάρχης Χ. Κοντός»

Έδρα

Εθν. Αντίστασης 10
481 00 Πρέβεζα
Τηλ. (06820) 29889

Συντακτική Επιτροπή

Κακούρης Ηλίας
Καράμπελας Νίκος
Κατσαούνης Μιχάλης
Λάμπρος Σπύρος
Μουστάκης Γεώργιος
Ντούσκας Νικόλαος
Σουμαλεύρης Σπύρος
Σταμάτης Στέφανος
Συνέσιος Λάζαρος
Τζίμας Κωνσταντίνος
Τζούρος Θωμάς
Τζούρου Βικτωρία

Επιμέλεια-Σελιδοποίηση

Καράμπελας Νίκος
Λάμπρος Σπύρος

Εκτύπωση

Εκδοτική Ο.Ε.
Γ. Μπεζεβέγκης & Σία
Π. Τσαλδάρη 37
481 00 Πρέβεζα

Κεντρική διάθεση

Δημοτική Βιβλιοθήκη
Πρέβεζας

Τιμή τεύχους

6 ευρώ

Συνδρομές

Ετήσια 10 ευρώ
Φοιτητική 5 ευρώ
Οργανισμοί 20 ευρώ

Πρεβεζάνικα ΧΡΟΝΙΚΑ

Περίοδος Β' - Έτος 18"

Τεύχος 37-38
Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2001

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΙΣΤΟΡΙΑ

- Νίκος Δ. Καράμπελας, Οικονομολόγος
Ο Δανός αρχαιολόγος Peter O. Brøndsted στην Πρέβεζα σελ. 5
- Οδυσσέας Μπέτσος, Συντ. Δάσκαλος - Ιστοριοδίφης
Θεοφάνειος Σκολή: Ευεργέτες και δωρητές
Α. Ευεργέτες: β) Θεόδωρος Τσιντώσης και η σύζυγός
του Αικατερίνη, το γένος Καρναβάλλη ..... σελ. 39
- Ελευθέριος Βέτσιος, Φιλολόγος - Ιστορικός
Η δασμολογική πολιτική των Βενετών στην περιοχή του
Αμβρακικού Κόλπου στις αρχές του 18^{ου} αιώνα (με βάση
τα βενετικά αρχεία) ..... σελ. 45
- Πέτρος Αρταβάνης, Ταξίαρχος (ΠΖ) ε.α.
Ιστορία του 15^{ου} Συντάγματος Πεζικού (2^ο μέρος) ..... σελ. 51
- Γεώργιος Κούρτης, Δικαστής-Πάρεδρος Ελεγκτικού Συνεδρίου
Η απελευθέρωση της Πρέβεζας: Αρχή νέας πορείας της
Ηπείρου στην ανάπτυξη και τον πολιτισμό ..... σελ. 79
- Βικτωρία Παπαγεωργίου-Τζούρου, Χημ. Μηχανικός
Ο διωγμός της Ορθοδοξίας στα 1890 ..... σελ. 87
- Σπύρος Σουμαλεύρης, Ιατρός Μαιευτήρας-Γυναικολόγος
Χρήστος Σπ. Καραμουστάκης, φαρμακοποιός (1884-1977) σελ. 93

ΠΟΙΗΣΗ

- Δημήτριος Παπαδημητρίου, Συντ. Δάσκαλος ..... σελ. 131
- Θέμης Κατωγιάννης, Καθηγητής Φιλολόγος ..... σελ. 134
- Ιωάννης Καπώνης, Συντ. Δημόσιος Υπάλληλος ..... σελ. 136

ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΠΟΙΗΣΗ

- Ιωάννης Καπώνης - Σωκράτης Γιωτόπουλος, Μουσικός σελ. 138

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

- Ευάγγελος Αυδίκος, Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας
Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Η καφετέρια με τις ψάθινες ομπρέλες ..... σελ. 141
- Στέφανος Σταμάτης, Πεζογράφος
Η σφαίρα κι ο Εβραίος ..... σελ. 153
- Χρήστος Σκανδάλης, Συντ. Δάσκαλος - Συγγραφέας
Στο παζάρι της Φιλιππιάδας ..... σελ. 159

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

- Σπύρος Νιρίκος, Φοιτητής Φιλοσοφικής
Έπικτητος, ο φιλόσοφος της Νικόπολης ..... σελ. 165

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρέας Καρζής, Λαογράφος
Μύλων και μυλωνάδων ανέκδοτες ιστορίες ..... σελ. 171

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

- Ηλίας Κακούρης, Θεολόγος - Πτυχ. Φιλολογίας & του Διδα-
σκαλείου Μέσης Εκπ/σης - Επίτιμος Προϊστάμενος Δ/σης
Β/θμιας Εκπ/σης
«Το χειμωνιάτικο ρόδο» του Oscar Wilde: ένα, δραμα-
τικής υφής, μυθολόγημα, μνημικό του δημιουργικού
πόνου (παιδαγωγική ανάγνωση του μύθου) ..... σελ. 195
- Νικόλαος Ντούσκας, Δάσκαλος - Δ/ντής 3^{ου} Δημ. Σχολείου
Πρέβεζας - Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστ. Ιωαννίνων
Η ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη διδασκαλία και
τη μάθηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επι-
τυχία του διδακτικού έργου ..... σελ. 237

Πίνακας εξωφύλλου

«θέλω να ζήσω» (λάδι σε πανί) του Δημ. Μπέκα

Πίνακας οπισθοφύλλου

«Μοναχικός ή τρισδιάστατη φωτογραφία» (λάδι σε ξύλο) του Δημ. Μπέκα

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΕΚΑΣ

Γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1951. Αυτοδίδακτος ζωγράφος. Μέλος Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών Ελλάδας (ΕΕΤΕ). Άλλες δραστηριότητες: 10ετία 1980-90 Πολιτιστικά Δήμου Πρέβεζας (αφίσες, ζωγραφική σε διάφορες εκδηλώσεις), Επιτροπή Ειρήνης Πρέβεζας (αφίσες κ.λπ.), θεατρική Σκηνή Πρέβεζας (σκηνικά, αφίσες, προγράμματα). Διεύθυνση: Θ. Χαβίνη 33, Πρέβεζα 48100, τηλέφωνο 06820-27347.

Ατομικές εκθέσεις	1981 Πνευματικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας
	1983 «Νικοπόλεια '83», Πρέβεζα
	1985 «Πρέβεζα», Πνευματικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας
	1987 «Πρέβεζα», Πνευματικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας
	1989 «Χωρίς τίτλο», Πρέβεζα
	1990 «Αναδρομική», Πρέβεζα
	1993 «Ανακύκλωση του πλανήτη», Πρέβεζα
	1995 «Η Τέχνη της Ζωής», Πρέβεζα
	1997 «Τέχνη χωρίς σύνορα», Πρέβεζα
	1998 «Μπουτίκ Αναστασία», Πρέβεζα
	1989 «Sorry, λάθος... για τεχνικούς λόγους», Πρέβεζα
	2001 «Η Ιστορία επαναλαμβάνεται», Πρέβεζα
Ομαδικές εκθέσεις	1982, 1986, 1987 Πνευματικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας
	1994 Συνάντηση Ευρωπαίων Δήμων Εταίρων, Πρέβεζα
	1999 Εργατικό Κέντρο Πρέβεζας
	1999 Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ανατολής
	1999 Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννιτών (Ομαδική μελών ΕΕΤΕ)
	1999-2000 Ομαδική Πρεβεζάνων ζωγράφων στη Δανία (Συνάντηση Δώδεκα Ευρωπαίων Δήμων)

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ «ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ ΧΡ. ΚΟΝΤΟΣ»

Ώρες λειτουργίας

Δευτέρα	9.00 - 14.00	
Τρίτη	9.00 - 14.00	& 17.30 - 20.30
Τετάρτη	9.00 - 14.00	
Πέμπτη	9.00 - 14.00	& 17.30 - 20.30
Παρασκευή	9.00 - 14.00	& 17.30 - 20.30

Διεύθυνση: Εθν. Αντίστασης 10, Πρέβεζα
Τηλέφωνο: 06820-29889

ΣΤΕΛΙΟΣ Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ

Η ΠΡΕΒΕΖΑ

ΣΤΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΠΡΕΒΕΖΑ 2001

Ο Δανός αρχαιολόγος Peter O. Brøndsted στην Πρέβεζα¹

Επιμέλεια - Παρουσίαση
Νίκου Δ. Καράμπελα

Στις 25 Αυγούστου του 1810 φθάνουν στην Πρέβεζα πέντε φίλοι από διαφορετικά μέρη της Ευρώπης. Δύο Δανοί, ο αρχαιολόγος και φιλόλογος Peter Oluf Brøndsted μαζί με το φιλόλογο και μουσικό Georg H.C. Koës, στενό του φίλο και αδελφό της αρραβωνιαστικιάς του, δύο Γερμανοί, ο αρχιτέκτονας Carl Haller von Hallerstein από τη Νυρεμβέργη μαζί με το ζωγράφο Jacob Linckh από τη Βυρτεμβέργη και ένας Εσθονός, ο βαρόνος Otto Magnus von Stackelberg. Ο πρωταρχικός τους σκοπός ήταν να περιγράψουν την αρχαία και νέα Ελλάδα μέσω της τοπογραφίας, της ιστορίας, των τεχνών και των εθίμων της. Και οι πέντε πήραν την πρώτη γεύση μιας «τούρκικης πόλης» και δύο μέρες αργότερα επισκέφθηκαν «τα πρώτα ερείπια σε ελληνικό έδαφος, τα ερείπια της πόλης της νίκης του Αυγούστου, της Νικόπολης». Στις 28 Αυγούστου φεύγουν με πλοίο από την Πρέβεζα για την Πάτρα. Οι τρεις αυτές μέρες ήταν αρκετές για να αφήσουν σε μας το ομορφότερο χαρακτηριστικό της Πρέβεζας, μία άποψη του λιμανιού και της πόλης από το λοφίσκο βόρεια της “Βρυσούλας” (σημερινή ονομασία “Απέργη”), με τέσσαρες Τούρκους προύχοντες να καπνίζουν κάτω από δύο ελιές, λιθογραφία που κοσμεί το βιβλίο του βαρόνου Στάκελμπεργκ με τίτλο “Η Ελλάς”², ένα μοναδικό σκίτσο του σαραγιού του Αλή Πασά στο Μύτικα της Πρέβεζας από τον Carl Haller von Hallerstein και αρκετά λεπτομερή σκίτσα των ερειπίων της αρχαίας Νικόπολης από τον ίδιο³.

¹ Βραχύτατη περίληψη του άρθρου αυτού δημοσιεύτηκε στο ένθετο “Επτά Ημέρες” της εφημερίδας *Η Καθημερινή* την Κυριακή 28η Ιανουαρίου 2001 με τίτλο “Ξένοι περιηγητές στην Πρέβεζα”, σελ. 11-13.

² Στο βιβλίο του Otto Magnus von Stackelberg, *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques dessinées par O.M. Baron de Stackelberg*, υπάρχουν δύο λιθογραφίες σχετικές με την περιοχή μας: αυτή που αναφέρεται στο κείμενο και απεικονίζεται στο λεύκωμα *Νικόπολις-Πρέβεζα* των εκδόσεων Έργον, Πρέβεζα 1994, με αριθμό καταχώρησης 16 και η δεύτερη που απεικονίζει τη Νικόπολη και υπάρχει στο προαναφερθέν λεύκωμα *Νικόπολις-Πρέβεζα*, με αριθμό καταχώρησης 37.

³ Τα πρωτότυπα αυτά σκίτσα βρίσκονται στην Εθνική και Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη του Στρασβούργου καταχωρημένα στα χειρόγραφα με αριθμό Ms 2724², 5.

Ο Δανός αρχαιολόγος Peter Oluf Brøndsted, όπως τον σχεδίασε ο μηχανικός και μινιατουρίστας Henrik Plötz το 1813, όταν επέστρεψε από την Ελλάδα.

Βασιλική Βιβλιοθήκη της Κοπεγχάγης

Στις 12 Δεκεμβρίου του 1812 ο Brøndsted επιστρέφει στην Πρέβεζα για να συναντήσει τον Αλή Πασά. Έχει τότε μαζί του το δεκαπεντάχρονο Nicolo Lunzi (Νικολό Λούντζι), γιο του τέως Δανού προξένου στη Ζάκυνθο. Η χήρα μητέρα του Νικολό, Μαρία Lunzi, ήταν αυτή που είχε βοηθήσει το φίλο του Brøndsted, Georg Koës, τις τελευταίες μέρες της ζωής του στη Ζάκυνθο τον Αύγουστο του 1811. Συναντά τον Αλή στο σεράι του στην Πρέβεζα, μαζί με τον Άγγλο πρόξενο στη Ζάκυνθο Σπυρίδωνα Φορρέστι (Spiridon Forresti). Μας περιγράφει γλαφυρά το παλάτι του Αλή στα "Πα-

λιοσόραγα”⁴ και την πρώτη του συνάντηση με «αυτόν τον παράξενο γέροντα».

Ο Δανός καθηγητής, αρχαιολόγος και φιλόλογος Peter Oluf Brøndsted (1780-1842) ταξίδεψε στην Ελλάδα στα 1810 έως 1813 και εθεωρείτο πρωτοπόρος στο χώρο της αρχαιολογίας. Έγινε γνωστός με τη δημοσίευση των ανασκαφικών εργασιών του στην Κέα και την έρευνά του στα μάρμαρα του Παρθενώνα. Σχεδίαζε να εκδώσει άλλους έξι τόμους για την αρχαία και νέα Ελλάδα αλλά, με τον αιφνίδιο θάνατό του το 1842, τα σχέδιά του δεν πραγματοποιήθηκαν. Δημοσιεύτηκαν όμως, μετά το θάνατό του, τα χειρόγρατά του από διαλέξεις που έδωσε στη Δανία σχετικές με το ταξίδι του στην Ελλάδα. Μεταξύ των χειρογράφων του Brøndsted υπήρχαν και “Οι συνομιλίες με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων στα 1812”, που σίγουρα ο ίδιος ήθελε να παρουσιάσει σε ακροατήριο εκτός Δανίας.

Οι “συνομιλίες” αυτές πρωτοδημοσιεύτηκαν σε αγγλικό κείμενο το 1999 από το Ινστιτούτο της Δανίας στην Αθήνα και επιμέλεια του Jacob Isager⁵. Ο Brøndsted έγραψε το κείμενο αυτό μετά το θάνατο του Αλή Πασά το 1822 και αντικατοπτρίζει πολύ παραστατικά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης του 1821. Παρουσιάζει γλαφυρά το πώς η δύναμη στα χέρια ενός “δεσπότη” μπορεί να λειτουργήσει άλλοτε για καλό και άλλοτε για κακό, να ευεργετήσει ή να κακοποιήσει τους ανθρώπους στους οποίους “δεσπόζει”.

Ο Brøndsted γεννήθηκε το 1780 στην Κοπεγχάγη της Δανίας. Ο πατέρας του ήταν ιερέας και παρόλη την επαρχιώτικη ανατροφή του η συμπεριφορά του δεν ήταν καθόλου χοντροκομμένη ή παλιομοδίτικη. Σε ηλικία 16 ετών εκινείτο με ευκολία σε όλους τους κοινωνικούς κύκλους και ήταν ήρεμος και απλός στην εμφάνιση. Η καλή του υγεία και η γερή του κράση τον βοήθησαν πολύ αργότερα όταν ταξίδευε κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες. Όταν ήταν νεαρός θαύμαζε το Ναπολέοντα και δεν του άρεσαν οι Εγγλέζοι αλλά αργότερα άλλαξε ριζικά τη γνώμη του και για τους δύο.

Αποφοίτησε από το πανεπιστήμιο της Κοπεγχάγης το 1802 με πτυχίο θεολογίας και συνέχισε σε φιλολογικές σπουδές όπου το 1804 πρώτευσε με διάκριση. Έπαιρνε ενεργά μέρος στην κοινωνική ζωή της Κοπεγχάγης, του άρεσε πολύ η μουσική και ήταν άριστος πιανίστας. Αρραβωνιάστηκε με τη δεκαπεντάχρονη Φρειδερίκη Κοές, την οποία όμως πολύ σύντομα άφησε μόνη για επτά χρόνια, καθώς το 1806 ο Brøndsted (ήδη

⁴ Το οικόπεδο του Αλή Πασά στην Πρέβεζα κτίστηκε το τελευταίο τέταρτο της δεκαετίας 1800-1810 στη θέση όπου παλαιότερα υπήρχε το κάστρο της Πρέβεζας ή Κάστρο της Μπούκας, το οποίο καταδαφίστηκε το 1701 σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης του Κάρλοβιτς. Η περιοχή αυτή λέγεται και σήμερα “Παλιοσόραγα” – υπάρχει εκεί το “Μνημείο του Ναύτη”, το “Τουριστικό Περίπτερο” και τα Ιαματικά Λουτρά – και σώζονται ακόμα μέρη των θεμελίων του Κάστρου της Μπούκας και του Σαραγιά του Αλή Πασά.

⁵ Το άρθρο μου αυτό βασίζεται κυρίως σε κείμενα της έκδοσης του Ινστιτούτου της Δανίας στην Αθήνα με τίτλο: Peter Oluf Brøndsted, *Interviews with Ali Pasha of Ioannina in the autumn of 1812; with some particulars of Epirus and the Albanians of the present day*, edited with an introduction by Jacob Isager, The Danish Institute at Athens, 1999.

Ο Δανός φιλόλογος Georg Koës σε χαρακτηριστικό του Andreas Flint στο Παρίσι το 1808
Βασιλική Βιβλιοθήκη της Κοπεγχάγης

Δρ. Φιλοσοφίας), μαζί με τον αδελφό της αρραβωνιαστικιάς του φιλόλογο Georg Koës, ξεκίνησε για το ταξίδι των παιδικών του ονείρων, να επισκεφθεί την Ελλάδα. Για το ταξίδι τους αυτό υποστηρίχθηκαν οικονομικά ο μεν Brøndsted από το ταμείο "ad usos publicos" και ο Koës από την οικογένειά του. Στη διαδρομή για τον τελικό προορισμό τους καθυστέρησαν στη Γερμανία λόγω της μάχης της Ιένας στη Σαξωνία και πήραν μέρος στο πανηγύρι για τους γάμους του Γκαίτε στη Βαϊμάρη (Weimar).

Στη Δρέσδη συνάντησαν το Δανό ποιητή Adam Oehlenschläger ο οποίος τους ακολούθησε μέχρι το Παρίσι. Ο Brøndsted και ο Koës πέρασαν στο Παρίσι πάνω από τρία χρόνια μελετώντας σε βιβλιοθήκες και εξετάζοντας συλλογές προετοιμαζόμενοι για την επίσκεψή τους στην Ελλάδα. Το καλοκαίρι του 1809 άφησαν το Παρίσι και τοποθετήθηκαν προς τη Ρώμη, την οποία είχαν καταλάβει οι Γάλλοι την ίδια χρονιά.

Ο Γερμανός αρχιτέκτονας Carl Haller von Hallerstein. Σχέδιο με μολύβι του Otto Magnus von Stackelberg, στη Ζάκυνθο στις 2 Μαρτίου 1814

Εθνική Συλλογή Αρχαιοτήτων, Μόναχο

Στο Παρίσι συνάντησαν τρία πρόσωπα που θα γίνονταν οι στενοί τους φίλοι και συνταξιδιώτες τους στην περιήγησή τους στην Ελλάδα: το Γερμανό αρχιτέκτονα Carl Haller von Hallerstein⁶ από τη Νυρεμβέργη, το Γερμανό ζωγράφο Jacob Linckh από

⁶ Απόγονος της οικογένειας von Hallerstein έχει επισκεφθεί την Πρέβεζα (διέμενε στο κάμπινγκ "Indian Village" στον Παντοκράτορα) και έχει γνωριστεί με τον κ. Διονύσιο Γιαννουλάτο.

Ο Εσθονός βαρόνος Otto Magnus von Stackelberg.
Σχέδιο του Carl Christian Vogel von Vogelstein στις 23 Μαΐου 1819
Κρατική Πινακοθήκη Δρέσδης

τη Βυρτεμβέργη και το βαρόνο Otto Magnus von Stackelberg από την Εσθονία. Οι πέ-
ντε μαζί σχεδίασαν το ταξίδι τους στην Ελλάδα. Συναντιόνταν συχνά στο “Cafe
Greco”, στην “Ισπανική Σκάλα” της Ρώμης. Για να αποφύγουν δυσκολίες που τυχόν
ενέκυπταν από τις τουρκικές αρχές, οι δύο Δανοί θα ενεργούσαν ως διπλωματικοί εκ-
πρόσωποι στην Υψηλή Πύλη, ο Haller von Hallerstein θα έκανε το γραμματέα τους,
ενώ ο Stackelberg και ο Linckh θα ακολουθούσαν σαν απλοί ταξιδιώτες.

Ο πρωταρχικός τους σκοπός ήταν να προετοιμάσουν μία περιγραφή της Ελλάδας,
αρχαίας και νέας, της τοπογραφίας, της ιστορίας, της τέχνης και των εθίμων της. Η με-
λέτη της ελληνικής μουσικής από τον Κοῆς θα προσετίθετο στην περιγραφή, αλλά δυ-
στυχώς ποτε δεν δημοσιεύτηκε, λόγω του πρόωρου θανάτου του Κοῆς.

Η παρέα ξεκίνησε από τη Ρώμη το Μάιο του 1810, παρέμεινε στη Νάπολη για λίγο και έχοντας επιζήσει από ένα ναυάγιο, πριν καλά καλά βγουν από το Ότραντο, έφτασαν στην Κέρκυρα στο τέλος Ιουλίου του 1810 σε ένα πλοίο φορτωμένο με σκόρδα. Μία ασθένεια του Στάκελμπεργκ τους ανάγκασε να παραμείνουν στην Κέρκυρα για ένα μήνα περίπου και στις 25 Αυγούστου του 1810 έφτασαν στην Πρέβεζα, όπου είχαν την πρώτη τους γεύση και εμπειρία μιας «τούρκικης πόλης». Δύο μέρες αργότερα μπόρεσαν να επισκεφθούν τα πρώτα αρχαιολογικά ερείπια σε ελληνικό έδαφος, τα ερείπια της Νικόπολης, της πόλης της νίκης του Αυγούστου, που ιδρύθηκε από τον Καίσαρα Αύγουστο μετά τη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου το 31 π.Χ.

Έμειναν στην Πρέβεζα τρεις μέρες και την 28η Αυγούστου 1810 ο Carl Haller von Hallerstein σχεδίασε τα ερείπια της Νικόπολης, πριν φύγουν με το πλοίο από την Πρέβεζα για την Πάτρα. Η παρέα φτάνει στην Αθήνα στις 14 Σεπτεμβρίου 1810 και εκεί σύντομα αισθάνονται οικεία. Συναντούν και συνάπτουν φιλία με το λόρδο Βύρωνα, μέσω του οποίου γνωρίζονται με το Γάλλο πρόξενο Louis François Fauvel⁷ και τον Ιταλό ζωγράφο Γιοναππί Battista Lusieri που ήταν αντιπρόσωπος του λόρδου Έλγιν⁸.

Το ημερολόγιο του Brøndsted στην Ελλάδα αρχίζει στις 24 Αυγούστου 1810 και συνεχίζει μέχρι την 8η Φεβρουαρίου 1811. Στη διάρκεια του χειμώνα εξερευνούν την Αθήνα και τα περίχωρά της. Στην Αθήνα επίσης συναντούν τους Άγγλους αρχιτέκτονες Charles Robert Cockerell και John Foster, οι οποίοι προστέθηκαν στην ομάδα τους και συνέβαλαν με σχέδια και νέες ιδέες. Βλέπουν με τα μάτια τους τα μάρμαρα του Παρθενώνα που έχει αποσπάσει ο Lusieri κατ' εντολή του λόρδου Έλγιν

Ο Άγγλος αρχιτέκτονας Charles Robert Cockerell.
Σχέδιο με μολύβι του Otto Magnus von Stackelberg.

Εθνική Συλλογή Αρχαιοτήτων, Μόναχο

⁷ Ο Louis François Fauvel ήταν ένας παθιασμένος ερευνητής και συλλέκτης ελληνικών αρχαιοτήτων και αναμφισβήτητα επαρκέστατος γνώστης των αρχαίων έργων τέχνης που υπήρχαν στην Αθήνα την εποχή εκείνη.

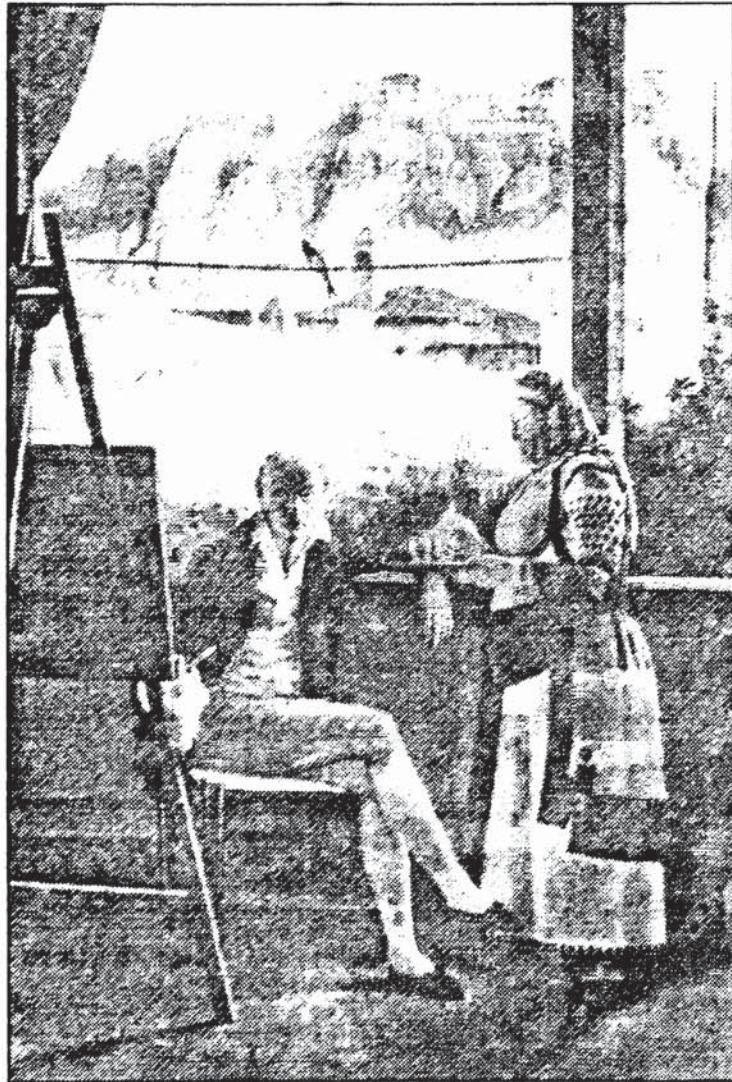
⁸ Ο λόρδος Έλγιν ήταν την εποχή εκείνη πρέσβης της Βρετανίας στην Υψηλή Πύλη, στην Κωνσταντινούπολη.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

και μένουν άναυδοι με τον απαράδεκτο τρόπο που ο Lusieri έχει μεταχειριστεί τον Παρθενώνα. Ο Brøndsted αναχωρεί από την Αθήνα για την Κωνσταντινούπολη και τη Μικρά Ασία την άνοιξη του 1811 μαζί με τους Koës και Stackelberg. Οι Haller, Linckh, Cockerell και Foster άρχισαν την επιτυχή ανασκαφή τους στο ναό της Αφάιας Αθηνάς στην Αίγινα. Στις αρχές του Αυγούστου 1811 οι Haller και Linckh επισκέφθηκαν τη Ζάκυνθο συνοδευόμενοι από τον Koës ο οποίος επέστρεψε στην Αθήνα από τη Μικρά Ασία αφήνοντας τους Brøndsted και Stackelberg στην ακτή της Μικράς Ασίας. Ο Koës αρρωσταίνει από βαριά πνευμονία και πεθαίνει στη Ζάκυνθο μόλις στα 29 του χρόνια. Ο Brøndsted μαθαίνει τα άσχημα νέα για τον αδελφικό του φίλο και αδελφό της αρραβωνιαστικιάς του όταν επέστρεψε βεβιασμένα στην Αθήνα λόγω βαριάς δυσεντερίας που έπαθε στη Μικρά Ασία. Ο ίδιος γράφει στο ημερολόγιό του τον Οκτώβριο του 1811: «Καθώς πλησιάζω στην Αθήνα αισθάνομαι σα να επιστρέφω στα πατρώα εδάφη. Δεν είμαι ακόμη εντός των τειχών των Αθηνών και όσο μπορώ χαίρομαι αυτό το συναίσθημα της επιστροφής σε πατρώα γη. Εντός των τειχών με περιμένουν γράμματα και τα μαντάτα της αποδημίας του μοναδικού μου φίλου. Φτάσαμε μαζί στην Αθήνα από την Κόρινθο δεκατρείς μήνες πριν με μία εντελώς διαφορετική διάθεση». Το χειμώνα του 1811-1812 ο Brøndsted έκανε ανασκαφές στην Κέα, την άνοιξη του 1812 εργάζεται στην Αίγινα και τη Σαλαμίνα και τον Ιούνιο βοηθά το Haller στις ανασκαφές του στο ιερό του Επικούριου Απόλλωνος στις Βάσσες. Από την Αρκαδία πηγαίνει στη Λακωνία και από κει στην Καλαμάτα. Στο πέρασμά του από τον Ταΰγετο του επιτίθενται και τον ληστεύουν, γεγονός που αναφέρει αργότερα στον Αλή Πασά. Το Σεπτέμβριο του 1812 ξεκινά το ταξίδι της επιστροφής στη Δανία. Επισκέπτεται τον τάφο του φίλου του Georg Koës στη Ζάκυνθο. Η κοντέσα Μαρία Λούντζι, χήρα του προξένου της Δανίας στη Ζάκυνθο, ενημερώνει το Brøndsted για τις λεπτομέρειες του θανάτου του φίλου του. Η Μαρία Λούντζι φρόντιζε τον Koës τις τελευταίες μέρες της ζωής του. Ο γιος της Νικολό Λούντζι, δεκαπεντάχρονος τότε, ακολούθησε το Brøndsted στη Δανία και έγινε πολύ καλός φίλος της κόρας αυτής. Παρέμεινε στη Δανία μέχρι το 1819 κάνοντας το σπίτι του Brøndsted δεύτερο σπίτι του. Φεύγοντας από τη Ζάκυνθο σταμάτησαν στην Κεφαλλονιά και την Ιθάκη πριν φτάσουν στην Πρέβεζα τη 12η Δεκεμβρίου 1812. Εκεί ο Brøndsted συναντάται με τον Αλή Πασά στο σεράι του (στα "Παλιοσάραγα"). Στο σεράι της Πρέβεζας σίγουρα συζητήθηκε ο γαλλο-ρωσικός πόλεμος, καθότι την εποχή εκείνη ο στρατός του Ναπολέοντα είχε φτάσει στη Μόσχα αλλά οπισθοχώρησε λόγω του δριμύ χειμώνα. Ο Brøndsted εμμέσως αναφέρεται στην καταστροφή της γαλλικής φρουράς της Πρέβεζας από τον Αλή το 1798 (γνωστή ως "Χαλασμός της Πρέβεζας") και την αποστολή των κεφαλιών των Γάλλων αιχμαλώτων στην Κωνσταντινούπολη. Ο Brøndsted δίνει ενδιαφέροντα στοιχεία για τις σχέσεις του Αλή με τους Γάλλους, αναφέροντας σαν πληροφοριοδότες του κάποιους Έλληνες των Ιωαννίνων. Μετά τις νίκες του Ναπολέοντα στην Ιταλία, ο Αλή προσπάθει να αλλάξει πολιτική υπέρ των Γάλλων, αλλά αργότερα αλλάζει γνώμη και γίνεται

και πάλι εκθρικός προς τους Γάλλους, γεγονός που ιδιαίτερα ενοχλεί το Ναπολέοντα. Οι "ερωτοτροπίες" του Αλή με τους Γάλλους παίρνουν διάφορες μορφές, περίεργες μερικές φορές, όπως αυτή της κατάσχεσης αρκετών κιβωτίων με εξαιρετα αρχαία ελληνικά βάζα, τα οποία ήταν έτοιμα για φόρτωση προς την Αγγλία από τον Γιοναννί Battista Lusieri, εκπρόσωπο του λόρδου Έλγιν. Μετά την κατάσχεσή τους ο Αλή τα δωρίζει στο Ναπολέοντα. Μπορεί, ίσως, η πράξη αυτή να είχε κατάλληλα ενορχηστωθεί από το Γάλλο πρόξενο στην Αθήνα Fauvel. Ο Brøndsted συναντάται με τον Αλή Πασά τρεις φορές στην Πρέβεζα, όπως ο ίδιος περιγράφει στο ημερολόγιό του. Περνά τον Ιανουάριο και το μισό Φεβρουάριο του 1813 στα

Ο Γάλλος πρόξενος στην Αθήνα Louis Franfois Fauvel. Μέρος λιθογραφίας του Louis Dupré του 1825.

Ιωάννινα, την πρωτεύουσα του πασαλικιού του Αλή. Από την Κέρκυρα φεύγει για την Ιταλία, μένει στη Ρώμη για πέντε εβδομάδες και μετά από στάσεις στη Φλωρεντία, Βενετία, Βιέννη και αρκετές γερμανικές πόλεις, επιστρέφει στη Δανία το Σεπτέμβριο του 1813. Παντρεύεται την αρραβωνιαστικιά του Φρειδερίκη Κοϋς και στα επόμενα τέσσερα χρόνια κάνουν τρία παιδιά, ένα γιο και δύο κόρες. Λίγες μέρες μετά την τρίτη γέννα η γυναίκα του πεθαίνει και ο Brøndsted αποφασίζει να αφήσει τα τρία μικρά του παιδιά στη δίδυμη αδελφή της γυναίκας του και τον άντρα της και να επιστρέψει στη Ρώμη για να συνεχίσει την εργασία της έκδοσης των αποτελεσμάτων των ερευνών του στην Ελλάδα, την οποία θεωρούσε πλέον ότι ήταν ο σκοπός της ζωής του. Το Σεπτέμβριο του 1818 φεύγει από τη Δανία για τη Ρώμη. Συναντά και πάλι το Γκαίτε στη Βαϊμάρη και στη Νυρεμβέργη μαθαίνει από τον αδελφό του Haller ότι ο αρχιτέκτονας Carl Haller von Hallerstein σκοτώθηκε στην κοιλάδα των Τεμπών, όπου τον είχε προσλάβει ο Βελλή Πασάς, γιος του Αλή, για να κατασκευάσει μία γέφυρα. Τον Ιανουάριο του 1819 επιστρέφει

Πρεβεζάνικα Χρονικά

στη Ρώμη. Το Μάιο του ίδιου χρόνου επισκέπτεται και πάλι τη Ζάκυνθο για να επιστρέψει το νεαρό κόμης Νικολό Λούντζι στη μητέρα του. Το 1823, στο ταξίδι του από τη Ρώμη στο Παρίσι, σταματά στη Γενεύη και συναντά, ανταλλάσσει απόψεις και μοιράζεται την αγάπη του για την Ελλάδα και τον αγώνα της για ανεξαρτησία με τον κόμη Καποδίστρια.

Στο Παρίσι συντονίζει την έκδοση του πρώτου τόμου της εργασίας του "Ταξίδια στην Ελλάδα συνοδευόμενα με αρχαιολογικές ανασκαφές"⁹, ο οποίος τελικά εκδόθηκε το 1825 και αναφέρεται στις ανασκαφές του στην Κέα και ιδιαίτερα στην αρχαία Καρθαία της Κέας. Το 1830 εκδίδεται ο δεύτερος τόμος της εργασίας του με τίτλο "Ο Παρθενών της Ακρόπολης των Αθηνών από αρχαιολογικής και ιστορικής απόψεως"¹⁰. Το 1832 ο Βrøndstedt επιστρέφει στη Δανία στα 52 του χρόνια. Σε ηλικία 61 ετών έπεσε από το άλογό του στη διάρκεια ιππασίας, αλλά με τη σκληρή του κράση μπόρεσε να περπατήσει μέχρι το κοντινότερο νοσοκομείο, όπου διεγνώσθη ότι δεν είχε εξωτερικά τραύματα. Πέθανε λίγο μετά από τραύματα σε εσωτερικά όργανα. Είχε τρομερή μνήμη και μιλούσε πέρα από την αρχαία ελληνική, λατινική και εβραϊκή γλώσσα, τη γερμανική, γαλλική, αγγλική, ιταλική, νέα ελληνική, ισπανική και τουρκική.

Τα χειρόγραφα του Potor Oluf Brøndstedt με τίτλο "Συνομιλίες με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων το φθινόπωρο του 1812"¹¹ βρίσκονται στη Βασιλική Βιβλιοθήκη της Κοπεγχάγης (KB NKS 341c fol.) στον ίδιο φάκελλο με γερμανική και γαλλική μετάφραση που φαίνεται να έχουν γίνει από τον ίδιο το Βrøndstedt. Από το κείμενο διαλέγω τα κομμάτια αυτά που αφορούν στην επίσκεψη του Βrøndstedt στην Πρέβεζα από τη 12η μέχρι τη 18η Δεκεμβρίου του 1812 και τη συνάντησή του με τον Αλή στο σεράι του στα "Παλιοσάραγα". Έχει τότε μαζί του το δεκαπεντάχρονο Nicolo Lunzi (Νικολό Λούντζι), γιο του τέως Δανού προξένου στη Ζάκυνθο. Στη συνάντησή τους παρευρίσκετο και ο Άγγλος πρόξενος στη Ζάκυνθο Σπυρίδων Φορρέστι (Spiridon Forresti).

Ο Βrøndstedt δεν είδε τον Αλή Πασά στην πρωτεύουσα του πασαλίκιού του τα Γιάννενα, αλλά στην Πρέβεζα όπου βρισκόταν με πολυάριθμο στρατό. Ο Βrøndstedt ερχόταν τότε στην Πρέβεζα για δεύτερη φορά. Όπως έχω αναφέρει, πέρασε για πρώτη φορά από την πόλη τον Αύγουστο του 1810 κατευθυνόμενος προς την Αθήνα. Η πρώτη επίσκεψη του Βrøndstedt στον Αλή Πασά ήταν, κατά κάποιο τρόπο, αναγκαστική. Τον επισκέφθηκε τη 13η Δεκεμβρίου έχοντας ως συνοδό του το νεαρό κόμη Nicolo de Lunzi, μία ημέρα μετά την άφιξή τους στην Πρέβεζα για να εξετάσει για άλλη μία φορά τα ερείπια της αρχαίας Νικόπολης. Ο Βεζίρης, έχοντας μάθει ότι δύο ξένοι, δύο Φράγκοι, είχαν φτάσει την προηγούμενη ημέρα, έστειλε ένα από τους φρουρούς του για να ρωτήσει την ελληνική οικογένεια, που φιλοξενούσε το Βrøndstedt, ποιοι ήταν αυτοί οι ξένοι.

⁹ *"Voyages dans la Grèce accompagnés de recherches archéologiques"*, Paris, 1825.

¹⁰ *"The Parthenon on the Acropolis of Athens, in an archaeological and historical context"*.

¹¹ *"Interviews with Ali Pasha of Ioannina in the autumn of 1812"*.

Η εντολή εκτελέστηκε με αρκετά άγριο τρόπο και σε χρόνο που οι επισκέπτες δεν βρίσκονταν στο σπίτι, λες και ο Πασάς ήταν δυσαρεστημένος που δύο άγνωστοι "Φράγκοι" είχαν ήδη βρει εκεί κατάλυμα για 24 ώρες. Έτσι, με την επιστροφή τους από τη Νικόπολη, βρήκαν τη δύστυχη οικογένεια ανήσυχη εξαιτίας τους. Ο Βrøndsted αποφάσισε έτσι να προσπαθήσει αμέσως να εξασφαλίσει ακρόαση από το Βεζίρη την επόμενη μέρα, εάν κάτι τέτοιο ήταν δυνατό. Απέρριψε την προσφορά που έκανε ένας Έλληνας έμπορος, για τον οποίο είχε φέρει μερικές συστατικές επιστολές, να τον συστήσει στον Πασά, εξαιτίας της υπερβολικής του ατολμίας, καθώς είχε ήδη προβλέψει μία ταπεινωτική σκηνή σε περίπτωση που ο φτωχός αυτός άνθρωπος βρισκόταν ενώπιον του Βεζίρη. Ο Βrøndsted είχε αρκετές φορές την ευκαιρία να παρατηρήσει ότι οι Τούρκοι πάντοτε ένιωθαν πιο σπουδαίοι όταν αυτός που βρισκόταν απέναντί τους γινόταν όλο και περισσότερο πειθαρχικός και δουλοπρεπής.

«Κάθε ανεξάρτητο και τίμιο πνεύμα νοιώθει αμήχανα στην παρουσία ενός μικρόψυχου και εξευτελιστικού συντρόφου, γιατί φαίνεται πως συμμετέχει κατά κάποιο τρόπο στον εξευτελισμό του», αναφέρει. Και έτσι προτίμησε να τον παρουσιάσει στον Αλή Πασά ο Άγγλος πρόξενος στη Ζάκυνθο και Άγγλος υπήκοος Σπυρίδων Φορρέστι που ο Βrøndsted είχε τη χαρά να έχει ξανασυναντήσει στο παρελθόν στη γενέτειρά του, τη Ζάκυνθο. Ο Φορρέστι πρότεινε να συστήσει το Βrøndsted ως Άγγλο ταξιδιώτη, αλλά ο Βrøndsted δεν το δέχτηκε για δύο λόγους: πρώτα γιατί ποτέ δεν του άρεσε να «περνιέται για κάτι που δεν είναι» και έπειτα γιατί «υποσχέθηκε στον εαυτό του κάποια διασκεδαστική συνομιλία ή κάποια παράξενη ερώτηση από τη μεριά του Βεζίρη, στον οποίο η Δανία θα πρέπει να ήταν το ίδιο άγνωστη όπως και οι κάτοικοι της Σελήνης στο Nicolas Klim στο διήγημα του Δανού συγγραφέα Ludvig Holberg». Αλλά οι δύο τους συμφώνησαν να μην αναφέρουν λέξη για τον πόλεμο που βρισκόταν σε εξέλιξη το 1812 μεταξύ Αγγλίας και Δανίας, αποφεύγοντας έτσι όλες τις παρατηρήσεις από τη μεριά του Πασά προς ένα διαπιστευμένο Άγγλο που συστήνει ένα Δανό. Την επόμενη ημέρα, 13η Δεκεμβρίου 1812, φτάνοντας την προκαθορισμένη από τον Πασά ώρα, βρήκαν το σεράι γεμάτο στρατιώτες, περίπου 4.000 άνδρες, τους οποίους είχε φέρει μαζί του ο Αλή Πασάς από τα Ιωάννινα. Είχαν σχηματίσει εξαιρετικά ποικίλες και ζωηρές ομάδες στην αυλή του σεραγιού και οι περισσότεροι από αυτούς ασχολούνταν με τον καθαρισμό των όπλων τους (τους είχαν πει ότι ο Βεζίρης θα τους επιθεωρούσε το απόγευμα).

Μπαίνοντας στο κτίριο, οι δύο άντρες πέρασαν πρώτα από μερικά από εκείνα τα ευρύχωρα, σκοτεινά και άδεια δωμάτια τα οποία προηγούνται των διαμερισμάτων ενός Τούρκου ευγενή, αλλά τα οποία μοιάζουν περισσότερο με τα διαμερίσματα μιας σιταποθήκης, ή μάλλον ενός στρατώνα, παρά με τον προθάλαμο ενός σπουδαίου προσώπου. Στήσαντησαν μόνο είκοσι από τους «τζουκαδάρες», δηλαδή τους φρουρούς του Βεζίρη, οι οποίοι τους υποδέχθηκαν με ευγένεια. Ο Φορρέστι τους ήταν ήδη γνωστός και ένας, μάλιστα τον ασπίαστηκε και τον χαιρέτησε στρατιωτικά αποκαλώντας

Πρεβεζάνικα Χρονικά

τον «ακριβέστατον φίλον». Στη συνέχεια τους ανήγγειλαν στο Βεζίρη και αμέσως έγιναν δεκτοί από αυτόν.

Η πρώτη συνάντηση με «αυτόν τον παράξενο γέροντα», τον οποίο ο Βrønsted ήθελε τόσο καιρό να δει, ήταν πολύ ενδιαφέρουσα γι' αυτόν. Το διαμέρισμα στο οποίο βρήκαν το Βεζίρη ήταν μετρίων διαστάσεων, αλλά πολύ ψηλό και πλούσια διακοσμημένο σε τούρκικο ύφος, χωρίς να είναι υπερφορτωμένο. Το ταβάνι, οβάλ ή μάλλον επικλινές στην ελλειπτική του πλευρά, ήταν ζωγραφισμένο με βαθύ γαλάζιο χρώμα μαζί με ένα αριθμό ανάγλυφων επίχρυσων αστεριών σε διάφορα μεγέθη. Αυτός ο διάκοσμος, τον οποίο συχνά είχε δει ο Βrønsted σε τούρκικα δωμάτια στην Κωνσταντινούπολη και αλλού, φαίνεται ότι δημιουργεί ένα πολύ αρμονικό αποτέλεσμα, ειδικότερα σε μεγάλα διαμερίσματα, τα οποία είναι ταυτόχρονα πλούσια σε αραβουργήματα. «Μια παρόμοια διακόσμηση μου φαίνεται κατά πολύ εντυπωσιακότερη και αποτελεσματικότερη σε μικρά δωμάτια, όπου δεν μπορεί να εναρμονιστεί με τον υπόλοιπο χώρο», αναφέρει ο Βrønsted. Το σαλόνι ήταν στενόμακρο και χωρισμένο σε δύο ίσα μέρη από τέσσαρες στενές ελικοειδείς κολώνες, οι οποίες υψώνονταν από το πάτωμα προς το ταβάνι. Ήταν βαμμένες, όπως και το ταβάνι, με ουρανό χρώμα και πλεγμένες με χρυσό ανάγλυφο φύλλωμα, το οποίο ενωνόταν στα μακρόστενα κιονόκρανα με τα μεγάλα φύλλα της ακάνθου που ήταν και αυτά χρυσά και καλόγουστα. Αυτές οι κολώνες με ένα χρυσό καφασωτό χώριζαν το κάτω μέρος του διαμερίσματος από το άλλο μισό που ήταν υπερυψωμένο κατά δύο σκαλοπάτια και είχε σε τρεις από τις πλευρές του ένα μεγάλο ντιβάνι. Αυτό ήταν καλυμμένο με κόκκινες βελούδινες κουρτίνες, κομψά ταιριασμένες με την ταπετσαρία από ημισελήνους με χρυσά μεταλλικά στοιχεία και πλούσια στολισμένες με κρόσσια και ταφτάδες από χρυσή κλωστή.

Ο Βεζίρης καθόταν σταυροπόδι κοντά σε ένα παράθυρο στη γωνία του ντιβανιού πάνω σε ένα μαξιλάρι που ήταν μεγαλύτερο από τα άλλα. Στα αριστερά του και λίγο πιο πέρα από αυτόν, στο ντιβάνι και στην ίδια στάση, καθόταν ένα ηλικιωμένος Τούρκος, προφανώς κάποιος ανώτερος αξιωματούχος, όμορφος, με όψη πολύ σοβαρότερη από αυτή του Βεζίρη. Πιο κάτω και επάνω στο διάστικτο χαλί, στο πάτωμα, δηλαδή στο χώρο που περικλείεται από το ντιβάνι, ήταν ενώπιον του Βεζίρη τρεις γραμματείς ή γραφείς — δύο από τους οποίους ήταν Έλληνες, ο τρίτος Αλβανός, τουλάχιστον ντυμένος ως τέτοιος — κοντύτερα στον Τούρκο που μόλις ανέφερα. Και οι τρεις κάθονταν σταυροπόδι και ήταν απασχολημένοι να γράφουν καθ' υπαγόρευση του ίδιου του Βεζίρη και του Οθωμανού αξιωματούχου έχοντας το μελανοδοχείο μπροστά τους. Όλοι έγγραφαν χωρίς να στηρίζουν το χαρτί, ούτε επάνω στο αριστερό τους χέρι ούτε επάνω στο γόνατό τους. Ο Βrønsted συχνά θαύμαζε την καθαρότητα και την ταχύτητα με την οποία έγγραφαν οι Έλληνες και οι Τούρκοι, αλλά συνηθισμένος να κάθεσαι σε κάποιο γραφείο ή τραπέζι και να ακουμπά, δεν μπόρεσε ποτέ να καταφέρει να γράψει με αυτό τον τρόπο που έγγραφαν οι γραφείς του Αλή.

Ο Αλή Πασάς καθήμενος σε ντιβάνι στο σεράι του στα Γιάννενα.
Χαλκογραφία του J. Clark από σχέδιο του Άγγλου αρχιτέκτονα
C.R. Cockerell του 1813 όταν επισκέφθηκε τα Γιάννενα.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπιλα, Πρέβεζα

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Καθώς ο Βrøndsted και ο Φορρέστι πλησίασαν το ντιβάνι, ο Βεζίρης τους χαιρέτησε κατά τον τούρκικο τρόπο γέρνοντας δηλαδή το κεφάλι του και φέρνοντας το δεξί του χέρι πάνω στο στήθος. Στη συνέχεια τους έκανε νεύμα να καθήσουν στο ντιβάνι, όχι μακριά από εκείνον. Λέγοντας κάτι στους γραμματείς του, αυτοί αμέσως αποσύρθηκαν. Παρέμεινε μόνο ο ηλικιωμένος Τούρκος, ο οποίος αποτελούσε το βουβό πρόσωπο της σκηνής που περιγράφει ο Βrøndsted. Ο αξιωματικός των "τζουκαδάρων", ο οποίος τους είχε αναγγείλει, παρέμεινε στη θέση του στην πόρτα, στην άλλη άκρη του διαμερίσματος. Ο Βεζίρης ήξερε ότι δεν χρειαζόταν άλλο διερμηνέα όταν ήταν παρών ο Φορρέστι. Ο Βrøndsted, με τη σειρά του, ζήτησε από το Φορρέστι να τον αφήσει να προσπαθήσει να συνομιλήσει με τον Πασά χωρίς τη βοήθειά του. Με το συνοπτικό και ζωντανό του τρόπο και στα ελληνικά, τα οποία μιλούσε πολύ καλά, ο Αλή ρώτησε το όνομά του, τη χώρα του, ποιος ήταν ο σκοπός του ταξιδιού του, εάν είχε ξαναεπισκεφτεί την Ελλάδα στο παρελθόν, εάν ήταν ευχαριστημένος με αυτές τις χώρες, εάν ήταν ήδη εκεί πολύ καιρό.

Του έθεσε τόσες πολλές ερωτήσεις με μιας που δεν ήξερε σε ποια να πρωταπαντήσει. Ο Βrøndsted του είπε το όνομά του, τη χώρα του και ότι ήταν ήδη δύο ή τρία χρόνια στην Ελλάδα, ταξιδεύοντας ειδικά «περιεργείας χάριν» για να δει τα αρχαία της μνημεία κ.λπ. Πρόσθεσε, επιπλέον, ότι ήρθε τώρα για να δει την αρχαία Ήπειρο και να υποβάλει τα σέβη του στην Υψηλότητά του, για την οποία γινόταν συχνά λόγος στα μέρη τους. Ακούγοντας αυτά ο Αλή στράφηκε, χαμογελώντας λίγο απατηλά, στον κ. Φορρέστι και είπε: «Υποθέτω ότι ο ξένος είναι αρκετό καιρό σε αυτές τις χώρες για να ξέρει να φιλοφρονεί στα ρωμαίικα». Συνόδευσε την έκφρασή του γελώντας τόσο δυνατά που σχεδόν τους κούφανε την πρώτη φορά.

Αυτό το υπερβολικό γέλιο, το οποίο επαναλήφθηκε συχνά, ήταν μία από τις ιδιαιτερότητες του Αλή και ο Βrøndsted ποτέ δεν είχε ακούσει άλλον άνθρωπο να γελάει με τέτοιο τρόπο. Γυρνώντας και πάλι προς το μέρος του, ο Αλή Πασάς του είπε: «Θέλω να συζητήσω μαζί σου χωρίς διερμηνέα. Εάν έχεις έρθει για να με δεις, ελπίζω ότι θα καταλάβεις ότι δεν είμαι και τόσο κακός όσο με περιγράφουν στις γαλλικές εφημερίδες» ξεσπώντας και πάλι σε δυνατά γέλια.

Ο Βεζίρης κάπνιζε όταν μπήκαν, συνήθεια για την οποία, γενικά, χρησιμοποιούσε αυτό το «εργαλείο» που οι Τούρκοι ονομάζουν «ναργιλέ», όπου ο καπνός περνάει από το νερό το οποίο βρίσκεται σε μία γυάλα ή κύλινδρο, πάνω σε μία μεγάλη ασημένια ή μπρούτζινη βάση, συχνά όμορφα δουλεμένη με φιλιγκράν. Λίγο πιο πέρα από τον Αλή Πασά, πάνω στο χαλί, βρισκόταν ένα παρόμοιο «όργανο», από το οποίο έβγαινε ένας μακρύς, ελαστικός σωλήνας από σεβρό δέρμα και πλεγμένος με χρυσές κλωστές οι οποίες τελείωναν σε ένα στόμιο από κεκριμπάρι πολύ όμορφα διακοσμημένο με διαμάντια, το οποίο ο Βεζίρης κρατούσε στο χέρι του. Η φορεσιά του Αλή πρόσφερε δύο αξιοθαύμαστα πράγματα, τα οποία εντυπωσίαζαν αμέσως. Και αυτά ήταν ένα στιλέτο

Προσωπογραφία του Αλή Πασά βασισμένη σε σχέδιο του Louis Durgé το οποίο ήταν στην κατοχή του συνταξιδιώτη του G. Vivian. Πρωτοδημοσιεύτηκε στο Λονδίνο το Μάιο του 1923 από τον οίκο Colnaghi & Co., χαραγμένη σε ακουατίνα από τους Robert Havell & Son, δύο χρόνια πριν αρχίσει η έκδοση του βιβλίου του Louis Durgé.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρίβιζα

που φορούσε στη ζώνη του, η λαβή του οποίου ήταν καλυμμένη με διαμάντια, και ένα είδος καπέλου, ή μάλλον ένα υψηλό φέσι, από βιολετί βελούδο, με μεγάλη χρυσή δαντέλα. Η ακριβής μορφή αυτού του καπέλου φαίνεται στο πορτραίτο εκπληκτικής ομοιότητας που σχεδίασε ο Λουί Ντυπρέ¹². Έχει μία μικρή ομοιότητα με το καπέλο το οποίο προσέδιδαν οι αρχαίοι στη μορφή του Οδυσσέα.

¹² Στο βιβλίο του *Voyage à Athènes et à Constantinople ou collection de portraits, vues et costumes Grecs et Ottomans*, που ξεκίνησε να εκδίδεται σε τεύχη στο Παρίσι το 1825 και ολοκληρώθηκε το 1838 περίπου υπάρχουν αρκετές λιθογραφίες με θέματα από την Ήπειρο, τις οποίες σχεδίασε ο ίδιος ο Louis Durgé στη μηνιαία περίπου παραμονή του στην Ήπειρο. Ο Louis Durgé ήρθε στην Κέρκυρα στις 8 Μαρτίου 1819 μαζί

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Ο Αλή Πασάς ήταν κάτω από το μέσο ανάστημα. Το κεφάλι του εντυπωσίασε τον Brøndsted πολύ, καθώς δεν είχε καμία σχέση με το κεφάλι ενός Αλβανού, ούτε στο σχήμα ούτε στο χρώμα της επιδερμίδας. Και τα δύο του φαίνονταν τελείως ελληνικά. Το μέτωπο ήταν ψηλό και πλατύ, τα μάτια μεσαίου μεγέθους και χωρίς ορισμένο χρώμα αλλά υπερβολικά κινητικά. Η μύτη μεγάλη και γαμψή, τα μάγουλα πλατειά και γεμάτα, χωρίς να είναι σαρκώδη, το πηγούνι μεγάλο, στρογγυλό και καλυμμένο από λευκή γενειάδα, η οποία δεν ήταν τότε τόσο πυκνή, όσο αυτή που είχε έξι χρόνια αργότερα, όταν ο Λουϊ Ντυπρέ έκανε το πρώτο σκίτσο του Αλή. Η πιο ενδιαφέρουσα και πιο χαρακτηριστική έκφραση του προσώπου του προερχόταν από τα μάτια του ή μάλλον από τη ματιά του και από το μέρος που περικλείει το στόμα και τα χείλη του. Το συχνό του χαμόγελο δεν είχε συνήθως τίποτε από δόλο ή πονηριά αλλά αντίθετα πολλή χάρη και όταν ζωντάνευε από τη συζήτηση ή από κάποια χαρούμενη και πρόσχαρη ατμόσφαιρα, πραγματικά ευχάριστη, εξαπλωνόταν σε όλα του τα χαρακτηριστικά. Γενικά, «αυτός ο υπέροχος άνθρωπος φαινόταν από τη φυσιογνωμία του και από τους τρόπους του να αφομοιώνει τόσα λίγα στοιχεία ενός γέρου Τούρκου αξιωματούχου από ό,τι μπορεί να φανταστεί κανείς», αναφέρει ο Brøndsted. Δεν διέθετε τίποτε από αυτή τη λευκή και φίνα επιδερμίδα η οποία ήταν τόσο κοινή στους Τούρκους ευγενείς. Η δική του ήταν καστανή και αρρενωπή, οι τρόποι του, λακωνικοί και ζωντανοί, δεν είχαν τίποτε από αυτή τη νωθρότητα και βαρύτητα που είναι το χαρακτηριστικό των υψηλόβαθμων Τούρκων. Ο Αλή Πασάς, όπως είπαν στο Brøndsted μερικοί Έλληνες, συχνά κορόιδευε αυτή τη «θεατρική βαρύτητα» των υψηλόβαθμων Οθωμανών. Ο Αλή Πασάς μιλούσε γρήγορα, κινούνταν με ταχύτητα και, κοντολογίς, εκτός από τη φορεσιά του, δεν διέθετε τίποτε από ένα ηλικιωμένο Τούρκο. Διέθετε το σώμα ενός Έλληνα και την ψυχή ενός Αλβανού.

Ο Brøndsted μας αναφέρει: «Αυτές οι προσωπικές ιδιότητες του Αλή θα πρέπει, οπωσδήποτε, να επηρέαζαν τους ίδιους τους Τούρκους που ήταν εγκατεστημένοι στην Αλβανία. Στην πραγματικότητα, αυτοί οι πεισματάρηδες και αγέρωχοι άνθρωποι φαίνονταν λιγότερο νωχελικοί και περισσότερο βολικοί στην Αλβανία από ό,τι σε οποιαδήποτε άλλη επαρχία της τουρκικής επικράτειας. Ο κύριος λόγος ήταν ότι εκεί (στην Αλβανία) οι Τούρκοι είχαν εξισωθεί περισσότερο με τις άλλες φυλές, τους Έλληνες και τους Αλβανούς. Ο Αλή ήταν πολύ δεσποτικός για να εκτιμά ή να ευνοεί ένα πρόσωπο, όποιο κι αν ήταν αυτό, με οποιοδήποτε άλλο κριτήριο εκτός από την αξία του, δηλαδή εάν μπορεί να τον εξυπηρετεί στην εκτέλεση κάποιου σχεδίου, καλού ή κακού. Εάν αυτό, το οποίο παρατηρεί και ο αθάνατος Άρατος, αληθεύει — ότι δηλαδή οι περισσότεροι

→ με τους Άγγλους λάτρεις των καλών τεχνών W.H. Hyoll, M. Hay και G. Viviau. Στις 14 Μαρτίου 1819 ζωγραφίζει τον Αλή Πασά κατά τη διάρκεια κυνηγιού στη λίμνη του Βουθρωτού. Το πορτραίτο του Αλή Πασά από το Durio είναι ένα από τα ωραιότερα του Πασά. Παραμένει στα Γιάννενα μέχρι τις 28 Μαρτίου 1819 και από κει μέσω Μετιόβου ηηγαίνει στη Θεσσαλία και τους Δελφούς και φθάνει στην Αθήνα στις 15 Μαρτίου, όπου μένει μέχρι την 9η Ιουνίου 1819 όταν φεύγει από τον Πειραιά για την Κωνσταντινούπολη.

πρίγκιπες, γεμάτοι αδιαφορία και εγωισμό, εκτιμούν σε κάθε άτομο, ακόμη και το πιο ευγενικό, μόνο όσα τους είναι χρήσιμα και ότι η φιλία τους, η περιφρόνησή τους, ακόμα και το μίσος τους καθορίζονται απόλυτα με βάση αυτόν τον υπολογισμό — θα μπορούσε να έχει κανείς την απαίτηση από ένα Αλβανό δεσπότη, ιδιοφυΐα μεν, ακαλλιέργητο δε, να έχει μία καρδιά λιγότερο στεγνή και αισθήματα λιγότερο εγωιστικά;»

Ο Αλή Πασάς έκανε νόημα στον αξιωματικό της φρουράς του, που στεκόταν στην πόρτα, να προσφέρει στο Βrøndsted και το Φορρέστι καφέ και πίπες. Ο Αλβανός που τους σέρβιρε τα κουφέτα και τον καφέ πάνω σε ένα μεγάλο δίσκο λύγισε το ένα του γόνατο στο έδαφος παρουσιάζοντάς τα πρώτα στον Βεζίρη που ήταν δίπλα τους. Ο Αλή ρώτησε πάλι το Βrøndsted εάν του είχε πει ότι ήταν Δανός. Απάντησε καταφατικά. «Μου φαίνεται», ανταπάντησε εκείνος, «ότι είστε στα μαχαίρια με τους Άγγλους τα τελευταία χρόνια». (Χρησιμοποίησε την εξής φράση: «Μου φαίνεται ότι είστε πλακισμένοι με τους Ιγγλέσους ετούτους τους χρόνους» και ότι «έχω διαβάσει κάτι σχετικά με αυτό στην Gazette of Corfu¹³»). Σε αυτήν την ερώτηση, την οποία ο Φορρέστι και ο Βrøndsted θα απόφευγαν με χαρά, κοιτάχτηκαν και χαμογέλασαν. Ο Βrøndsted απάντησε ότι όντως υπήρχαν ορισμένες διαφορές μεταξύ των δύο κυβερνήσεών τους, αλλά ελπίζαν να τακτοποιηθούν.

«Λοιπόν», είπε ο Αλή Πασάς, «τα πράγματα αλλάζουν συχνά, εκεί στις χώρες σας, έτσι αλλάζουν και οι φιλίες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο».

Είπε αυτές τις λέξεις με τόσο εύχαρη τρόπο που ενθάρρυνε το Βrøndsted να απα-

Ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων κυνηγώντας στη λίμνη του Βουθρωτού στις 14 Μαρτίου του 1819. Λιθογραφία του Louis Dupré.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

¹³ Η *Gazette of Corfu* ήταν εφημερίδα που κυκλοφορούσε ευρέως στην Κέρκυρα και στις πέριξ περιοχές.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ντήσαι: «Ναι, Υψηλότατε, όπως κι εδώ στην Τουρκία». Εδώ ο Αλή ανανέωσε το δυνατό του γέλιο και είπε: «Είναι αλήθεια, είναι αλήθεια» (κατά λέξη: «Αλήθεια λέγεις, αλήθεια λέγεις»), επαναλαμβάνοντας αρκετές φορές αυτές τις λέξεις.

Ο Αλή Πασάς άλλαξε το θέμα της συζήτησης και ο Βrøndsted χάρηκε γι' αυτό. Στη συνέχεια του έκανε αρκετές ερωτήσεις σχετικές με την πατρίδα του, τον πληθυσμό, την κυβέρνησή της κ.λπ. Δύο πράγματα τον εντυπωσίασαν στις απαντήσεις του Βrøndsted, πρώτα πρώτα ότι η Δανία τον καιρό της ευημερίας της διέθετε ένα στόλο από 22 πλοία και 14 ή 15 φρεγάτες και κατά δεύτερο λόγο, ότι η ενδιαφέρουσα χώρα της Νορβηγίας, η οποία δεν είχε ακόμη αποχωριστεί από τη δανέζικη μοναρχία, εκτεινόταν τόσο πολύ στο βορρά. Είχε ακούσει κάτι για την Ισλανδία, ειδικά για το ηφαίστειο της Χέκλας (Heccla), αλλά δεν ήξερε ότι το νησί ανήκε στη Δανία, νομίζοντας ότι ήταν κτήση της Αγγλίας. Ρώτησε εάν ήταν αλήθεια, όπως του είχαν πει μερικοί ταξιδιώτες, ότι το ηφαίστειο της Heccla συνδεόταν με αυτό της Αίτνας στη Σικελία, γιατί οι εκρήξεις τους γίνονταν συχνά την ίδια χρονική στιγμή. Ο Βrøndsted του απάντησε ότι, απ' ό,τι φαινόταν, τα μεγάλα «ηφαιστειακά σιδηρουργεία» του πλανήτη μας είχαν μεγάλη φυσική επικοινωνία μεταξύ τους, αλλά όμως δεν υπήρχε λόγος γιατί το ένα ηφαίστειο δεν θα έπρεπε να είχε εξολοκλήρου τοπικές εκρήξεις και ότι εάν τα δύο ηφαίστεια για τα οποία μιλούσε ο Πασάς είχαν ταυτόχρονες εκρήξεις, αυτό ήταν πιθανόν μία τυχαία σύμπτωση.

«Πάντα ευχόμουν», απάντησε ο Αλή, «να δω ένα ηφαίστειο, αν και όχι το δικό σας εκεί ψηλά στο βορρά — κάνει τόσο κρύο εκεί — αλλά αυτό της Αίτνας ή του Βεζούβιου. Το κλίμα πρέπει να είναι καλό τόσο στη Σικελία όσο και σε μεγάλο μέρος της Ιταλίας. Αλλά, από την άλλη, έχουν και αυτοί τους μπελάδες τους. Μου λένε ότι υπάρχουν ληστές στους δρόμους εκεί στην Ιταλία».

«Δεν συνάντησα κανέναν από αυτούς», απάντησε ο Βrøndsted, «αλλά δυστυχώς έχω συναντήσει κάποιους εδώ στην Τουρκία».

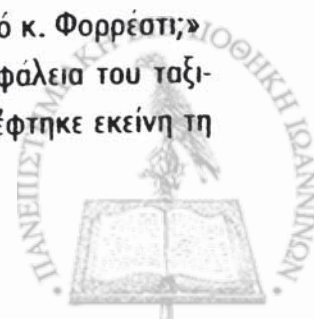
«Σε ποιο μέρος;»

«Στο Μοριά, στην οροσειρά του Πενταδάκτυλου (στον Ταϋγετο) πηγαίνοντας από το Μισοτρά στην Καλαμάτα, όχι μακριά από τα σύνορα του Μάουνα».

Τότε ο Βrøndsted του διηγήθηκε κάτι από τη συνάντησή του με τους ληστές, πριν από λίγους μήνες, κατά την οποία λήστεψαν τελείως τόσο τον ίδιο όσο και τη συνοδεία του. Ο Αλή Πασάς γέλασε πολύ στο σημείο που ο Βrøndsted του διηγήθηκε πως έφτασε στην Καλαμάτα σχεδόν γυμνός και με τέσσαρες παράδες στην τσέπη και τον ρώτησε πώς βρήκε χρήματα εκ νέου κ.λπ.

Στη συνέχεια του είπε: «Όταν φύγεις από εδώ θα σου δώσω διαβατήριο και ένα από τη συνοδεία μου για να σε συνοδεύει. Τότε θα δούμε αν θα μπορέσεις να μου βρεις έστω κι ένα ληστή σε ολόκληρη την Αλβανία — τι λέτε κι εσείς γι' αυτό κ. Φορρέστι;»

Ο Σπυριδών Φορρέστι είπε κάποια κολακευτικά λόγια για την ασφάλεια του ταξιδιού σε όλη την επικράτεια της κτήσης του Αλή κ.λπ. Ο Βrøndsted σκέφτηκε εκείνη τη

στιγμή ότι ήξερε ένα ληστή στην επικράτειά του και μάλιστα το μεγαλύτερο όλων¹⁴, αλλά φυσικά κράτησε τη σκέψη του αυτή για τον εαυτό του. Μετά ο Αλή συζήτησε με το Børndsted για τα ταξίδια του στην Τουρκία, την Κωνσταντινούπολη, την Τροία, τη Σμύρνη και πάνω απ' όλα την Αθήνα, μία πόλη που ο Αλή είπε ότι πολύ ήθελε να επισκεφτεί.

Μιλώντας για τα αρχαία μνημεία των Αθηνών, ο Φορρέστι παρατήρησε, τελείως τυχαία, ότι ο Børndsted προσωπικά και οι φίλοι του είχαν κάνει αρκετές ανασκαφές σε διάφορα μέρη της Ελλάδας και ότι πριν από μερικούς μήνες είχαν βοηθήσει σε ένα μεγάλο εγχείρημα τέτοιου είδους στην Αρκαδία, στο Μοριά¹⁵. Αυτά τα λόγια, τα οποία ο Φορρέστι είχε πει απερίσκεπτα και χωρίς άλλη πρόθεση παρά μόνο για να πει κάτι, αποδείχτηκαν κατά κάποιο τρόπο μοιραία για το Børndsted, καθώς έγιναν η αιτία να καθυστερήσει πέντε ημέρες στην Πρέβεζα. Όμως αποζημιώθηκε αρκετά για την απώλεια αυτού του χρόνου από την ευκαιρία που του παρουσιάστηκε να δει τον Αλή Πασά, αυτή τη φορά κάτω από συνθήκες καινούργιες και μάλλον ενδιαφέρουσες. Ο Βεζίρης, αρπάζοντας αμέσως τα λόγια του Φορρέστι, ρώτησε ανυπόμονα το Børndsted εάν ήταν ένας από εκείνους τους "Μυλόρδους"¹⁶, οι οποίοι είχαν παραχωρήσει ένα μεγάλο χρηματικό ποσό στο γιο του Βελή, Πασά του Μοριά, για να τους δοθεί άδεια για ανασκαφή σε κάποιο σημείο. Του είπε ότι οι φίλοι του, δύο Άγγλοι και δύο Γερμανοί, είχαν αναλάβει αυτή την ενδιαφέρουσα ανασκαφή, στην οποία ήταν παρών και ο Børndsted και του διηγήθηκε κάτι από τον τρόπο με τον οποίο έγινε η ανασκαφή, τον αριθμό των εργατών που είχαν προσληφθεί, το αποτέλεσμα της επιχείρησης κ.λπ. Αναφερόταν στην ανασκαφή στις Βάσσες του ναού του Επικούρειου Απόλλωνα, για την οποία ο Βελή Πασάς προσφέρθηκε να αναλάβει τα μισά από τα έξοδα της ανασκαφής έναντι εκχώρησης ενός μέρους των ευρημάτων. Όταν όμως μέρος των ευρημάτων μεταφέρθηκαν σύμφωνα με τα ορισθέντα στον Πασά στην Τρίπολη, ο Πασάς απογοητεύθηκε γιατί περίμενε ανάγλυφες παραστάσεις από καθαρό σόημι και όχι από καφετιές διαβρωμένες πέτρες και τα παραχώρησε στους "Μυλόρδους" έναντι τετρακοσίων λιρών.

Φαινόταν να ενδιαφέρει τον Αλή ιδιαίτερα η συμμετοχή του γιου του Βελή στην επιχείρηση και τα χρήματα που είχε κοστίσει και εντελώς ξαφνικά είπε στο Børndsted: «Βλέπω ότι θα πρέπει να τα καταφέρνεις με τις παλιές πέτρες. Χαίρομαι γι' αυτό. Ο γιος μου μου έγραψε γι' αυτές τις παλιόπετρες που βρέθηκαν στο Μοριά. Κι εγώ έχω κάτι παλιές πέτρες σ' αυτή τη χώρα και είναι πολλές (γέλασε πολύ λέγοντας αυτό) και εάν θέλεις να κάνεις ανασκαφές σε κάποιο μέρος στην Αλβανία, θα σου παραχωρήσω όσους ανθρώπους χρειάζεσαι δωρεάν, αλλά εξυπακούεται ότι θα έχω το μερίδιο μου στα μάρμαρα και σ' αυτά τα πολύτιμα πράγματα (κατά λέξη «...από τα τίμια πράγματα...») που θα βρούμε. Τι λες για την πρότασή μου;» Αν και όλα αυτά ειπώθηκαν σε εύ-

¹⁴ Εννοούσε τον Αλή Πασά.

¹⁵ Στην ανασκαφή του ναού του Επικούρειου Απόλλωνα, στη Φιγαλεία.

¹⁶ Μυλόρδους αποκαλούσαν τότε τους ξένους επισκέπτες.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

θυμο τόνο, ο Brøndsted ένοιωθε ότι η πρόθεση του Πασά ήταν αρκετά σοβαρή και αρνήθηκε με τον καλύτερο τρόπο να αναλάβει ανασκαφές, αντίθετα με τη θέλησή του, λέγοντας ότι απουσίαζε ήδη από τη χώρα του έξι ή επτά χρόνια και ότι ήταν δεσμευμένος από τις υποχρεώσεις του να επιταχύνει το ταξίδι του προς τη Δανία μέσω Κέρκυρας, Ιταλίας, Γερμανίας κ.λπ. Έτσι ζήτησε από την Εξοχότητά του να τον συγχωρήσει.

«Έχετε, παρόλα αυτά, αρκετό χρόνο για να έρθετε μαζί μου στα ερείπια της Νικόπολης· δεν απέχει ούτε μία λεύγα από εδώ», απάντησε ο Πασάς.

Ο Brøndsted είδε καθαρά ότι ο Αλή είχε πειραχτεί λίγο από τις δυσκολίες και αντιρρήσεις τις οποίες του είχε αναφέρει. Κρίνοντας ότι αυτό ήταν μια ευκαιρία για να απαλύνει το αποτέλεσμα που είχε η προηγούμενη άρνησή του, απάντησε ότι ήταν στις διαταγές της Εξοχότητάς του γι' αυτό το σκοπό και εάν τον ευχαριστούσε να όριζε την επόμενη ημέρα ή τη μεθεπομένη για τη μικρή τους εξόρμηση.

«Θα είναι αύριο, εάν θέλεις. Και εσείς κ. Φορρέστι», στρεφόμενος προς σε εκείνον, «πρέπει να ακολουθήσετε. Θα σας στείλω κάποιον απόψε για να τακτοποιήσει το θέμα».

Έχοντας ήδη γίνει η αναγγελία ενός Τατάρου¹⁷, λίγο πριν, ο Brøndsted και ο Φορρέστι επωφελήθηκαν της ευκαιρίας και αποσύρθηκαν. Ο Πασάς είπε ξανά ότι είχε ευχαριστηθεί από τη συνομιλία μαζί του και ότι την επομένη θα πήγαιναν στη Νικόπολη. (Κατά λέξη: «και αύριον πάμε εις την Νικόπολιν, εις την Νικόπολιν»). Τους χαιρέτησε με στοργικό τρόπο και ο Brøndsted με το Φορρέστι αποσύρθηκαν.

Η πρώτη επίσκεψη του Brøndsted στον Αλή Πασά τον είχε διασκεδάσει, αλλά η εκδρομή για την επόμενη μέρα δεν του πολυάρεσε. Συμβουλευτήκε το Φορρέστι για να εξακριβώσει εάν υπήρχε τρόπος να την αποφύγει, αλλά εκείνος τον απέτρεψε από οποιαδήποτε τέτοια απόπειρα. Ήταν υποχρεωμένος να υποκύψει. Στο μεταξύ, εντελώς ξαφνικά, η πολυσιπούδαστη εκδρομή τους στο ερείπια της Νικόπολης αναβλήθηκε.

Ο Βεζίρης είχε υποδεχθεί το απόγευμα κάποιους καινούργιους επισκέπτες· κάποιους ξένους κυρίους καθώς επίσης και μερικές ξένες κυρίες. Ο Άγγλος συνταγματάρχης Mack Combe και ο ταγματάρχης Arrata της Βρετανικής Υπηρεσίας, είχαν φτάσει το προηγούμενο βράδυ από την Αγία Μαύρα (Λευκάδα). Ο Brøndsted είχε την τύχη να τους γνωρίζει από την επίσκεψή του στη Λευκάδα. Οι άνδρες συνοδεύονταν από τη σύζυγο του συνταγματάρχη, την κόρη του, ένα όμορφο κοριτσάκι, την κα Echworth, σύζυγο ενός Άγγλου αξιωματικού στο Ζάντε (Ζάκυνθο), και μία φίλη της συζύγου του συνταγματάρχη. Οι κύριοι είχαν έρθει για να αγοράσουν καλαμπόκι από το Βεζίρη, για χρήση στα Ιόνια νησιά, και οι κυρίες είχαν επωφεληθεί από μία τέτοια ευνοϊκή συγκυρία για να δουν μία τούρκικη πόλη καθώς και το διάσημο Αλή Πασά. Εάν ο Βεζίρης, η ακολουθία του και η πόλη ήταν κάτι το αξιοπερίεργο για τις κυρίες αυτές, βέβαια αυτές οι ίδιες με τη σειρά τους δεν ήταν λιγότερο αξιοπερίεργες για τους Πρεβεζάνους. Πράγ-

¹⁷ Στο αγγλικό κείμενο γράφει: «A Tartar having being announced...»

ματι ήταν αρκετά φυσικό οι αξιωματικοί του Βεζίρη, οι οποίοι προέρχονταν όπως κι εκείνος από τα πιο απομακρυσμένα μέρη της Αλβανίας και ήταν συνηθισμένοι στο να βλέπουν αξιοπρεπείς κυρίες να κάνουν βόλτα με τους φερετζέδες τους και προσέχοντας κάθε τους κίνηση, να έμειναν έκπληκτοι βλέποντας τις κυρίες αυτές, μία από τις οποίες ήταν πολύ μικρή και όμορφη, να περπατούν παντού μαζί με τους άντρες, με ακάλυπτα τα πρόσωπά τους και με ένα αέρα ελευθερίας τον οποίο επέτρεπαν τότε ο απλός και φιλελεύθερος τρόπος των χωρών καταγωγής τους.

Η έκπληξη των αξιωματικών, των «τζουκαδάρων» (φρουρών) και των άλλων Αλβανών αυξήθηκε αναλογικά με την προσοχή που ο Βεζίρης έδειχνε προς στις κυρίες και τους άλλους επισκέπτες. Ο Βεζίρης, ο οποίος είχε προφανώς κάνει μία καλή συμφωνία με τους Άγγλους κυρίους, φάνηκε από την αρχή υπερβολικά ευγενικός με τις κυρίες, γεγονός το οποίο πρέπει να εντυπωσίασε τους σκλάβους του. Ο Αλή είχε δώσει διαμερίσματα σε αυτή την ενδιαφέρουσα παρέα σε ένα από τα “ρανίλιον” (ελαφρά διακοσμημένο κτίσμα) του καινούργιου του ανακτόρου (σαραγιού) και έθεσε ένα απόσπασμα από τη φρουρά του στις διαταγές τους.

Δεν είχαν καλά καλά τακτοποιηθεί στα διαμερίσματά τους, όταν ο Πασάς «που διέμενε σε ανάκτορο στην άλλη συνοικία της πόλης»¹⁸, τους ανήγγειλε με αγγελιοφόρο την πρόθεσή του να επισκεφτεί τις κυρίες. Μισή ώρα αργότερα ήρθε με την άμαξά του ντυμένος με τούρκικη φορεσιά και με κάποιο είδος συνοδευτικής πομπής. Ο Brøndsted ήταν παρών κατά την επίσκεψη και περιστασιακά διητέλεσε χρέη διερμηνέα του Έλληνα δραγουμάνου του Βεζίρη ο οποίος επειδή δεν διέθετε καμία γνώση της αγγλικής γλώσσας προσπαθούσε να επικοινωνήσει με τις κυρίες μόνο στα Ιταλικά, μία γλώσσα όμως την οποία οι κυρίες γνώριζαν σε πολύ μικρό βαθμό. Ο Brøndsted μας διαβεβαιώνει ότι ο Αλή, από κάθε άποψη, φερόταν με ευγένεια και αξιοπρέπεια και διασκεδάζε τη συντροφιά του δραγουμάνου, γεγονός που εντυπωσίασε όλους. Πρόσφερε την άμαξά του στις γυναίκες της συντροφιάς και στους άντρες σελωμένα άλογα για να πάνε στη Νικόπολη. Στη συνέχεια, γυρνώντας προς το Brøndsted, είπε: «Όσο για σένα και για μένα, θα πάμε μαζί μετά. Είμαστε σύμφωνοι γι’ αυτό, έτσι δεν είναι;» Ο Brøndsted, φυσικά, απάντησε καταφατικά.

Ο Αλή προσκάλεσε επίσης τις κυρίες να δειπνήσουν μαζί του στο Χαρέμι το βραδάκι, αφού γυρίσουν από τα ερείπια, ζητώντας συγγνώμη με χαριτωμένο τρόπο, που δεν μπορούσε να τους υποσχεθεί μία πολυπληθή συντροφιά (είχε φέρει μαζί του μόνο τέσσερες από τις γυναίκες του), ούτε πολύ όμορφα διαμερίσματα, αφού το κτίριο του Χαρεμιού στην Πρέβεζα δεν είχε ακόμη τελειοποιηθεί. Στη συνέχεια είπε στο Brøndsted, στα ελληνικά, ότι λυπόταν που δεν μπορούσε να κανονίσει να είναι και οι κύριοι μέρος της συντρο-

¹⁸ Το αγγλικό κείμενο έχει ως εξής: «... occupied the palace in the other quarter of the town, ...» από όπου προκύπτει ότι ο Αλή Πασάς πλέον του σαραγιού του στη νότια πλευρά της πόλης είχε και άλλο παλάτι, ίσως στην περιτειχισμένη συνοικία ανατολικά του κάστρου του Αγ. Αντρέα.

Λεπτομέρης χάρτης της χερσονήσου της Πρέβεζας.
Χαλκογραφία του J.C. Barbié du Bocage του 1820.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπιλα, Πρίβιζι

φιάς, εξαιτίας των τουρκικών εθίμων τα οποία έπρεπε να γνωρίζουν και τηρούν. Κατά τη διάρκεια ολόκληρης αυτής της συνομιλίας, το βίαιο γέλιο του ακούστηκε μόνο μία φορά, στην εξής αφήγηση. Έβαλε το δραγουμάνο να ρωτήσει το συνταγματάρχη κατά πόσο θα επέτρεπε στη γυναίκα του να συνοδεύσει το Βεζίρη το βραδάκι να δει το Χαρέμι. Ο Børndstedt δεν πρόσεξε την απάντηση του συνταγματάρχη αλλά άκουσε ακριβώς τη μετάφραση του διερμηνέα ότι «ο συνταγματάρχης δεν είχε καμμία αντίρρηση στην πρόταση του Βεζίρη και ήταν απόλυτα πεπεισμένος ότι η γυναίκα του θα ήταν πολύ καλύτερα μαζί με την Υψηλότητά του παρά μαζί του». Στο άκουσμα αυτής της απάντησης άφησε να εξωτερικευτεί το παράξενο γέλιο του. Κάποια εργασία οικονομικής φύσεως εμπόδισε το Børndstedt να πάρει μέρος στην εκδρομή στην Νικόπολη εκείνο το απόγευμα.

Την επόμενη μέρα, 14 Δεκεμβρίου, ο Børndstedt βρήκε τις κυρίες αρκετά ευχαριστημένες με την απογευματινή τους διασκέδαση στο Χαρέμι. Εκθείασαν πολύ τη χάρη

Λεπτομέρεια του χάρτη της προηγούμενης σελίδας.

και τους κομψούς τρόπους μερικών γυναικών του Βεζίρη καθώς και την ευγένειά τους προς τις ίδιες. Ο Βεζίρης ήρθε για πρωινό και, όπως και την προηγούμενη ημέρα, ήταν πολύ εξυπηρετικός και πολύ πρόσχαρος. Τους προσκάλεσε όλους να περάσουν το απόγευμα στο άλλο ανάκτορο στο οποίο κατοικούσε ο ίδιος.

Ο Πασάς έφτασε εκεί με το ηλιοβασιλέμα. Ο συνταγματάρχης Mack Combe έφερε μαζί του τρεις ή τέσσερες από τους ομποϊστες¹⁹ του συντάγματός του και αφού προσφέρθηκαν αναιψυκτικά, ρώτησε τον Πασά εάν η Υψηλότητά του θα τους επέτρεπε να εκτελέσουν μερικά εμβατήρια και κάποια άλλη στρατιωτική μουσική. Ο Βεζίρης διασκέδασε πολύ μαζί τους. Όταν οι μουσικοί έπαιξαν μερικά κομμάτια, ο Πασάς είπε ότι από όλα τα πράγματα για τα οποία θα ένοιωθε υπόχρεος προς τις κυρίες και όλους τους άλλους, θα ήταν εάν μπορούσαν να του δείξουν κάποια δείγματα από τους χορούς των χωρών τους για τους οποίους δεν ήξερε τίποτε και ήθελε τόσο πολύ να δει.

¹⁹ Παίκτες του μουσικού οργάνου όμποφ.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Οι κυρίες δεν έφεραν καμία αντίρρηση. Δεν ήταν παρά μόνο οκτώ άτομα ανάμεσα στα οποία τρεις γυναίκες, αλλά στα ταξίδια τέτοια πράγματα γρήγορα τακτοποιούνται, ειδικά σε τέτοιες παρόμοιες συνθήκες. Ένα βαλς οργανώθηκε στα γρήγορα με πολύ καλή μουσική. Στη συνέχεια ένα είδος γαλλικού χορού "contredanse" ακολουθούμενο από ένα σκωτσέζικο. Οι κυρίες χόρευαν πολύ καλά αλλά η μικρή κόρη του συνταγματάρχη, ένα όμορφο κοριτσάκι όχι μεγαλύτερο από δέκα χρονών, διασκέδασε πολύ τον ηλικιωμένο θεατή, ο οποίος πάντα γελούσε με όλη του τη δύναμη.

Ο Βεζίρης όμως δεν είχε λόγους να θαυμάζει αυτούς τους συνηθισμένους κοσμικούς χορούς που είναι είτε μονότονοι είτε άτονοι ή, σύμφωνα με τις εφευρέσεις της τέχνης τον καιρό του Λουδοβίκου ΙΔ', γεμάτοι προσποίηση και επιτήδευση. Είχε ακόμη λιγότερο λόγο να επαινεί αυτά τα ανόητα στριφογυρίσματα, καθώς θα έπρεπε να είναι συνηθισμένος σε κάτι απεριόριστα ανώτερο — δηλαδή τον εθνικό χορό των Αλβανών, ο οποίος είναι από τους ομορφότερους που είχε ποτέ δει ο Brøndsted. Ο ίδιος αναφέρει γι' αυτό τον ηπειρώτικο χορό: «σε συναισθηματική έκφραση πλησιάζει το ισπανικό "fandango" και με τα γρήγορα και δύσκολα βήματά του και κινήσεις τον υπέροχο νορβηγικό εθνικό χορό που λέγεται "halling". Έχω δει να χορεύουν τον αλβανικό χορό χωριστά και σε ζευγάρια. Οι στρατιώτες που τον χορεύουν κρατούν τα χέρια τους και βέβαια το μουσκέτο τους (τύπος όπλου) και φαίνεται κυριολεκτικά να μοιάζει με τον αρχαίο στρατιωτικό χορό των Ηπειρωτών που συχνά αναφέρεται από παλαιούς συγγραφείς και ονομάζεται "πυρρίχα"».

Οι Άγγλοι αξιωματούχοι έχοντας τερματίσει τη δουλειά με τον Πασά ήταν έτοιμοι να επιβιβαστούν με τη συνοδεία τους και τους άλλους για τη Λευκάδα νωρίς την επόμενη ημέρα. Συνεπώς αποχαιρέτησαν τον Αλή το ίδιο απόγευμα. Λέγοντας αντίο στις κυρίες, ο Βεζίρης έδωσε ένα ζευγάρι διαμαντένια σκουλαρίκια στη σύζυγο του συνταγματάρχη, μία διαμαντένια καρφίτσα σε μορφή σκορπιού στην κα Echworth και ένα μικρό μονόπετρο δακτυλίδι στη δεσποινίδα Mack Combe. Έκανε αυτά τα δώρα με πολλή χάρη και σηκώθηκε από το ντιβάνι (δείγμα σπάνιας ευγένειας για ανώτατο Τούρκο αξιωματούχο) ευχόμενος καλό ταξίδι και επαναλαμβάνοντας ότι θα μπορούσε να δεχτεί τις κυρίες, εάν κάποια μέρα τον επισκέφτονταν στην κατοικία του στα Ιωάννινα. Ήταν γοητευμένες, και δικαιολογημένα, με την ευγένεια του Αλή Πασά και όταν το απόγευμα ο Brøndsted τις συνόδευε στο άλλο ανάκτορο και ρώτησε την κα Echworth τι γνώμη είχε για τον Βεζίρη, αυτή του απάντησε: «Σας διαβεβαιώνω ότι τον θαυμάζω στ' αλήθεια ως τον πιο αξιαγάπητο κύριο που έχω δει». Ο Brøndsted πήρε το θάρρος και παρατήρησε: «Αυτός ο έπαινος για τον Αλή Πασά δεν αποτελεί φιλοφρόνηση για κανέναν από εμάς τους υπόλοιπους».

Την επόμενη μέρα²⁰ η «επιστημονική» εκδρομή που είχε προγραμματιστεί για τη Νικόπολη δεν έγινε, επειδή ο Βεζίρης ήταν απασχολημένος. Έστειλε όμως να ειδοποιήσει

²⁰ 15η Δεκεμβρίου 1812.

τον κ. Φορρέστι και το Βrøndsted ότι το είχε κανονίσει για την επομένη²¹ και ταυτόχρονα να ρωτήσει εάν ήθελαν να πάνε μαζί του με την άμαξά του ή εάν προτιμούσαν να χρησιμοποιήσουν άλογα. Προτίμησαν το δεύτερο καθώς θα ήταν περισσότερο άνετα.

Την καθορισμένη ώρα ο Βrøndsted και ο Φορρέστι παρουσιάστηκαν στο παλάτι. «Ο Βεζίρης φαινόταν να έχει “κέφι”, όπως το λένε οι Τούρκοι, δηλαδή καλή διάθεση. Αμέσως μπήκε στην άμαξά του και εμείς ανεβήκαμε σε δύο υπέροχα άλογα τα οποία είχαν σελώσει για μας». Εκατό «τζουκαδάρες» συνόδευαν την άμαξα του Βεζίρη, κάποιοι καβάλα σε άλογο αλλά οι περισσότεροι πεζή.

Ο κ. Φορρέστι κι ο Βrøndsted ξεκίνησαν με τα υπέροχα άτια που δυστυχώς είχαν το κοινό ελάττωμα των τουρκικών αλόγων, δεν μπορούσαν δηλαδή ούτε να τριποδίσουν ούτε να βηματίσουν, αλλά ήταν συνεχώς σε πλήρη καλπασμό που ήταν ακόμη πιο άβολο για τους ξένους αναβάτες γιατί ο δρόμος ήταν υπερβολικά κακός και η άμαξα του Βεζίρη κατά συνέπεια προχωρούσε πολύ αργά. Επανειλημμένα τους απηύθυνε λίγα λόγια από το παράθυρο της άμαξας τα οποία σε μία περίπτωση προκάλεσαν ένα συμβάν αρκετά κωμικοτραγικό.

Οι έφιπποι αξιωματικοί που περιστοιχίζαν την άμαξα του Πασά, στην προσπάθειά τους να ανοίξουν δρόμο στο Βrøndsted για να απαντήσει σε μία ερώτηση του Βεζίρη, έχασαν τον έλεγχο με αποτέλεσμα δύο από τα άλογά τους να γλιστρήσουν από την άκρη του λασπωμένου δρόμου σε ένα αρκετά μεγάλο χαντάκι. Ένα από αυτά έπεσε και ο αναβάτης του, ένας αξιωματικός καλοντυμένος, γέμισε ολόκληρος λάσπη. Έξαλλος από το ατύχημα, εκδικήθηκε το άμοιρο ζώο αλλά δεν τόλμησε να επιστρέψει στην πόλη. Όταν ο Πασάς τον είδε σε αυτή την κατάσταση στη Νικόπολη, γέλασε δυνατά με το πάθημά του λέγοντάς του ότι στην προκειμένη περίπτωση έμοιαζε πολύ με ένα από αυτά τα αρχαία ειδώλια που επρόκειτο να βρούν σκάβοντας.

Φτάνοντας στα ερείπια ξέζεψαν κοντά σε μία από τις πολλές καλύβες των τσοπάνηδων ή των γιδοβοσκών που είναι διασκορπισμένες στην τεράστια έκταση που καλύπτεται από τα ετοιμόρροπα τείχη και τα κτίρια της αρχαίας πόλης. Ο Βεζίρης μπήκε στην καλύβα στην οποία είχαν τοποθετήσει γι' αυτόν ένα χαλί, μερικά μαξιλάρια, καφέ και το ναργιλέ του καθώς και πίπες για το Βrøndsted και το Φορρέστι. Τους προσκάλεσε να καθήσουν στο μαξιλάρι κοντά του. Οι άλλοι έμειναν έξω, όπου ετοίμαζαν εξαιρετικό καφέ. Περιμένοντας τον καφέ, ο Πασάς συνομίλησε με το φτωχό βοσκό που έμενε στην καλύβα, σχετικά με τα κοπάδια του, την οικογένειά του κ.λπ. Ο καλός άνθρωπος φαινόταν ζωηρός και πολύ ευχαριστημένος και μιλούσε με το Βεζίρη χωρίς την παραμικρή επιφύλαξη. «Η διάλεκτός του ήταν ελληνική επαρχιακή, ανάμεικτη με αλβανικά», μας λέει ο Βrøndsted.

Όση ώρα έπιναν καφέ και κάπνιζαν, ο Βεζίρης παρακάλεσε το Βrøndsted να του διηγηθεί σχετικά με την αρχαία πόλη της Νικόπολης, τον πληθυσμό της και την τύχη

²¹ 16η Δεκεμβρίου 1812.

Άποψη της Νικόπολης από το Ωδείο. Στο βάθος το Μάζωμα.
Λιθογραφία του Edward Lear του 1851.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

της. Όταν του διηγήθηκε όσο πιο πολλά μπορούσε να θυμηθεί από τα κυριότερα συμβάντα που συνδέονται με αυτή την ενδιαφέρουσα τοποθεσία, του είπε ότι ήδη γνώριζε ό,τι του είχε πει και ότι τον ρώτησε απλά για να συγκρίνει τη δική του διήγηση για την ιστορία της Νικόπολης με αυτήν ενός Άγγλου που είχε ακούσει πριν από λίγο καιρό. Είπε ότι οι διηγήσεις τους συμφωνούσαν τελείως και εξέφρασε μεγάλη έκπληξη²² για το ότι οι Φράγκοι, στα πέρατα του κόσμου, ξέρουν τόσα πολλά για τη χώρα του και τις πόλεις του. Ο Πασάς τότε σηκώθηκε ζητώντας από το Brøndsted να βγει έξω μαζί του για να του δείξει κάτι όμορφο («να μου δείξεις εύμορφόν τι», όπως χαρακτηριστικά είπε). Ο Brøndsted κούνησε το κεφάλι του αρνητικά στο αίτημα του Πασά, παρατηρώντας ότι πιθανόν δεν θα μπορούσε να δείξει στην Υψηλότητά του τίποτε περισσότερο από ό,τι είχε ήδη δει και μάλιστα πολύ συχνότερα από αυτόν. «Έχεις δίκιο», ανταπάντησε γελώντας, «αλλά εσύ είσαι ο ειδικός, τα μάτια σου είναι καλύτερα από τα δικά μου». (κατά λέξη: «καλήτερα μάτια έχεις, καλήτερα μάτια»). Στην αρχή προχώρησαν μαζί στο μεγάλο τετράγωνο που σχηματιζόταν από τα τείχη που βρίσκονταν πιο κοντά σε αυτούς. «Αυτό το μεγάλο τετράγωνο, από την εποχή του Αυγούστου, πολύ καλής και γερής τοικοποιίας, βρίσκεται μέσα στην αρχαία πόλη», αναφέρει κατά λέξη ο Brøndsted. Ο Πασάς απαίτησε τη γνώμη του Brøndsted για τις οχυρώσεις αυτές. Του απάντησε ότι θεωρούσε ότι αποτελούσαν τον περίβολο της κατοικίας των Ρωμαίων Αυτοκρατόρων στην οποία έμειναν, όταν αυτοί επισκέφτηκαν, μερικές φορές, τη Νικόπολη. Πρόσθεσε

²² Ο Brøndsted αναφέρει ότι η έκπληξη αυτή ήταν συχνή αντίδραση από τους Τούρκους με τους οποίους είχε συζητήσει σχετικά θέματα.

ότι, σύμφωνα με τη γνώμη του, αυτή θα ήταν η «αρχ imperialis» (αυτοκρατορική οχύρωση) ή κάποιο οχυρωμένο κτίριο, που προοριζόταν να διαθέτει φυλάκιο, στρατώνα, οπλοστάσιο κ.λπ. Ο Brøndsted λέει : «Εν συντομία, αυτό το τεράστιο τετράγωνο ήταν για την πόλη της Νικόπολης, χτισμένη σε μία πεδιάδα, ό,τι ακριβώς ήταν και η “Ακρόπολις” στις ελληνικές πόλεις, τοποθετημένες πάνω ή παρακείμενες σε βουνά»²³.

Ο Βεζίρης θαύμασε την τοιχοποιία, μίλησε με ευφύια για το ρωμαϊκό τρόπο χτισίματος και ρώτησε εάν είχαν και στις χώρες τους μάστορες που ήξεραν πώς να κάνουν τέτοιους πλίνθους και να παρασκευάζουν κονίαμα τόσο σκληρό μα και συγκολλητικό. Μετά φτάσανε στο Ωδείο (“μικρό θέατρο”), από όπου έχει κανείς μία όμορφη θέα σε όλα σχεδόν τα ερείπια της αρχαίας πόλης. Ο Πασάς ρώτησε το Brøndsted για ορισμένες ομοιότητες του μικρού θεάτρου με το μεγάλο Θέατρο που βλέπανε σε μικρή απόσταση²⁴. Ο Πασάς είχε την εσφαλμένη ιδέα ότι το Θέατρο ήταν ένα είδος στρατοπέδου ή μάλλον οχυρωμένου φυλακίου. Το επόμενο θέμα που συζήτησαν ήταν το Στάδιο, το οποίο ήταν επίσης ορατό από το Ωδείο και κοντά στο μεγάλο Θέατρο. Τα όσα ο Brøndsted είπε στον Πασά για την προέλευση και τον προορισμό του Σταδίου φαινόταν να μη τα ήξερε. Ο Πασάς τον διαβεβαίωσε ότι είχε τη διάθεση να λειάνει το εσωτερικό μέρος του Σταδίου ώστε οι Αλβανοί του να εξασκούνται εκεί για τους αγώνες τους, όπως στις παλιές μέρες, «αλλά», πρόσθεσε, «ο λαός μου είναι αρκετά ελαφρύς και ευκίνητος και χωρίς αυτό», γεγονός για το οποίο είχε φυσικά αρκετά δίκιο γιατί «δεν υπάρχει άλλη φυλή ανθρώπων στην Ευρώπη πιο οβέλτη από την Αλβανική», επισημαίνει ο Brøndsted. Ο Πασάς συνέχισε λέγοντας: «Όταν ήμουν νέος, ήμουν γρήγορος σαν ελαφίνα αλλά τώρα είμαι γέρος και πολύ παχύσαρκος».

Κατόπιν ο Πασάς ζήτησε από το Brøndsted να του δείξει «μερικά μέρη όπου θα μπορούσαμε να σκάψουμε για μάρμαρα και άλλα αρχαία αντικείμενα». Το «μπορούσαμε» ειπώθηκε με κάποια έμφαση, παρά τις διαμαρτυρίες που είχε διατυπώσει ο Brøndsted πριν από μερικές μέρες σχετικά με το θέμα, και άρχισε να φοβάται ότι το όλο ζήτημα παρουσίασε κάποια υποτροπή. Έτσι του επανέλαβε ό,τι του είχε ήδη πει, ότι δηλαδή δεν πίστευε ότι τυχόν ανασκαφές στη Νικόπολη θα επέφεραν σημαντικά ευρήματα όσο αφορά στη γλυπτική, αφού είχε αποδειχτεί ιστορικά ότι αυτή η πόλη είχε απογυμνωθεί από τα καλύτερα μνημεία της από το Μεγάλο Κωνσταντίνο και στη συνέχεια λεηλατήθηκε από τον Αλάρικο. Πρόσθεσε ότι θα του έδειχνε, παρόλα αυτά, δύο ερείπια στο εσωτερικό της πόλης τα οποία προφανώς ήταν ναοί και όπου αν έσκαβαν προσεκτικά ίσως να έβρισκαν μερικά κομμάτια. Προχώρησαν σε ένα από αυτά τα δύο ερεί-

²³ Νομίζω ότι ο Brøndsted βρίσκεται και περιγράφει τα βυζαντινά τείχη, των οποίων οι δύο πλευρές σχηματίζουν ορθή γωνία γι’ αυτό και τα περιγράφει σαν “τεράστιο τετράγωνο”, ως τείχη εντός των τειχών, συγχέοντας δηλαδή την περιτειχισμένη Βυζαντινή Νικόπολη με “Ακρόπολη” της Ρωμαϊκής πόλης.

²⁴ Από το Ωδείο (στις ψηλότερες κερκίδες) διακρίνεται εύκολα προς τα βόρεια το “Προάστειο” της Νικόπολης όπου βρίσκεται το Θέατρο, το Στάδιο, το Γυμνάσιο και το Μνημείο της Νίκης του Αυγούστου, δίπλα στο χωριό Σμυρτούλα.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

πια και ο Πασάς, ευχαριστημένος με την τοποθεσία, έκανε νόημα σε ένα από τους «τζουκαδάρες» οι οποίοι προχώρησαν μιλώντας δυνατά αλβανικά και αμέσως περίπου είκοσι χωρικοί βγήκαν από μία καλύβα, εξοπλισμένοι με τσάπες, φτυάρια, αξίνες, κ.λπ. Μη γνωρίζοντας τίποτα γι' αυτές τις προετοιμασίες, ο Brøndsted άρχισε να φοβάται ότι θα γινόταν «εκοκαφέας παρά τη θέλησή του». Οι φόβοι του στο θέμα πολλαπλασιάστηκαν όταν ο Βεζίρης τους έβαλε να φέρουν μαξιλάρια και την πίπα του από την καλύβα που είχαν προγευματίσει. Όλα αυτά έδειχναν πως επρόκειτο να καταλύσει εκεί.

«Το ερείπιο στο οποίο βρισκόμασταν ήταν ένα παραλληλόγραμμο κτίριο, πολύ πιθανόν ναός, χωρίς όμως περιστύλιο. Μου φαινόταν ότι ο βωμός ή ο χώρος λατρείας, στο ένα άκρο, είχε υψωθεί μερικά σκαλιά πάνω από το δάπεδο του υπόλοιπου κτιρίου, όπως για παράδειγμα, φαίνεται σε δύο μικρούς ναούς στην Πομπηία. Αν και ολόκληρο ήταν σχεδόν στο ίδιο επίπεδο εξαιτίας των κομματιών του γείσου, το μεγαλύτερο μέρος του οποίου είχε πέσει μέσα στο εσωτερικό του κτιρίου. Στις τρεις πλευρές των τοίχων υπήρχαν εσοχές σε κανονικά διαστήματα», αναφέρει ο Brøndsted²⁵.

Καθώς ήταν υποχρεωμένος να βοηθήσει σε αυτή την περίεργη ανασκαφή και καθώς δεν μπορούσε να ούτε ήταν διατεθειμένος να προχωρήσει, πρότεινε, τουλάχιστον, να καθαρίσει το χώμα κάτω από δύο από τις εσοχές στη μακριά πλευρά του κτιρίου, γεγονός που ενέκρινε ο Πασάς. Οι άνθρωποί του άρχισαν να ασχολούνται σοβαρά με το εγχείρημα που έγινε όμως κοπιώδες, όπως είχε προβλέψει ο Brøndsted, λόγω της έλλειψης των απαραίτητων εργαλείων, ειδικότερα σιδερένιων μοχλών, απαραίτητων για τη μεταφορά των μεγάλων κομματιών που είχαν πέσει από το γείσο, δυνατών σκονιωνών, για να τραβήξουν τις μεγάλες μάζες που ενοχλούσαν τους εργάτες, και μεγάλων καλάθων, για τη μεταφορά του χώματος. Παρατήρησε στο Βεζίρη ότι όλα αυτά ήταν χαμένος κόπος χωρίς τα απαραίτητα εργαλεία. Το κατάλαβε και έδωσε εντολές να μεταφερθούν όλα τα χρειαζόμενα την επομένη ημέρα και να κατασκευαστεί αποθήκη για τη φύλαξη των εργαλείων μα και των αντικειμένων που θα έβρισκαν. Στο μεταξύ, συνέχιζαν, για καλό ή για κακό, να σκάβουν ανάμεσα στα μπάζα σε δύο μέρη. Μετά από μία ώρα, σκάβοντας το χώμα σε μία από τις ανασκαφές, βρέθηκαν τρεις έξοχες τετράγωνες μαρμάρινες πλάκες, πιθανόν τμήμα από το αρχαίο μαρμάρινο δάπεδο του κτιρίου. Ο Βεζίρης τα τοποθέτησε με μεγάλη προσοχή επάνω σε μία "chaise roulante" (κυλιόμενη πολυθρόνα) και τα κάλυψε με άχυρο, για να μεταφερθούν στην Πρέβεζα. Στην άλλη τρύπα βρέθηκαν δύο ασήμαντα μπρούτζινα νομίσματα, σε ικανοποιητικά καλή κατάσταση, και τα δύο της Νικόπολης. Το ένα κομμένο επί Κόμοδου και το άλλο επί Καρακάλλα. Ο Βεζίρης έδωσε στο Brøndsted το τελευταίο και τσέπωσε το άλλο ο ίδιος γελώντας για την αύξηση του θησαυρού του.

Σβήνοντας την πίπα του, ο Πασάς τελικά σηκώθηκε προφανώς πολύ ικανοποιημένος με την ανασκαφή του. Συμμετείχε και ο Brøndsted στην ικανοποίηση αλλά για

²⁵ Υποψιάζομαι από τα περιγραφόμενα ότι η παρσα βρισκόταν στη Βασιλική Δουμετίου.

εντελώς διαφορετικό λόγο. Ο Πασάς έδωσε λίγα χρήματα στο φτωκό χωρικό που τους είχε δεχθεί στην καλύβα του το πρωί, έκαναν κι αυτοί το ίδιο και μετά ανέβηκαν, ο Πασάς στην άμαξα, εκείνοι στα άβουλα άλογα για να γυρίσουν στην Πρέβεζα. Έφτασαν πρώτοι και υποδέχτηκαν το «γέροντα ευγενή» πεζή κατά την άφιξή του στο παλάτι, σύμφωνα με το πρωτόκολλο της ευγενικής αυλής του πασαλικιού. Ο Βrøndsted χρησιμοποίησε μία δικαιολογία για να αποσυρθεί, πράγμα που ο Πασάς του επέτρεψε έπιτέλους να κάνει και ορίζοντας την ίδια στιγμή την ώρα για την τελευταία τους συνέντευξη στο παλάτι την επόμενη ημέρα.

Στις έντεκα το επόμενο πρωί²⁶ ο Βrøndsted πήγε με το Φορρέστι στο παλάτι συμμορφούμενος στην πρόσκληση του Βεζίρη, έχοντας κανονίσει για την αναχώρησή του την επομένη. Εκεί βρήκαν αρκετούς ορεισίβιους, από τις βόρειες περιοχές της Αλβανίας, φυσιογνωμίες εξολοκλήρου αλβανικές, αλλά με επιδερμίδα λιγότερο σκούρα ή μαυροκίτρινη από εκείνους που είχε δει μέχρι τότε. Τους είπαν, στον προθάλαμο, ότι οι άνθρωποι αυτοί είχαν έρθει με διαταγή του Βεζίρη, μετά από κάποιες αναταραχές που είχαν λάβει χώρα στις περιοχές τους. Δύο χωριά είχαν διαφορές μεταξύ τους, τα διπλανά χωριά πήραν μέρος στη διαμάχη και από τους καβγάδες κατέληξαν σε αψιμαχίες, στο άκουσμα των οποίων ο Πασάς δυσαρεστήθηκε και τους κάλεσε σε εξηγήσεις. Εκείνη τη στιγμή ανήγγειλαν τους δύο επισκέπτες και αμέσως τους είπαν να περάσουν.

Ο Βεζίρης ήταν σε ένα όμορφο διαμέρισμα, το οποίο ο Βrøndsted έβλεπε για πρώτη φορά. Ήταν μία από τις ιδιαιτερότητες του Πασά να μη καταλαμβάνει το ίδιο δωμάτιο δύο συνεχόμενες μέρες. Ο Αλή Πασάς και ένας από τους υπουργούς του κάθισαν στο ντιβάνι. Ένας Έλληνας γραμματέας βρισκόταν πάνω στο υπερυψωμένο δάπεδο και στην άκρη, στο άλλο μισό του δωματίου, δύο βήματα χαμηλότερα από το ντιβάνι ήταν γονατιστοί δεκαπέντε από τους ορεισίβιους που αναφέραμε πιο πάνω. Ο Βεζίρης φαινόταν να μιλάει χωρίς πάθος σε αυτούς τους φτωχούς ανθρώπους. Ο Βrøndsted τον άκουσε να γελάει τη στιγμή που έμπαιναν στο διαμέρισμα. Του έκανε νόημα να καθήσει στο ντιβάνι και γελώντας του είπε: «Έχω απόδειξη της αλήθειας που μου είπες τις προάλλες, ότι μαλώνουν το ίδιο καλά στην Τουρκία όπως και στα δικά σας μέρη. Αυτοί οι ορεισίβιοι μάλωσαν και ήρθαν στα χέρια, τώρα θα πρέπει να κάνω το διαιτητή». Έκανε μία κίνηση με το χέρι του και αφού η κίνηση έγινε κατανοητή, οι χωρικοί αμέσως αποσύρθηκαν στον προθάλαμο. Παρήγγειλε να φέρουν πίπες και καφέ. Στην αρχή μίλησε για τη Νικόπολή του, στη συνέχεια για πολλά μεγάλα ερείπια στις βόρειες επαρχίες της Αλβανίας, για τα οποία ο Βrøndsted δεν ήξερε τίποτε, όπου αναμφίβολα θα βρισκανε σημαντικά πράγματα, εάν έμενε μαζί του άλλους έξι ή επτά μήνες. Ο Βrøndsted του είπε την πρώτη δικαιολογία που του πέρασε από το μυαλό, ότι δηλαδή εάν ξαναρχόταν στην Τουρκία, θα υπέβαλε τα σέβη του στην Υψηλότητά του και θα επωφελείτο αυτής της μεγάλης του χάρης όταν θα το επέτρεπαν οι συνθήκες. Στη συνέχεια τον ρώτησε

²⁶ 17η Δεκεμβρίου 1812.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ποια ήταν τα σχέδια των ταξιδιών του. Ο Βrøndsted του είπε ότι είχε αποφασίσει να πάει οδικώς στην Άρτα και στη συνέχεια να περάσει από τα Πέντε Πηγάδια και τα γειτονικά βουνά του Σουλίου στα Ιωάννινα. Ο Πασάς τον διέκοψε λέγοντας: «Εάν είχες κάνει αυτή τη διαδρομή δέκα χρόνια πριν, θα έπεφτες θύμα ληστείας²⁷. Τώρα μπορείς να προχωρήσεις στην Άρτα και τα Ιωάννινα το ίδιο ήσυχα όπως πήγαμε εκθές στη Νικόπολη. Θα σου παραχωρήσω διαβατήριο και ένα από τους ανθρώπους μου και θα μου γράψεις από τα Γιάννενα ή από τη Σαγιάδα κατά πόσο είσαι ευχαριστημένος μαζί του και εάν η παραμονή σου στα μέρη μου σε ικανοποίησε».

Φώναξε ένα από τους φρουρούς του, το Δήμο από το Αργυρόκαστρο²⁸, και τον διέταξε να φερθεί στο Βrøndsted με το σωστό τρόπο, να κάνει ό,τι του πει και να προσέξει έτσι ώστε να μη επιστρέψει πίσω με κάποια κακή αναφορά από τον ξένο φιλοξενούμενο. Τον διέταξε επίσης να φροντίσει έτσι ώστε να ανοίξουν τα πάντα για να τα εξετάσει ο Βrøndsted, όχι μόνο στο σεράι του αλλά και σε όλα τα εξοχικά του Βεζίρη στα Γιάννενα. Στη συνέχεια ο Αλή υπαγόρευσε στο γραμματέα του το “μπουγιουρντί” (διαβατήριο). Υπογράφοντάς το και δίνοντάς το στο Βrøndsted τον έπεισε να πάει στο Αργυρόκαστρο για να δει το νεότερο και πιο αγαπημένο γιο του, το Σούλη Μπέη, ένα νεαρό δώδεκα ή δεκατριών ετών που σπούδαζε στο Αργυρόκαστρο, κατά τις διαταγές του Αλή, μακριά από την αυλή και τις ραδιουργίες των Ιωαννίνων. «Είχε αναμφίβολα κάνει μεγάλα σχέδια γι’ αυτό το νεαρό παιδί, αλλά η Θεία Πρόνοια χειρίστηκε διαφορετικά τη μοίρα αυτού μα και των άλλων παιδιών του», αναφέρει ο Βrøndsted.

Ο Αλή Πασάς του ανέθεσε επίσης μία αποστολή για ένα Έλληνα έμπορο στη Βενετία, στον οποίο είχε ήδη αναφερθεί κατά την πρώτη συζήτηση που είχε κάνει μαζί του. Επρόκειτο για εβδομήντα έξι (76) καθρέπτες διαφορετικών μεγεθών για τη διακόσμηση κάποιων από τα σεράγια του Αλή. Ο Βrøndsted πραγματοποίησε την παραγγελία του Αλή όταν βρέθηκε στη Βενετία. Όταν ο Βrøndsted έφευγε από το σεράι του Αλή στην Πρέβεζα, ο Αλή του ζήτησε φιλικά και με ένα αληθινά τρυφερό τρόπο να του γράψει μερικές φορές, αλλά πάνω από όλα να επιστρέψει σύντομα για να παραμείνει μεγαλύτερο διάστημα, έτσι ώστε να κάνουν ανασκαφές μαζί στις βόρειες περιοχές της Αλβανίας. Ο Πασάς σηκώθηκε για να αποχαιρετήσει το Βrøndsted και του είπε κατά λέξη: «Να πάης καλά, ο Θεός να σε φιλάξη, να ευρίσκης πάντα καλά εις τον τόπον σου, και να γυρίσης ογλίγωρα!» Αυτά τα λόγια αποτυπώθηκαν στη μνήμη του Βrøndsted και στο κείμενό του μας αναφέρει και ολοκληρώνει την περιγραφή του ως εξής: «Ακόμα τον ακούω να επαναλαμβάνει αυτές τις λέξεις στην πόρτα “να γυρίσης ογλίγωρα! Εις το καλό!” Ομολογώ ότι αυτός ο υπέροχος άνθρωπος μου έκανε τεράστια εντύπωση.

²⁷ Αναφέρεται στην κατάσταση που επικρατούσε σ’ αυτές τις περιοχές πριν από την υποταγή του Σουλίου.

²⁸ Ο Δήμος ήταν ένας νεαρός άνδρας, χριστιανόπουλο, που μιλούσε πολύ καλά τα ελληνικά, και είχε φυλακιστεί από τον Αλή μετά την κατάληψη του Αργυροκάστρου, αλλά τελικά του δόθηκε χάρη και υπηρετούσε από τότε το Βεζίρη. Στην κατάληψη του Αργυροκάστρου η μάνα του, ο μεγαλύτερος αδελφός του και οι δυο του αδελφές καταφύχτηκαν. Ο θείος του αποκεφαλίστηκε οκτώ μέρες αργότερα με διαταγή του Βεζίρη.

Άλλοι τον έχουν δει κάτω από ένα τελείως διαφορετικό πρίσμα. Εγώ τον είδα όπως τον περιγράφω εδώ. Η διαφορά είναι στην ουσία των πραγμάτων. Ο Αλή ήταν ένα από αυτά τα ηφαίστεια των “εκατό πλευρών”, τα οποία χρησιμοποιεί η πρόνοια για την ηθική της διαχείριση όπως συμβαίνει στο φυσικό κόσμο για να εκτελεί τα σχέδια της. Αλλά αυτά τα ηφαίστεια δεν ξερνούν πάντοτε κείμαρρους φωτιάς και ξέρω ευχάριστους κήπους στις πλευρές της Αίτνας και του Βεζούβιου που κάθε χρόνο πρασινίζουν κοντά στους φοβερούς αυτούς σωρούς, οι οποίοι φέρνουν με τα καυτά τους κύματα το θάνατο και την καταστροφή». Αναφέρει επίσης ότι «πολλά όμορφα λουλούδια ευδοκιμούν σε κατάσταση δεσποτισμού, αλλά οίγουρα κανένα σε κατάσταση αναρχίας».

Ο Brøndsted στα χειρόγρατά του παραθέτει επίσης ένα παράρτημα για τη Νικόπολη²⁹ στο οποίο αναφέρει ότι πολλά έχουν γραφτεί για τα ερείπια της Νικόπολης το 19ο αιώνα, και αναφέρει εν συντομία ότι αυτή η μεγάλη πόλη της Ηπείρου είναι χτισμένη δίπλα στον Αμβρακικό κόλπο και είναι η νεότερη από όλες τις άλλες Ηπειρωτικές πόλεις σε αρχαιότητα. Χάρη στη γεωγραφική τους θέση τα ερείπια αυτά ήταν εύκολα προσπελάσιμα στον ταξιδιώτη, ο οποίος, χωρίς να έχει καμία πρόθεση να εξερευνήσει το εσωτερικό της Ελλάδας, επισκέπτονταν μόνο τις κτήσεις της Βενετίας στις ακτές του Ιονίου, ανάμεσα στις οποίες και η Πρέβεζα με τις κοντινές σε αυτήν περιοχές. Αναφέρει ότι: «Τα ερείπια της Νικόπολης βρίσκονται σε μία σχετικά χαμηλή λωρίδα γης που έχει σχηματιστεί από τον κόλπο, ανατολικά της Πρέβεζας³⁰, περίπου μισό μίλι³¹ από την πόλη». Και συνεχίζει: «Ο Αύγουστος είχε τοποθετήσει το μεγαλύτερο μέρος αυτής της αγαπημένης του πόλης σε αυτό το χαμηλό ισθμό, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε η όλη κατασκευή σχημάτιζε ένα εκτεταμένο μακρόστενο τετράγωνο, ή μάλλον ένα παραλληλόγραμμο, το οποίο επίσης περιελάμβανε μέρη του λόφου που περιορίζει το βόρειο ορίζοντα της Πρέβεζας και της Νικόπολης. Ειδικά από αυτή την ψηλή τοποθεσία³² υπάρχει καταπληκτική θέα από τη μία μεριά προς το Άκτιο, τον Αμβρακικό κόλπο και τις ακτές της Ακαρνανίας και από την άλλη μεριά προς το Ιόνιο πέλαγος προς δυσμάς. Τα εκτεταμένα ερείπια είναι όλα από πλίνθους, εξαιρετικής όμως μαστοριάς. Αλλά, στον τομέα της αρχιτεκτονικής η Νικόπολη δεν προσθέτει τίποτε καινούργιο στις γνώσεις μας περί ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής, γνώσεις που έχουμε από τόσα πολλά ερείπια στη Ρώμη και αλλού. Αυτή είναι επίσης η γνώμη του φίλου μου και ταξιδιωτικού μου συντρόφου, βαρόνου Χάλλερ. Τα τείχη της “*Arx Imperatoris*” (Αυτοκρατορικής Οχύρωσης του Αυγούστου) είναι ακόμη διατηρημένα³³. Από τα άλλα αξιομνημόνευτα δη-

²⁹ Peter O. Brøndsted, *Reise i Grækenland i Aarene 1810-1816*, τόμ. Ι, σελ. 235-236.

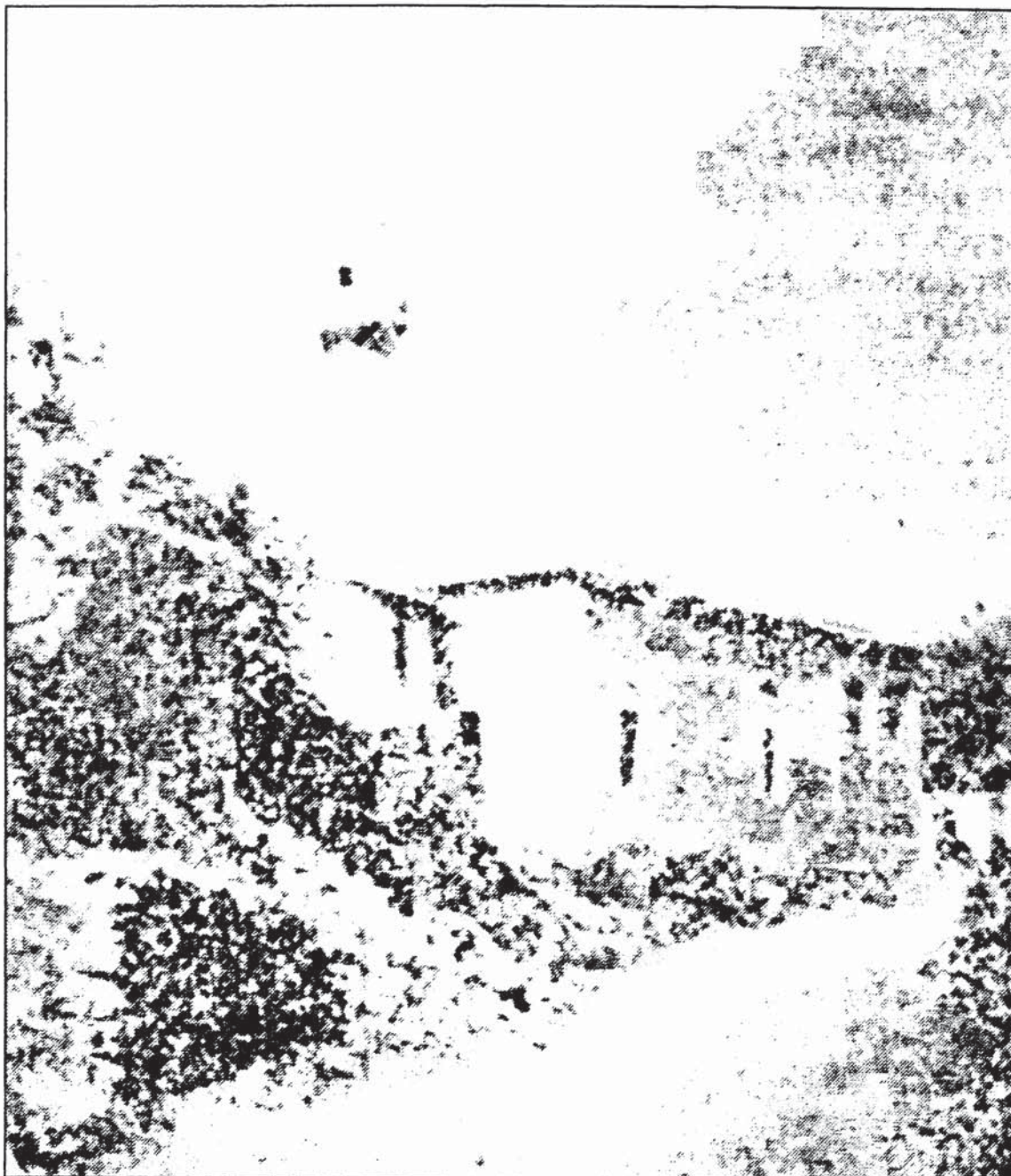
³⁰ Δεν κατανοώ αυτή την τοποθέτηση της Νικόπολης από το Brøndsted «στα ανατολικά της Πρέβεζας». Τα ερείπια της Νικόπολης βρίσκονται ακριβώς στα βόρεια της Πρέβεζας.

³¹ Ένα οκανδιναβικό μίλι είναι περίπου δέκα χιλιόμετρα.

³² Αναφέρεται ο Brøndsted στο λόφο της Σμυρτούλας όπου είναι το λεγόμενο “εν άλσει Προάστειο” της Νικόπολης με το Μνημείο της Νίκης του Αυγούστου, το Θέατρο, το Στάδιο, το Γυμνάσιο και τις βόρειες θέρμες.

³³ Ο Brøndsted, όπως είδαμε και πιο πάνω (σημ. 23) δεν διακρίνει μεταξύ των βυζαντινών και ρωμαϊκών τειχών και νομίζω ότι θεωρεί τα μεγαλοπρεπή, καλοδιατηρημένα βυζαντινά τείχη ως ρωμαϊκά.

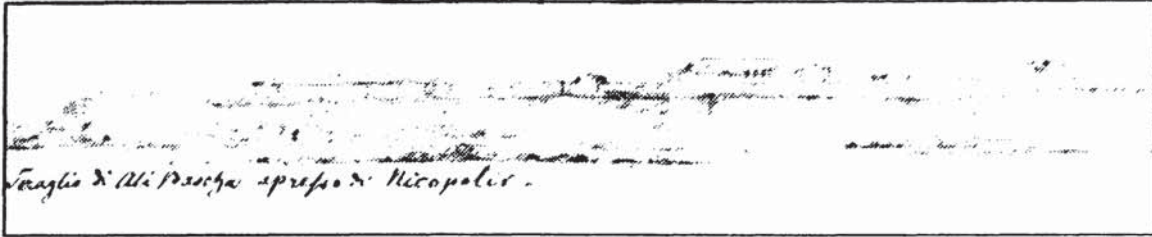

Το Νέο Τζαμί (Γενή Τζαμί) όπως φαίνεται από την οδό Πολυτεχνείου.
Το κτίριο σώζεται και σήμερα (απέναντι από το παλαιό Γυμνάσιο).
Φωτογραφία του οίκου Danesi της Ρώμης, 1900.

Συλλογή Νίκου Δ. Καράμπελα, Πρέβεζα

μόσια κτίρια, ένα πολύ μεγάλο θέατρο, ένα μικρότερο³⁴ και ένα Στάδιο είναι ανάμεσα στα πιο καλοδιατηρημένα. Το μεγαλύτερο θέατρο, το οποίο είναι χτισμένο στο βορρά, στην προαναφερθείσα υψηλή περιοχή, αποτελεί μία πολύ ενδιαφέρουσα τοποθεσία, από την οποία έχει κανείς όμορφη θέα των εκτεταμένων κτισμάτων της αρχαίας πόλης, η οποία, φυσικά, είναι χτισμένη με μεγαλοπρεπέστατο, πομπώδες ύφος.

³⁴ Αυτό που σήμερα ονομάζουμε Ωδείο.

Το σεράι του Αλή Πασά στο Μύτικα Πρέβεζας.
Σχέδιο του Carl Haller von Hallerstein της 28-6-1810
Εθνική και Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη του Στρασβούργου

Αυτό σε συνδυασμό με τις μικρές καλύβες των βροσκών, οι οποίες εδώ και εκεί ενώνονται με τα τεράστια, αρχαία τείχη, και με τα κοπάδια των αιγοπροβάτων τα οποία συνήθως βόσκουν ανάμεσα στα ερείπια, δημιουργεί ένα τοπίο πλούσιο σε χαρακτηριστικά στοιχεία χωρίς να υπολείπεται σε ενδιαφέρουσες και συγκινητικές αντιθέσεις.

Η ματαιοδοξία και ο εγωισμός του Αυγούστου τον οδήγησε εν μέρει να προσελκύσει και εν μέρει να εξαναγκάσει ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της Ακαρνανίας και της Ηπείρου να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να εγκατασταθούν στην Πόλη της Νίκης. Έτσι πρωταρχικά η Λευκάδα, η Αμβρακία, το Θύρρειο, το Ανακτόριο και το Αμφιλοχικό Άργος, μέρη τα οποία είχαν ερημωθεί από τις τελευταίες επαναστάσεις στην Ελλάδα, έπρεπε να "εκχωρήσουν" το υπόλοιπο των κατοίκων τους στη δημοφιλή Νικόπολη. Η κατασκευή της πόλης και τα ερείπιά της μας δίνουν στοιχεία μιας πόλης η οποία αριθμούσε γύρω στους 200.000 κατοίκους. Η Νικόπολη ανακηρύχθηκε «civitas libera» (ελεύθερη πόλη) και απέκτησε προνόμια τα οποία φαίνεται να μη σεβάστηκαν οι μεταγενέστεροι Ρωμαίοι αυτοκράτορες. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός βρήκε τη Νικόπολη το 362 μ.Χ. μία παρηκμασμένη και φτωχή πόλη και 40 περίπου χρόνια μετά την επίσκεψη του Ιουλιανού, επί βασιλείας του Αρκαδίου, η Νικόπολη φαίνεται ότι είχε ολοσχερώς καταστραφεί από τον Αλάρικο, ο οποίος κατά τα τέλη του 4ου αιώνα με τους Βησιγόθους πέρασε και λεηλάτησε την Πελοπόννησο και άλλα μέρη της ελληνικής επικράτειας.

Μια μεγάλη ποσότητα μαρμάρινων κιόνων και άλλων μετακινήσιμων δομικών υλικών από τα ερείπια της Νικόπολης έχει αφαιρεθεί δια της βίας τα τελευταία αυτά χρόνια με διαταγές του Βεζίρη Αλή για να χρησιμοποιηθούν στην ανέγερση των δύο ανακτόρων του Πασά³⁵ και δύο τζαμιών στην Πρέβεζα που μόλις ολοκληρώθηκαν³⁶.

³⁵ Το ένα και μεγαλύτερο ήταν αυτό στη θέση "Παλιοσάραγα", στο νοτιότερο σημείο της χερσονήσου της Πρέβεζας και το δεύτερο στο Μύτικα, κοντά στο χώρο που σήμερα είναι το γήπεδο ποδοσφαίρου, δίπλα στη θάλασσα, όπως φαίνεται και στο σχέδιο του Carl Haller von Hallerstein με τίτλο "Seraglio di Ali Passcha presso di Nicopolis. Nicopolis, seraglio dell' Ali Passa. 1810. 28. Aug." με αριθμό 7, διαστάσεων 19 x 25,1 εκατοστών που σήμερα φυλάσσεται στην Εθνική και Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη του Στρασβούργου με αριθμό καταχώρησης Ms 2724. Ένα τρίτο παλάτι αναφέρεται (σημ. 18) «σε άλλη συνοικία της πόλης».

³⁶ Το μεγαλύτερο και αρχιτεκτονικά καλύτερο τζαμί βρίσκονταν δίπλα στο κάστρο του Αγίου Αντρέα (το κάστρο είχε ριζικά επισκευαστεί και βελτιωθεί από τον Αλή Πασά στα 1808) και εντός του περιτειχίσματος του κάστρου, εκεί που σήμερα υπάρχει η λέσχη των προσκόπων. Η θέση του δεύτερου τζαμιού της εποχής εκείνης δεν μου είναι γνωστή, καθώς το λεγόμενο "Γενή Τζαμί", νέο τζαμί, που βρίσκεται ακόμη και σήμερα αλλοιωμένο απέναντι από την εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κτίστηκε το 1844. Δεν γνωρίζω εάν στην ίδια θέση προϋπήρχε τζαμί της περιόδου του Αλή Πασά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σπυρίδων Π. Αραβαντινός, *Ίστορία Ἀλῆ Παοῶ τοῦ Τεπελενλῆ συγγραφείσα ἐπί τῆ βάσει ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Παναγιώτου Αραβαντινοῦ*, Αθήνα 1895.

Peter Oluf Brøndsted, *Interviews with Ali Pacha of Joania in the autumn of 1812: with some particulars of Epirus. and the Albanians of the present day*, edited with an introduction by Jacob Isager, The Danish Institute at Athens, Αθήνα 1999.

Louis Dupré, *Voyage à Athènes et à Constantinople*, ομοιοτυπία της αρχικής έκδοσης με εισαγωγή των Ευστάθιου Ι. Φινόπουλου και Dr. Christine Peltre, Εκδόσεις Porto Leone, Αθήνα 1993.

Hans Haller von Hallerstein, "... und die Erde gebar ein Lächeln". *Der erste deutsche Archäologe in Griechenland*, Μόναχο 1983.

Thomas Smart Hughes, *Travels in Sicily, Greece and Albania*, Λονδίνο 1820.

Edward Lear, *Journals of a Landscape Painter in Albania & Illyria*, London 1851.

Σταύρος Β. Μαμαλούκος, "Η πολεοδομική εξέλιξη και η αρχιτεκτονική της Πρέβεζας", από το λεύκωμα *Νικόπολις - Πρέβεζα*, εκδόσεις Έργον, Πρέβεζα 1994.

F.C.H.L. Pouquevile, M.D., *Travels in Epirus, Albania, Macedonia and Thessaly*, London 1820.

Otto Magnus von Stackelberg, *La Grèce. Vues pittoresques et topographiques dessinées par O.M. Baron de Stackelberg*, Παρίσι 1834.

π. Γεώργιος Δ. Στάθης, *Ἡ Ἥπειρος 1805-1810 ἀπό τό ἡμερολόγιον τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ William Leak*, Αθήνα 1976.

Travels in Greece, compiled from the best authorities, for the society for promoting the united and scriptural education of the poor of Ireland, printed by P. Dixon Hardy, Kildare-Place, Dublin, x.x. [1825].

Raimund Wünsche, "Καλύτερα παλίτης της Ελλάδας παρά κληρονόμος του θρόνου". Ο βασιλιάς Λουδοβίκος Α΄ και η Ελλάδα, από το: *Αθήνα - Μόναχο. Τέχνη και Πολιτισμός στη νέα Ελλάδα*, Εθνική Πινακοθήκη Μουσείο Αλεξάνδρου Σούτζου, Αθήνα 2000.

Θεοφάνειος Σχολή: Ευεργέτες και δωρητές

Α. Ευεργέτες

β) Θεόδωρος Τσιντώσης και η σύζυγός του Αικατερίνη, το γένος Καρναβάλλη¹

ΟΔΥΣΣΕΑ ΜΠΕΤΣΟΥ

Συντ. Δασκάλου

Το παραπάνω ζευγάρι ήταν άτεκνο. Η κατοικία του ήταν στην ενορία των Αγίων Αποστόλων Πρέβεζας και ανήκε στο Θεόδωρο Τσιντώση, του οποίου το επάγγελμα δε γνωρίζομε.

Από τις δυο διαθήκες που σύνταξε μαθαίνομε ότι είχαν μεγάλη, σε ακίνητα, περιουσία. Ήτοι σε σπίτια, σε λιοστάσια, σε κήπους και σε δυο εργαστήρια (κν. μαγαζιά), κείμενα στο δρόμο της κεντρικής αγοράς της Πρέβεζας. Και ότι τα τελευταία ήταν προίκα της συζύγου του, τα δε άλλα ήταν αφενός γονική παροχή στο σύζυγο και αφετέρου αγορασμένα με χρήματα της εργασίας και της οικονομίας τους.

Το Μάρτη του 1868, όταν ήρθε στην Πρέβεζα ο Μητροπολίτης Σεραφείμ Ξενόπουλος (είχε έδρα την Άρτα), το ζευγάρι Τσιντώση ζήτησε να του συντάξει η Δημογεροντία της Πρέβεζας (ο Μητροπολίτης ήταν πρόεδρός της) τη διαθήκη τους. Ο Σεραφείμ Ξενόπουλος έδωσε εντολή στον αναπληρωτή του Γεώργιο Λάππα, πρωτοπρεσβύτερο και στα έξι αιρετά λαϊκά μέλη της Δημογεροντίας και την 3/3/1868, ημέρα Κυριακή, πήγαν στο σπίτι του ζευγαριού (η σύζυγος του Τσιντώση δεν μπορούσε να κινηθεί) και σύνταξαν τη Διαθήκη, την οποία καταχώρησαν στον Α' κώδικα αυτής. Αυθημερόν ο Σεραφείμ την «επιβεβαίωσε» με την υπογραφή και τη σφραγίδα του.

¹ Συνέχεια της μελέτης του Οδ. Μπέτσου για τους Ευεργέτες και Δωρητές της Θεοφανείου Σχολής της Πρέβεζας. Το πρώτο μέρος, για τον Κωνσταντίνο Χρ. Κολοβό, δημοσιεύτηκε στα "Πρεβεζάνικα Χρονικά" τεύχος 36, σελ. 87-97.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Από τα διατεθέντα ακίνητά τους με την «πράξη» αυτή πήρε το Θεοφάνειο Κληροδότημα από μεν το Θεόδωρο Τσιντώση δυο λιοστάσια με 100, περίπου, ρίζες ελιές το καθένα, κείμενα στις θέσεις «Άγ. Γεώργιος» και «Μπετουσκέας» Πρέβεζας, από δε τη σύζυγό του Αικατερίνη, το γένος Καρναβάλλη, δυο «εργαστήρια» (κν. μαγαζιά), κείμενα στο δρόμο της κεντρικής αγοράς ή Αγ. Χαραλάμπους. Απ' αυτά το ένα είχε και ανώγεια κατοικία, το δε ισόγειό του είχε δυο «πυροβολές» (κν. παράθυρα) και μια πόρτα. Σήμερα έχει μεταρρυθμισθεί και στεγάζει το χρυσοχοείο του κ. Καραγιάννη. Το άλλο είχε τέσσερις πυροβολές και δυο πόρτες κι ήταν χωρισμένο με σανίδες σε δυο μαγαζιά.

Τα παραπάνω, μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας, μοιράσθηκαν στο τότε Γυμνάσιο και στα τρία (τότε) Δημοτικά Σχολεία της Πρέβεζας. Το 1ο Δημοτικό Σχολείο πήρε το πρώτο εργαστήριο τα δε άλλα σχολεία τα υπόλοιπα ακίνητα. Δυστυχώς το πρακτικό της διανομής δεν υπάρχει ούτε στο παραπάνω Δημοτικό Σχολείο, που μέχρι τον Οκτώβρη του 1986 υπήρξαμε Διευθυντής του κι εκτελούσαμε χρέη γραμματέα και ταμιά του (αναγνωρισμένου από το Δημόσιο) κληροδοτήματος του ακινήτου, που είχε το 1ο Δημ. Σχολείο. Τηρούσε δε η τότε Σχολική Εφορεία του ιδιαίτερη διαχείριση, της οποίας τον προϋπολογισμό κι απολογισμό έλεγχε και έγκρινε η Οικονομική Εφορία Πρέβεζας.

Η διάθεση των παραπάνω τεσσάρων ακινήτων έγινε με τους όρους: 1) Ν' ανήκουν στο Θεοφάνειο Κληροδότημα αλλά όσο ζούνε οι δύο ή ο ένας να νέμονται τα εισοδήματά τους. 2) Ύστερα από το θάνατό τους να τελεί το Θεοφάνειο Κληροδότημα ετήσιο κοινό αρχιερατικό μνημόσυνο τη μεγάλη τεσσαρακοστή μια χρονιά στον Άγιο Αθανάσιο Πρέβεζας (εκεί είχε το ταφείο του ο Θεόδωρος) και μια στον Άγιο Νικόλαο (εκεί είχε το ταφείο της η σύζυγός του Αικατερίνη). Και 3) κάθε χρόνο, τη Μεγάλη Πέμπτη, να προικοδοτείται από τα έσοδά τους μια φτωχή νέα της Πρέβεζας σε ηλικία γάμου με κλήρωση, εφόσον οι υποψήφιοι δεν έχουν συγγένεια με ένα τουλάχιστον από τους δυο διαθέτες. Σε τέτοια περίπτωση την προικοδότηση των 1.000 γροσίων θα παίρνει η συγγενής νέα. Θα δίνεται δε από την Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήματος την ημέρα του γάμου της ή μετά από αυτόν χωρίς τόκο. Οφείλει δε το Θεοφάνειο Κληροδότημα, από τα πρώτα εισοδήματά τους, να προεξοφλήσει όσα με τη διαθήκη αυτή γράφει για δυο ανηψιές αδελφών του (από 2.000 γρόσια στην κάθε μία) και για δυο ανηψιούς του άλλης αδελφής (ζούσαν στη Βόνιτσα) από 500 γρόσια στον καθένα. Συνολικά 5.000 γρόσια. Κάθε χρόνο «... τα περισσεύοντα (χρήματα) να χρησιμεύσωσι προς συντήρησιν των Σχολών και προς αγοράν βιβλίων δια τους απόρους μαθητάς». Αυτά όρισε ο Θεόδωρος Τσιντώσης για τα δικά του ακίνητα.

Η δε σύζυγός του Αικατερίνη όρισε από τα πρώτα εισοδήματα των δυο εργαστηρίων της να δοθούν 200 γρόσια στον ανηψιό της Σπύρο Ξενογιάννη και 500 στην «αρχαίαν υπηρέτριά της», σύζυγο Στάθη Σαρδελή.

Και οι δυο διαθέτες απαίτησαν τ' ακίνητά τους «... όπως μένωσιν ... αιωνίως αναπαλλοτριώτα και επιτροπεύοντα και διαχειρίζοντα παρά των κατά καιρόν επιτρόπων των αυτών Σχολών» (των Θεοφανείων). Η εν λόγω προσθέτει ότι οι τοίχοι των εργαστηρίων της ανήκουν σ' αυτά.

Η παραπάνω Αικατερίνη πέθανε τη 2 Γενάρη του 1869. Ο σύζυγός της Θεόδωρος έζησε πέντε περίπου χρόνια ακόμα (πέθανε την 21 Φλεβάρη 1874). Είχαν και οι δυο αφήσει αδιάθετα ακίνητά τους στην πρώτη διαθήκη, με εντολή ο τελευταίος, πριν πεθάνει, να τα διαθέσει όπως εκείνος θελήσει. Αν δεν τα διαθέσει, να τα πάρει όλα το Θεοφάνειο Κληροδότημα.

Όμως ο Θεόδ. Τσιντώσης την 11/6/1870 σύνταξε, στη Δημογεροντία Πρέβεζας, δεύτερη Διαθήκη (πράξη), με την οποία όλα τα διέθεσε σε συγγενείς δικούς του και της συζύγου του. Δεν παρέλειψε στον ακροτελεύτιο Ζ' όρο να γράψει και τα εξής διευκρινιστικά: «... επιθυμώ και θέλω να διαχειρίζονται τα εισοδήματα των ιδιοκτησιών εμού και της μακαρίτιδος Συζύγου μου υπέρ της Θεοφανείου Σχολής οι Επίτροποι των τριών Εκκλησιών. Δηλαδή τη γνώμη και τη εγκρίσει του Αρχιερέως, των Δημογερόντων και τινων εκ των προκρίτων πατριωτών ή, απόντος του Αρχιερέως, του Αρχιερατικού Επιτρόπου του, συνερχομένων εξεπίτηδες με την Ιεράν ταύτην Μητρόπολιν, μετά των Επιτρόπων των τριών Εκκλησιών, διότι η θέλησις εμού και της μακαρίτιδος Συζύγου μου είναι το Κληροδότημα εκείνο προς την Θεοφάνειον Σχολήν, κατά την από της τρίτης Μαρτίου 1868 πράξιν, να ενεργήται "θεαρέστως", ώστε να παράγη επωφελείς καρπούς εις την χριστιανικήν ταύτην κοινότητα των πατριωτών... ».

Από το "Λογιστικόν" του Θεοφανείου Κληροδοτήματος (το κρατούσε κι ενήμερωνε πάντοτε ο ορισμένος ταμίας των επιτρόπων του για διάστημα δύο χρόνων' με την παρέλευσή τους παρέδιδε αυτό σ' εκπρόσωπο της επόμενης Εκκλησίας από τις τρεις συνολικά) διάρκειας από το 1875 μέχρι και το 1892 (το επόμενο χάθηκε) πληροφορούμαστε περιληπτικά την ετήσια κίνηση του κληροδοτήματος του ζευγαριού Τσιντώση κι ότι υπήρχε γι' αυτό ιδιαίτερο "Λογιστικόν" (βιβλίο ταμείου), στο οποίο ο ταμίας του Θεοφανείου Κληροδοτήματος καταχωρούσε με λεπτομέρειες τα έσοδα και έξοδά του, το οποίο δεν υπάρχει ούτε στο αρχείο της Θεοφανείου Σχολής ούτε στο Α' Δημοτικό Σχολείο. Δεν έχομε εξακριβώσει αν υπάρχει στο αρχείο άλλου σχολείου της Πρέβεζας, το οποίο πήρε ακίνητό του όταν έγινε η διανομή τους.

Ο ίδιος ταμίας χρέωνε στο "Λογιστικόν" της Θεοφανείου Σχολής όχι μόνο τι έσοδα προέρχονταν από τ' ακίνητά του, αλλά και τι έξοδα γίνονταν γι' αυτά και για όσα όριζαν οι Διαθήκες τους. Ήτοι για τις προικοδοτήσεις πτωχών νεάνιδων 1.000 γρόσια για κάθε μια, τα ονόματα των προικοδοτηθεισών και πότε τα παρέλαβαν. Τις δαπάνες που έκανε η Εφορεία του Θεοφανείου Κληροδοτήματος για τη συντήρηση των εργαστηρίων και την καλλιέργεια των ελαιόστα-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

σίων. Για τον ετησιο κτηματικό φορο που πλήρωνε (τ. βεργί). Και τις δαπάνες στις πλειοδοτικές δημοπρασίες που έκανε για την ενοικίασή τους (τελαλικά, κηρύκεια και χαρτόσημα στα συμβολαία). Ακόμα και για τις δαπάνες του ετήσιου Αρχιερατικού μνημόσυνου. Στον ετησιο απολογισμό χρέωνε τι περίσσευε από τα παραπάνω για το Θεοφάνειο Κληροδοτήμα. Γνωστό είναι ότι οι ελιές κάρπιζαν κάθε δεύτερο χρόνο. Και σ' αυτές τις χρονιές τα έσοδα του δεν ξεπερνούσαν τα 6.000 αργυρά γρόσια.

Ο γραφών τωρα δεν γνωρίζει το Κληροδοτήμα Τσιντώση, που ανήκε στο Α' Δημοτικό Σχολείο μέχρι το 1987 (οπότε και το παρέδωσε στο νέο Διευθυντή του ίδιου σχολείου κ. Σταύρο Μπόκια), ποιος φορέας ύστερα και από πότε το διαχειρίζεται. Από τον μετέπειτα Διευθυντη του κ. Τσόκα είχαμε πληροφορηθεί ότι και τα δύο κληροδοτήματα του Α' Δημοτικού Σχολείου (Αναστασίου Θεοφανη και ζεύγους Τσιντώση)² δεν ανήκαν στη διαχείριση της Σχολικής Επιτροπής αυτού. Υποθέτουμε ότι περιήλθαν στη Σχολική Επιτροπή του Δήμου Πρέβεζας. Αν έτσι έγινε, εκεί θα εξαφανισθούν, αφού θα έχουν ενιαία διαχείριση με εκείνη των άλλων σχολικών ακινήτων. Όμως οι διαθέτες τους γράφουν ρητά ότι θέλουν να έχουν αυτοτέλεια «εσαεί» τα ακίνητά τους.

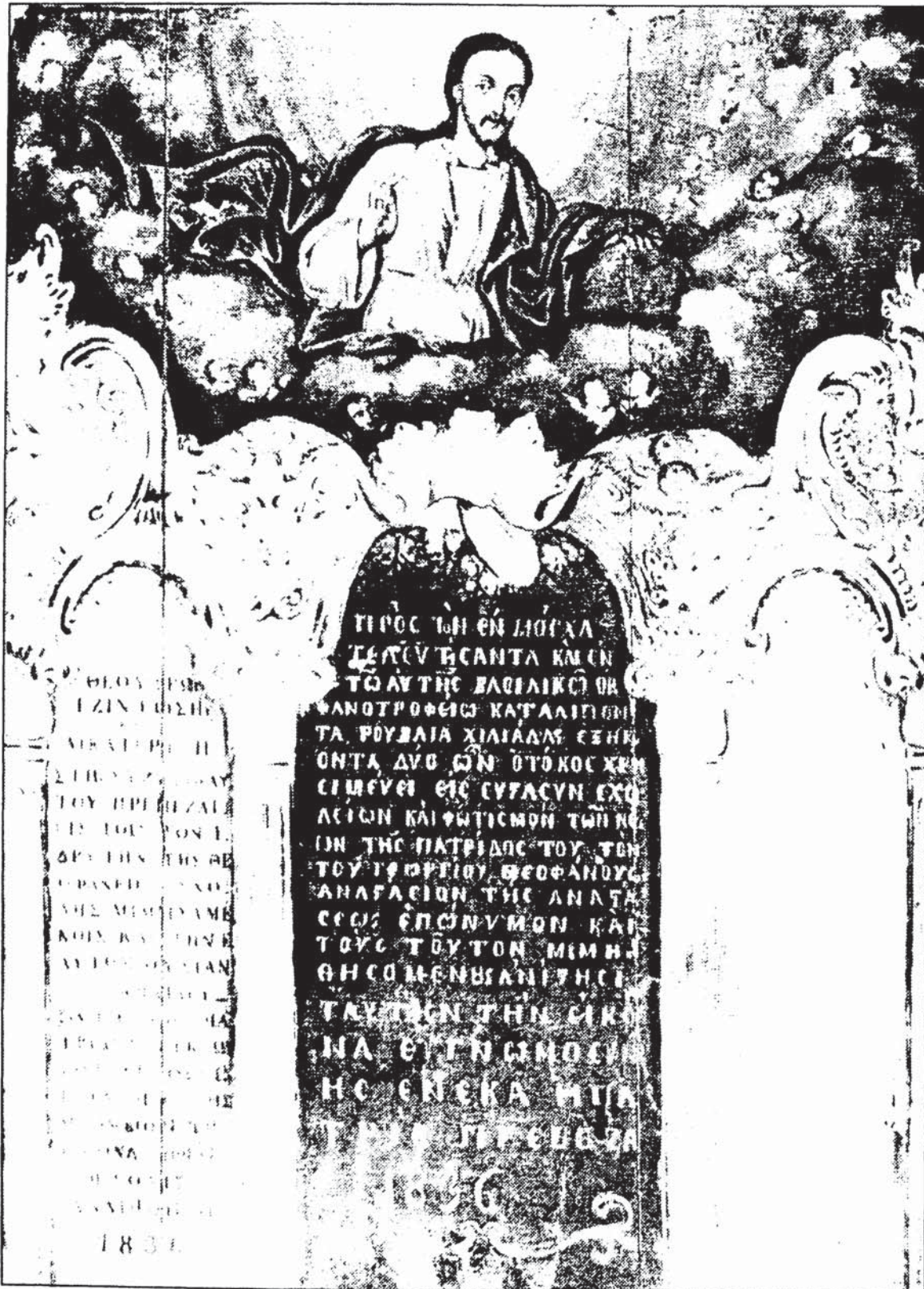
Απο το "Λογιστικόν" του Θεοφανείου Κληροδοτήματος πληροφορούμαστε για το κληροδοτήμα του ζεύγους Τσιντώση τα εξής ακόμα:

Τι δαπάνησε ο ταμίας του για την ταφή τόσο της Αικατερίνης όσο και του Θεοδώρου. Ητοι: α) Για την κηδεία και ταφή της πρώτης, στην οποία πήραν μέρος οι 11 εφημέριοι των ναών της Πρέβεζας, 2 ιεροψάλτες, 2 σκαφτιάδες του τάφου, 2 ευταξίες για τα κεριά και πεσιλικά (;) οι δαπάνες ανήλθαν σε 248,20 αργυρά γρόσια, και β) για την κηδεία και ταφή του δεύτερου, αυτές ανήλθαν σε 1.361,20 αργυρά γρόσια. Μάλιστα δε ο αναλαβών το αξίωμα του ταμια το θέρος 1874 Αθαν. Αθανασιάδης, εκπροσωπος του Αγ. Νικολάου, αρνήθηκε να τ' αναγνωρίσει ως «υπέρογκα» και κάλεσε την 3/7/1874 και προκριτους της Πρέβεζας μαζί με τα μέλη της Εφορείας, τα οποία συσκέφθηκαν και αποφάνθηκαν ότι ο λογαριασμός είναι αληθινός³.

² Για το κληροδοτήμα του Αν. Θεοφάνη, που τα έσοδα του προέρχονταν από την ιδιοκτητη αίθουσα που στεγάζει τα ΕΛΤΑ Πρέβεζας, απο αποθήκη που η Σχολ. Εφορεία κατασκεύασε στην πυλωτή του γραφείου του σχολείου στο Θεοφάνειο διδακτήριο και από μισθώματα της αίθουσας τελετών απο εκθέτες, κύρια έργων ζωγραφικής, θα γραφομε σε άλλο μελετημα μας.

³ α) Στη σελίδα 274 (του Δούναϊ) ο ταμίας Χρ. Αυγερινος το 1869 χρεωσε τις δαπάνες που έκανε για την κηδεία και ταφή της Αικατερίνης, συζυγου Θ. Τσιντώση, και β) στις σελίδες 314 και 316 ο ταμίας Αθαν. Αθανασιάδης χρεωσε τις δαπάνες που έκανε ο πριν απ' αυτόν ταμίας Αναστ. Καραντζούλας για την κηδεία, ταφή και άλλα του Θεοδώρου Τσιντώση. Ο ταμίας εκείνος φρόντισε και ζωγράφος αντέγραψε στην αριστερή στήλη της εικονας του Παντοκρατορα της Θεοφανείου Σχολης την αφιερωση στο ζεύγος Τσιντώση (βλ. φωτογραφια στην επομενη σελίδα).

Η μεγάλη εικόνα του Παντοκράτορα που ήταν αναρτημένη στη Θεοφάνειο Σχολή και σήμερα βρίσκεται στο νέο διδακτήριο του Α' Δημ. Σχολείου Πρέβεζας

Αρχείο Ν. Καράμπελα, Πρέβεζα

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Στο ίδιο “Λογιστικόν” είναι καταχωρημένες οι προικοδοτήσεις των δύο πρώτων νεάνιδων της Πρέβεζας για τις χρονιές 1875 και 1876, ήτοι Σοφούλας Β. Σταβράκη και Μαρίας Π. Βερετούλη. Και οι δύο τα 1.000 χάλκινα γρόσια τα πήραν όταν παντρεύτηκαν. Τα 2.000 χάλκινα γρόσια έχουν χρεωθεί μαζί ως 1.720 αργυρά γρόσια. Στην περίπτωση που μια προικοδοτηθείσα νέα δεν παντρευόταν ή πέθαινε πριν το γάμο της, τα 1.000 γρόσια έπαιρνε η θεοφάνειος Σχολή για δική της χρήση.

Από το ίδιο “Λογιστικόν” μαθαίνουμε τα ονόματα και άλλων 12 νεάνιδων που προικοδοτήθηκαν μέχρι και το 1892, οπότε τελείωσαν οι σελίδες του. Για τις προικοδοτηθείσες τα επόμενα χρόνια δεν υπάρχουν στοιχεία. Το λόγο έχομε παραπάνω γράψει⁴.

Στο Θεοφάνειο διδακτήριο, πριν το πάρει για χρήση ο Δήμος Πρέβεζας, παράλληλα με το Α' Δημοτικό Σχολείο (με πράξη της Σχολικής Εφορείας αυτού) ήταν αναρτημένη μεγάλη εικόνα, που την επάνω μισή της επιφάνεια καλύπτει η μορφή του Παντοκράτορα. Η υπόλοιπη επιφάνεια είναι χωρισμένη σε τρεις στήλες. Στη μεσαία είχε γραφτεί, το 1836, αφιέρωμα για τον Αναστάσιο Θεοφάνη. Στην αριστερή του στήλη γράφτηκε το 1874 η παρακάτω αφιέρωση:

« Θεοδώρω Τσιντώση και Αικατερίνη, στη σύζυγο αυτού, Πρεβεζαίοις, τοις τον ιδρυτήν της Θεοφανείου Σχολής μιμησαμένοις και την εαυτών ουσίαν εις εκπαίδευσιν των της πατρίδος τέκνων εισενέγκουσιν ευγνωμοσύνης μνημείον, την εικόνα τήνδε η πόλις αναθήθησιν 1836 ».

Την παραπάνω εικόνα “καθείλε” ο Δήμος Πρέβεζας προκειμένου να κάνει, χωρίς άδεια της τότε ιδιοκτήτριας Σχολικής Εφορείας του Α' Δημ. Σχολείου, μετατροπές. Ο γράφων, τότε Διευθυντής όντας του Α' Δημ. Σχολείου, την πήρε ο ίδιος από το υπόγειο του Δημαρχείου Πρέβεζας και μετέφερε στο νέο διδακτήριο του σχολείου του. Είναι ένα τρανό κειμήλιο της Θεοφανείου Σχολής, αφού 80 περίπου χρόνια της ζωής της και τα επόμενα που ανήκε το διδακτήριό της στο Α' Δημ. Σχολείο Πρέβεζας, οι μαθητές της, κάθε πρωί, άναβαν την κανδήλα της και απαγγέλλαν την προσευχή, που αρχίζει: «Το κλεινόν όνομά σου Θεοφάνη...»⁵.

---

4 Καταχωρούμε στη συνέχεια τα ονόματα των επόμενων 12 νεάνιδων που γνωρίζομε από το ίδιο “Λογιστικόν” ότι προικοδοτήθηκαν: Βασιλική Ι. Ζαφειρακοπούλου ή Ζαχαρτζή, κόρη του Αναστασίου Φαμπιάνου ή Γαλιανού, Άννα Ανδρέα Βενετζάνου, Τασούλα Αν. Ιωαννίτη, Ευαγγελία Στυλιανού Πέζαρου, Αγγελική Σ. Ναστούλη, Αικατερίνη Μπομποτσάρη, Ευανθία Ντοβοπούλου ή Μπόνια, Αποστόλω Δ. Μπέκα, Μαρία Ι. Κολιαδήμα, Μαρία Δημ. Πόβελου και Μαρούλα Περδίκη.

5 Την προσευχή θα παραθέσομε στη μελέτη για τον Αναστ. Θεοφάνη.

Η δασμολογική πολιτική των Βενετών στην περιοχή του Αμβρακικού κόλπου στις αρχές του 18ου αι.

(Με βάση τα βενετικά αρχεία)

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Α. ΒΕΤΣΙΟΣ

Φιλολόγος - Ιστορικός

Κατά τον 18ο αιώνα τα συμπτώματα μιας γενικής οικονομικής παρακμής των Βενετών που άρχισαν από τον προηγούμενο αιώνα είναι πλέον ορατά. Παρόλη όμως την παρακμή που μεγάλωνε όσο προχωρούσε ο αιώνας, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο που μας ενδιαφέρει εδώ, οι βενετικές κτήσεις στο Ιόνιο και την Αδριατική και πιο πολύ της Πρέβεζας και της Βόνιτσας που έλεγχαν την είσοδο του Αμβρακικού (Συνθήκη του Πασσάροβιτς 1718) μετέβαλαν τους Βενετούς σε ορισμένες στιγμές σε ρυθμιστές της οικονομίας στην περιοχή¹. Ακόμη η εκτόπιση των Βενετών από το υπερπόντιο εμπόριο,

¹ Αποτελεί κοινή ομολογία ότι τον 18ο αιώνα ολοκληρώνεται η υποβάθμιση της Βενετίας ως σημαντικού οικονομικού και πολιτικού παράγοντα στην ευρωπαϊκή ισορροπία· το δύσκαμπτο διοικητικό και οικονομικό σύστημά της, με τον έντονο κρατικό παρεμβατισμό σ' όλα τα επίπεδα της πολιτικο-οικονομικής ζωής δεν προσαρμόζεται στις νέες απαιτήσεις. Ωστόσο, είναι εξίσου βέβαιο ότι η Βενετία, σε μια τελευταία προσπάθεια ανάκαμψης, επιχειρεί μια ενεργητική παρουσία στα αγκυροβόλια της Ανατολής και εξακολουθεί να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις συναλλαγές και να διατηρεί την εμπορική δύναμή της στη Μεσόγειο. Επίσης πολλά δημοσιευμένα στοιχεία αλλά και η προσωπική ενασχόληση με τα αρχεία της Βενετίας συνηγορούν στη θέση αυτή, διαμορφώνοντας μια διαφορετική εικόνα για τη συμμετοχή και σημασία του βενετικού εμπορίου στο όλο σύστημα της αγοράς κατά τον 18ο αιώνα. Βλ σχετ.:

- Π. Μιχαηλάρης, *Η εμπορική εταιρική συνεργασία του βενετικού οίκου Ταρωνίτη-θεοτόκη και των αδελφών Γ. και Θ. Γεωργιβάλων (1732-1737) – Ο ρόλος και η δράση του εμπορικού πράκτορα Δημ. Χαμόδρακα*, Μνήμων, τ. 8, Αθήνα 1980-1982, σ. 227, υπ. 2.
- Mantran, *La navigation venitienne et ses concurrentes en Mediterranee orientale aux XVIIe et XVIIIe siecles*, Mediterraneo e Oceano Indiano, Atti del Sesto Colloquio Internazionale di Storia Marittima, tenuto a Venezia dal 20 al 29 settembre 1962, σ. 389.
- U. Tucci, *La marina mercantile veneziana nel settecento*, Bolletino dell' Istituto di Storia della Societa e dello Stato Veneziano, II, Venezia 1960, σσ. 155-200.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

συντελούσε ώστε οι πρώην θαλασσοκράτορες να είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι στις περιοχές που ήταν ακόμη κάτω από τον άμεσο έλεγχό τους. Επιπλέον ο γαλλικός κυρίως εμπορικός "ιμπεριαλισμός" με την ίδρυση του γαλλικού προξενείου στην Άρτα² υποχρέωσε τη Γαληνότετη Δημοκρατία να επιστρατεύσει όλες της δυνάμεις της για να ανταπεξέλθει στον νέο αυτόν ανταγωνισμό και να παρατείνει έτσι την παρουσία της στον Αμβρακικό και γενικότερα στο Ιόνιο. Οι Βενετοί, λοιπόν, προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν όλα τα πρόσφορα γι' αυτούς μέσα, που θα ζημίωναν τους Γάλλους.

Μετά τη συνθήκη του Πασσάροβιτς (1718) υποχρέωσαν τους Γάλλους να πληρώνουν στην Πρέβεζα τελωνιακό δασμό 4% για ό,τι εισάγονταν ή εξάγονταν από την περιοχή του Αμβρακικού κόλπου, επιπλέον ένα ιδιαίτερο τέλος για τα καπνά και το σπουδαιότερο θα έπρεπε όλα τα εμπορεύματα να μεταφέρονται στη Βενετία³. Τις απαιτήσεις τους για την είσπραξη αυτού του τελωνιακού δασμού οι Βενετοί τις στήριξαν στο ότι θεωρούσαν τον εαυτό τους κυρίαρχο της θαλάσσιας περιοχής του κόλπου και ισχυρίζονταν ότι το τελωνείο υπήρχε στην Πρέβεζα και κατά την τουρκική κατοχή της πόλης⁴.

Οι Γάλλοι θεώρησαν τις απαιτήσεις των Βενετών παράλογες καθώς εξουσιάζοντας στεριά μόνο μιας ώρας γύρω από την Πρέβεζα και χωρίς να τους παραχωρηθεί ποτέ η κυριαρχία της θαλάσσιας περιοχής του κόλπου⁵ έθεταν τέτοιους όρους και κυρίως στα γαλλικά καράβια. Ήταν διατεθειμένοι πάντως να αναγνωρίσουν στους Βενετούς δικαιώματα τελωνείου στην περίπτωση που τα καράβια θα φόρτωναν ή θα ξεφόρτωναν στην περιοχή τους.

---

² Το γαλλικό προξενείο στην Άρτα ιδρύθηκε το 1702 (ή το 1701) και στη δικαιοδοσία του είχε μια εκτεταμένη περιοχή από τις σημερινές νότιες αλβανικές ακτές μέχρι τον Κορινθιακό κόλπο. Βλ. σχετ. Σιορόκας Γ., *Το Γαλλικό Προξενείο της Άρτας (1702-1789)*, Ιωάννινα 1981, σ. 38 & 41.

³ A.S.V, Senato, Pronveditori da Terra e da Mar, F. 961, αντίγραφο μεταφρασμένης στα ιταλικά επιστολής του Γάλλου Προξένου G. Dubroca στο Γενικό Προβλεπτή των Ιονίων Νήσων A. Pisani (Άρτα 3/1/1718) συνημμένη στη Νο 100 επιστολή του Κώδικα, Μέρτζιου Δ.Κ., *Η Άρτα εις τα Αρχαία της Βενετίας 1696-1787*, Σκουφάς, τ. 1-2, 1955-62, σ. 274.

⁴ Σιορόκας Γ., ό.π., σ. 184.

⁵ Τα σύνορα της βενετικής με την οθωμανική κυριαρχία ήταν στα ερείπια της Νικόπολης. Η βενετοκρατούμενη ενδοχώρα έφθανε σε βάθος της μια ώρα πεζοπορία, αλλά στους Βενετούς δεν παραχωρήθηκε ποτέ η κυριαρχία της θαλάσσιας περιοχής του Αμβρακικού κόλπου· άλλωστε οι Τούρκοι διοικητές της περιοχής κατείχαν μέσα στον κόλπο ψαρότοπους και αλυκές, των οποίων η ύπαρξη δε συμβιβάζονταν με τις βενετικές αξιώσεις. Βλ. σχετ.

• Κόμπης Κ., (α) *Η διαδικασία δημογραφικής ανάπτυξης μιας μικρής πόλης: Επτανήσιοι και άλλοι έποικοι στην Πρέβεζα (18ος αι.)* στα πρακτικά Δ' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού (Λευκάδα, 8-12 Σεπτεμβρίου 1993). (β) *Από την τοπική ιστορία στη συνολική: το παράδειγμα της Λευκάδας. 15ος -19ος αι.*, Αθήνα 1996, σ. 260, υπ. 22.

• Σιορόκας Γ., ό.π, σ. 184.

Οι Γάλλοι παράλληλα με υπόμνημά τους προς την πύλη διατύπωναν τη ζημία που προξενούσαν στα συμφέροντα της Γαλλίας οι αξιώσεις των Βενετών, ότι δηλ. υπήρχε κίνδυνος να έχανε ένα μεγάλο μέρος των τελωνειακών δικαιωμάτων που θα εισέπραττε γιατί κανένας δε θα φόρτωνε ούτε θα ξεφόρτωνε στην περιοχή για να αποφύγει το διπλό δασμό⁶.

Τελικά μετά από πολλές διαπραγματεύσεις μεταξύ Γάλλων, Βενετών και Τούρκων επήλθε η συμφωνία που προέβλεπε να πληρώνονται, για κάθε εισαγόμενο ή εξαγόμενο εμπόρευμα από τα αγκυροβόλια του Αμβρακικού κόλπου αξίας 400 άσπρων, τα 3/4 του τελωνειακού δασμού στον Βοεβόδα της Άρτας και το υπόλοιπο 1/4 στον τελώνη των Βενετών στην Πρέβεζα. Μάλιστα για την καλύτερη εξασφάλιση της είσπραξης των οφειλόμενων δασμών μπορεί ο Τελώνης των Βενετών ή εντεταλμένος αντιπρόσωπός του να επισκέπτεται τα πλοία, τόσο όταν φορτώνουν όσο και όταν εκφορτώνουν εμπορεύματα στα αγκυροβόλια της περιοχής της Άρτας, για να ζητά τα σωστά τελωνειακά δικαιώματα, σύμφωνα με τη συμφωνία που υπογράφηκε.

Παρακάτω παραθέτουμε ολόκληρο το έγγραφο της συμφωνίας μεταξύ Βενετών και Τούρκων (μεταγεγραμμένο και μεταφρασμένο)⁷ που αφορούσε τους τελωνειακούς δασμούς που επιβλήθηκαν στα εμπορεύματα που διακινούνταν μέσω της Πρέβεζας από και προς τα αγκυροβόλια του Αμβρακικού κόλπου και το οποίο περιλάμβανε φορολογική διατίμηση για κάθε εμπόρευμα.

« Adi 2 Agosto 1729 s.n. Preveza

Essendo comparso in questo golfo l' Illustrissimo et gellentissimo signor Zorzi Pasqualigo per la Serenissima Republica di Venetia provveditor general da mar e l' inclito et honorato Cussein Aga voivoda dell' Arta, sono convenuti concordemente che tutti li bastimenti tanto grandi che piccoli d' ogni natione che entrano in questo golfo, con mercanzie per l' Arta et altre scale soggette a detto voivoda habbino a contribuire al doganiere del Principe l' apprettiamento delle mercancie per ogni quatrocento aspri tocanti per dogana cento a detto doganiere e gl' altri trecento s' intendano per conto di detto voivoda e cossi nell' uscita de ba-

⁶ Σιορόκας Γ., όπ. σ. 184-185.

⁷ A.S.V., Senato, Provveditori da Terra e da Mar, F.867, αριθμημένο αντίγραφο (No1-Πρέβεζα 2 Αυγούστου 1720) συνημμένο στην επιστολή No 10 του Κώδικα με ημερομηνία Λευκάδα 1/7/1726 που έστειλε ο έκτακτος Προβλεπτής της Λευκάδας Agostin da Riva στο Δόγη. Αντίγραφο της συμφωνίας αυτής υπάρχει και στη σειρά A.S.V., Cinque savi alla mercanzia, Seconda serie (scritture in materia commerciale), Consoli Veneti in Levante, b. 31, Quaderno 250. Μεγάλο μέρος της συμφωνίας αυτής μεταφρασμένο δημοσιεύθηκε και από τον Μέρτζιο Κ. στο περιοδικό "Σκουφάς", Η Άρτα εις τα Αρχεία της Βενετίας 1696-1787, τ. 1-2 (1955-62), σσ. 397-398.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

stimenti dal golfo che caricassero in dette scale habbi a correr il simile con equal ripartitione dichiarando che a remotione d' ogni equivoco la consecuenza di detti aspri cento, habbi a seguire a norma della seguente tarrifa senza che ne una parte ne l' altra possa prettender altro, d' a-
vantaggio, meno altro bezzo per libra del tabaco in avvenire. E per maggior quiete possa il doganier del Principe o persona a lui destinata entrar nelli bastimenti, cossi quando caricano, come scaricando in Arta per ri-
cever il suo drito con la sequente tariffa stessa. E presente pure l' Illu-
strissimo signor Gulielmo Dubroca, Console di sua Maesta Christianissima in Arta afferma per li bastimenti di sua natione et altri che fossero co-
perti sotto le sue insegne, che entrassero e sortissero del golfo.

Segue la tariffa per l' uscita

Cordovani conzi, ogni pelle, due aspri	-2-
Detti crudi ogni un, un aspro	-1-
Per ogni sciavina, aspri tre	-3-
Per ogni cargo di salonichi, aspri	-230-
Per ogni cargo di cera, trecento sessanta	-360-
Per ogni cargo di grana, aspri	-600-
Per ogni cargo di seta, aspri	-800-
Per ogni pelle di bufalo, aspri	-12-
Per ogni pelle di manzo, aspri quatro	-4-
Per ogni cargo di bombaso, aspri	-120-
Per ogni cargo di bocassini di colori diversi che vengono alla fiera	-700-
Per ogni capoto sia grande sia piccolo	-2-
Per tabaco dovra pagar come per il costo quatro per cento	

Lana, bottaraghe, valonie, nosolle, formaglio et ogni altra sorte di co-
mestibile, dovra pagar quatro per cento dalli quali habbi ad esigger l' uno
in Doganiere del Principe a risserva delli bastimenti della nation fran-
cese che dovrarra pagare con la ripartitione delli sudetti detto aspri-

Per l' entrata

Ogni sorte di robba di seda con oppere d' oro e schieti pagarano ogni Xi oche che s' intende un pacco, aspri	-400-
Ogni pezza di lano di qual si sia qualita di brazza 56 pagara aspri	-400-
Merzi di tuti i generi ogni quatro casse pagarano, aspri	-400-
Carta da scriver d' ogni sorte coli otto	-400-
Per ogni otto casse di vettri da somma	-400-
Per ogni vinti oche di coral	-400-

Pelle d' agnelo negre ogni mille 200	-400-
Dette bianche ogni 2400	-400-
Pelle di volpe 250	-400-
Per ogni 100 martori	-400-
Pelle di gatti, faine e zacali ogni	-400-
Pecore, rame e stagno ogni 200 oche pagerano	-400-
Azza e pionbo brusa ogni cargo di oche 120	-400-

Zorzi Pasqualigo Provveditor General da Mar

Cussein Aga Voivoda dell' Arta

Gulielmo Dubroca Console di Francia »

Η Μετάφραση

« Την ημέρα 2 Αυγούστου 1720, νέο έθος, Πρέβεζα

Αφού εμφανίσθηκε στον κόλπο αυτό ο εκλαμπρότατος και εξοχώτατος κύριος Ζόρζι Πασκουαλίγο, Γενικός Προβλεπτής στη θάλασσα της Γαληνότητας της Δημοκρατίας της Βενετίας και ο ένδοξος και τίμιος Χουσεϊν Αγάς, Βοεβόδας της Άρτας, συμφώνησαν ότι όλα τα εμπορικά πλοία μεγάλα και μικρά, κάθε κράτους, τα οποία εισέρχονται στο κόλπο αυτό με εμπορεύματα για την Άρτα και άλλα αγκυροβόλια, που βρίσκονταν στην κατοχή του προαναφερθέντος Βοεβόδα, να καταβάλλουν υποχρεωτικά στον Τελώνη του πρίγκηπα, σύμφωνα με την εκτίμηση των εμπορευμάτων, για κάθε (εμπόρευμα) αξίας 400 άσπρων τελωνειακού δικαιώματος, τα εκατό να είναι για όφελος του Τελώνη και τα 300 να είναι για λογαριασμό του προαναφερθέντα Βοεβόδα. Το ίδιο θα γινόταν και για την έξοδο των πλοίων από τον κόλπο, που θα φόρτωναν εμπορεύματα στα αναφέρθεντα λιμάνια με την ίδια κατανομή, και προς αποφυγή κάθε παρεξήγησης δηλώνεται ότι η είσπραξη των άσπρων θα γίνεται σύμφωνα με την ακόλουθη κατάσταση ή ταρίφα, και δε θα έχει το δικαίωμα κανένας από τους δύο συμβαλλόμενους να απαιτεί περισσότερα, ως πλεονέκτημα, ούτε άλλα χρήματα (επιπλέον) ανά λίβρα για τα καπνά (που θα διακινηθούν) στο μέλλον. Και για την καλύτερη εξασφάλιση της είσπραξης των οφειλόμενων δασμών μπορεί ο Τελώνης του Πρίγκηπα ή εντεταλμένος του αντιπρόσωπος να επισκέπτεται τα πλοία, τόσο όταν φορτώνουν όσο και όταν εκφορτώνουν εμπορεύματα στην Άρτα για να ζητά τα σωστά δικαιώματα, σύμφωνα με το τιμολόγιο που ακολουθεί. Παρών (είναι) και ο εκλαμπρότατος κύριος Γουλιέλμος Ντυμπροκά, πρόξενος της Αυτού Χριστιανικότητας Μεγαλειότητας στη Άρτα, ο οποίος αποδέχεται τη συμφωνία που έγινε και για τα εμπορικά πλοία της εθνότητάς του, που φέρουν τη (γαλλική) σημαία, και τα οποία θα ήθελαν να εισέλθουν στον κόλπο ή να εξέλθουν.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Το τιμολόγιο για την έξοδο

Δέρματα μικρά κατεργασμένα πολυτελείας το καθένα άσπρα	-2-
Δέρματα όμοια ακατέργαστα το καθένα άσπρα	-1-
Για κάθε σκιαβίνα (καρπέτα) το καθένα άσπρα	-3-
Για κάθε δέμα ρούχα σαλονικιού το καθένα άσπρα	-230-
Για κάθε δέμα αγιοκερίου άσπρα	-360-
Για κάθε δέμα πρινοκόκκου άσπρα	-600-
Για κάθε δέμα μέταξας άσπρα	-800-
Για κάθε δέμα βουβαλιού άσπρα	-12-
Για κάθε δέμα βοδιού άσπρα	-4-
Για κάθε δέμα βαμβακιού άσπρα	-120-
Για διαφορά χρωματιστά υφάσματα που έρχονται από την ύπαιθρο το δέμα άσπρα	-400-
Για κάθε καπότο τόσο μικρό όσο και μεγάλο άσπρα	-2-

Τα καπνά επί της αξίας θα πληρώνουν 4%.

Μαλλιά, αυγοτάραχα, βελανίδια, λεπτοκάρυα, τυριά και ό,τι άλλο είδος τροφίμων θα πληρώσει 4 % επί της αξίας, από τα οποία θα μπορεί να απαιτήσει το 1% ο Τελώνης του Πρίγκιπα για τη συντήρηση των πλοίων του Γαλλικού έθνους, τα οποία θα πρέπει να πληρώσει με τον επιμερισμό των άσπρων.

Για την είσοδο στα λιμάνια

Για κάθε είδος μεταξωτού υφασματός χρυσοκέντητου ή σκέτου θα πληρώνονται στις 10 οκάδες που είναι το κάθε τεμάχιο άσπρα	-400-
Κάθε τεμάχιο οποιασδήποτε ποιότητας υφάσματος μήκους 56 πή- κεων άσπρα	-400-
Εμπορεύματα κάθε είδους τα τέσσερα κιβώτια	-400-
Χαρτί γραψίματος οποιουδήποτε είδους τα 8 δέματα	-400-
Γυαλικά διάφορα για κάθε 8 κιβώτια συνολικά	-400-
Κοράλλια για κάθε 20 οκάδες άσπρα	-400-
Δέρματα αρνιού μαύρα κάθε 1200	-400-
(Δέρματα αρνιού) λευκού χρώματος κάθε 2400 άσπρα	-400-
Δέρματα αλεπούς τα 250 άσπρα	400-
Δέρματα νυφίτσας τα 100 άσπρα	-400-
Γαλοδέρματα, κουνάβια και τσακάλια τα 500 άσπρα	-400-
Πιπέρι, χαλκώματα και τσίγκινα είδη κάθε 200 οκάδες άσπρα	-400-
Ατσάλι και μολύβι χυτό κάθε φορτίο από 120 οκάδες	-400-

Ζόρζι Πασκουαλήγο, Γενικός στη θάλασσα Προβλεπτής
Χουσεϊν Αγάς, Βοεβόδας της Άρτας
Γουλιέλμος Ντυμπροκά, Πρόξενος της Γαλλίας »

Ιστορία του 15^{ου} Συντάγματος Πεζικού

(2ο μέρος)

του ΠΕΤΡΟΥ ΑΡΤΑΒΑΝΗ

Ταξίαρχου ε.α.

στ. Ελληνοβουλγαρικός Πόλεμος

(1) Το 15ο Σύνταγμα παρέμεινε εις την Κλεισούραν μέχρι 6 Ιουνίου 1913 σε προφυλακές καλύπτοντας τις διόδους προς το Βεράτι. Την 7η Ιουνίου με την υπ' αριθ. 8327 λίαν επείγουσα τηλεγραφική διαταγή του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου, που κοινοποιήθηκε στο Σύνταγμα με την υπ' αριθ. 6131/3-6-13 διαταγή της VIII Μεραρχίας, κινήθηκε προς Κορυτσά υπό τις διαταγές του Γεν. Στρατηγείου της Α.Μ. του Βασιλέως. Η μετακίνηση ολοκληρώθηκε την 19:00 της 12ης Ιουνίου 1913. Από 24 Ιουνίου δια διαταγής του Γεν. Στρατηγείου μετακινήθηκε εις την Θεσσαλονίκη μέχρι τις 29 Ιουνίου 1913 οπότε και καταυλίσθηκε Βορείως της πόλεως.

Την 30 Ιουνίου με την υπ' αριθ. 18074/29-6-13 διαταγή της Διευθύνσεως υπηρεσίας μετόπισθεν μετακινήθηκε με σύντομη πορεία εις Σέρρες μέχρι τις 22:00 της 1-7-13 όπου και καταυλίσθηκε Νοτίως της πόλεως των Σερρών. Την 2 Ιουνίου με διαταγή του γεν. Στρατηγείου διατάχθηκε να μετακινηθεί αμέσως προς Χάνι Βροντούς αφήνοντας διλοχίαν για φρουρά στις Σέρρες.

Από εδώ αρχίζει πλέον και η συμμετοχή του 15ου Σ.Π. στην "Μάχη Νευροκοπίου", υπό τις διαταγές της VII Μεραρχίας. Θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι στην Μάχη Νευροκοπίου γενικώς δια διατάγματος περιλαμβάνονται οι παρακάτω μάχες:

- (α) Μάχη Βροντούς ή Μπαμπίνας
- (β) Μάχη Κοπρίβλιανης
- (γ) Μάχη Κρεμένσκας
- (δ) Μάχη Μπανίτσης ή Μπάνσκο
- (ε) Μάχη Μαχομίας

(2) Εκδοθείσες διαταγές

« Σιδ. Σταθμός Δοϊράνης 29-6-13 ώρα 4 μ.μ.

VII Μεραρχίαν

‘Η VII Μεραρχ. πλήν ενός Συντ. Πεζ. καί τουΰ Πεδ. Πυροβολικοῦ νά διευθυνθῆ

Πρεβεζάνικα Χρονικά

τό ταχύτερον δυνατόν ἐκ Δεμίρ Χισάρ ἢ ἐκ Σερρών διά τῆς συντομοτέρας ὁδοῦ εἰς Νευροκόπι πρὸς κάλυψιν τοῦ δεξιοῦ πλευροῦ τῆς πρὸς Β. προχωροῦσης ὁμάδος τοῦ κέντρου ἀπὸ πάσης διὰ Ν. ἐχθρικής παρενοχλήσεως .....

Ἦδη διατάχθη τό ἐν Θεσσαλονίκῃ 15ον Σύντ. Πεζ. νά ἔλθῃ διά συντόνου πορείας εἰς Σέρρας .....

Αὔριον ἢ κεντρικὴ ὁμάς θά φθάσῃ εἰς τό δεξιόν τῆς (VI Μεραρχία) εἰς Μελένικον.

Κωνσταντῖνος »

Ἡ παραπάνω σύντονος πορεία που διατάχθηκε γιὰ το 15ο ΣΠ ἐκτελέσθηκε ἐντός δύο ἡμερῶν τὴν 30 Ἰουνίου ἀπὸ 05:30 μέχρι 22:30 καλύπτοντας 50 χλμ. Καὶ τὴν 1η Ἰουλίου ἀπὸ 05:00 μέχρι 22:00 καλύπτοντας ἄλλα 42 χλμ. Ἐτοί το 15ον ΣΠ (νύκτα 2 Ἰουλίου) ἐτέθη ὑπὸ τις διαταγές τῆς VII ΜΠ καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Μάχης Βροντούς τηρήθηκε ὡς ἐφεδρεία με τὴν παρακάτω διαταγή:

« Διαταγὴ ἐπιχειρήσεων VII Μεραρχίας

2 χ.μ. Ν. Χάνι Βροντούς τῆ 3/7/13 ὥρα 3 πρωΐας

1) Ὁ ἐχθρὸς μετὰ σημερινὴν ἐπίθεσίν μας .....

2) Ἡ Μεραρχία προτίθεται νά ἀπωθήσῃ .....

3) Συμφέρει εἰς τὴν Μεραρχίαν .....

4) Συνεπῶς αὔριον ἄμα τῆ ἔω. ἡ ἐπίθεσις τέξεται ἐκ τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ .....

Τό 15ον Σύν/μα. δύο λόχοι τοῦ 20οῦ καὶ εἷς λόχος τοῦ 19ου εἰς ἅς θέσεις εὐρίσκονται. εἰς τὴν διάθεσίν μου οὐλαμὸς Μηχανικοῦ θ' ἀναπαυθῆ ὀπίσω 15ου Σύν/τος. Πυροβολικὸν θά λάβῃ διαταγὰς.

5) Τό παρατηρητήριόν μου ἔσεται ἔνθα χθὲς ἐσπέρας.

Σωτήλης »

Τὴν 4η Ἰουλίου 1913 ἐκδόθηκε ἀπὸ τὴν VII Μεραρχία ἡ διαταγὴ ἐπιχειρήσεων πρὸς κατάληψιν Κοπρίθλιανης καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ Νευροκοπίου. Ἐδῶ κρίνεται σκόπιμον νὰ διευκρινισθῆ ὅτι λέγοντας τὸ τοπωνύμιον "Νευροκόπι" δὲν ἐννοεῖται τὸ σημερινόν Κάτω Νευροκόπιον που σήμερα εἶναι ἐντός τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀλλὰ τὸ σημερινόν Ἄνω Νευροκόπιον που ἤδη εὐρίσκεται ἐντός τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους. Κύρια σημεῖα που ἀφοροῦσαν τὸ 15ο ΣΠ τῆς παραπάνω διαταγῆς εἶναι τὰ ἐξῆς:

« Διαταγὴ ἐπιχειρήσεων

Χάνι Βροντούς 4-7-1913 διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς 4ης

1) Ὁ ἐχθρὸς ἠττηθεὶς ἐγκατέλειπε τὰ ὄχυράματα Μπαμπίνας ἀποσυρθεὶς πρὸς Καρακιοῖ καὶ Στάρτιστα. Ἡ Μεραρχία θά ἐξακολουθήσῃ τὴν καταδίωξιν πρὸς τὰς δύο ταύτας διευθύνσεις. βαδίζουσα ἐπὶ δύο φαλάγγων.

2) Ἡ κυρία φάλαγξ κατευθυνθήσεται εἰς Στάρτισταν κατὰ τὴν τάξιν:

α' Ἐμπροσθοφυλακή – Διοικητῆς Πολυμενάκος Γ.

Ἴππικόν

1 1/2 Τάγμα 15ου Συν/τος

Οὐλαμός Μηχανικοῦ

Ἀπόστασις 1500 μ.

β' Κύριον Σῶμα

Ἐν Τάγμα 15ου Συν/τος

Πεδινόν Πυροβολικόν

15ον Σύνταγμα

γ' Ὀπισθοφυλακή

Μία διλοχία του 20οῦ Πεζ. Συν/τος μείον ἑνός οὐλαμοῦ ὅστις θά καλύπτῃ καί θά προστατεύῃ τὰς ὑπηρεσίας.

3) Ἀρχικόν σημεῖον ..... Θά βαδίσω ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κυρίου σώματος.

4) Ἡ ἑτέρα φάλαγξ κατευθυνθήσεται διὰ τοῦ ὄρους Καραντάγ εἰς Καρακιοῖ

.....

Σωτήλης »

Τὴν επομένην (5η Ιουλίου) ἡ VII Μεραρχία ἐξέδωσε νέαν διαταγὴν δια συνέχισιν τῆς κινήσεως πρὸς Νευροκόπι τὴν 6ην Ιουλίου καὶ ὥρα ἐκκινήσεως τὴν 05:30 πρῶϊνῃν, κατ' αὐτὴν τὸ 15ον ΣΠ με δύο τάγματα μείον Λόχο ἀκολούθησε στὸ Κύριον Σῶμα προελάσεως, ἕνας Λόχος διατίθετο ὡς οπισθοφυλακή καὶ τὸ III/15 του Τ/χη Δούλη Δημ. ὠρίζετο ὡς δεξιὰ πλαγιοφυλακή. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ III/15 Τάγματος κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς Βουλγαρικῆς παρατάξεως καὶ ἡ ἐκτόπισις δια τῆς λόγῃ τῶν Βουλγάρων ἐπαίξε ἴσως τὸν σπουδαιότερον ρόλον ἀνατροπῆς αὐτῶν καὶ τοὺς ἔτρεψε σὲ ἀτακτο φυγῇ. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴ τὸ Τάγμα Δούλη (III/15) εἶχε τις παρακάτω ἀπώλειαι:

Νεκροί

Αξ/κοί : Ουδείς Οπλίτες : Δέκα (10)

Τραυματίαι

Αξ/κοί : Τέσσαρες (4) Οπλίτες : Ἐκατὸν δέκα πέντε (115)

Ἔτσι τὴν 6η Ιουλίου καὶ περὶ ὥρα 10:00 τὸ 15ο ΣΠ εἰσήλθε στο Νευροκόπι με τὴν VII Μεραρχία.

Ἡ VII Μεραρχία τὴν ἴδια ἡμέρα ἐξέδωσε νέα διαταγὴ με σκοπὸ τὴν συνέχισιν τῆς προελάσεως πρὸς Βορράν δηλ. πρὸς Μαχομίαν. Τὸ 15ον ΣΠ παρέμεινε στο Νευροκόπι πρὸς εξασφάλισιν τοῦ δικτύου συγκοινωνιῶν με μία Πυροβολαρχία. Τὴν 9ην Ιουλίου προωθήθηκε τὸ III/15 (Δούλης Δ.) στὴν συμβολὴ τῆς χαράδρας Μπέζμπουκ με τὸν Νέστο ποταμόν Βορείως τοῦ χωριοῦ Ομπίντιν.

Κατόπιν δγῆς τῆς VII Μεραρχίας τὴν 11-7-13 συγκροτήθηκε Μικτὴ Ταξιαρχία ὑπὸ τὸν Σ/χην Πολυμενάκον Γεωρ. Καὶ ἐξεδόθη ἡ παρακάτω δγὴ Ἐπιχειρήσεων.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

« Διαταγή επιχειρήσεων Μικτής Ταξιαρχίας
Μαχομία 12-7-13

Διά διαταγής τής VII Μεραρχίας έκδοθείσης εις Δομπρίνιστα τῇ 11/7 ὥρα 8 πρωΐας συγκροτεῖται Μικτή Ταξιαρχία ἐκ τῶν Συν/των 19ου καί 15ου, ἐνός Οὐλαμοῦ Ἴππικοῦ, Μοίρας Πεδ. Πυροβολικοῦ, τμήματος συζυγαρχίας Πυρομαχικῶν, τμήματος Χειρουργείου καί τμήματος Ὀπτικοῦ Τηλεγράφου, διοριζομένου διοικητοῦ ταύτης τοῦ Συν/χου Γ. Πολυμενάκου μέ ἀποστολήν ὅπως ἀφίνοντος τούτου ἀνάλογον τμήμα εις Νευροκόπι συγκεντρωθῇ τό πλεῖστον τῆς δυνάμεως εις Μαχομίαν καί προστατεύσῃ τήν VII Μεραρχίαν, βαίνουσαν κατά τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ ἐχθροῦ εις Σιμιτλῆ ἐκ τῆς διευθύνσεως Γιακουρούτ - Ἀθράμοβο - Τατάρ Παζαρτζίκ. Πρὸς τοῦτο ἐξεδόθη ἡ κάτωθι διαταγή:

- 1) Ὁ ἐχθρὸς δέν ἀναφαίνεται μέχρι Μπάνιας-Μαχομίας.
- 2) Ἡ VII Μεραρχία διευθύνεται εις Σιμιτλῆ ὅπως διευκολύνῃ τήν πρὸς Β. προέλασιν τῆς κεντρικῆς στρατιᾶς.
- 3) Ἡ Μικτή Ταξιαρχία θ' ἀναλάβῃ τήν προστασίαν τῶν συγκοινωνιῶν καί πλευρῶν τῆς VII Μεραρχίας.

Πρὸς τοῦτο:

Τό 19ον Σύν/μα θέλει ἀποστείλει ἓν Τάγμα εις Μπάνια, οὔτινος ἀποστολή ἔσται ἡ προκάλυψις τῆς ἀπό Μπελίστα καί Κίλο-Κόνγκο κατευθύνσεων. Ἐτερον Τάγμα θέλει ἀποστείλει εις Δομπρίνιστα μέ τήν ἀποστολήν νά προκαλύψῃ τās ἀπό Ἐλένιτσα μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου κατευθύνσεις. Τά ἀκράια τμήματα τῆς προκαλύψεως τῶν δύο τούτων Ταγμάτων θέλουσι συνδεθῆ μεταξύ των.

Τό εις Δομπρίνιστα Τάγμα θέλει ἀφίση ἓνα Λόχον εις Μπάνσκο πρὸς φύλαξιν καί ἀσφάλειαν τοῦ χωριοῦ. Ἡ ἔδρα τοῦ Ταγματος τούτου ἔσται ἡ Δομπρίνιστα.

Τό Τάγμα Πετροπουλάκη τοῦ 15ου Συν/τος ἅμα τῇ ἀντικαταστάσει του ὑπό τοῦ Ταγματος του 19ου Συν/τος θέλει μεταβῆ εις Μαχομίαν.

Τό ὑπόλοιπον Τάγμα τοῦ 19ου Συν/τος θέλει συνοδεύσει τό πεδινόν Πυροβολικόν, ὅπερ εὑρίσκεται ἤδη παρά τό πρώην Στρατηγεῖον τῆς Μεραρχίας καί ὅπερ συγκεντρωθήσεται εις Μαχομίαν, ἔνθα θέλει συγκεντρωθῇ καί ἡ ὑπόλοιπος Ταξιαρχία.

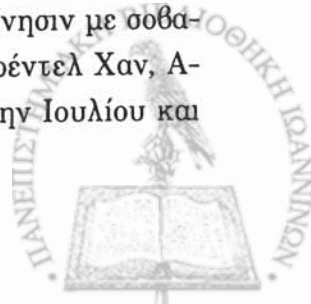
Ὁ διοικητῆς τοῦ 19ου Συν/τος ὀρίζεται ὡς διοικητῆς τῆς ὅλης προκαλύψεως ἔχων ὡς ἔδραν τήν Μπάνιαν.

Στρατηγεῖον Ταξιαρχίας ἐν Μαχομία

Ὁ Ταξίαρχος

Γ. Πολυμενάκος Συν/χης »

Μετά την παραπάνω διαταγήν και δι' άλλων διαταγών του Γενικού Στρατηγεῖου και της VII Μεραρχίας η μικτή Ταξιαρχία ευρέθηκε σε συνεχή κίνηση με σοβαρότατη καταπόνηση του προσωπικού της μεταξύ υψωμάτων του Πρέντελ Χαν, Αριοθανίτσα (υψ. 1378), Καπάνικ (υψ. 1664), με αποτέλεσμα την 17ην Ιουλίου και

από κακή εκτίμηση να υποστή αφηνιδιασμόν από τις Βουλγαρικές Δυνάμεις και να υποστή μεγάλες απώλειες (περί τους 500 εκτός μάχης εκ των οποίων 15 Αξιωματικοί). Μεταξύ των τραυματιών ήσαν και οι Διοικητές των II, III Ταγμάτων του Συντάγματος Τ/χες Πετροπουλάκης Ανάργυρος και Δούλης Δημήτριος. Οι απώλειες θα ήσαν ολοκληρωτικές για τα δύο Τάγματα αλλά η επέμβασις του ηρωϊκού Διοικητού του III Τάγματος Τ/χη Δούλη Δημητρίου ήταν αυτή που διέσωσε την τιμή του 15ου Συντάγματος.

Την 19/7/13 η VII Μεραρχία εξέδωσε την παρακάτω Γενική Διαταγή:

« Γενική Διαταγή VII Μεραρχίας

Πρέντελ Χάν 19-7-13

Ἐκφράζω τὴν πλήρη εὐαρέσκεϊάν μου εἰς τὰ 15ον καὶ 19ον Συντάγματα Πεζικοῦ. Εἰς τὸ Τάγμα Κονταράτου (20όν Συν/τος), Τάγμα Παπαδοπούλου (21ον Συν/τος) καὶ Πυροβολαρχίαν Βλαχοπούλου διὰ τὴν περιφανῆ νίκην τῆς 17ης πρὸς τὴν 18ην Ἰουλίου κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ στρατεύματα ταῦτα μαχόμενα ἐναντίον ἐχθροῦ διαθέσαντος δυνάμεις πολὺ ὑπερτέρας κατώρθωσαν νά κατισχύσωσιν αὐτοῦ, ἐπιτεθέντα μετ' ἀκατασχέτου ὀρμῆς διὰ τῆς λόγχης καὶ κυριεύσαντα πολλὰς διὰ τῆς λόγχης θέσεις. Τὸ 21ον Πεζ. Σύν/μα νά ἀντικαταστήσῃ .....

Τὸ 20όν Σύν/μα τεθήσεται τὴν 6ην πρωΐας αὔριον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Συνταγ/χου Πολυμενάκου ὅστις μετὰ τοῦ 15ου Συν/τός του ἐπιφορτισθήσεται τὸν ἀριστερόν τομέα τῆς παρατάξεώς μας, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς θέσεως Λόχου Κουμουνοδούρου, μέχρι τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ τῆς παρατάξεώς μας, ἔνθα τὸ Τάγμα Σπυρίδωνος τοῦ 20οῦ Συν/τος καὶ ὁ Λόχος Κοσμοπούλου τοῦ 15ου Συν/τος. Εἰς τὴν διάθεσίν του ἡ Ὀρειβ. Πυροβολαρχία Κουρούκλη.

Τὸ 15ον Συν/μα μετὰ τὴν ἀντικατάστασιν του .....

Σωτήλης »

Με διαταγή της VII Μεραρχίας της 20/7/13 επικειμένης της οριστικής ανακωχής ο Στρατός τέθηκε σε κατάσταση αναμονής και άρχισε η κίνηση του 15ου ΣΠ με την VII Μεραρχία από Πρέντελ Χαν προς Νευροκόπι.

Το 15ο ΣΠ κινούμενον ανεξάρτητα από Σπάντζα προς συνάντηση της VIII Μεραρχίας στο Νευροκόπι έφθασε περί την 10ην ώραν το πρωϊ της 26/7/13 με τις παρακάτω διαταγές του Συντάγματος:

« Γενική Διαταγή Συντάγματος

Σπάντζα 24-7-13 ὥρα 8 ἐσπέρας

Τὸ Σύν/μα θέλει συνεχίσει τὴν πορείαν του διὰ Παπα-Τσαϊρ.

Τάξις πορείας (ἀνευ μέτρων ἀσφαλείας): II Τάγμα, III Τάγμα, Μεταγωγικά μάχης, Μεταγωγικά Σώματος. Ὡρα ἐκκινήσεως - 6η πρωΐας.

Πολυμενάκος Γ. Συν/χης »

Πρεβεζάνικα Χρονικά

« Γενική Διαταγή Συν/τος

Παπα-Τσαϊρ 25-7-13 ώρα 8 έσπέρας

‘Η έκκίνησις του Σύνταγματος διά Νευροκόπι γενήσεται τήν βην πρωΐας τής αΰριον. Τάξις πορείας ή αύτή ώς άνω.

Κατά τήν άφιξίν του εις Νευροκόπι (ώρα 10 πρωΐας) τό Σύνταγμα καταυλισθήσεται εις τό ‘Ανατ. μέρος τής πόλεως, ένθα και πρότερον είχε καταυλισθῆ.

Πολυμενάκος Γ. Συν/χης »

Δια της υπογραφής της Συνθήκης Ειρήνης του ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΟΥ έληξε και η πολεμική περίοδος του 15ου Σύνταγματος. Μία περίοδος γεμάτη νίκες και δόξα έχοντας αποκομίσει από τα πεδία των μαχών τον τίτλο του “Αήττητου” κατά την ομολογίαν του εκ Πρεβέζης Υποστρατήγου ε.α. Αλεξάνδρου Παπαγεωργίου παλαιού μαχητού (1917-1923) και Δ/τού του Τάγματος Προκαλύψεως Φιλιατών κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο. Έτοι ακολούθησε μία μεταβατική περίοδος κατά την οποίαν το Σύνταγμα ευρέθηκε στις παρακάτω θέσεις:

5/8/1913 μετακινήθηκε με όλη την VIII ΜΠ στην Δράμα.

13-15/9/1913 μεταφέρεται οιδηροδρομικώς στην Φλώρινα.

24-25/10/1913 μεταφέρεται στην Κορυτσά υπό την VIII ΜΠ και υπό το Γ’ ΣΣ με βάση τον νέο οργανισμό του Στρατού (Αύγουστος 1913).

Τον Δεκέμβριον 1913 ιδρύθησαν πέντε Σώματα Στρατού και η VIII ΜΠ υπήχθη υπό το Ε’ ΣΣ το δε 15ον ΣΠ ευρέθη εις την Λευκάδα.

10-9-1915 έως 14-1-1916 μετακινήθηκε με την VIII Μεραρχία στον Λαγκαδά και από εκεί στην περιοχή Παγγαίου (Ελευθερούπολη - Μουσθένη).

Ιούνιος 1916 με την αποστράτευση και κατόπιν απαιτήσεως της Αντάντ ευρέθη εις Πάτρας και ξανά στην Λευκάδα μέχρι καταλήψεως της Β. Ηπείρου υπό των Ιταλών (Σεπτέμβριος 1916) και των Ιωαννίνων υπό του Στρατηγού Ντελιπόντι (Μάϊος 1917). Η πορεία προς Νότον των Ιταλών ανακόπηκε στα υψώματα της Κανέτας από τμήματα του Ι/13ου Σύνταγματος Αμύνης (Μαυρουδής) και τμήματα ακροβολιστών Αφρικανών Γαλλικού Ουλαμού υπό τον υπολοχαγόν Ballois ο οποίος εκινήθηκε από Λευκάδα εις Πρέβεζαν. Την 1ην Σεπτεμβρίου 1917 ο Ιταλικός Στρατός απεσύρθη από τα Ιωάννινα οπότε ανακατελήφθησαν από τον Ανχη Μαυρουδί (13ο Σύνταγμα Αμύνης).

Έτοι το 15ο Σύνταγμα υπό τις διαταγές της VIII ΜΠ επανήλθε στην Ήπειρο και ανέλαβε καθήκοντα φρουρήσεως της περιοχής.

Τον Αύγουστο 1919 μετακινήθηκε στην Μακεδονία και επανήλθε τον Σεπτέμβριο με σκοπό την κατάληψη του Ηπειρωτικού Τριγώνου (Κακαβιά - Καλπάκι - Μεσογέφυρα).

30-10-1919 συμμετέσχε στην κατάληψη του Ηπειρωτικού Τριγώνου και από τον Νοέμβριο του 1919 εγκαταστάθηκε στα Ιωάννινα με τομέα προκαλύψεως την περιοχή Λεσκοβικίου.

ζ) Επιχειρήσεις Αν. Θράκης - Μικρασιατική Εκστρατεία

9-4-1920 μετεφέρθη οδικώς στην Πρέβεζα.

13-4-1920 μετεφέρθη θαλασσίως εις Θεσσαλονίκην όπου υπήχθη υπό τας διαταγάς της Μεραρχίας Ξάνθης (ΧΙΙ ΜΠ) οπότε αρχίζει μία νέα λαμπρή πολεμική περίοδος για το 15ο ΣΠ.

Από 19 Απριλίου μέχρι 8 Μαΐου άρχισε η εκπαίδευσις του 15ου ΣΠ το οποίον κατόπιν συμπληρώσεως είχε δύναμιν:

Αξ/κοί: 70 – Οπλίτες: 2275 – Κτήνη: 224

Την 11 Μαΐου ελήφθη η υπ' αριθμόν 5016 δ/γή της Μεραρχίας Ξάνθης περί της θαλασσίας μεταφοράς από Θεσσαλονίκην εις Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη). Σε εκτέλεση της παραπάνω διαταγής το Σύνταγμα εξέδωσε την δική του διαταγή όπως παρακάτω:

« I. Τό Σύνταγμα καί ή Μεραρχία Ξάνθης μεταφερθήσονται εις Δεδέαγατς διά τών άτμοπλοίων “Ατρόμητος”, “Μυκάλη”, “Τήνος”, “Χαλκίς”, “Ουρανία”.

II. Τόπος επιβίθασεως ό προβλής του Λιμεναρχείου.

III. Έναρξη επιβίθασεως Μεταγωγικών μάχης καί Σώματος τήν 07:30 ώραν τής 12ης Μαΐου. Η επιβίθασις γενήσεται κατά όργανικά τμήματα, έφ' όσον τουτο είνε δυνατόν, συμφώνως προς τόν πίνακα όν θά φέρη ό Άξκός επιβίθασεως.

IV. Έκκίνησις εκ του στρατοπέδου πάντων τών μεταγωγικών του I καί II Τάγματος τήν 5ην ώραν τών δε μεταγωγικών πάντων του III Τάγματος καί τών μεταγωγικών Σώματος τήν 6ην ώραν. Τά μεταγωγικά καί όχήματα έσονται πεφορτωμένα. Τά μεταγωγικά θά εκτελέσωσι δύο δρομολόγια, τά δε όχήματα εν ανάγκη καί τρία ώστε νά μεταφερθη όλόκληρον τό υλικόν του Συντάγματος. Επί κεφαλής Μεταγωγικών εκάστου Τάγματος εσται ό σχετικός λοχαγός επιτελής τών δε Μετ. Σώματος ό Άνθστης κος Κατσικάμης.

V. Έκαστον τμήμα θά όρίση μικράν άγγαρειάν εκ 8-10 στρατιωτών υπό τόν οϊτισήν ή βοηθόν οϊτισου διά τήν φόρτωσιν του υλικου καί επιβίθασιν τών κτηνών του.

VI. Έκαστον τμήμα νά σημειώση επί εκάστου δέματος τόν αριθμόν όν φέρει.

VII. Σειράν φορτώσεως καί επιβίθασεως όρίζω τήν εξής: ‘Υλικόν παντοδαπόν, κτήνη, όχήματα, άνδρες.

VIII. Τά δίτροχα θά φορτωθώσι λελυμένα.

IX. Η σειρά τών τμημάτων του Συν/τος εξαρτηθήσεται εκ τής σειράς τών άτμοπλοίων κατά τήν όποιάν ταυτα θά πλευρίσωσιν εις τόν προβλήτα.

X. Περί τής επιβίθασεως τών άνδρων θά διατάξω.

XI. Άξκόν επιβίθασεως όρίζω τόν υπολ/γόν κον Καρασόν. Έγερτήριον 3:30.

Γαρδικας Συν/χης »

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Την 14 Μαΐου 1920 και δια της υπ' αριθμόν 119 διαταγής της Μεραρχίας Ξάνθης έγινε η απόφασις εις Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη) και επηκολούθησε η διαταγή καταλήψεως της πόλεως από την Μεραρχία Ξάνθης, όπως παρακάτω αναφέρεται:

* I. Ἡ κατάληψις τῆς πόλεως Δεδέαγατς μετὰ τῆς περιοχῆς ἐκτελεσθήσεται εἰς δύο σταθμούς.

Σταθμός Α' α) Ἐξασφάλισις ἐδαφικῆς ζώνης ἐπιτρεπούσης τὴν συγκέντρωσιν τῶν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως ἀποθιβασθησομένων τμημάτων. β) Κατάληψις τοῦ κεντρικοῦ λιμένος καὶ τοῦ σιδ/κοῦ σταθμοῦ Δεδέαγατς.

Σταθμός Β' Κατάληψις τῆς πόλεως Δεδέαγατς

II. Σταθμός Α'. α) Ζώνην συγκεντρώσεως ὀρίζω τὴν περὶ τὸν παλαιὸν σταθμὸν περιοχὴν. β) Ἀποθιβασθήσεται Τάγμα ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ 15ου Συν/τος. γ) Ἐλλείψει ἄλλου μέσου διὰ τὴν ἀποθίβασιν χρησιμοποιηθήσονται αἱ διαθέσιμοι λέμβοι τοῦ πλοίου. συνεπῶς ἡ ἀποθίβασις γενήσεται κατὰ τμήματα μικρά. Ἐκαστὸν τμήμα ἀποτελεῖται ὑπὸ Πεζικοῦ καὶ Πολυθόλων ὑπὸ ἐνιαίαν διοίκησιν. δ) Μετὰ τὴν συγκέντρωσιν Διλοχίας καὶ Λόχου Πολυθόλων καταληφθήσεται ὁ κεντρικὸς λιμὴν διὰ Λόχου Πεζικοῦ καὶ Λόχου Πολυθόλων. Ἐν τῇ καταλήψει του ἐπιταχθήσονται τὰ ὑπάρχοντα μέσα μεταφορᾶς διὰ τὴν ἀποθίβασιν τοῦ Συν/τος καὶ τοῦ Στρατηγείου. ε) Ἐν τῇ ἀποθίβασει τοῦ τελευταίου Λόχου τοῦ Ταγματος καταληφθήσονται ἡ Β. παρυφῆ τῆς πόλεως καὶ ὁ Σιδ/κός Σταθμός Δεδέαγατς. στ) Τελικὴ κατανομή τοῦ Ταγματος: Ζώνη συγκεντρώσεως. Σταθμός Διοικήσεως Συν/τος. εἰς Λόχος. Κεντρικὸς λιμὴν: Σταθμός Διοικήσεως Ταγματος. εἰς Λόχος. Οὐλαμὸς Πολυθόλων. Βορεία παρυφῆ τῆς πόλεως: Εἰς Οὐλαμὸς. Σιδ/κός Σταθμός Δεδέαγατς: Σταθμός Διοικήσεως Λόχου. εἰς Οὐλαμὸς. ζ) Τμήμα Ἐπιτελείου, Κεντρικὸς λιμὴν.

Σταθμός Β'. Ἡ κατάληψις τοῦ ἐσωτερ. τῆς πόλεως Δεδέαγατς γενήσεται κατόπιν νεωτέρας διαταγῆς μου. Ἀπαγορεύω τὴν κίνησιν μεμονωμένων ὀπλιτῶν ἢ καὶ τὴν κίνησιν ἐντὸς τῆς πόλεως παντός στρατιωτικοῦ.

Ἐπιτελεσθέντος τοῦ ἔργου ὑποστράτηγος Μαζαράκης Κων/νος *

Ἔτσι με τὴν παραπάνω διαταγή, τὴν ἐπίταξιν ἰστιοφόρων καὶ τὸν πνέοντα οὐριὸν ἀνεμὸν ἡ ἀπόφασις ἀρχίσει τὴν 5ην ὥραν καὶ ολοκληρώθηκε καὶ ἡ περίσχεσις τῆς πόλεως τὴν 06.30.

Τὴν 16 Μαΐου ἐλήφθη ἡ υπ' αριθμόν Ε.Π. 124 εἰδικὴ διαταγή ἐπιχειρήσεων τῆς Μεραρχίας δια τῆς ὁποίας τὸ Σύνταγμα με τὴν Μεραρχία τὴν ἐπομένην μεταστάθμευε στο Φερετζίκ.

Με τὴν υπ' αριθμόν Ε.Π. 144 δ/γὴ τῆς Μεραρχίας μεταστάθμευσε τὴν 22αν εἰς Σουφλί.

Τὴν 3-6-20 τὸ II/15 Τάγμα ἐγκαταστάθηκε στο Διδυμότειχον.

Την 9-6-20 δια της υπ' αριθμόν Ε.Π. 309 Γενικής Διαταγής Επιχειρήσεων της Μεραρχίας Ξάνθης το 15ο ΣΠ μεταστάθμευσε στην περιοχή του χωριού Σαχνελέρ 12 χιλιόμετρα Ανατολικά της Αλεξανδρουπόλεως την 11 Ιουνίου 1920 και δια της υπ' αριθ. Ε.Π. 194 διαταγής της Μεραρχίας Ξάνθης την 12-6-20 εις Αλεξανδρούπολιν.

Την 15-6-20 σε εκτέλεση της υπ' αριθ. 369/14 Γενικής Διαταγής της Στρατιάς Θράκης και της υπ' αριθ. 947 Ε.Π. της Μεραρχίας Ξάνθης το 15ο επιβιβάστηκε εις Αλεξανδρούπολιν επί πλοίων για την μεταφορά του εις μέτωπον Μ. Ασίας με την παρακάτω διαταγή του Συντάγματος.

« Τό ΙΙΙ Τάγμα, Μ. Ἐπιτελεῖον καί Ἐπιτελεῖον Συν/τος θά ἐπιβιβασθῆ εἰς τό ἀτμόπλοιον "Carurtala" ἐντός τοῦ ὁποῖου θά ἐπιβιβασθῆ καί τό σχετικό ὑλικόν τοῦ Συντάγματος.

Τό 2ον Τάγμα καί ὑλικά αὐτοῦ εἰς "Catoria".

Τό Ι Τάγμα μετά Μ. Σώματος, κτηνῶν Συν/τος καί ὀχημάτων Συν/τος εἰς "Πάραλον". Σειρά φορτώσεως καί ἐπιβιβάσεως: Ι Τάγμα, ΙΙ Τάγμα, ΙΙΙ Τάγμα. Μεταγωγικά Σώματος, ὀχήματα καί κτήνη.

Σήμερον 15ην φορτωθήσεται ἅπαν τό παντοδαπόν ὑλικόν, τήν 16ην τά κτήνη καί ὀχήματα καί 17ην τό προσωπικόν τοῦ Συν/τος. Ὡρα ἐνάρξεως φορτώσεως 6η πρωΐας.

Ἐπί τῆς φορτώσεως ἐκάστου ἀτμοπλοίου ὁ σχετικός ἐπιτελής ἐκάστου Τάγματος. Οὗτος εὐρισκόμενος ἐπί τοῦ σχετικοῦ ἀτμοπλοίου θά ἐπιβλέπῃ τήν τάξιν καί κανονικότητα τῆς φορτώσεως. Τήν ἐπίβλεψιν εἰς τήν ἀποβάθραν θά ἔχῃ ὁ σχετικός διοικητής τοῦ Λόχου εἰς ὃν ἀνήκει τό φορτούμενον ὑλικόν, καί τήν ἀνωτέραν ἐπίβλεψιν ὁ Δτής τοῦ σχετικοῦ Τάγματος.

Ὁ Ἀξκός Ἐφοδιασμοῦ θά παραλάβῃ καί θά διανεῖμῃ σήμερον τροφάς καί νομῆν τεσσάρων ἡμερῶν. Τό ὑλικόν ἐκάστου τμήματος θά μεταφέρεται διά τῶν σχετικῶν κτηνῶν καί διτροχῶν τοῦ Μ. Σώματος, ὑπό τήν ὀδηγίαν Ἀξκοῦ ὀριζομένου ὑπό ἐκάστου τμήματος. Διά τήν ἐκφόρτωσιν καί φόρτωσιν ἐπί τοῦ ἀτμοπλοίου ἐκαστον τμήμα θά ὀρίσῃ σχετικὴν ἀγγαρείαν.

Γαρδίκας Συν/χης »

Η επιβίβασις ἐπί τῶν ἀτμοπλοίων ἐπερατώθηκε τήν 5ην ὥραν τῆς 17 Ιουνίου 1920.

Τήν 6ην ὥραν τῆς 19 Ιουνίου 1920 ὁ Δκτής τοῦ Συντάγματος μετά τῶν Διοικητῶν τῶν Ταγμάτων ἐκλήθησαν εἰς τό Ἀντιτορπιλικόν "Κιλκίς" καί τους ἐδόθη ἡ Γενική Διαταγή Επιχειρήσεων πρὸς κατάληψιν τῆς Πανόρμου, τήν συντριβὴν καί ἀποκοπὴν τῶν υποχωρούντων τμημάτων ἀπὸ Μπαλουκεσέρ καί τήν γραμμὴν υποχωρήσεως τῶν πρὸς Προύσσαν. Ὅπως παρακάτω διαλαμβάνεται στήν διαταγὴ τῆς Μεραρχίας Ξάνθης.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

« I. Ὁ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ ἦτταν του καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν φυγὴν του .....

II. Ἡ βορεία ὁμάς Μεραρχιῶν ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν Μεραρχιῶν Ἀρχιπελάγους καὶ 13ῃ .....

III. Ἡ Μεραρχία Ξάνθης ἀποθιβασθήσεται εἰς Πάνορμον μὲ ἐντολὴν 1) τὴν κατάληψιν τῆς Πανόρμου, 2) τὴν συντριβὴν καὶ ἀποκοπὴν τῶν ἀπὸ Μπαλουκεσέρ ὑποχωρούντων ἐχθρικῶν τμημάτων ἐκ τῶν πρὸς Προὔσσαν γραμμῶν ὑποχωρήσως των.

IV. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὡς ἄνω ἀντικειμενικῶν σκοπῶν ἐπιτευχθήσεται οὕτως:

A) Κατάληψις Πανόρμου. Ἡ κατάληψις γενήσεται δι' ἀποβάσεως ὑποστηριζομένης ὑπὸ τμημάτων ἀγγλοελληνικοῦ στόλου. Ἀποθιβασθήσεται τὸ Πεζικόν εἰς ἀμφοτέρους τοὺς κόλπους Ἀρτάκη καὶ Πέραμα (Πάνορμος).

1) Ἀποθίβασις εἰς τὸν κόλπον Ἀρτάκη. Ἐναρξίς ἀποθιβάσεως ἡ 3ῃ ὥρᾳ τῆς 19ῆς Ἰουνίου. Θὰ ἀποθιβασθῇ τὸ 15ον Σύν/μα. πλέον ἐν Τάγμα τοῦ 27ου Συν/τος ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀρχηγοῦ Μερ. Πεζικοῦ Συνχου Πέτσα. Ἡ φάλαγξ αὕτη ἀποθιβασθησομένη εἰς θέσιν “Ἀποβάθρα” θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ δρομολόγιον Ἀϊντιτζίκ - ὁδὸς διήκουσα κατὰ μῆκος τῆς σιδ/κῆς γραμμῆς - χωρίον Τσαθούς - Σαχίνκιοϊ. Αὕτη ὑπερβαίνουσα τὴν διασταύρωσιν τῶν ὁδῶν Πανόρμου - Μιχαλιτοῦ, Πανόρμου - Μπαλουκεσέρ θα παραμείνῃ ἐν προφυλαγμένη στάσει. Γραμμὴ ἀντιστάσεως χωρία Καδίκιοϊ - Τοπλασάρ - Τσομμά. Ἡ διάταξις τῆς φάλαγγος νὰ ἦ τοιαύτη ὥστε τὸ Τάγμα τοῦ 27ου Συν/τος νὰ ἦ προβεβλημένον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μπαλουκεσέρ. Ὁ διοικητὴς τῆς φάλαγγος θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν περίσχεσιν τῆς πόλεως εἰς τὸν τομέα τῆς σιδ/κῆς γραμμῆς (Ὅχι) - χωρίον Ἀϊντιτζίκ - Ἀποβάθρα (Ναί) μέχρι οὗ δυνηθῇ ν' ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τοῦτο τὸ 27ον Σύν/μα.

2) Ἀποθίβασις κόλπον Πέραμα (Ἀποβάθρα κειμένη 4 χλμ. Α. Πανόρμου). Ἀποθιβασθησομένη δύναμις, 27ον Σύν/μα Πεζικοῦ πλην ἑνός Τάγματος .....

V. Τὸ Σύν/μα ἅμα τῇ ἀποθιβάσει .....

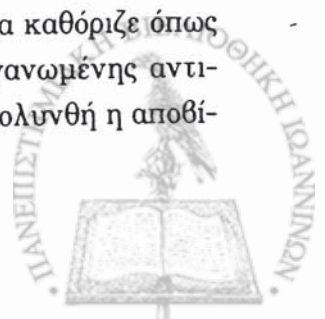
VI. Ὁ Διοικητὴς τοῦ Συν/τος .....

Κ. Μαζαράκης Ὑποστράτηγος »

Συγχρόνως ὁ Διοικητὴς τῆς Φάλαγγος Σ/χης Πέτσα ἐξέδωσε διαταγὴν πρὸς τὸ 15ο Σ.Π.

« Τὸ 15ον Σύν/μα θὰ καταλάβῃ τὸ χωρίον Ἀϊντιτζίκ καὶ θὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Πανόρμου ἐκ Δυσμῶν. Ἄμα δὲ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ 27ου Συν/τος θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πορείαν του συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν τῆς Μεραρχίας. »

Νεώτερη διαταγὴ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Φάλαγγος Σ/χου κ. Πέτσα καθόριζε ὅπως τὸ 15ο ΣΠ προβῇ εἰς περίσχεσιν ἀμέσως τῆς Πανόρμου λόγω οργανωμένης ἀντιστάσεως που ἀντιμετώπισε ἡ φάλαγγα Αναγνώστου ὥστε νὰ διευκολυνθῇ ἡ ἀποβί-

βαση του 27ου ΣΠ. Μετά από αυτή την κατάσταση ο Δκτής του 15ου ΣΠ εξέδωσε προφορική διαταγή όπως παρακάτω:

« Τά I και II Τάγματα υπό τόν Ἀντχην Σερμακέζην πορευόμενα διά τῆς μεγάλης ὁδοῦ διερχομένης διά Ἀϊντιτζίκ θά καταλάβωσι τό Ἀϊντιτζίκ καί θά ἐκτελέσωσι τήν περίσχεσιν τῆς Πανόρμου ἐκ Νότου καί Ἀνατολῆς. Τό III Τάγμα πορευόμενον διά τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ μεταξύ κόλπου Πέραμα καί Ἀρτάκη θά ἐκτελέσῃ τήν περίσχεσιν τῆς Πανόρμου ἐκ Δυσμῶν. Ὁ Σύνδεσμος δι' ἰσχυρῶν περιπόλων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν Φαλάγγων. Θά πορεύομαι μετά τοῦ III Τάγματος.

Ἐτοι την 5ην ὥραν τῆς 19ης Ιουνίου 1920 επερατώθηκε ἡ αποβίβαση καί τήν 9 καί 30 συνετελέσθηκε ἡ περίσχεσις τῆς ΠΑΝΟΡΜΟΥ ἐνῶ ἐγένετο ἡ περίσχεσις ἀποβιβάσθηκαί καί τό 27ον ΣΠ ἡ δε πορεία πρὸς ΠΑΝΟΡΜΟΝ ἐγένετο χωρὶς κανένα ἐπεισόδιο. Τήν 11ην ὥραν τό 15ο Σύνταγμα ἔλαβε τήν υπ' αριθμόν 16 Γενική Διαταγή ἐπιχειρήσεων τῆς Μεραρχίας δια τῆς ὁποίας διετάσσετο:

« Τό 15ον Σύν/μα Πεζ. (τέως Φάλαγξ Πέτσα) θά ἀχθῆ διά ταχείας πορείας πρὸς Μιχαλίτσι - Κρεμαστήν. Στάθμευσις διά τήν ἑσπέραν 19ης Ἰουνίου, Καδίκιοι. »

Τήν 19ην καί 20ήν Ιουνίου τό 15ον ΣΠ διήνυσε ἀνά ἡμέρα 45 χλμ. (ἤτοι σύνολον 90 χλμ.) κάτω ἀπό φοβερό καύσωνα με ἐνδιάμεσο σταθμό 3 ὡρών τήν 20ήν Ιουνίου στο Μιχαλίτσι ὁπότε ἐφθάσε στήν Κρεμαστή ὅπου ἔλαβε τήν υπ' αριθμόν 406 Ε.Π. Δ/γή τῆς Μεραρχίας ὅπου ἐκαθορίζετο:

« Στάθμευσις 15ου Συν/τος: Διοίξεις μετά 2 Ταγμάτων 2 χλμ. ἀπό Πανόρμου εἰς θέσιν ὑποδειχθησομένην ὑπό Ἀξκοῦ Ἐπιτελείου. Ἐν Τάγμα εἰς περιοχὴν Τσαβούς - Τσομνά - Ἀξακάς. Τό Τάγμα τοῦτο θ' ἀναλάβῃ τήν φύλαξιν τῶν τεχνικῶν ἔργων τοῦ σιδ/μου τοῦ κειμένου ἐν τῇ περιοχῇ σταθμεύσεώς του.

Ἡ στάθμευσις αὕτη δέον νά ἔχη περατωθῆ μέχρις 22ας Ἰουνίου συμπεριλαμβανομένης. »

Ἐτοι τό μεσημέρι τῆς 22ας Ιουνίου τό 15ον Σ.Π. ευρέθη καί πάλιν εἰς Πάνορμον ἀφοῦ διήνυσε 70 χλμ. ὑπό ἀσχημες καιρικές συνθήκες ὅπου τήν 23ην Ιουνίου ἔλαβεν τήν υπ' αριθμόν 972 διαταγή ἐπιχειρήσεων τῆς Μεραρχίας δια τῆς ὁποίας τό Σύνταγμα θά ἐπέστρεφε εἰς Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη).

Σε ἐκτέλεση τῆς διαταγῆς αὐτῆς τό Σύνταγμα ἐξέδωσε τήν υπ' αριθ. Ε.Π. 66 διαταγήν:

« I) Ἡ Μεραρχία Ξάνθης μεταφερθήσεται ἀτμοπλοϊκῶς εἰς Δεδέαγατς.

II) Τό I Τάγμα, τά Μ. Σώματος καί πάντα τά δίτροχα ἐπί τοῦ ἀτμοπλοίου

Πρεβεζάνικα Χρονικά

“Ελπίς”. Τό II Τάγμα. Μ. Έπιτελείον καί ή Δοις τοῦ Συν/τος ἐπί τῆς “Αντιγόνης”.
Τό III Τάγμα ἐπί τοῦ ἀτμοπλοίου “Πελοπόννησος”.

III) Σειρά πληρώσεως ἀτμοπλοίων: Ὑλικά, κτήνη, ἄνδρες.

IV) Έναρξιν ἐπιθιβάσεως 24η ὥρα, 23η Ἰουνίου.

V) Ἀξ/κοί ἐπιθιβάσεως ἐκάστου ἀτμοπλοίου ἔσονται οἱ ἐπιτελεῖς ἐκάστου Τάγματος. Ἀξ/κοί φορτώσεως: τῆς “Αντιγόνης” ὁ Ἀνθλγός Γεωργανᾶς Ἡλίας, τοῦ ἀτμοπλοίου “Ελπίς” ὁ Ἀνθλγός Παπαβασιλείου καί τῆς “Πελοποννήσου” ὁ Ἀνθλγός Ἀλεβιζάτος Γεώργιος .....

VI) Οἱ Ἀξ/κοί φορτώσεως θά μεριμνήσουν ὅπως .....

VII) Τροφαί συντηρηταί καί νομή τεσσάρων ἡμερῶν.

Γαρδίκας Συνχης »

Η μεταφορά εἰς Αλεξανδρούπολιν ἐγένε κανονικά καὶ γρήγορα. Τὴν 30 Ἰουνίου 1920 καὶ δια τῆς υπ’ αριθ. Ε.Π. 1005 Διαταγῆς τῆς Μεραρχίας Ξάνθης τὸ Σύνταγμα διετάσσετο νὰ μετασταθμεύσει εἰς Σουφλί. Τὸ Σύνταγμα ἐξέδωσε τὴν δική του υπ’ αριθ. 67 διαταγή ὅπως παρακάτω:

« I. Τὸ Σύν/μα θά μετασταθμεύσῃ εἰς Σουφλί σιδηροδρομικῶς.

II. Σειρά: 1ον, 2ον, 3ον Τάγμα. Τά Μεταγ. Σώματος καί Μικτόν Έπιτελεῖον μετὰ τῶν Ταγμάτων ἀναλόγως τοῦ ὑπάρχοντος χώρου.

III. Ἀναχώρησις 1ου συρμοῦ ἐκ Δεδέαγατς τὴν 20 ὥραν σήμερον.

IV. Ἀξικός ἐπιθιβάσεως ὁ ἐπιτελής ἐκάστου τμήματος. Οὗτοι συνεννοούμενοι μετὰ τοῦ Λοχαγοῦ τοῦ Έπιτελ. Μηνωτάκη θά φορτώσουν ἐγκαίρως τὸ ὑλικόν καί τμήμα Μ. Σώματος, Μ. Έπιτελεῖον, ὅπερ θά ἐπιθιβάζεται μετὰ τοῦ Τάγματός του. Τά ὑλικά, κτήνη καί προσωπικόν ἐκάστου τμήματος, ἐφ’ ὅσον εἶναι δυνατόν, θά φορτοῦνται καί ἐπιθιάζονται εἰς ἴδια θαγόνια.

Έναρξιν φορτώσεως ὑλικοῦ τὴν 14ην ὥραν.

Γαρδίκας Συνχης »

Τὴν 3η Ἰουλίου τὸ Σύνταγμα συγκεντρώθηκε 3 χλμ. Β. τοῦ Σουφλίου ὅπου ἦταν καὶ πάλιν προ τῆς ἀναχωρήσεώς του διὰ Πάνορμον. Τὴν 4η Ἰουλίου 1920 ἐξεδόθη ἡ υπ’ αριθμόν 457 Γεν. Δ/γή Ἐπιχειρήσεων τῆς Μεραρχίας Ξάνθης ὅπου καθορίζετο ὡς ΑΝΣΚ ἐπίθεση κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ πλευροῦ τοῦ Τζαφέρ Ταγίάρ (ἀρχηγοῦ τῶν Τούρκων). Με τὴν υπ’ αριθμόν 458 ἐκαθορίζοντο οἱ λεπτομέρειες συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων γιὰ διέλευσιν τοῦ Έβρου ποταμοῦ δια δε τῆς υπ’ αριθ. 460 ορίσθηκε ἡ ἐμπροσθοφυλακή τῆς Μεραρχίας (10 Ἰουλίου). Σε ἐκτέλεσιν αὐτῆς τὸ 15ο Σύνταγμα ἐξέδωσε τὴν δική του διαταγή ἐμπροσθοφυλακῆς.

« Διανομή

1) Προπομπός - Οὐλαμός Ἰππικοῦ Ἰλης Καθράκου, ἀπόστασις 1-2 χλμ.

2) Κεφαλή - Λόχος καί Διμοιρία Πολυβόλων του 2ου Τάγματος, απόστασις 800 μέτρα.

3) Κορμός - III Τάγμα. Πυρ/χία Όρεινου Πυρ/κου.

I. Ό έχθρός κατέχει τό χωρίον Ούζούν Κιοπρού, Κοκμάκ μέ μικρά προκεχωρημένα τμήματα μέχρις Ντοπανλή (Ν.Δ.)

II. Η ΙΧ Μεραρχία θά επιτεθῆ κατά μέτωπον. Ό Μεραρχία Ξάνθης μετά του 1ου Συν/τος Όππικου κατά του άριστερου, ή δέ Μεραρχ. Σμύρνης κατά των νώτων του.

III. Δρομολόγιον: Καϊκοϊ - Ντογαντζῆ - Καθακλή - Καλίκοϊ.

IV. Διέλευσις τῆς έμπροσθοφυλακῆς διά τῆς α' παρυφῆς του χωρίου Καϊκοϊ τήν 4ην ώραν.

V. Πρώτη ώριαία στάσις τήν 4.50.

VI. Περίπολος Όππικου νά έξασφαλίση τόν σύνδεσμον μετά τῆς Φάλαγγος Συνταγματάρχου Παναγιωτάκου πορευομένης διά Ντογαντζῆ - Όλιτζάκ - Καραχαμτζά.

VII. Τόν σύνδεσμον μετά του 1ου Όππικου Συν/τος καλύπτοντος τό δεξιόν τῆς Μεραρχίας θά έξασφαλίση τό 1ον Όππικόν Σύν/μα.

VIII. Θα πορεύωμαι παρά τήν κεφαλήν τῆς έμπροσθοφυλακῆς.

Γαρδίκας Συνχης »

Την 11 Ιουλίου το Σύνταγμα εκινήθηκε προς Καρακουσούν και την 13ην προς Χάσκιοϊ. Την ίδια ημέρα ελήφθη η υπ' αριθμόν 19 Δγή Επιχειρήσεων της Μεραρχίας όπου εκαθορίζοντο:

« 1) .....

2) .....

3) Ό Μεραρχία Ξάνθης θά εκκαθαρίση καί θά καταλάβη τήν Όνατολικήν του όριου ΙΧ Μεραρχίας ζώνην μέχρι του Ευξείνου Πόντου.

Ό Μεραρχία θά πορευθῆ αύριον 14 Όουλίου προς Σαράντα Όκκλησιές. Σύνθεσις Φάλαγγος: Όμπροσθοφυλακή Συν/χης Γαρδίκας, α) Μεραρχιακόν Όππικόν, β) 2 Τάγματα 15ου Συν/τος, Λ. Μηχανικου, Όπόσπασμα Τηλ/των, Στρατονομικόν Όπόσπασμα Μεραρχίας.

Κυρία Φάλαγξ .....

Όπισθοφυλακή .....

Δρομολόγιον .....

Όρχικόν σημείον .....

Σταθμός Δσεως Στρατιās = Όνδριανούπολις

Θά πορεύωμαι μετά τῆς έμπροσθοφυλακῆς.

Διακομδή άσθενων .....

Κων. Μαζαράκης Όποστράτηγος »

Την 14ην Ιουλίου εκινήθηκε προς Γενιτζέ δια των διαταγών υπ' αριθμόν 1081

Πρεβεζάνικα Χρονικά

και 1083 της Μερραρχίας Ξάνθης . Το Σύνταγμα εκινήθηκε 15 και 16 Ιουλίου από Χάοκιοϊ εις Γενιτζέ και από Γενιτζέ εις Σαράντα Εκκλησιές αντιστοίχως.

Δια της υπ' αριθμόν Ε.Π. 464 Διαταγής της Μερραρχίας Ξάνθης διετάσσετο η εκκαθαρίσις των περιοχών Σαράντα Εκκλησιές - Λουλέ Μπουργκάς - Τυρολόη, τομέας του 15ου Συντάγματος Πεζικού. Ορίζετο:

« I .....

II .....

III .....

IV Τομείς Συνταγμάτων

a) 14ον Σύνταγμα Πεζ.: .....

β) 15ον Σύνταγμα Πεζ.: Δυτικόν ὄριον τό 'Ανατ. τοῦ 14ου Συν/τος (Ώχι). 'Ανατ. ὄριον = Εὔξεινος Πόντος. Βόρειον Τουρκοβουλγαρικὴ μεθόριος. Νότιον ὄριον φύλλου Λουλέ Μπουργκάς (Παράλληλος 41°30' Ναί).

α) 13ον Σύνταγμα Πεζ.: .....

V Κατανομή δυνάμεων εἰς τομείς

14ον Σύν/μα Πεζ. ....

15ον Σύν/μα Πεζ.

α) Ἐν Τάγμα μετὰ Δσεως Συν/τος εἰς Βιζύην.

β) » » εἰς Σαμάκοθον.

γ) » » εἰς Σοφιρές.

Κίνησις: α) 17 Ἰουλίου Μπουρνάρ Χισάρ. β) 18 Ἰουλίου εἰς Βιζύην. γ) 19 Ἰουλίου ἀνάπαυσις. δ) 20 Ἰουλίου ἔν Τάγμα εἰς Σαμάκοθον καί ἕτερον εἰς Σοφιρές.

13ον Σύν/μα Πεζ. ....

VI .....

VII .....

VIII .....

IX .....

Κων. Μαζαράκης Ὑποστράτηγος

Μετά την παραπάνω διαταγή το Σύνταγμα την 20 Ιουλίου εξέδωσε την δική του διαταγή ὅπως παρακάτω:

« I. Ὅριον τομέως Συν/τος: Ἀνατολικῶς = Εὔξεινος Πόντος. Βορείως Βουλγαρικὰ σύνορα (ποταμός διερχόμενος 1-2 χιλιομέτρα τοῦ χωρίου Πασκάλα - χάρτης Βουργκάς) - Μπουργκάς - Πλάκα - Ἄγ. Στέφανος (χάρτης Μήδεια). Δυτικῶς ρεῦμα διερχόμενον Ἀνατολικῶς Πασκάλα (Ώχι) - Δερέ Κουρδερé - Μοναστήρ-Δερέ. Νοτίως τό νότιον ὄριον τοῦ φύλλου Μπουργκάς.

II. Ἐδρα Συν/τος καί 1ου Τάγματος εἰς Βιζύην, 2ου Τάγματος εἰς Σαμάκοθον καί 3ου Τάγματος εἰς Σοφιρές (Συργκός).

Τομείς: I Τάγματος Ὑποδιοίκησις Βιζύης καί Μπουνάρ Χιοάρ περιλαμβανομένου εἰς τόν τομέα τοῦ Συν/τος. II Τάγματος Ὑποδιοίκησις Σαμάκοθον συμπεριλαμβανομένου εἰς χάρτην Βουργκάς. III Τάγματος φύλλον Μηδείας πλὴν τῶν χωρίων Κουλέ - Γετρεντζί.

III. Ἐπί τοῦ παρόντος ἐλλείπει τροφίμων τό Συν/μα περιορισθήσεται εἰς τόν ἀφοπλισμόν τῶν χωρίων τοῦ τομέως του. Πρὸς τοῦτο:

Τό 1ον Τάγμα καλοῦν ἐνταῦθα τούς Μουχτάρηδες τῶν χωρίων Ὑποδιοικήσεως Βιζύης θά ὑποχρεώσῃ τούτους ὅπως συλλέξωσιν οὗτοι τά πολεμικά ὄπλα καί παραδώσωσι ταῦτα ἐνταῦθα. Εἰς Μπουνάρ Χιοάρ νά ἀποστείλῃ Διμοιρίαν διὰ τῶν ὀχημάτων τῶν Μετ. Σώματος, ὑπὸ Ἀξκόν ὅστις θά ἐνεργήσῃ ὡς ἀνωτέρω διὰ τῶν Μουχτάρηδων. Ἐκ Μπουνάρ Χιοάρ ὁ τυχόν συλλεγησόμενος ὄπλιμος μεταφερθήσεται ἐνταῦθα τμηματικῶς διὰ τῶν ὀχημάτων δι' ὧν μεταφέρονται ἐνταῦθα τά τρόφιμα.

Τό 2ον Τάγμα θά ἐνεργήσῃ ὡς ἀνωτέρω διὰ τῶν Μουχτάρηδων. Ἐκ Σαμακόθου ὁ τυχόν συλλεγησόμενος ὄπλιμος μεταφερθήσεται ἐνταῦθα τμηματικῶς διὰ τῶν μεταγωγικῶν δι' ὧν μεταφέρονται ἐνταῦθα τά τρόφιμα τοῦ Τάγματος.

Τό 3ον Τάγμα θά ἐνεργήσῃ ὡς ἀνωτέρω. Διὰ τόν ἀφοπλισμόν τῶν Νοτίως τῆς Μηδείας χωρίων, θά ἀποσπάσῃ μέχρις τέλους τοῦ ἀφοπλισμοῦ εἰς Μήδειαν ἓνα Λόχον. Ὁ συλλεγησόμενος ὄπλιμος εἰς Σοφιρές μεταφερθήσεται ἐνταῦθα τμηματικῶς διὰ τῶν μεταγωγικῶν δι' ὧν μεταφέρονται ἐνταῦθα τά τρόφιμα, ἐκ Μηδείας ὅμως δι' ἀραμπάδων τῶν κατοίκων Μηδείας.

Τά Τάγματα νά λάβωσιν παρά τῶν Μουχτάρηδων κατάστασιν ἐμφαίνουσαν τά κυνηγετικά ὄπλα καί περίστροφα. Ταῦτα συλλεγήσονται κατόπιν νεωτέρας διαταγῆς μου. Νά καταστῇ γνωστόν εἰς τούς Μουχτάρηδες ὅτι βραδύτερον θά γίνῃ ἔρευνα. Διὰ πᾶν εὑρεθησόμενον πολεμικόν ὄπλον θά τιμωρηθῇ καί ὁ Μουχτάρης καί ὁ ἀποκρύψας τό ὄπλον, αὐστηρῶς, συμφώνως πρὸς τούς κειμένους νόμους.

Ἐφοδιασμός: Ὁ Ἐπιτελής τῶν 2ου καί 3ου Ταγμάτων θά τηρῇ κατάστασιν τῶν κτηνῶν τοῦ Τάγματος καί καθ' ἑκάστην θά ὀρίζῃ κατά σειράν τά κτήνη μετά τῶν ἡμιονηγῶν τῶν διὰ τήν μεταφορὰν ἐκεῖ τροφίμων. Ἐν ἀνάγκῃ τά κτήνη τῶν Πυροβολαρχιῶν θά σάττωνται κοινῶν σαγμάτων ἄλλων ἡμιόνων. Ἡ ὑπηρεσία νά ὀρισθῇ εἰς τρόπον ὥστε ἓν κλιμάκιον νά μεταφέρῃ τρόφιμα, ἐν ᾧ ἕτερον θά μεταβαίῃ διὰ τήν παραλαβὴν τροφίμων. Ὁ ἐφοδιασμός τῆς ἐν Μπουνάρ Χιοάρ Διμοιρίας γενήσεται διὰ τοῦ ἐκεῖ κέντρου τοῦ Συν/τος, τοῦ δέ Λόχου Μηδείας ἀπ' εὐθείας ἐκ Βιζύης.

Διατροφή κτηνῶν: Καθ' ἑκάστην θά χορηγῆται ἡ κεκανονισμένη τροφή. Κριθὴ ἢ βοοκὴ νά εἶναι ἐντεταγμένη εἰς τρόπιν ὥστε τά μὴ ἐν ὑπηρεσίᾳ κτήνη νά βόσκωσι καθ' ἡμέραν. Μεταφορὰ τροφίμων: Ἐπί κεφαλῆς ἐκάστου κλιμακίου ὀρίζεται Ὑπυξιοματικός ὑπὸ τοῦ Τάγματος. Τό θάρος τοῦ φόρτου νά μὴ ὑπερβαίῃ τὰς 80 ὀκάδας. Εἰς τό μέσον τοῦ δρομολογίου (πλὴν ἀφθόνου χόρτου καί ὕδατος) νά ἐκφορτώνωνται τά κτήνη, νά ποτίζωνται καί νά βόσκωσι περὶ τὰς δύο ὥρας.

Γαρδίκας Συν/χης »

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Έτσι το 15ο Σ.Π. παρέμεινε στην Ανατ. Θράκη μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου με αποστολή την επιτήρησιν του τομέως, όπως προαναφέρθηκε, επί της Ελληνοβουλγαρικής μεθορίου από των Σαράντα Εκκλησιών μέχρι Ευξείνου Πόντου (Βιζύη) οπότε με την υπογραφή της συνθήκης των Μουδανιών (15 Οκτωβρίου 1922) άρχισε η αποχώρησίν του όπως όλων των Ελληνικών Δυνάμεων και την 5/10/1922 διελύθη, συγχωνευθέν στο 22 ΣΠ της VII Μεραρχίας. Τον Δεκέμβριον ανασυγκροτήθηκε από την VIII Μεραρχία και έκτοτε με έδρα τα Ιωάννινα διέτρεξε την μεταπολεμική περίοδο μέχρι εκρήξεως του Ελληνοϊταλικού πολέμου έχοντας αποστολήν την φύλαξιν των συνόρων, την εκπαίδευσιν του προσωπικού του και την προς πόλεμον προπαρασκευή του η οποία υπήρξε αρτία από πάσης απόψεως όπως παρακάτω εκτίθενται κατά την περίοδον του Ελληνοϊταλικού πολέμου.

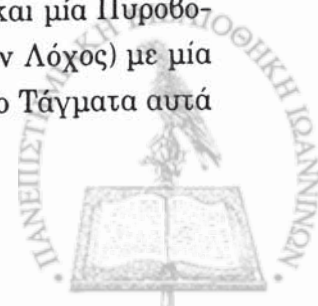
η. Ελληνοϊταλικός πόλεμος

Οι παραμονές (27 Οκτωβρίου 1940) του Ελληνοϊταλικού πολέμου ευρίσκουν το 15ο Σύνταγμα να έχει μεταπέσει από την σύνθεση της ειρηνικής περιόδου στην εμπόλεμη με την προεπιστράτευση που διενεργήθηκε από τον Αύγουστο 1940. Έτσι προεβλέπετο σε περίπτωση επιχειρήσεων η παύση εκ των αποστολών προκαλύψεως που είχε στην ειρήνη και ένταξή του στο όλο Σχέδιο αμύνης της Μεραρχίας κατέχοντας το δεξιόν της παρατάξεως της Μεραρχίας και συγκεκριμένα:

Κατείχε τον υποτομέα Σουδενών του τομέως Νεγράδων και δια μεν την κυρία γραμμή αντιστάσεως το Συγκρότημα των υψωμάτων “Κλέφτης” και “Γκραμπάλα” δια δε την γραμμή ανασχέσεως από Σουρεμαδιά (Ελαφότοπος) μέχρι Βουρτόπια.

Ο τομέας Νεγράδων ήταν υπό την Διοίκησιν του Διοικητικού Πεζικού της Μεραρχίας Σχη (ΠΖ) Ντρέ Γεωργίου και υποδιαιρέθη σε τρεις υποτομείς δηλ. τον υποτομέα Βροντισμένης υπό τον Ανχην (ΠΖ) Τριβυζά Σπυρίδωνα, τον υποτομέα Καλπακίου υπό τον Ανχην (ΠΖ) Μωραϊτην Ιωάννην και τον υποτομέα Σουδενών από Βουρτόπια μέχρι Βοϊδομάτη υπό τον Υδκτίν του 15ου ΣΠ Ανχην (ΠΖ) Κυριαζήν Γεώργιον. Ο υποτομέας του 15ου ΣΠ διέθετε δυνάμεις του 15ου ΣΠ, δύο Πυροβολαρχίες ορειβατικές των 75 Σκόντα (εκ των οποίων η μία προήρχετο από την περιοχή προκαλύψεως Αηδοχωρίου), μία Πυροβολαρχία των 105/19 και Ουλαμό Πυροβολικού συνοδείας των 65. Το Ι/15 Τάγμα διατέθηκε βορειοδυτικώς του χωρίου Νεγράδες ως εφεδρεία του τομέως μετά την είσοδο στην τοποθεσία αντιστάσεως από της προκαλύψεως.

Την υπηρεσία προκαλύψεως από του καιρού της ειρήνης στον τομέα του Συντάγματος ασκούσε το Ι/15 τάγμα υπό τον Ανχην (ΠΖ) Παπαδημητρίου Πασχάλη από Δρυμάδες μέχρι Στρατοάνης με τον 15ον Ουλαμόν συνοδείας και μία Πυροβολαρχία των 75 Σκόντα και το Τάγμα Προκαλύψεως Κονίτης (μείον Λόχος) με μία Διμοιρία πολυβόλων από Στρατοάνης μέχρι Ηλιορράχης. Και τα δύο Τάγματα αυτά

ήσαν υπό τας διαταγάς του Δκτού του 15ου Συντάγματος Σχη (ΠΖ) Ρήγα Βασιλείου.

Έτσι από πρωΐας της 28ης Οκτωβρίου το 15 ΣΠ ξεκίνησε τον επιβραδυντικό του αγώνα και την 28/29 Οκτωβρίου άρχισε η σύμπυξις και ολοκληρώθηκε την νύχτα της 29ης Οκτωβρίου.

Την 1η Νοεμβρίου εβομβαρδίστηκε ο Σ.Δ. του 15ου ΣΠ και τα υψώματα που κατείχε Γκραμπάλα και Ασονίτοα με ελάχιστες απώλειες. Την 2αν Νοεμβρίου και ώρα 20:00 με αιφνιδιαστική επίθεση Ιταλικού λόχου με Αλβανούς κατελήφθη μέρος του υψώματος Γκραμπάλας (10/Ι/15 Λόχος) μη εκτελεσθείσης αντεπίθεσεως υπό τον Ανχην Κυριαζήν Γεώργιον Υδκτήν του 15ου ΣΠ με δύο λόχους λόγω των πολύ δυσμενών καιρικών συνθηκών. Κατά την φάσιν αυτή οι απώλειες ανήλθαν σε πέντε (5) νεκρούς και δεκαπέντε τραυματίες. Το πρωί 05:00 της 3ης Νοεμβρίου η σχεδιασθείσα Ελληνική αντεπίθεσις (1ος, 7ος Λόχος του 15ου ΣΠ) εξετοξεύθηκε με αποτέλεσμα την ανακατάληψη της Γκραμπάλας και με απώλειες τρεις (3) νεκρούς οπλίτες και ένα (1) Αξιωματικό (Δκτής 1ου Λόχου) και τρεις οπλίτες τραυματίες.

Την 5ην Νοεμβρίου δια ισχυράς προπαρασκευής Πυροβολικού και βομβαρδισμού της Ιταλικής Αεροπορίας άρχισαν οι επιθέσεις του Ιταλικού Πεζικού στον τομέα Νεγράδων πλην όμως ουδέν επέτυχον και ιδιαίτερα στον υποτομέα 15ου ΣΠ (Σουδενών) καθηλώθησαν με σοβαρές απώλειες. Λόγω της επιμονής των Ιταλών όπως καταλάβουν το Βόρειον Συγκρότημα του υποτομέως Σουδενών η Μεραρχία οργάνωσε το Συγκρότημα τούτο υπό ίδιαν Διοίκησιν (Υδκτής του 15ου ΣΠ). Την 6ην Νοεμβρίου Ιταλικές επιθετικές επιχειρήσεις και πάλιν αναχαιτίσθησαν.

Την 7ην Νοεμβρίου ο τομέας του 15ου ΣΠ εβομβαρδίστηκε και την 15:00 εκδηλώθηκε επίθεση δύο Ιταλικών Ταγμάτων τα οποία εκαθηλώθησαν. Με νυκτερινή ενέργεια των Ιταλών (Διλοχία) την 22:00 κατελήφθη το ύψωμα 1060 της Γκραμπάλας την δε 24:00 Ελληνική αντεπίθεση ανέτρεψε αυτούς. Οι απώλειες του 15ου ΣΠ ανήλθαν σε δώδεκα (12) νεκρούς (ένας Αξιωματικός) και τριάντα τέσσερις (34) τραυματίες (ένας Αξιωματικός). Επί των Ιταλών οπλιτών ευρέθησαν μεταλλικά σήματα με τα στοιχεία 47 R.Q.T. και την επιγραφήν *Fanti della Morte* (Στρατιώτες του Θανάτου). Την 8ην Νοεμβρίου συγκέντρωσις δύο ταγμάτων των Ιταλών στην περιοχή Καλυθίων Αρίστης και Ελαφότοπου προφανώς για επίθεσιν κατά της Γκραμπάλας διελύθη κατόπιν επεμβάσεως του Ελληνικού Πυροβολικού.

Από 10-12 Νοεμβρίου διεξήχθησαν επιθετικές αναγνωρίσεις. Το 15ον Σύνταγμα με Ουλαμό και την υποστήριξη Πυροβολικού κατέλαβε το ύψωμα 935 βορείως Γκραμπάλας με βαρύτατες απώλειες για τους Ιταλούς.

Την 11ην Νοεμβρίου (14:00 ώραν) Διλοχία μετά δύο Διμοιριών του 15ου καταλαμβάνει την Τζουφόρραχην αλλά κατόπιν πιέσεως των Ιταλών αποσύρεται και εισέρχεται στην τοποθεσία αμύνης. Επίσης την ίδια ώραν 14:00 Ιταλικά τμήματα επιτίθενται κατά του υψ. Προφ. Ηλίας (υψ. 682) και ο εκεί Λόχος του 15ου ΣΠ αποσύρεται και εισέρχεται στην τοποθεσία αμύνης. Κατά την ενέργειαν αυτή εφονεύθη-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

σαν πέντε (5) οπλίτες και ετραυματίσθησαν δέκα έξι (16) εκ των οποίων ένας (1) Αξκός.

Την 12ην Νοεμβρίου συνεχίσθησαν οι επιθετικές αναγνωρίσεις του Συντάγματος στην κατεύθυνση Γκραμπάλα - ύψ. 935 - Κεφαλοβουλγάρα - Βίγλα με αποτέλεσμα την κατάληψη της Τζουφόρραχης (κοντά στο ύψ. 935) και αποκρούεται ισχυρά Ιταλική επίθεση υποστηριζόμενη υπό 3 έως 4 Πυροβολαρχιών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο έκλεισε η α' περίοδος του Ελληνοϊταλικού πολέμου που βρήκε το 15ο ΣΠ σταθερό επί των θέσεων που διατάχθηκε συνεχίζοντας την πολεμική του ιστορία ηρωικά και δοξασμένα.

Η Β' περίοδος του Ελληνοϊταλικού πολέμου από 14 Νοεμβρίου 1940 έως 6 Ιανουαρίου 1941 χαρακτηρίζεται ως "Ελληνική αντεπίθεση" και το 15ο ΣΠ συνεχίζει τον αγώνα του όπως παρακάτω:

Την 17ην Νοεμβρίου το ΙΙ/15 Τάγμα προωθούμενο με όλη την δύναμη του τομέως Νεγράδων στην κατεύθυνση Προφ. Ηλίας - Δολιανά - Βήσσανη κατέλαβε τον Προφ. Ηλία συλλαμβάνοντας αρκετούς αιχμαλώτους (24 άνδρες).

Την 18ην Νοεμβρίου το Σύνταγμα με το απόσπασμά του υπό τον Υποδοικητήν του Ανχη (ΙΙΖ) Κυριαζήν Γεώργιον (15ον ΣΠ μείον το ΙΙΙ/15 τάγμα, Διλοχία του Τάγματος Δελβινακίου και μια Πυροβολαρχία), ενεργούν στο όλο σχέδιο της VIII Μεραρχίας κατά της στενωπού Χάνι Δελβινάκι, διατάχθηκε όπως καταλάβει τα υψώματα Καγιούνινα - Δ. Βήσσανη και την γραμμή Δελβινάκι - Κουτσόκρανο. Έτσι το απόσπασμα Κυριαζή κατέλαβε τα υψώματα Ψηλή Ράχη και Τσούκα τεθέν εν συνεχεία υπό τις διαταγές του συγκροτήματος Νεγράδων. Την νύχτα της 18/19 Νοεμβρίου το απόσπασμα διέβη τον ποταμόν Γόρμον και τις πρωινές ώρες δια αιφνιδιαστικής επιθέσεως κατέλαβε τα υψώματα Βορείως και Νοτίως του Αγ. Αθανασίου όπου εδοκιμάσθηκε σκληρά όλην την ημέραν με κίνδυνο ανατροπής του και με απώλειες δέκα οκτώ (18) οπλίτες νεκρούς και ογδόντα οκτώ (88) τραυματίες (6 Αξ/κούς, 82 οπλίτες).

Την 20ήν Νοεμβρίου το ΙΙ/15 τάγμα και το Ι/40 κατόρθωσαν να διαβούν τον ποταμόν Γόρμον στον τομέα τους και την επομένην 21ην Νοεμβρίου κατέλαβαν την κύριαν γραμμήν αντιστάσεως των Ιταλών, το δε απόσπασμα Κυριαζή ολοκλήρωσε την κατάληψιν του υψ. Καγιούνινα.

Την 22αν Νοεμβρίου κατέλαβε το Κουτσόκρανο και προωθήθηκε μέχρι της γραμμής Δολός - Τσουκνίδα.

Την 23ην Νοεμβρίου το απόσπασμα Κυριαζή έφθασεν επί της γραμμής των υψωμάτων Δυτικώς Πωγωνίου πλησίον της οδού Φαράγγι - Προφ. Ηλίας.

Την 24ην Νοεμβρίου το Γενικόν Στρατηγείον εξέδωσε τις οδηγίες του προς συνέχισιν των επιχειρήσεων εντός Βορειοηπειρωτικού εδάφους η δε αποστολή που ανεντίθετο στο Α' ΣΣ υπό το οποίο ενεργούσε η VIII ΜΠ και κατ' επέκτασιν το 15ο ΣΠ ήταν η παρακάτω:

« *Νά προχωρήσωσι επί τῆς γενικῆς κατευθύνσεως Ἐλαία - Ἀργυρόκαστρον - Τεπελένι - Αὐλών, ἐνεργοῦν κυρίως διὰ τοῦ ἀριστεροῦ του, τῆς ἐνεργείας τοῦ δεξιοῦ του ἐξελισομένης ἐν στενωῶ συνδυασμῶ μετὰ τῆς τοῦ ἀριστεροῦ τοῦ Β' Σώματος Στρατοῦ.* » Από 24ης Νοεμβρίου το 15ο ΣΠ ενεργώντας υπό τις διαταγές της VIII ΜΠ συμμετέοχε στις επιχειρήσεις καταλήψεως του στενωπού Κακαβιάς. Ἐτσι το III/15 τάγμα κατόπιν πείσμονος αγώνος καταλαμβάνει το χωρίον Βόμπλον το δε II/15 τάγμα ενεργώντας εις το άκρον δεξιόν της Μεραρχίας κατέλαβε το υψ. Μακρύκαμπος.

Την 25ην Νοεμβρίου το III/15 τάγμα διατήρησε τις θέσεις του παρά τις επανειλημμένες επιθέσεις των Ιταλών ουλλαβόν αρκετούς αιχμαλώτους (2 ΑΞ/κοί, 38 Οπιλίτες). Το III/15 τάγμα ετέθη στην συνέχεια υπό τις διαταγές του αποσπάσματος Παπαγεωργίου (Υδκτής του 42ου ΣΠ) με αποστολή να επιτεθή στην κατεύθυνση Ακρόρραχη - Αργυροχώρι - Ραδάτι, το δε II/15 επιτέθη και κατέλαβε το ύψωμα Βορείως Καμίνια.

Την 26ην Νοεμβρίου η VIII Μεραρχία κατόπιν σκληρού και εναλλασσομένου αγώνος κατόρθωσε να ανατρέψη τον εχθρόν και να αχθή επί της γραμμής υψ. Βορείως Ορεινού - Χ. Ποντικάτες - Ανατ. Αντερείσματα δάσους Μπούνα - αντερείσματα Ν.Α. Αργυροχωρίου - Χ. Μαυρόπουλον - ύψ. 471 - Μονή Παναγίας - Οροθετική γραμμή την οποία και κατέλαβε.

Την 27ην Νοεμβρίου το 15ο ΣΠ κατέλαβε τα υψώματα Βορείως Ξηροβάλτου και Β.Α. Ορεινού δια του I/15 Τάγματος και με το II/15 ολοκλήρωσεν την κατάληψιν του υψ. Μπουράτο. Το III/15 επιτεθέν προς Αργυροχώριον κατέλαβε δύο Πυροβολαρχίες του εχθρού αλλά κατόπιν ισχυρού βομβαρδισμού εγκατέλειψε αυτές, ενεργόν υπό τις διαταγές του Αποσπάσματος Παπαγεωργίου το οποίον ολοκλήρωσε την κατάληψιν του υψ. 734 και του χωριού Χρυσοδούλι.

Την 28ην Νοεμβρίου το Απόσπασμα Παπαγεωργίου (III/15 και III/42 Τάγματα) δεν επέτυχεν την κατάληψιν του υψ. 669 το αυτό δε αποτέλεσμα είχε και το Απόσπασμα Κυριαζή (I/15 και I/40 τάγματα) κατά του δάσους Μπούνα. Το II/15 αφού κατέλαβε το ύψ. Μπουράτο δεν παρέμεινε επί του υψ. 1488 αλλά συνέχισε προς Βορράν προς ολοκλήρωσιν της καταλήψεως του υψ. 1763. Αλλά οι κακές καιρικές συνθήκες και η πίεσις του εχθρού εξηνάγκασαν αυτό να εγκαταλείψη την προσπάθειάν του με αποτέλεσμα οι Ιταλοί να καταλάβουν το ύψ. Μπουράτο.

Δια την 29ην δημιουργήθηκε νέο Απόσπασμα προς ανακατάληψιν των υψ. 669 - Μπουράτο υπό τον Ληχην Ζωϊδην Χρήστον (II/15, III/36 Τάγματα, 2ο Τάγμα Πολυβόλων, Πυροβολαρχία των 105). Το Απόσπασμα Παπαγεωργίου ευρέθη σε στενή επαφή με τον εχθρό στο ύψ. 669, οι δε λοιπές δυνάμεις του 15ου ΣΠ κατέλαβαν τα χωριά Ξηρόβαλτος, Ορεινόν.

Από 1ης Δεκεμβρίου άρχισαν οι προσπάθειες καταλήψεως των υψ. Μπουράτο και 669 άνευ αποτελέσματος. Η σημασία καταλήψεως των παραπάνω υψωμάτων φαίνεται από την τηλεφωνικήν διαταγήν του Α' ΣΣ που έλαβε η VIII Μεραρχία

Πρεβεζάνικα Χρονικά

την Ν. 2/3 Δεκεμβρίου:

« Καταλάβατε τάχιστα άνευ άναβολής ύψωμα Μπουράτο και άναφέρατε έντός της νυκτός έκτέλεσιν. Όλοκληρώσατε πρό της έω κατάληψιν 669 και συνεχίσατε ένέργειαν προς Έπισκοπήν - 605, ούτινος ή πτώσιν δέον νά έπιτευχθή έντός της ήμέρας. »

Την 3ην Δεκεμβρίου το ΙΙ/15 Τάγμα (Απόσπασμα Ζωΐδη) το πρωί επιτίθεται κατά του υψ. Μπουράτο και εκτοπίζει τους Ιταλούς σε συνδυασμό με το Απόσπασμα Παπαγεωργίου, το οποίο μικρή προώθηση της διατάξεώς του επέτυχε, με πολλές απώλειες.

Την 4ην Δεκεμβρίου συνδυασμένη επίθεσις του ΙΙ/15 μετά του Αποσπάσματος Κυριαζή κατά των υψωμάτων του Μπουράτου εκλόνησε τους Ιταλούς οι οποίοι το απόγευμα άρχισαν την σύμπτυξιν τους εγκαταλείποντες παντοδαπό υλικό και συνελήφθησαν 2 Αξιωματικοί και 50 στρατιώτες αυτών.

Την 5ην Δεκεμβρίου κατελήφθη το ύψ. 669 από το Απόσπασμα Παπαγεωργίου το οποίο ευρέθη κενόν εχθρού, τα δε τμήματα του Αποσπάσματος Κυριαζή έφθασαν μέχρι της γραμμής Επισκοπή - ύψ. 605 - Γκλίνα ευρόντα πολλά πτώματα του εχθρού (100) και 150 σταυρούς τάφων.

Με την κατάληψιν των υψ. 669 και Μπουράτο άνοιξε η οδός προς την κοιλάδα του Δρίνου ποταμού.

Την 6ην Δεκεμβρίου η VIII Μεραρχία συγκρότησε απόσπασμα υπό τον Ανχην Παπαδημητρίου του 15ου ΣΠ με σκοπό να καταλάβη την γραμμή του υψ. 450, την δε 7ην Δεκεμβρίου διετάχθη όπως παραμείνη σε εφεδρεία για ανασυγκρότηση διατηρώντας όμως το Απόσπασμα Παπαδημητρίου αντικατασταθείσα υπό της ΙΙΙ ΜΠ. Έτσι παρέμεινε σε εφεδρεία η VIII ΜΠ με το 15ο ΣΠ, τα Ι/40 και Ι/42 Τάγματα και μίαν Πυροβολαρχία στην περιοχή Χρυσοδούλι - Λιμπόχοβο - Επισκοπή από 8-30 Δεκεμβρίου 1940 και από 1 έως 6 Ιανουαρίου ασχολήθηκε με την αντικατάσταση των τμημάτων της VI Μεραρχίας.

Την 07:30 της 10 Ιανουαρίου το ΙΙΙ/15 Τάγμα επετέθη αφινδιαστικά κατά του υψώματος 1200. Κατέλαβε αυτό αφού άνέτρεψε το τάγμα Μελανοχιτώνων συλληφθέντων οκτώ αιχμαλώτων και αφθόνου υλικού. Κατά την ένέργειαν αυτή το Τάγμα είχε δύο (2) τραυματίες. Ουδεμία σοβαρή ένέργεια έγινε μέχρι 31ην Ιανουαρίου στον τομέα του 15ου ΣΠ το οποίο κατείχε την γραμμή υψωμάτων Κπουτς (υψ. 1701, 1708) - χωρίον Νιβίτσα - χωρίον Προγκονάτι - Νότιες υπώρειες υψ. 1200.

Λόγω καταπονήσεως των τμημάτων και των δυσμενών καιρικών συνθηκών ουδεμία σοβαρή ένέργεια, καίτοι έγινε σχεδιασμός, έλαβεν χώραν τον μήνα Φεβρουάριο στον τομέα του Συντάγματος παρά μόνον δράσις πυροβολικού και περιπόλων.

Κατά την διάρκεια του Μαρτίου όταν εκδηλώθηκε η λεγόμενη Εαρινή Επίθεσις των Ιταλών εις τον τομέα του 15ου ΣΠ μεσολάβησε πάλι η ίδια δραστηριότητα όπως και τον μήνα Φεβρουάριο αφού το βάρος της προαναφερθείσης επίθεσεως έπεσε στον τομέα του Β' Σ. Στρατού.

Κατόπιν όμως Γερμανικής επιθέσεως άρχισε η κατάρρευση του μετώπου Βορείου Ηπείρου και κατ' επέκταση το τέλος μιας εποποιΐας που άφησε άναυδη όλη την ανθρωπότητα. Έτσι άρχισε ο υποχωρητικός ελιγμός του Συντάγματος στα πλαίσια της VIII Μεραρχίας και την 14ην Απριλίου οι Ιταλοί επιτεθέντες στον τομέα του Συντάγματος απέτυχαν παταγωδώς. την δε 16ην Απριλίου μικρή πρόωθηση έκαναν φθάνοντας στην γραμμή των υψωμάτων Βορείως του χωριού Προγκονάτι την 16ην Απριλίου.

Την 16ην Απριλίου η VIII Μεραρχία διετάχθη, όπως συμπετυχηθή, από το Α' ΣΣ κατά τον άξονα Μάλι Σπατ - Αργυροκάσιου - Γκοράντζι - Μπουλαντάρ - Καστάνιανη. Έτσι η VIII Μεραρχία εξετέλεσε τον υποχωρητικόν ελιγμόν τις νύχτες 16/17, 17/18 και 19/20 εις δε το 15ο Σύνταγμα ανατέθηκε ο Υποτομέας Πόλκας (μείον ένα Τάγμα).

Το βράδυ της 24ης Απριλίου οι δυνάμεις του Α' Σώματος Στρατού (II, III, IV, V, VI, VIII, XV, XVII Μεραρχίες) ευρίσκοντο Νοτίως Ιωαννίνων μέχρι Πρεβέζης προς εφαρμογήν των όρων της συνθηκολόγησης η οποία έγινε με ανεξάρτητο ενέργεια και χωρίς εξουσιοδότηση, από τον Αρχιστράτηγο, του Δκτιή του Ι' ΣΣ. Αντιστράτηγον Τσολλάκογλου.

Την 30ήν Απριλίου άρχισεν η αποστράτευσις των Μονάδων. Έτσι μετά από την αποθήκευσιν του οπλισμού την 27ην Απριλίου στην περιοχή Δωδώνης ανεχώρησαν για τις εσίες τους οι καιαγόμενοι εξ Ηπείρου Στρατιώτες και παρέμειναν οι υπόλοιποι από παλαιάς Ελλάδος. Το Σύνταγμα κινήθηκε προς Αρμείλια - Φιλιπιάδα και υπολείμματα αυτού ευρέθησαν εις Άρταν την 2αν Μαΐου όπου έγινε και η τελική διάλυση του 15ου ΣΠ.

Κατά την περίοδον της κατοχής Στελέχη και Οπλίτες του 15ου ΣΠ συμμετείχαν σε επιχειρήσεις κατά των κατακτητών υπό τις Εθνικές Ομάδες του Στρατηγού Ναπολέοντα Ζέρβα.

Ο. Επιχειρήσεις 1946-1949

Κατά την διάρκεια των επιχειρήσεων 1946-1949 το 15ο ΣΠ ανασυγκροτήθηκε ως 74η Ταξιαρχία την 4/3/47 δια της υπ' αριθ. ΕΠ 108551/Α3/1/262/47 διαταγής του ΓΕΣ με έδρα το Μεσολόγγι και Διοικητήν τον Ταχχο Κόκκινο Φιλοποιμένα και απαρτίζετο από τα 627, 628, 629 Τάγματα.

Από 5/3/47 ασχολήθηκε με την εκπαίδευση των ανδρών του και την 5/4/47 στα πλαίσια των επιχειρήσεων "Λετός" προέβη εις εκκαθάρισιν της ορεινής Ναυπακτίας. Την 15-19/5/47 και πάλιν ενήργησεν στη Ναυπακτία στα πλαίσια των επιχειρήσεων "Πελαργός Α".

Την 10/6/47 μεταφέρθηκε στην Παρνασσίδα με αποστολή την ασφάλεια της περιοχής Φθιωτιδοφωκίδος και την 11/6/47 συνήψε διάφορες μάχες στην Γκιώνα

Πρεβεζάνικα Χρονικά

και τον Παρνασσόν. Την 5/8/47 απέκρουσε επίθεση των αντιπάλων στην Αράχοβα και την 31/8/47 ανέλαβε εκκαθαριστική επιχείριση στον Ελικώνα. Την 8/9/47 στα πλαίσια επιχειρήσεων "Τίγρις" ενήργησε εκκαθαριστικώς στον Παρνασσόν.

Την 17/9/47 στην α' φάση των επιχειρήσεων "Λαίλαψ" έδρασε εκκαθαριστικώς στην Οίτη και τα Βαρδούσια στην δε β' φάση 1-10/10/47 ενήργησε εκκαθαριστικώς στις περιοχές Σπερχιάδος - Δομοκού.

Την 21-10-47 μεταστάθμευσε στα Τρίκαλα υπό την ΙΧ Μεραρχία και μετέσχε στην απόκρουση των επιθέσεων κατά του Μετσόβου.

15/11 έως 31/12/47 ανεπτύχθη στις περιοχές Χρυσοβίτσα - Ζαγόρια - Μέτσοβο όπου συνήψε οφοδρές μάχες και εν συνεχεία ανέλαβε την ασφάλειαν των παραπάνω περιοχών. Από τέλος Δεκεμβρίου μέχρι 15/5/48 έδρασε εκκαθαριστικώς στην περιοχή Ζαγορίων. Εν συνεχεία μετεφέρθη στην περιοχή Μουργκάνας - Σουλίου και έλαβε μέρος των επιχειρήσεων προς κατάληψιν Πλοκίτσας και Νταβέρας.

Από 1-12/6/48 έως 3/7/48 σε συνεργασία με την 76η Ταξιαρχία παραμένει στην περιοχή Μουργκάνας - Σουλίου - Παραμυθιάς προς εκκαθάριση της περιοχής.

Από 4/7/48 έως 21/8/48 συνέχισε την αποστολή προς εξασφάλιση του πλευρού των κατά του Γράμμου ενεργουσών μονάδων από της περιοχής Μουργκάνας.

Τον Σεπτέμβριο 1948 έλαβε ενεργό μέρος προς κατάληψη της Μουργκάνας και τον Οκτώβριον στις εκκαθαριστικές επιχειρήσεις Σουλίου.

Την 13/11/48 μετακινήθηκε στα Ιωάννινα και εν συνεχεία στην Κόνιτσα προς αντικατάστασιν της 43ης Ταξιαρχίας όπου είχε περιοχή ευθύνης μέχρι Ιουλίου 1949 από Κόνιτσα μέχρι Γράμμο.

Την 4/8/49 συμμετέχει στην προκαταρκτική επίθεση στα πλαίσια επιχειρήσεων Πυρός "Α" κατά του Γράμμου (ύψ. Γκόλιο - χωρ. Πυρσόγιαννη).

Από την νύκτα 24/25 Αυγούστου συμμετέχει ενεργώς στα πλαίσια επιχειρήσεων Πυρός "Γ" κατά του Γράμμου με τα 627, 628 ΤΠ και το πρωί της 25ης Αυγούστου καταλαμβάνει την γραμμή Άγιοι Απόστολοι - Άγιος Αθανάσιος. Η προσπάθεια συνεχίζεται παρά τα δραστικά πυρά των αντιπάλων που κατείχαν τα υψ. Προφ. Ηλίας - Πυρσόγιαννη - Μετσοράβιανη - Πετρίτης - Μοκολίβο.

Τελικώς την 30ή Αυγούστου επετεύχθησαν οι ΑΝΣΚ της Ταξιαρχίας όταν καταλήφθηκε ο Γράμμος.

Μέχρι 18/12/49 η ταξιαρχία παρέμεινε στην περιοχή Κονίτσης - Γράμμου ασχολούμενη με εξερευνήσεις.

1. Από το 1950 έως σήμερα

Την 19/12/49 μετακινήθηκε στο Τσούτιον Θεσσαλίας με όλην την VIII ΜΠ με τα 628, 629 ΤΠ, του 627 ΤΠ διαλυθέντος, μέχρι την 11/4/1950 οπότε έλαβε την παρακάτω διάταξη:

Σ.Δ. Ταξιαρχίας στην Σιάτιστα
628 ΤΠ στην Κοζάνη
629 ΤΠ στα Γρεβενά

Κατόπιν εκινήθηκε με την VIII ΜΠ στα Ιωάννινα. Από τον Απρίλιον 1951 μετονομάστηκε και πάλιν σε 15 ΣΠ και αργότερα δια της υπ' αριθ. ΑΠ 4139/46/139710/8/ΓΕΣ/Α3 το Σύνταγμα διελύθη υπαχθέν επιστρατευτικώς στην VIII ΜΠ υπό την ονομασίαν 1450 ΕΑ τον Αύγουστο 1953 μέχρι του 1965 οπότε μετονομάστηκε σε 75ο ΣΠ.

Δια της υπ' αριθ. ΑΠ Φ.032/41/74043/10-11-61/ΓΕΣ/50 ΕΓ, το 15ο ΣΠ διαλύεται και ενεργοποιείται την 20/7/74 μέχρι λήξεως της επιστρατεύσεως.

Δια της υπ' αριθ. ΑΠ Φ.035/13/747692/Σ.41/28-1-78/ΓΕΣ/ΔΟΡ το 1978 το Σύνταγμα ενεργοποιήθηκε με το 628 ΤΠ στους Φιλιάτες και τα 627, 629 ΤΠ ως ΕΜ.

Σήμερα το 15ο Σύνταγμα συνεχίζει το έργο του ασχολούμενο με την εκπαίδευση του προσωπικού του και έχοντας τομέα ευθύνης 112 χλμ. επί της Ελληνοαλβανικής Μεθορίου με το 628 ΤΠ και τα ΤΕ Παραμυθιάς, Κέρκυρας, Ηγουμενίτσας ως και το 629 ΤΠ (ΕΜ) έχοντας αποδώσει από διετίας το 627 εις την 79 ΑΔΤΕ.

Ο Διοικητής του 15ου Σ.Π.
Αρταβάνης Πέτρος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για την σύνταξη της ιστορίας του Συντάγματος εχρησιμοποιήθησαν τα παρακάτω συγγράμματα.

- 1) Μεγάλη Ναυτική και Στρατιωτική Εγκυκλοπαίδεια (εκδόσεως 1930)
- 2) Προσωπικόν Αρχείου Αντιστράτηγου Πολυμενάκου Γεωργίου
- 3) » » » Κοντούλη Γεωργίου
- 4) Εκδόσεις Δ.Ι.Σ.
- 5) Οργανισμός Στρατού 1910, 1912

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

1) Οι εκδοθείσες διαταγές επιχειρήσεων παρατίθενται αυτούσιες και σε όση έκταση αφορούν το 15ο ΣΠ.

2) Από συγκροτήσεώς των τα Συντάγματα Πεζικού ανεφέροντο ως: "ΠΕΖΙΚΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ", άγνωστη παραμένει η αλλαγή σε "ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΑ ΠΕΖΙΚΟΥ".

3) Τέλος ο υπογράφων αισθάνεται την ανάγκη και έχει την τιμή να ευχαριστήσει τον Υποστράτηγον Δήμου Νικόλαον της Δ.Ι.Σ. για την αμέριστη συμπαράσταση που μου παρέσχε κατά την συγγραφή του ανά χείρας πονήματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'
ΔΙΑΤΕΛΕΣΑΝΤΕΣ ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΤΟΥ 15 Σ.Π.

ΑΝΧΗΣ	ΠΟΛΥΜΕΝΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	16-09-12	10-06-13
ΣΧΗΣ	ΠΟΛΥΜΕΝΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	10-06-13	01-09-14
ΑΝΧΗΣ	ΚΑΛΚΑΝΗΣ ΣΩΚΡΑΤΗΣ	02-09-14	04-02-15
ΑΝΧΗΣ	ΜΑΓΚΑΝΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	05-02-15	-
?	?	-	-
ΣΧΗΣ	ΓΑΡΔΙΚΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1919	1921
ΣΧΗΣ	ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΗΛΙΑΣ	1921	05-10-22
?	?	-	-
ΤΧΗΣ	ΒΑΡΘΑΚΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	06-04-23	07-09-23
?	?	-	-
ΑΝΧΗΣ	ΒΑΡΘΑΚΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	06-04-26	25-10-26
ΑΝΧΗΣ	ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	26-10-26	30-10-27
ΑΝΧΗΣ	ΒΑΡΘΑΚΟΥΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	01-11-27	14-11-29
ΑΝΧΗΣ	ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	14-11-29	30-07-30
?	?	-	-
ΣΧΗΣ	ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	06-04-33	21-10-35
?	?	-	-
ΣΧΗΣ	ΠΑΠΑΔΟΓΓΟΝΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ	-03-38	17-09-38
ΣΧΗΣ	ΡΗΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	17-06-39	28-08-40
ΑΝΧΗΣ	ΚΥΡΙΑΖΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	31-08-40	16-04-41
?	?	-	-
ΤΑΞΧΟΣ	ΚΟΚΚΙΝΟΣ ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ	31-03-47	
ΣΧΗΣ	ΙΑΤΡΙΔΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	23-08-47	-
ΤΑΞΧΟΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΟΣ ΤΡΥΦΩΝ	-11-48	18-02-49
ΑΝΧΗΣ	ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	12-07-49	24-07-49
ΣΧΗΣ	ΠΟΛΙΤΑΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	24-07-49	28-04-50
ΣΧΗΣ	ΖΑΛΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	28-04-50	26-05-50
ΣΧΗΣ	ΚΑΡΑΠΙΣΤΟΛΛΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	27-05-50	23-06-50
ΑΝΧΗΣ	ΠΑΤΡΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	14-07-51	25-09-51
ΣΧΗΣ	ΤΣΑΤΕΡΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	25-09-51	02-01-53
ΑΝΧΗΣ	ΠΗΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	30-03-54	26-06-54
ΑΝΧΗΣ	ΠΑΝΑΡΕΤΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	12-02-53	30-03-54
ΑΝΧΗΣ	ΠΗΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	30-03-54	26-06-54
ΑΝΧΗΣ	ΒΟΥΔΟΥΡΟΓΛΟΥ ΙΟΡΔΑΝΗΣ	27-06-54	27-08-54
ΣΧΗΣ	ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	15-07-59	18-09-59
ΣΧΗΣ	ΚΑΛΑΠΟΘΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	18-09-59	06-06-60

ΣΧΗΣ	ΚΟΥΤΣΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	06-06-60	07-07-60
ΣΧΗΣ	ΔΗΜΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	09-07-60	31-07-61
ΣΧΗΣ	ΚΑΛΑΠΟΘΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	31-07-61	19-12-61
ΣΧΗΣ	ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	19-12-61	31-12-61
ΣΧΗΣ	ΚΑΡΑΔΗΜΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	21-07-74	30-10-74
ΣΧΗΣ	ΒΕΡΒΕΡΕΛΛΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	01-01-79	10-09-79
ΣΧΗΣ	ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	17-09-79	10-09-80
ΣΧΗΣ	ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΣ ΠΑΥΛΟΣ	11-09-80	30-07-81
ΣΧΗΣ	ΓΟΛΕΓΟΣ ΜΙΧΑΗΛ	31-07-81	05-03-82
ΣΧΗΣ	ΦΙΛΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	06-03-82	18-03-84
ΣΧΗΣ	ΜΙΧΑΗΛΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	19-03-84	05-04-85
ΣΧΗΣ	ΒΛΑΧΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	06-04-85	21-04-86
ΣΧΗΣ	ΓΚΟΛΑΣ ΑΡΗΣ	22-04-86	30-04-87
ΣΧΗΣ	ΔΕΜΕΣΤΙΧΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	01-05-87	25-04-88
ΣΧΗΣ	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	26-04-88	17-04-88
ΑΝΧΗΣ	ΑΡΩΝΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	22-05-89	22-06-90
ΣΧΗΣ	ΔΗΜΟΥ ΔΟΝΑΤΟΣ	23-06-90	27-01-91
ΣΧΗΣ	ΤΣΙΡΕΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	28-01-91	17-03-91
ΑΝΧΗΣ	ΚΑΪΑΦΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	18-03-91	05-06-91
ΣΧΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	06-06-91	02-05-93
ΣΧΗΣ	ΧΑΛΚΙΑΔΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	03-05-93	15-05-94
ΣΧΗΣ	ΚΑΪΑΦΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	16-05-94	06-05-97
ΣΧΗΣ	ΑΡΤΑΒΑΝΗΣ ΠΕΤΡΟΣ	07-05-97	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'
ΠΕΣΟΝΤΕΣ ΑΞΚΟΙ ΚΑΙ ΟΠΛΙΤΕΣ ΤΟΥ 15ου ΣΠ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1940-1945

ΑΞΚΟΙ

ΒΑΘΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΤΟΠΟΣ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ
ΛΓΟΣ	ΜΑΓΓΙΝΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΑΛΕΝΤΖΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΥΠΛΓΟΣ	ΒΑΣΙΛΑΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΚΕΡΚΥΡΑ
ΑΝΘΛΓΟΣ	ΣΑΡΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΑΝΔΡΙΝΟ ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ
ΑΝΘΛΓΟΣ	ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΦ. ΑΝΘΛΓΟΣ	ΜΗΛΙΩΝΗΣ ΘΕΟΧΑΡΗΣ	ΑΕΤΟΠΕΤΡΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΟΠΛΙΤΕΣ

ΕΠΧΙΑΣ	ΠΑΠΠΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΞΗΡΟΒΑΛΤΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΑΥΔΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΡΑΜΜΕΝΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΛΑΙΟΠΥΡΓΟΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΔΕΡΜΕΜΕΖΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΕΡΒΙΖΙΑΝΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΚΑΜΙΝΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΙΚΟΡΦΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΚΟΥΡΤΙΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΛΧΙΑΣ	ΛΙΟΝΤΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΕΚΚΛΗΣΟΧΩΡΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΜΑΓΓΙΝΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΑΛΕΝΤΖΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΜΠΕΝΕΚΟΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΧΟΥΛΙΑΡΑΔΕΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΠΑΛΟΔΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΛΧΙΑΣ	ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡ.	ΑΕΤΟΡΑΧΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΛΙΠΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΠΑΠΑΜΑΡΓΑΡΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣ.	ΠΡΑΜΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΠΑΠΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΛΧΙΑΣ	ΡΕΤΑΝΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΕΚΚΛΗΣΟΧΩΡΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΣΤΑΡΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΑΤΩ ΠΕΔΙΝΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΣΤΟΥΦΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΟΥΚΛΕΣΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΦΕΤΑΝΗΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΕΚΚΛΗΣΟΧΩΡΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΛΧΙΑΣ	ΦΩΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΠΟΤΖΑΡΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΖΩΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΡΟΔΟΤΟΠΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΖΩΤΟΣ ΠΕΤΡΟΣ	ΚΟΚΚΙΝΟΛΙΘΑΡΙ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΔΝΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΗΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΟΧΩΡΙ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΔΝΕΑΣ	ΛΙΟΝΤΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΒΑΛΑΝΙΔΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΜΑΝΟΥΣΗΣ ΛΑΖΑΡΟΣ	ΡΟΔΟΤΟΠΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΝΑΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΓΙΑ ΚΥΡΙΑΚΗ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΔΝΕΑΣ	ΝΟΥΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΠΑΠΑΓΓΕΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΟΥΡΕΝΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΠΕΠΕΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΑΤΣΙΚΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΣΑΟΥΓΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΥΡΡΑΚΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΔΝΕΑΣ	ΤΖΑΛΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΕΡΑΤΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣ.	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΝΕΑΣ	ΦΙΛΗΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΟΣ	ΔΕΛΒΙΝΑΚΟΠΟΥΛΟ ΙΩΑΝΝΙΝ.
ΣΤΡΤΗΣ	ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΟΥΛΙΤΣΑ ΠΡΕΒΕΖΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΑΝΔΡΕΟΥ ΛΑΜΠΡΟΣ	ΠΕΤΑ ΑΡΤΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΑΓΓΕΛΟΣ	ΕΡΕΤΡΙΑ ΕΥΒΟΙΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΑΤΤΑΣ ΣΕΜΟΣ	ΙΩΑΝΝΙΝΑ
ΣΤΡΤΗΣ	ΒΕΓΕΡΑΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΜΟΣΠΙΝΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΒΑΡΔΑΣ ΤΙΜΟΛΕΩΝ	ΔΙΛΟΦΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΒΑΡΣΑΜΗΣ ΜΙΧΑΗΛ	ΑΝΗΛΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΙΕΡΟΜΝΗΜΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΒΙΤΣΙΚΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΙΚΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΚΡΑΝΕΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΟΥΛΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΙΑΝΝΑΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΦΛΑΜΠΟΥΡΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΙΩΤΣΙΚΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΛΑΙΣΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΑΜΑΣ ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΘΕΡΙΑΚΙΣΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΑΝΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΜΠΟΤΣΑΡΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΡΙΑΚΙΣΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΟΓΚΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΡΟΔΟΒΙΖΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΟΛΙΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΕΡΕΝΙΚΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΚΟΤΣΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΠΡΕΒΕΖΑ
ΣΤΡΤΗΣ	ΓΡΑΒΑΝΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ	ΘΕΡΙΑΚΙΣΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΔΕΡΒΕΝΤΖΑΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΓΑΤΟΡΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΣΦΑΚΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΔΗΜΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΚΑΛΕΝΤΖΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΔΗΜΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	-
ΣΤΡΤΗΣ	ΔΟΥΛΜΠΕΡΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΛΑΙΟΧΩΡΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΕΞΑΡΧΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΑΛΕΝΤΖΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΛΗΜΑΤΑΡΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΤΙΣΜΑΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΖΑΝΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΘΗΝΑ
ΣΤΡΤΗΣ	ΖΙΩΓΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΕΓΑ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΘΑΝΑΣΟΥΛΑΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΦΛΑΜΠΟΥΡΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΜΙΚΡΟΚΩΜΗ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΑΒΑΚΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ	ΒΗΣΣΑΝΗ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΑΛΛΗΣ ΔΟΝΑΤΟΣ Ή ΑΪΔΩΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΒΙΤΣΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΑΡΑΓΚΟΥΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΩΡΕΟΥΣ ΕΥΒΟΙΑΣ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΑΦΕΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΟΥΡΝΙΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΑΨΑΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΙΚΟΡΦΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΕΦΑΛΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΒΟΥΝΙ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΤΡΤΗΣ	ΚΙΤΣΑΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΤΕΡΟΒΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΜΠΕΛΑ

Η απελευθέρωση της Πρέβεζας 21 Οκτωβρίου 1912

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «συλλογές»
ΑΘΗΝΑ 1992

Η απελευθέρωση της Πρέβεζας: Αρχή νέας πορείας της Ηπείρου στην ανάπτυξη και τον πολιτισμό (*)

Υπό ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΚΟΥΡΤΗ

Δικαστή, Πάρεδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου

Ευχαριστώ θερμά το Δήμαρχο της Πρέβεζας κ. Κώστα Παπαγεωργίου για την τιμή που μου έκανε να μιλήσω από το βήμα αυτό της άλλοτε Θεοφανείου Σχολής, χώρο όπου μικρός και εγώ μαθητής στην Α' Δημοτικού, έμαθα τα πρώτα γράμματα. Έχω για το λόγο αυτό, ζωηρή συγκίνηση.

Σήμερα ήρθαμε να τιμήσουμε, με ευλαβικό μνημόσυνο, αυτούς που πά-λαιψαν για να κυματίσει στην όμορφη αυτή πόλη της Ηπείρου η ελληνική σημαία, για να μπορεί η πόλη αυτή, η περιοχή ολόκληρη, οι πολίτες της, να ζουν ελεύθεροι, με ένα όραμα, μια ελπίδα πως η πόλη τους αυτή μπορεί να γίνει πιο καλύτερη, πιο σοφότερη, πιο μεγαλύτερη αρκεί να πιστέψουμε πως μπορούμε να πορευθούμε στον 21ο αιώνα, στην ανάπτυξη και στον πολιτισμό, με χριστιανική αγάπη, με ζήλο, με αγώνα και με θυσίες.

Η πόλη αυτή, άγνωστη μέσα στο πλήθος των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ξαφνικά από τον Οκτώβριο του 1912 γίνεται σύμβολο του αγώνα για την απελευθέρωση των σκλαβωμένων πατρίδων και απ' αυτή ξεκινά μια πορεία, που τελειώνει με την απελευθέρωση ολόκληρης της Ηπείρου και της Μακεδονίας από τον οθωμανικό ζυγό.

Ας θυμηθούμε για λίγο τις πολιτικές συνθήκες της εποχής, πώς έζησαν δηλαδή οι πρόγονοί μας, λίγο νωρίτερα από την ημέρα της απελευθέρωσης.

Τα οράματα του ελληνισμού, του 19ου αιώνα, αφού πέρασαν από τη δοκιμασία της ταπεινωτικής για την Ελλάδα ήττας κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897, άρχισαν να αναζωπυρώνονται στην επόμενη δεκαετία και κυρίως μετά την επανάσταση του 1909 στο Γουδί. Ο μακεδονικός αγώνας, που άρχισε κυρίως το 1904 και οι πληροφορίες που έφθαναν γι' αυτόν στην

(*) Ομιλία εκφωνηθείσα την 20 Οκτωβρίου 2000 στο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Πρέβεζας κατά τον εορτασμό της 88ης επετείου της Απελευθέρωσης της Πρέβεζας από τους Τούρκους.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Πρέβεζα, αναρρίπισαν τις ελπίδες για τη δικαίωση των εθνικών πόθων.

Στο μεταξύ τον Ιούνιο του 1908 πραγματοποιήθηκε στη Μακεδονία από Τούρκους αξιωματικούς η επανάσταση των Νεοτούρκων, η οποία, παρά το γεγονός ότι κυρίως αφορούσε εσωτερικά ζητήματα του οθωμανικού κράτους, είχε σημαντικές επιπτώσεις στις βαλκανικές χώρες και στον υπόδουλο ελληνισμό. Οι Νεότουρκοι αφού επεκράτησαν απαίτησαν την επαναφορά του οθωμανικού Συντάγματος του 1876, επαναφορά που με πολύ δισταγμό πραγματοποιήθηκε από το σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ, τον Ιούλιο του 1908, δηλαδή ένα μήνα αργότερα.

Με βάση το Σύνταγμα αυτό η Πρέβεζα και η γύρω αυτής περιοχή αποτελούσε μέρος του Οθωμανικού Κράτους, το οποίο, όπως όριζε το άρθρο 1, «είναι σύνολο αδιαίρετο, ούτινος ουδέν, ουδέποτε μέρος, δύναται ν' αποσπασθεί επ' ουδενί λόγω. Πάντες οι υπήκοοι του Κράτους άνευ εξαιρέσεως, καλούνται Οθωμανοί, οιονδήποτε και αν είναι το θρήσκειο αυτών». Δηλαδή οι Πρεβεζάνοι τις παραμονές της απελευθέρωσης δεν ήταν καν ελληνική μειονότητα, αλλά Οθωμανοί, ευλαβείς υπήκοοι του Σουλτάνου.

Το κίνημα του Στρατιωτικού Συνδέσμου στο Γουδί το 1909, γρήγορα το πληροφορήθηκαν και οι υπόδουλοι Πρεβεζάνοι, τό ηθικό τους αναπτερώθηκε και άρχισαν να πιστεύουν ότι πλησιάζει η άγια ημέρα της λύτρωσης.

Η προηγούμενη δράση στην Κρήτη του Ελευθερίου Βενιζέλου, που ανέλαβε πρωθυπουργός το 1910, αποτελούσε ευνοϊκό παράγοντα για την επίτευξη των ελληνικών στόχων στα αλύτρωτα εδάφη.

Ο Ελ. Βενιζέλος, κατά την πρώτη του αυτή πρωθυπουργία, κατέβαλε σταθερή προσπάθεια για να αποφευχθεί ένταση στις σχέσεις με την Τουρκία, πριν ολοκληρωθεί η εσωτερική ανασύνταξη και κυρίως η στρατιωτική προπαρασκευή της χώρας. Χαρακτηριστικές είναι οι κατωτέρω απόψεις που εξέφρασε ο Ελ. Βενιζέλος λίγο μετά το κίνημα των Νεοτούρκων. Θαυμάστε την πολιτική οξυδέρκεια του μεγάλου αυτού πολιτικού, που έλεγε:

«Η Ελλάς εύχεται να ανακαινισθεί η Τουρκία. Η διατήρηση της ακεραιότητός της, επί του παρόντος, συμβιβάζεται με τα συμφέροντα του ελληνισμού. Αν η Τουρκία διεμελίζετο αμέσως, θα ελαμβάνομεν εν μόνο τμήμα της Μακεδονίας. Επομένως ημείς θα είμεθα ζημιωμένοι.

Συλλογισθήτε ότι εις την Τουρκίαν επί 8 εκατομμυρίων Τούρκων υπάρχουν 5 εκατομμύρια Ελλήνων. Θα απεδεχόμεν μίαν ομοσπονδίαν Τουρκίας και Ελλάδος. Κατ' αυτόν τον τρόπον θα είχομεν επιρροήν πολύ μεγαλυτέραν, παρά αν κατακτώμεν μίαν επαρχίαν και τας νήσους.

Η στάσις μας λοιπόν θα εξαρτηθεί από την Τουρκίαν. Αλλά θα εννοήσει αυτή τα πραγματικά της συμφέροντα; Αν οι Νεότουρκοι επιμείνουν να ακο-

λουθήσουν ένα εθνικισμόν ολέθριον δια την χώραν των, αν μας καταδιώκουν, αν μας κακομεταχειρίζονται, τότε η συμφωνία θα καταστεί αναγκαία μεταξύ Ελλήνων και σλαβικών λαών. Ως προς εμέ δεν έχω καμμίαν έχθραν κατά των Σέρβων και των Βουλγάρων. Είμαι έτοιμος, ενώπιον του κοινού κινδύνου, να τείνω προς αυτούς την χείρα».

Και πράγματι ο μεγάλος αυτός πολιτικός, λίγα χρόνια αργότερα, έτεινε την χείρα στους λαούς αυτούς, αφού η συνεννόηση με τα χριστιανικά έθνη της Βαλκανικής ήταν απαραίτητη για τα συμφέροντα της Ελλάδας.

Ήδη στις 29 Φεβρουαρίου/13 Μαρτίου 1912 η Σερβία και η Βουλγαρία είχαν υπογράψει συνθήκη αμοιβαίας πολιτικής συνεργασίας και εγγύησης της εδαφικής τους ακεραιότητας. Στις 16/29 Μαΐου 1912 ακολούθησε παρόμοια Ελληνοβουλγαρική συνθήκη και τον Σεπτέμβριο του 1912 μεταξύ Βουλγαρίας και Μαυροβουνίου.

Στην Ελλάδα το Σεπτέμβριο του 1912 Πρωθυπουργός και υπουργός Στρατιωτικών ήταν ο Ελ. Βενιζέλος και υπουργός των Ναυτικών ο Νικόλαος Στράτος, από την Αιτωλοακαρνανία, ο μετέπειτα πρωθυπουργός που συνδέθηκε με τη μικρασιατική καταστροφή. Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού ήταν ο Ηπειρώτης στρατηγός Παναγιώτης Δαγκλής (ο συναρχηγός μετέπειτα του Βενιζέλου στο κίνημα της Θεσσαλονίκης), υπαρχηγός του Επιτελείου ο Κερκυραίος Αξιωματικός Βίκτωρας Δουσμάνης, με επιτελείς τους αξιωματικούς Κωνσταντίνο Πάλλη, Ιωάννη Μεταξά και Ξενοφώντα Στρατηγό.

Στις 16/29 Σεπτεμβρίου 1912 η Τουρκία κηρύσσει γενική επιστράτευση, για να την ακολουθήσει η Ελλάδα την επόμενη ημέρα. Στις 22 Σεπτεμβρίου/5 Οκτωβρίου 1912 η Ελλάδα και η Βουλγαρία υπογράφουν στρατιωτική συμφωνία αμοιβαίας συνδρομής, για την απομάκρυνση του Τούρκου κατακτητή.

Τα γεγονότα πλέον εξελίσσονται ραγδαία. Στις 25 Σεπτεμβρίου/8 Οκτωβρίου 1912 το Μαυροβούνιο κηρύσσει πρώτο πόλεμο με την Τουρκία, η Βουλγαρία ειδοποιεί την Ελλάδα ότι αποφασίζει ένοπλο αγώνα κατά της Τουρκίας και την καλεί να συμμετάσχει στις επιχειρήσεις.

Ο Ελ. Βενιζέλος στις 27 Σεπτεμβρίου/10 Οκτωβρίου 1912 με έγγραφό του στο διάδοχο Κωνσταντίνο τον ορίζει αρχηγό του στρατού της Θεσσαλίας, ενώ προηγουμένως με το Βασιλικό Διάταγμα της 20 Σεπτεμβρίου/3 Οκτωβρίου 1912 ο στρατηγός Σαπουντζάκης είχε ορισθεί αρχηγός του στρατού της Ηπείρου.

Στις 30 Σεπτεμβρίου/13 Οκτωβρίου 1912 οι πρεσβευτές των συμμάχων χωρών Βουλγαρίας, Σερβίας και Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη, με κοινή διακοίνωσή τους ζητούν την ανάκληση της επιστράτευσης, την επικύρωση

Πρεβεζάνικα Χρονικά

της εθνικής αυτονομίας των εθνοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την αναλογική εκπροσώπησή τους στην Οθωμανική Βουλή, την αναγνώριση των σχολείων των χριστιανικών κοινοτήτων, ως ισότιμων με τα οθωμανικά και το διορισμό χριστιανών στα δημόσια αξιώματα.

Η Τουρκία θεωρεί τη διακοίνωση αυτή θρασεία απόπειρα επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της και ανάξια απάντησης. Οι σύμμαχοι στις 4/17 Οκτωβρίου 1912 κηρύσσουν τον πόλεμο εναντίον της. Έτσι αρχίζει ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος, με κατανομή του ελληνικού στρατού σε δύο μέτωπα, της Θεσσαλίας και της Ηπείρου, και του στόλου στο Αιγαίο και το Ιόνιο πέλαγος. Το τρίτο μέτωπο της θράκης ανέλαβε η Βουλγαρία και στο μέτωπο της Μακεδονίας παρατάχθηκαν οι σερβικές δυνάμεις. Οι Έλληνες πλέον ξεκινούν για να πραγματοποιήσουν το μεγάλο όνειρο, την απελευθέρωση των υπόδουλων πατρίδων.

Οι ελληνικές επιχειρήσεις στη Θεσσαλία με δύναμη επτά μεραρχιών άρχισαν τις πρωϊνές ώρες της 5/18 Οκτωβρίου 1912 με την ηγεσία του Διαδόχου Κωνσταντίνου από τα βόρεια υψώματα της Ελασσώνας προς το Σαραντάπορο. Ο στρατός όμως της Ηπείρου, κατά τις οδηγίες του Επιτελείου, θα χρησίμευε ως δυτική πλαγιοφυλακή του κύριου όγκου του ελληνικού στρατού της Θεσσαλίας, που είχε σκοπό την προέλαση προς τη Μακεδονία.

Ο στρατός της Ηπείρου με δύναμη μιας μόνο μεραρχίας, από 282 αξιωματικούς και 7915 μάχιμους οπλίτες, συγκεντρώθηκε στην περιοχή της Άρτας και υποστηριζόταν από δύο μοίρες πυροβολικού με 24 πυροβόλα. Όμως διοικητής της στρατιάς αυτής της Ηπείρου, ήταν ένας θαρραλέος στρατιώτης, ο ηλικίας 66 ετών στρατηγός Κων/νος Σαπουντζάκης, Κρητικός στην καταγωγή, γεννημένος όμως στο Ναύπλιο το 1846, μορφωμένος αξιωματικός, απόφοιτος της Σχολής Ευελπίδων, με σπουδές στην Ευρώπη αλλά και πείρα από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Κρήτης του 1866, που αποστρατεύτηκε μετά τον πόλεμο αυτό, για να πεθάνει αργότερα στην Αθήνα το 1931. Έφθασε στην Άρτα στις 2/15 Οκτωβρίου 1912. Ο στρατός του στην Ήπειρο, είχε κυρίως αμυντική στάση, με μόνη επιθετική κίνηση την κατάληψη των υψωμάτων του Γριμπόβου, στη δυτική όχθη του Αράχθου, απ' όπου οι Τούρκοι, το 1897, είχαν βομβαρδίσει την Άρτα, και την απασχόληση του τουρκικού στρατού της Ηπείρου υπό τον Εσάτ Πασά με 15 χιλ. περίπου στρατιώτες.

Και οι Πρεβεζάνοι μέσα σ' αυτή τη μάζωξη στρατιωτικών δυνάμεων, πληροφορούνταν, έβλεπαν, ανέμεναν, προσεύχονταν στην Παναγία για τη νίκη, για τη λύτρωση. Μόνη δύναμη που συσπείρωνε τους Ηπειρώτες εκείνη την εποχή ήταν η Εκκλησία, η μάνα μας στις δύσκολες στιγμές του έθνους.

Οι αρχιερείς του Φαναρίου, που διαποίμεναν τις ηπειρωτικές μητροπόλεις, όλοι νέοι, δυναμικοί, εμπυχωτές γενναίοι, που είχαν τοποθετηθεί εκεί γι' αυτό το σκοπό τις παραμονές του πολέμου: ο Νηκοπόλεως Ιωακείμ Βαλασιάδης (1910-1931), ο Παραμυθίας Νεόφυτος Κοτζαμανίδης (1909-1924), ο Ιωαννίνων Γερβάσιος Ωρολογάς (1910-1916), ο Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδων Βλάχος (1906-1916) (ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών), ο Δρυϊνουπόλεως Βασίλειος Παπαχρήστου, (1909-1936) γνωστός για τη μεγάλη προσφορά του στο βορειοηπειρωτικό ζήτημα, ο Κορυτσάς Γερμανός Αναστασιάδης (1910-1922) και απέναντι απ' αυτούς, στην ελεύθερη πατρίδα, με αγωνία ανέμενε τη λύτρωση ο Πρεβεζάνος Μητροπολίτης Άρτας Σπυρίδων Γκινάκας (1912-1949).

Αλλά γιατί το Γενικό Επιτελείο υπαγόρευσε το ρόλο της στρατιάς της Ηπείρου, ως αμυντικό; Δύο εξηγήσεις έχουν διατυπωθεί:

Η μία ήταν η αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου και η απόλυτη αδυναμία της στρατιάς Σαπουντζάκη, να εκπορθήσει τα οχυρά του Μπιζανίου, χωρίς σημαντικές ενισχύσεις.

Η άλλη, αυτή που δίνει ο Γεώργιος Ρούσσος στην ιστορία του, είναι η προσπάθεια του Επιτελείου, ώστε να ριχθεί το βάρος του στρατού στις επιχειρήσεις της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας και η στρατιά του Διαδόχου Κωνσταντίνου να έχει ραγδαία και εντυπωσιακά αποτελέσματα. Οι επιτελείς του Γενικού Επιτελείου Δούσμανης, Μεταξάς και Στρατηγός, φιλομοναρχικοί, υποστήριζαν ότι συνέτρεχαν στρατιωτικοί λόγοι, αλλά στην πραγματικότητα ήθελαν ο Διάδοχος να αποβεί αμέσως ο νικητής του πολέμου, να δημιουργηθεί γι' αυτόν ο θρύλος του στρατηλάτη και ο Βενιζέλος να μείνει δεύτερος παράγοντας της νίκης.

Άλλωστε ο στρατηγός Σαπουντζάκης, που είχε πολεμήσει στον πόλεμο του 1897, δεν ήταν αρεστός στο θρόνο, είχε κριθεί υπαίτιος στην αποτυχία του πολέμου και εξιλαστήριο θύμα στις ευθύνες του θρόνου. Δεν απομακρύνθηκε όμως από το στράτευμα, από φόβο μη προβεί σε αποκαλύψεις. Ως αρχηγός της στρατιάς της Ηπείρου, εκ προοιμίου δεν είχε δυνατότητα επιτυχίας. Και όμως ο γέροντας αυτός στρατηγός επετέλεσε θρίαμβο.

Ας εξιστορήσουμε συνοπτικά την προέλαση του στρατού του. Το μεσημέρι της 6/19 Οκτωβρίου 1912 ο στρατός πέρασε τη γέφυρα της Άρτας, το βράδυ κατέλαβε τα υψώματα του Γριμπόβου. Την επομένη κατέλαβε το χωριό Κουμτζάδες (Αμμότοπο) και ένα άλλο τμήμα κατευθύνθηκε στο Ανώγι και την Κιάφα. Στις 12/25 Οκτωβρίου 1912 κατελήφθη ο καζάς (κοινότητα) της Φιλιπιάδας, ενώ ο τουρκικός στρατός συμπύχθηκε στη γραμμή Χάνι Εμίν Αγά-Πεστά. Στις 17/30 Οκτωβρίου 1912 έφθασαν για ενίσχυση

Πρεβεζάνικα Χρονικά

δύο τάγματα του ανεξάρτητου Συντάγματος Κρητών και σώματα Κρητών και Ηπειρωτών προσκόπων (εθελοντών) όπως του οπλαρχηγού Κων/νου Τζώρτζη ή Ζαχαράκη από τη Νέα Καμαρίνα και απελευθερώθηκε ολόκληρος ο καζάς της Φιλιππιάδας, ώστε αποκόπηκε η φρουρά της Πρέβεζας από την υπόλοιπη τουρκική δύναμη.

Στις 19 Οκτωβρίου/2 Νοεμβρίου 1912 απόσπασμα του ελληνικού στρατού βάδισε προς την Πρέβεζα, ενώ την επομένη, 20 Οκτωβρίου με το παλιό ημερολόγιο, το υπουργείο Στρατιωτικών ενέκρινε την επιχείρηση κατάληψης της Πρέβεζας, στην οποία πλησίασε και η μοίρα του Ιονίου του ελληνικού ναυτικού, με μοίραρχο τον Υδραίο πλοίαρχο Ιωάννη Δαμιανό, μετέπειτα (1916) υπουργό των Ναυτικών.

Οι Κανονιοφόροι Α και Δ, υπό τους υποπλοιάρχους Νικ. Μακκά και Κ. Μπούμπουλη αντίστοιχα, μπήκαν στον Αμβρακικό κόλπο και στις 20 Οκτωβρίου βομβάρδισαν την Πρέβεζα.

Ο καθαρά αμυντικός ρόλος του στρατού της Ηπείρου είχε πλέον τελειώσει. Στις 20 Οκτωβρίου το ελληνικό τμήμα έτρεψε σε φυγή την τουρκική φρουρά της πόλης, που αμύνονταν στην ακρόπολη της αρχαίας Νικόπολης, ενώ τα τουρκικά πλοία ANTALIA και TOKAT, αγκυροβολημένα στην Πρέβεζα, βυθίστηκαν από τα πληρώματά τους, για να μη καταληφθούν από τους Έλληνες.

Εδώ θα σημειώσω ότι το πλοίο ANTALIA μετά την απελευθέρωση της Πρέβεζας ανελκύσθηκε και εντάχθηκε στο στόλο με το όνομα "Νικόπολις" σε ανάμνηση της μάχης της 20ής Οκτωβρίου 1912.

Κατά συγκυρία, την ίδια βραδιά, σαν σήμερα πριν 88 χρόνια, έπεφταν τα τελευταία τουρκικά βόλια, στις παρυφές της Πρέβεζας. Πρώτοι όπως πάντα οι Κρήτες στρατιώτες, μια σύζευξη Ηπείρου και Κρήτης, μια ενότητα δύο χώρων, βαμμένων με αίμα αγώνων. Το πρωί της 21ης Οκτωβρίου 1912 όλα είχαν τελειώσει, ο φθινοπωρινός ήλιος έλαμπε από χαρά, η Παναγία η Φανερωμένη άπλωσε τα χέρια της πάνω από την πόλη. Ήταν ελεύθερη, ναι ήταν ελεύθερη. Το σκοτάδι της μακρόχρονης σκλαβιάς είχε διαλυθεί. Η άμεση παράδοση της τουρκικής φρουράς έγινε στις 2 το μεσημέρι. Όλοι έτρεξαν στον Άγιο Χαράλαμπο, για την ευχαριστήρια δέηση από τον Μητροπολίτη Νικοπόλεως και Πρεβέζης Ιωακείμ τον Β'.

Η απελευθέρωση της Πρέβεζας, είναι πια για την πόλη και τους κατοίκους της μια αρχή νέας πορείας της Ηπείρου, στην ελευθερία, στην ανάπτυξη και τον πολιτισμό.

Η μάχη της Πρέβεζας ανοίγει πλέον το δρόμο στο στρατό για να γίνει πραγματικότητα η απελευθέρωση ολόκληρης της Ηπείρου. Γιάννενα, Λεσκοβίκι, Κόνιτσα, Πρεμετή, Κλεισούρα, Μαργαρίτι, Πάργα, Φιλιάτες, Άγιοι

Σαράντα, Αργυρόκαστρο, Δέλβινο, Τεπελένι απελευθερώνονται, με τη σειρά που σας ανέφερα, από τον ελληνικό στρατό.

Η ελεύθερη Ήπειρος θα γίνει τα μετέπειτα χρόνια, χώρος δημιουργίας πολιτισμού και ενίσχυσης του παραγωγικού δυναμικού της, που από την αφάνεια των αιώνων θα δώσει σημαντική παρουσία στην οικονομική ανάπτυξη της πατρίδας μας.

Το λιμάνι της Πρέβεζας, μοναδικό στην αρχή λιμάνι της Ηπείρου, για τη διακίνηση των εμπορευμάτων και του ηπειρωτικού πληθυσμού στην υπόλοιπη Ελλάδα και την πρωτεύουσα, θα γίνει η κύρια πύλη εξαγωγής εμπορευμάτων προς την Ευρώπη και η κύρια πηγή ανάπτυξης του τουρισμού, άγνωστου μέχρι τότε παράγοντα ανάπτυξης στην Ήπειρο.

Οι Πρεβεζάνοι, άνθρωποι φιλήσυχου, προοδευτικοί και δραστήριοι, αρχίζουν να αναπτύσσουν έντονη πολιτική συνείδηση που θα τους οδηγήσει να ακολουθήσουν, ως νομός πλέον από την 1.4.1915 (Β.Δ. 31.3.1915 ΦΕΚ 120/1.4.1915) στη συντριπτική τους πλειοψηφία οράματα, τις αρχές και τις επιδιώξεις των Φιλελευθέρων.

Στις πρώτες εκλογές, που συμμετέχει ο νομός Πρέβεζας το Μάιο του 1915, όπου ακόμη δεν υπάρχει προσφυγικό στοιχείο, που κατά παράδοση ακολουθεί το Βενιζέλο, και στις τρεις έδρες του νομού, εκλέγονται φιλελεύθεροι βουλευτές, οι πρώτοι Πρεβεζάνοι βουλευτές. Ο Δημήτριος Δαγκλής (1915-1915, 1917-1920, 1920-1922 και 1923-1925), αδελφός του στρατηγού Δαγκλή, ο Βασίλειος Μπάλκος, (1915-1915, 1917-1920 και 1920-1922) και ο γιατρός Γεώργιος Γερογιάννης (1915-1915, 1917-1920, 1923-1925 και 1928-1932).

Αυτοί θα είναι και αργότερα βουλευτές της μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο μαζί με τον στρατηγό και διατελέσαντα υπουργό Θεόδωρο Χαβίνη (1923-1925, 1926-1928, 1928-1932, 1932-1933, 1933-1935 και 1936-1936), τους Πρεβεζάνους αδελφούς Παναγή Κοκκινάτο (1920-1922, 1923-1925 και 1936-1936) και Γιάννη Κοκκινάτο (1928-1932) και τον λαϊκό Λεωνίδα Τσιώκο (1926-1928, 1932-1933, 1933-1935, 1935-1935 και 1936-1936) με μικρή επίσης βουλευτική θητεία και άλλων: του διακεκριμένου Πρεβεζάνου σκιτσογράφου Αλή Ντίνο Μπέη (1915-1917), του γιατρού Αναστασίου Κωλέτση (1915-1917), του εμπόρου Ανδρέα Σκέφερη (1923-1925) και του δικηγόρου Απόστολου Κοντογιάννη (1935-1935).

Το εμπόριο ψαριών, από αλιεία στο βιότοπο του Αμβρακικού, με τα πολλά ιχθυοτροφεία, του ελαιόλαδου από τον περίφημο Ενετικό ελαιώνα, που τώρα δυστυχώς δεν υπάρχει, και η εντατική καλλιέργεια των οπωροκηπευτικών θα γίνουν πηγή ζωής της πόλης και εργασίας για τους κατοίκους της.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Μαζί με την κτηνοτροφία που αναπτύσσεται στις βόρειες περιοχές της Ηπείρου, θα δημιουργηθεί το υπόβαθρο της σημερινής οικονομικής ανάπτυξης της Ηπείρου, περιφέρειας που όμως υπολείπεται στην οικονομική ανάπτυξη από τις άλλες περιφέρειες της χώρας.

Μετά την απελευθέρωση η διοικητική ανάπτυξη της Ηπείρου προωθείται σημαντικά. Γίνεται Γενική Διοίκηση Ηπείρου με πρώτο διοικητή-υπουργό τον Γεώργιο Χρηστάκη-Ζωγράφο (1863-1920), πρώην υπουργό Εξωτερικών, βορειοηπειρώτη και με δύο νομούς από 1.4.1915, των Ιωαννίνων και της Πρέβεζας, στους οποίους λίγο νωρίτερα με το Β.Δ. της 7.4.1914 είχαν συσταθεί τα πρωτοδικεία Ιωαννίνων και Πρέβεζας. Πρώτος Νομάρχης Πρέβεζας είναι ο Δημ. Μαλασπίνας. Η Γενική Διοίκηση της Ηπείρου θα παραμείνει για πολλά χρόνια, με διαλείμματα, έως τον Ιούνιο του 1949 και θα διευκολύνει την πρόσβαση των πολιτών στη διοίκηση και την ταχεία επίλυση των αιτημάτων τους.

Η Ήπειρος, από την απελευθέρωσή της (1912/1913) και μέχρι σήμερα, θα μπορεί να παρουσιάσει πλέον έντονη πνευματική δραστηριότητα, την οποία εμπόδιζε η οθωμανική κυριαρχία, με πληθώρα εκδόσεων από ηπειρώτες λογοτέχνες, διανοουμένους και επιστήμονες. Η ίδρυση του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων είναι σταθμός στην πνευματική ανάπτυξη και το ίδρυμα αυτό οφείλει στην πόλη μας, πρωτοπόρο του ηπειρωτικού αγώνα, μια σχολή πανεπιστημιακής κατεύθυνσης. Η οφειλή υφίσταται στην ελληνική πολιτεία και την ηπειρωτική πανεπιστημιακή κοινότητα και αναμένουμε την εξόφλησή της.

Η Πρέβεζα δεν είναι μόνο ο τόπος που γέννησε τον Οδυσσέα Ανδρούτσο και ανέθρεψε τον Πρεβεζάνο αγωνιστή της ελληνικής επανάστασης του 1821 στρατηγό Αλέξη Βλαχόπουλο, υπουργό Στρατιωτικών το 1841, που από το 1865 αναπαύεται στην Πρέβεζα. Δηλαδή δεν είναι μόνο τόπος ηρώων αλλά και πόλη που γνωρίζει τις δυνατότητές της και τη σημαντική υπεροχή της στο σημερινό γίγνεσθαι.

Υπάρχει όμως πολύς δρόμος για την ανάπτυξη της Πρέβεζας, την τουριστική και την πολιτιστική για την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων της Νικόπολης και της νεκρόπολης και του νεκρομαντείου στις εκβολές του Αχέροντα, αλλά και πολύς δρόμος για την ανάπτυξη ολόκληρης της Ηπείρου. Σ' εμάς όλους τους Ηπειρώτες ανήκει η προσπάθεια και ο αγώνας.

Πιστεύω ότι οι ψυχές των αγωνιστών το 1912/13 σήμερα μας βλέπουν, μας παρακολουθούν, μας καλούν να δικαιώσουμε τους αγώνες τους με δημιουργία μιας Ηπείρου της ανάπτυξης και του πολιτισμού, όπου τα παιδιά μας θα αισθάνονται υπερήφανα για την καταγωγή και τους προγόνους τους.

Σας ευχαριστώ.

Ο διωγμός της Ορθοδοξίας στα 1890

Επιμέλεια:

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΤΖΟΥΡΟΥ

Χημ. Μηχανικός,

Προϊσταμένη Τμ. Βιομηχανίας Ν.Α. Πρέβεζας

Από χειρόγραφο του παππού μου Στυλιανού Παπαγεωργίου, αυτόπτη μάρτυρα στα περιγραφόμενα γεγονότα του 1890, διαβάζω για τον διωγμό της Ορθοδόξου Χριστιανικής Εκκλησίας στα χρόνια του Αβδούλ Χαμίτ Χαν, Σουλτάνου της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Γράφει ο παπούς σαράντα ένα χρόνια μετά (το 1931):

« Ξημέρωσε ή 26η Ὀκτωβρίου τοῦ ἔτους 1890 ἑορτή τοῦ Μεγαλομάρτυρος Ἁγίου Δημητρίου. Αἱ καμπάναι τῶν ἐκκλησιῶν δέν ἐκτύπουν πλέον ὅπως προσκαλέσωσι τοὺς πιστοὺς εἰς τό ἐκκλησίασμα, διότι ὁ αἰμοχαρής Ἀβδούλ Χαμίτ Χάν εἶχε κηρύξει ἐν διωγμῶ τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν θέλων νά ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τά προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τά ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει ἀπό Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ. Εἶχον δέ διαταχθῆ ἐκ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου πάντες οἱ Μητροπολίται ὅπως ἐγκαταλείψωσι τάς ἔδρας των καί ἀναχωρήσωσι εἰς τина Μονήν μέχρι πέρατος τοῦ ζητήματος, μή πράττοντες οὐδεμίαν ἱεροτελεσίαν. Ἐπίσης δέ καί οἱ ἱερεῖς ἔλαβον τάς ἰδίας διαταγάς παρὰ τῶν Μητροπολιτῶν.

Ἐνώ εὐρισκόμεθα εἰς τοιαύτην ψυχικήν κατάστασιν αἴφνης τήν 10ην π.μ. ἠκούσθη νά κτυπᾷ ἡ καμπάνα μόνον τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καλοῦσα τοὺς πιστοὺς νά προσέλθωσι καί προσευχηθῶσιν εἰς τόν Θεόν διά τελευταίαν φοράν, μετά τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιερέως Ἰωακείμ Σγουροῦ (τελευταίως Θεσσαλονίκης).

Οὕτω λοιπόν προσῆθλον ὅλοι σχεδόν οἱ χριστιανοί μηδέ τῶν γυναικοπαίδων ἐξαιρουμένων. Τότε ὁ ἀείμνηστος Ἰωακείμ ἤρχισε νά ὀμιλῇ πρὸς τό ἐκκλησίασμα παριστῶν τόν διωγμόν τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοῦ Σουλτάν Χαμίτ μέ

Πρεβεζάνικα Χρονικά

τά μελανότερα χρώματα, καί ὅτι πλέον δέν θά ἔχωμεν θρησκείαν ἐλευθέραν, ἀλλά θά προσευχώμεθα ὄχι πλέον ἐν τῷ φανερῷ ἀλλ' ἐν κρυπτῷ, ὅτι τοὺς νεκρούς μας θά θάπτωμεν ὄχι μέ πομπάς, οὔτε θά συνοδεύεται ὁ νεκρός ἀπό τοὺς συγγενεῖς καί φίλους μέχρι τῆς τελευταίας του κατοικίας, ἀλλά μόνον θά τόν φέρωσι τέσσαρες μόνον ἀχθοφόροι, ὁ δέ ἱερεὺς ὅστις θά συνοδεύῃ τόν νεκρόν θά εἶναι χωρίς ἄμφια καί μόνον μέ μίαν μικράν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, καί τόσα ἄλλα μᾶς εἶπεν εἰς τόν λόγον του ὁ ἀείμνηστος, ὥστε ὅλον τό ἐκκλησίασμα περιῆλθεν εἰς μίαν τοιαύτην ἀπόγνωσιν ψυχικήν, ὥστε ὅλοι μας ἐπὶ πολλήν ὥραν εὐρέθημεν ὡς ἀπολιθωμένοι.

“Ὅταν δέ ὁ Ἀρχιερεὺς κατῆλθε τῆς Ὁραίας Πύλης καί ἤρχισε νά προσεύχεται διὰ τελευταίαν φοράν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν Ἀγίων, ἔ! Τότε, τό τί ἔγινεν ἐκείνην τὴν ὥραν ἐντός πρῶτον τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ, δέν περιγράφεται.

Δέν ἔμεινεν ὀφθαλμός ἀνθρώπου ὄχι νά δακρύσῃ μόνον, ἀλλά νά κλαύσῃ ἀπαρηγόρητα. “Ὅτε δέ ἐτελείωσεν ὁ λόγος τοῦ Ἀρχιερέως ὡς καί αἱ δεήσεις, ἐξήλθομεν τῆς Ἐκκλησίας διὰ νά συνοδεύσωμεν τόν Ἀρχιερέα μέ τόν Διάκονόν του μέχρι τῆς Μονῆς τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων (Λιθάρι).

Ἴππευσαν οἱ δύο αὐτοί καί ἔφερον κάλυμμα, ἀντί τοῦ καλιμαύκι, σκοῦφον καλογερικόν καί ὄλος αὐτός ὁ ὄγκος τοὺς ἠκολούθει, ἀλλ' ἐν τῇ παραφορᾷ του καί τῇ ἀπελπισίᾳ του φωνάζων «ζήτω ἡ Ὁρθοδοξία, κάτω ἡ τυραννία» καί ἐπέτα τά φέσια εἰς τόν ἀέρα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας. Ἦτο σωστή ἐπανάστασις.

“Ὅταν δέ ἐφθάσαμεν εἰς τόν τεκέ τοῦ Σέη Σαμπρί, ἤρχετο ἐξ ἀντιθέτου ἕνας στρατιώτης μέ ἕν ἄλογον φορτωμένον χόρτον καί ἐπειδὴ τό μέρος ἦτο στενόν ἐφώνησεν ὁ διάκος τοῦ στρατιώτου «πίσω» (γκερί), ἀλλ' ἐκεῖνος μή γνωρίζων τί συμβαίνει δέν ἐγύρισεν. Τότε ἐξεκρέμασεν ὁ διάκος τό βραχύκανόν του διὰ νά τόν κτυπήσῃ, ἀλλ' ἄλλοι ψυχραιμότεροι τόν ἠμπόδισαν καί οὕτω ἐπρολήφθη τό κακόν.

Πλεῖστοι δέ ἦσαν ὠπλιομένοι καί ὅταν ἐξήλθομεν τῆς Πύλης Ἰωαννίνων ἤρχισαν νά πυροβολοῦν εἰς τόν ἀέρα, καί τοῦτο ἦτο μία πρόκλησις ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος.

Εἰς τὴν Πύλην Ἰωαννίνων παρευρίσκοντο ἐλάχιστοι Ἀξιωματικοί τῆς χωροφυλακῆς καί ἀστυνομίας (διότι ὄλος ὁ στρατός καί οἱ πολῖται, κατά διαταγὴν τοῦ Μουτασερίφη Ἀβδούλ Ρεφίς, εἶχον κλεισθῆ στοὺς στρατώνας καί εἰς τὰς οἰκίας των). “Ὅταν δέ ὁ λαός εἶδε τοὺς Ἀξιωματικούς αὐτοὺς ὀρθίους, τότε ἔγινε πανδαιμόνιον, ἀπό τό «ζήτω ἡ Ὁρθοδοξία, κάτω ἡ τυραννία». Αὐτοὶ δέ δέν ὠμίλησαν εἰς κανένα, ἀλλ' ἐσημείωσαν πολλούς ὡς πρωτεργάτας τῆς στάσεως. “Ὅταν δέ ἐφθάσαμεν εἰς τὴν θέσιν “Δύο ἀδέλφια” μᾶς καθικέτευσεν ὁ μακαρίτης Ἰωακείμ, ὅπως ἐπιστρέψωμεν στὰ σπίτια μας πρὸς ὄφελος ἰδικόν του καί ἡμῶν. «Δέν ἐγνώριζα, μᾶς εἶπε, τί ἄνθρωποι εἶθε. Ἐάν ἐγνώριζα δέν θά

προέβαινα ποτέ εις τό διάβημα ὅπου προέβην»*.

Τόν ἀφήσαμε λοιπόν καί ἀνεχώρησε μαζί μέ τόν Διάκονόν του, κατόπιν τῶν πολλῶν παρακλήσεων του, διά τήν Μονήν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (Λιθάρι), ἡμεῖς δέ ἐγυρίαμεν εἰς τά σπίτια μας περίλυποι καί εἰς ἀπόγνωσιν ὅτι δέν θά ἔχωμεν πλέον θρησκείαν, διότι μᾶς τήν ἀφήρεσεν ὁ αἰμοχαρής Ἀβδούλ Χαμίτ.

Οὕτως εἶχον τά πράγματα ὅτε τήν ἐπιούσαν συνέλαβον ἐκ τῶν πολιτῶν τούς Χαρίλαον Τόλιαν, Χρῆστον Ψηλοδημήτρην ἢ Ζήκαν, Βλάχον Κεχρᾶν ἢ Μπακουῦκον, Σπύρον Λουκᾶν ἢ Σάλιαρην καί Κώσταν Λουκᾶν.

Τό μεσονύκτιον δέ τῆς 28 πρὸς τήν 29 Ὀκτωβρίου ὑπό μεγάλην συνοδείαν ἐστάλησαν εἰς Ἰωάννινα ὡς στασιασταί κατά τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐκεῖθεν δέ ἐζήτησαν ὁδηγίας παρά τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Εἰς τόν κατάλογον δέ τῶν συλληφθέντων περιλαμβάνετο καί ὁ μακαρίτης Ἀλέξιος Ντόντης ἢ Χαρίσης, ὁ μετέπειτα ἀδίκως δολοφονηθεὶς παρά τοῦ τότε Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου ὡς δῆθεν προδότης αὐτοῦ.

Μετά τήν ἀποστολήν αὐτῶν εἰς Ἰωάννινα, καλεῖ τόν Ἀλέξιον Ντόντην ὁ Μουτασερίφης Ἀβδούλ Ρεφίς καί τοῦ λέγει νά ἀναχωρήσῃ δι' Ἰωάννινα μέ ουστατικήν ἐπιστολήν του πρὸς τόν ἐκεῖ Βαλῆν, ὅπως ἀπελευθερώσῃ τόν γαμβρόν του Χαρ. Τόλιαν. Μόλις δέ ἔφθασεν ἐκεῖ ὠδήγησαν καί αὐτόν εἰς τὰς φυλακάς μαζί μέ τούς ἄλλους.

Ὁ Βαλῆς ὅμως Ἰωαννίνων διά νά μὴν ὑστερήσῃ καί αὐτός ἀπό συλλήψεως ἄνευ λόγου συνέλαβεν μερικούς Ἰωαννίτας ἐκ τῶν καλλιτέρων τοῦ τόπου, τοῦτο διά νά τρομοκρατήσωσι τήν δυστυχή Ἥπειρον.

Κατά διαταγήν λοιπόν τῆς Κων/πόλεως ἐστάλησαν εἰς Κων/πολιν μέσω τῶν Ἁγίων Σαράντα σιδηροδέσμοι πάντες οἱ ἐν Πρεβέζῃ καί Ἰωαννίνοις συλληφθέντες, τό δέ ταξιδεῖόν των μέχρι Κων/πόλεως ὑπῆρξεν ὡς ἐκ τῆς κακοκαιρίας ἀπελπιστικόν. Ὅταν ἔφθασαν ἐκεῖ, ἔβαλον ὄλους εἰς τὰς σκοτεινάς φυλακάς καί τούς ἐβασάνιζον μέχρι τῆς πρώτης ἡμέρας τῶν Χριστουγέννων, ὅτε ἀπεφυλακίσθησαν τῇ ἐπεμβάσει τοῦ τότε Αὐτοκράτορος πασῶν τῶν Ῥωσιῶν Τσάρου Νικολάου, καί ἐδώθησαν καί πάλιν τά προνόμια σῶα στήν Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ.

Μόλις δέ ἐλήφθη τηλεγράφημα ἐκ τῶν Πατριαρχείων στήν Ἱερᾶν Μητρόπολιν διά τό εὐχάριστον αὐτό γεγονός, ἐσπεύσαμεν μέ ἄμαξαν εἰς τούς Ἁγί-

* Ὁ ἀείμνηστος Ἰωακείμ Σγουρός ἦτο εἰς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων καί ἠθικωτέρων Ἀρχιερέων τοῦ τότε Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Κατήγετο δέ ἀπό ἀρίστην οἰκογένειαν τῆς Χίου καί κατετάγη εἰς τόν μοναχικόν βίον, ὄχι ἀπό βιοποριστικόν σκοπόν, διότι ἦτο πολύ πλούσιος, ἀλλ' ἀπό ἔρωτα πρὸς τήν θρησκείαν.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ους Ἀποστόλους, ἐγώ, Σπιῦρος Κρόκος, Γεώργιος Κονκουρῆς καί Γερ. Περδίκης νά φέρωμεν τόν Δεσπότην μας μόνον του, διότι ὁ Διάκονός του τόν εἶχεν ἐγκαταλείψει. Καθ' ὁδόν ὅμως εἶδομεν ἔφιππον ἀγγελιοφόρον (Σουφαρῆ) ὅστις προηγήθη ἡμῶν καί ὁ ὁποῖος ἐπήγαινε ἐγγραφον τοῦ Μουτασερίφη, τό ὁποῖον τοῦ ἔλεγεν, ὅπως ἔλθη περί τό μεσονύκτιον εἰς τήν πόλιν, διά νά μὴν ἔχωμεν δευτέρας σκηνάς.

Ὅταν δέ ἡμεῖς ἐφθάσαμεν ἐκεῖ καί τοῦ ἠσπάσθημεν τήν δεξιάν τόν παρακάλεσαμε νά ἔλθη μέ τό ἀμάξι. Αὐτός ὅμως ἐκτελῶν τήν διαταγήν τοῦ Μουτασερίφη μᾶς ἠρνήθη τό τοιοῦτον καί ἀφοῦ ἐγευματίσαμεν μαζί, μᾶς παρεκάλεσε νά ἀναχωρήσωμεν καί ὅτι αὐτός θά ἤρχετο τήν νύκτα διά νά ἀποφύγη τās διαδηλώσεις καί Κύριος οἶδε τί ἤθελε συμβῆ κατά τήν ὑποδοχήν ἐάν ἤρχετο ἡμέρα.

Πράγματι οὕτω ἔγινε καί τήν ἐπιούσαν τῶν Χριστουγέννων ἤρχισαν δαιμονιωδῶς νά κτυποῦν ἀπό πρωΐας ὄλαι αἱ καμπάναι τῶν ἐκκλησιῶν καί ἐδοξάσαμεν τόν Θεόν, ὅτι ἐδώθησαν καί πάλιν τά προνόμια τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τά ὁποῖα προνόμια εἶχεν ἀπό ἑκατοντάδων ἐτῶν καί διετηρήθησαν δυστυχῶς μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Μ. Ἀσίας. »

Αὐτά γράφει ὁ παππούς γιὰ το κλείσιμο τῶν ἐκκλησιῶν στίς 26 Οκτωβρίου 1890 καί τίς διώξεις τῶν Πρεβεζάνων.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΗΜΕΡΗΣΙΩΝ ΦΥΛΛΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΟΔΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΑΡ. 15.

ΤΙΜΗ ΕΚΑΣΤΟΥ ΦΥΛΛΟΥ ΛΕΠΤΑ 10.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΕΞ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΡΕΒΕΖΑ, 4 Νοεμβρίου.

Τὸ κλειδίμον τῶν ναῶν.—Μεγάλη διαδηλώσις.—Προσδύωνις τοῦ Ἀρχιερέως.—Ἡ ἀναχώρησις αὐτοῦ.—Συμβούλια καὶ μέτρα Ὀθωμανῶν.

Εἰς ἄκρον συνεκινήθη καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις διὰ τὸ κλειδίμον τῶν ναῶν. Πρὸ τινῶν ἡμερῶν ἐδημοσιεύθη παρὰ τῆς ἐνταῦθα Διοικήσεως ἔγγραφον, δι' οὗ ἐκφράζει ἡ Πύλη τὴν λύπην τῆς διὰ τὸ γεγονός, ἐπιρρίπτει δὲ τὴν εὐθύνην εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Τὴν ἐπιούσαν τῆς δημοσιεύσεως ταύτης ὁ Σ. ἀρχιερεὺς ἡμῶν, ἐπανέλθων ἐκ τῆς περιουσίας του, ἐκάλεσε παρ' ἑαυτῶ τοὺς δημογέροντας καὶ ἐδήλωσεν εἰς αὐτούς, ὅτι τῆς ἐκκλησίας κηρυχθεῖσης ἐν διωγμῶ, δὲν ὑφίσταται πλέον ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχή. Τὴν ἴην δὲ πρωινήν ὥραν τουρκισί, φέρων τὰ ἄρχιερατικά αὐτοῦ ἐγκόλπια καὶ τὴν ποιμεναρχικὴν ράβδον του, παρακολουθούμενος δὲ καὶ παρὰ ἱερέων, μετέβη παρὰ τῷ Διοικητῇ καὶ ἐδήλωσεν αὐτῷ, ὅτι παύει τοῦ νὰ ἄρχῃ ἐκκλησιαστικῶς. Ἐξελθὼν εἰτα τοῦ θαλάμου ἀφῆρσε τὰ ἐγκόλπια αὐτοῦ, ἀφῆκε τὴν ράβδον του καὶ λαβὼν μοναχικὸν κομβολόγιον κατήλθεν ἐκ τοῦ διοικητηρίου ἐνδακρυς καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Χιραλάμπους, ὅπου ἀνέμενε τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν.

Ὁ ἀρχιερεὺς, προσευχθεὶς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ἀνήγγειλεν εἰς τὸ πλῆθος τὸν διωγμὸν αὐτῆς καὶ τὸ κλειδίμον τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ του ναῶν, συνέστησε δὲ εἰς τὸν λαὸν ὑπομονὴν καὶ τὴν μὴ παράλειψιν τῶν θρησκευτικῶν αὐτοῦ καθηκόντων. Προσεύχεσθε, εἶπεν, εἰς τὰς κρύπτας ἡμῶν, ὡς οἱ προκάτερές μας, διότι εὕρισκόμεθα εἰς δυστυχεῖς χρόνους. Ἐγὼ παύω πλέον νὰ εἶμαι ἀρχιερεὺς σας· εἶμαι ἄπλοῦς μοναχὸς καὶ θ' ἀπέλθω εἰς τινα μονήν.

Ἡ συγκίνησις τοῦ λαοῦ ἦτο ἀπερίγραπτος. Ὅλοι ἐκλαίον. Παιδιὰ, ἔχετε φρόνησιν καὶ πίστιν πρὸς τὸν Σωτῆρα, ἐρώνησε τότε ὁ ἀρχιερεὺς, ζητήσας δὲ συγκινήσασθαι παρὰ τοῦ πλῆθους διηυθύνθη πρὸς τὴν Μητρόπολιν, καθ' ὃν χρόνον ἅπαντα τὰ ἐργαστήρια τῶν χριστιανῶν ἐκλείοντο. Ὁ ἀρχιερεὺς ἐκάλυψε διὰ μελανοῦ πέπλου τοὺς Σταυροὺς τῶν ναῶν, οἵτινες τότε ἐκλείσθησαν ἐν μέσῳ σφοδρῶ ἀναδρασμοῦ τοῦ πλῆθους.

Ὁ Διοικητὴς φερόμενος ἐπέβη δχήματος καὶ μεταβὰς παρὰ τῷ στρατ. Διοικητῇ συνέστησεν αὐτῷ ὅπως ἀπόσχη πάσης ἐπεμβάσεως πρὸς ἀποφυγὴν ρήξεων· ἐδικλασιάζοιτο δὲ μὴ αἰφροῦραι τῆς πόλεως, εἰς τοὺς στρατιώτας διενεμήθησαν φυσίγγια, ἐθεώρουν δὲ

οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπικαθήμενοι τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀνευ δυσαρτέων συνεπειῶν.

Τὴν ἐπιούσαν, ἀναχωροῦντος τοῦ Ἱεράρχου ἡμῶν, τὰ καταστήματα τῶν χριστιανῶν καὶ πάλιν ἐκλείσθησαν, ἡ πόλις δὲ περιεβλήθη περιβολῇ πένοθμον. Ὁ Ἱεράρχης, φέρων ἄπλοῦν μοναχικὸν ἐνδυμα, διέσχυσεν τὸ περὶ τὴν Μητρόπολιν συνηγμένον πλῆθος καὶ διηυθύνθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, πέριξ τοῦ ὁποῦ εἶχον συναθροισθῆ ἄλλοι χριστιανοὶ σὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ. Ἐν τῷ ναῷ παρεῖσαν οἱ διερμηνεῖς τῶν προξένων Ἑλλιάδος, Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας. Ὁ Ἱεράρχης, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς Ὠραίας Πύλης προσεφώνησεν ὡς ἐξῆς τὸ χριστιανικὸν πλῆθος.

Τὴν θῆσκαμὰ ἡμῶν κατὰ τὴν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ἰσχυρὰ δὲν μὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ λέγωμεν ὅτι εἰμεθα χριστ. ἀνοί. Τὰς ἐκκλησίας μας κλείουσι, τοὺς Ἀρχιερεῖς σας φυλακίζουσι καὶ ἐξαφανίζουσι, ὀβριζοῦν τοὺς ἱερεῖς σας καὶ τοὺς φυλακίζουσι, κλείουσι τὰ σχολεῖά σας ἵνα μὴ τὰ τέκνα σας διδίσκωνται τὴν ὀρησκείαν τῶν πατέρων σας καὶ ἀρπάζουσι τὸς περιουσίας σας. Δὲν ἔχετε πλέον νουὸς διὰ νὰ προσευχηθῆτε, τὰ τέκνα σας δὲν θὰ βαπτίζονται, οἱ ψυχὸρραγοῦντες δὲν θὰ κοινωνῶσι τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, εἰς τοὺς ἀποθνήσκοντες συγγενεῖς σας δὲν θὰ δίδετε τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, θὰ ὀπίτετε δὲ αὐτοὺς ἄνευ ἐκκλησιαστικῆς κομμῆς.

Ὁ Ἱεράρχης ἡμῶν στραφεὶς εἰτα πρὸς τὰς ἀγίας εἰκόνας ἐδείθη ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ λαέτους τὴν Θεόν, ὅπως φροντίσῃ διὰ τὸ ποίμνιόν του. Τὸ πλῆθος ἐκλαίει, σφοδρὰ δὲ συγκίνησις εἶχε καταλάβει αὐτό. Ἐν τῷ μεταξύ ἠκούσθησαν ζηῶραι ζητηραγαὶ ὑπὲρ τοῦ Ἱεράρχου καὶ τῶν προνομίων. Ὁ Ἱεράρχης ἡμῶν, συνοδευόμενος εἰτα ὑπὸ τοῦ πλῆθους, ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ. Ὁ λαὸς ἀνῆρχετο εἰς 3.000 περίπου, καθ' ἣν ὥραν ὁ Ἱεράρχης ἔπνευε μετὰ τοῦ διακόνου καὶ τοῦ κλητῆρός του, ἀμφοτέρων ὀπιζομένων. Ἡ συγκίνησις εἶχε κορυφωθῆ. Ὁ Ἱεράρχης καὶ ἐπὶ τοῦ ἔππου του ἀπέτεινε παραμυθητικὸς λόγους πρὸς τὸ πλῆθος ὅπως ἐφ' ἑαυτῆς:

— Ζήτη ἡ ἐλευθερία! Ζήτη ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος! Κάτω οἱ ἀλλόφυλοι! Κάτω οἱ Βυζύλγροι!

Ὁ Ἱεράρχης εἰς μίτην προσηπάθει ὅπως καθήσασθαι τὸ πλῆθος, ὅπως ἦτο ἐνοπλὸν καὶ εἰτοιμὸν εἰς πᾶσαν θυσίαν τῆς ὥρας ἐκείνης. Ἡ Ἀρχὴ, καλῶς ποιούσα, δὲν ἐπενέθη, ἄλλως ἦθελον διαδραματισθῆ φεδοραὶ σιναί.

Καίτοι ἐπιπτε ραγδαία βροχὴ τὸ πλῆθος συνώδευσε τὸν εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἱστορικοῦ Διλόγκου ἀπερχόμενον Ἀρχιερέα, ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὀπλίται εἴτινες ἐφρούρουσαν ἐπὶ τῶν γεφυρῶν ἔφερον ὄπλα κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Ἱεράρχου, ὅστις ἤρξατο ἤδη παρακαλῶν τὸν λαὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν πόλιν τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Ἡ ἀπροσδόκητος διὰ τοὺς Ὀθωμανοὺς διαδήλωση αὕτη ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς αὐτούς, τοὺς κατέλαβε δὲ φόβος μὴ ὁ χριστιανικὸς λαὸς ἐξεγερθῆ. Ἐνεκα τούτου συμβούλια ἐπὶ συμβούλιον συνεκροτήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, διαιμοιράσθησαν καὶ πάλιν φυσίγγια εἰς τοὺς ὀπλίτας, ἡ πόλις δὲ διατελεῖ ἐν σφοδρῇ ἀνησυχίᾳ.

Πολὺ φοβόματι . . . . .

K.

Ἄρθρο τῆς εφημερίδας "ΕΦΗΜΕΡΙΣ", τοῦ φύλλου τῆς 9ης Νοεμβρίου 1890 σχετικὸ με τὶς διώξεις τῶν Ὀρθοδόξων στὴν Πρέβεζα

Ἀρχεῖο Ἰδρύματος "Ἀκτία Νικόπολις", Πρέβεζα

Ευάγγελος Γρ. Αυδίζος

ΠΡΕΒΕΖΑ 1945 - 1990

Όψεις της μεταβολής
μιας επαρχιακής πόλης
Λαογραφική Εξέταση

2η Έκδοση

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας
Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

ΠΡΕΒΕΖΑ 2000

Χρήστος Σπ. Καραμουστάκης
Φαρμακοποιός
(1884-1977)

Επιμέλεια - Παρουσίαση
ΣΠΥΡΟΣ ΑΛΕΞ. ΣΟΥΜΑΛΕΥΡΗΣ
Ιατρός Μαιευτήρας-Γυναικολόγος

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Ο Χρήστος Καραμουστάκης γεννήθηκε στην Πρέβεζα το 1884 (αρχεία Δήμου Πρέβεζας).

Γονείς του ήταν ο Σπυρίδων Καραμουστάκης και η Πηνελόπη (Λόπη) Γ. Λάππα, Σουλιώτικης καταγωγής. Ήταν το δεύτερο παιδί του ζευγαριού ανάμεσα στην Ευδοκία, την Κλεοπάτρα, τον Δημήτριο και την Ελευθερία.

Στο μαθητολόγιο του Ελληνικού της Θεοφανείου Σχολής την χρονιά 1898-1899 δηλώνεται 11 ετών και εγγεγραμμένος ως Δημήτριος Σπυρίδωνος Κατρομουστάκης (Ιστορικό Αρχείο Πρέβεζας).

Με το επίθετο αυτό η οικογένεια φέρεται στους καταλόγους της Βενετσιάνικης απογραφής του 1780*.

Φοίτησε στο Ελληνικό της Θεοφανείου Σχολής μέχρι τη χρονιά 1902-1903. Στην ίδια Σχολή ο αδελφός του Δημήτριος, τη χρονιά 1909-1910 δηλώνεται 17 ετών και φέρεται ως Δημήτριος Σπυρίδωνος Καραμουστάκης (Ιστορικό Αρχείο Πρέβεζας).

* Κ. Κόμης: *Δημογραφικές όψεις της Πρέβεζας, 16ος-18ος αιώνας*

Εργόχειρο Ευδοκίας Καραμουστάκη, του 1887
στο οποίο έχει κεντήσει το επίθετό της
όπως ήταν τότε, δηλ. Κατρομουστάκη.

Το 1908 ήταν πρωτοετής φοιτητής της Φαρμακευτικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης. Στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης φέρεται εγγεγραμμένος με αριθμό καταλόγου 1712, όνομα Χρήστος, τόπος γέννησης Πρέβεζα, όνομα πατρός Ισρίγο και διεύθυνση Seyh Bursa Mahellesi (στοιχεία που δόθηκαν από την καθηγήτρια της Ιστορίας των Επιστημών στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης κ. Feza Gunergun).

Έζησε τα γεγονότα της επανάστασης των Νεοτούρκων, τα οποία περιέγραψε ως εξής:

«Την εποχή αυτήν ο Σουλτάνος Αβδούλ Χαμίτ Χαν Χαμίτ Χατζιρετλερή, ως ήτο ο τίτλος του, ανετράπη από τους Νεοτούρκους Νιαζή και Ενβέρ. Τα στρατεύματα των Νεοτούρκων κατέλαβον εξαπίνης τα πιστά εις τον Σουλτάνο στρατεύματα τα οποία ήταν εις το προσκύνημα του Σουλτάνου που εγένετο εκάστην Παρασκευήν (Τζουμά). Επηκολούθησε στενή πολιορκία των Σουλτανικών στρατευμάτων και μάχες εις το Γερδίζ, Ταξίμ, εις τους στρατώνας, εις το Παμ Αλή και εις τους λοιπούς στρατιωτικούς χώρους της Κωνσταντινουπόλεως. Εναντίον των πολιορκημένων εμάχοντο και εθελοντές Έλληνες υπό τον Παπαδράκον και άλλους.

Μετά την εκθρόνισιν του Σουλτάνου και επικράτησιν του κινήματος των Νεοτούρκων εγκαθιδρύθη το Σύνταγμα της Τουρκίας με το Χουριέτ Μινιαβέτ. Εκείνες τις πρώτες ημέρες όλοι έψαλλον εις τους δρόμους της Πόλης. Μετά από ολίγες ημέρες ήλθον οι πρώτοι εκδρομείς από την Ελλάδα με υπερωκεάνειον συνοδευόμενοι από ανωτέρους εκπροσώπους της Ελληνικής Κυβερνήσεως και φιλαρμονικήν ίνα συγχαρούν δια την αλλαγάν του πολιτεύματος και το σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίον, οι λαοί της Αυτοκρατορίας θα έζων με ισότητα, ελευθερίαν και δικαιοσύνην, ως εφαντάζοντο.

Τότε το Ελληνικόν στοιχείον εις την Κωνσταντινούπολιν ήκμαζε και ήτο το ήμισυ σχεδόν του πληθυσμού, περίπου 750.000 εις σύνολον 1.500.000 των κατοίκων.

Η υποδοχή που επεφύλαξαν οι Έλληνες της Πόλης εις τους Έλληνας εξ Ελλάδος ήτο μεγαλειώδης. Πενήντα πλοία του Λιμένος της Πόλης, Ελληνικά, εξήλθον ίνα προϋπαντήσουν το υπερωκεάνειον και όλος ο Ελληνικός πληθυσμός είχε συγκεντρωθή εις την παραλίαν δια την υποδοχήν που έγινε υπό τους ακαταπαύστους ήχους των καμπάνων και πυροβολισμών.

Εις τα Πατριαρχεία έγινε μία αλησμόνητη πατριωτική υποδοχή και εις το μεγάλο θέατρο "Variete", πέραν του Σταυροδρομείου, δόθηκε η

Πρεβεζάνικα Χρονικά

παράστασις “Ο Παύλος Μελάς”. Εις το τέλος η φιλαρμονική ανέκρουσε τον Ελληνικόν Εθνικόν Ύμνον και δάκρυα εκυλίωντο από τους οφθαλμούς εκ του παραληρήματος ακρατήτου ενθουσιασμού των Ελληνικών ψυχών».

Στις αρχές του 1911 απεφοίτησε και για δύο μήνες εργάστηκε σε ένα μεγάλο ευρωπαϊκό φαρμακείο του Σταυροδρομείου. Τότε έφθασαν απεσταλμένοι από την Μακεδονία που ζητούσαν φαρμακοποιό για να διευθύνει ένα νέο φαρμακείο στο Σόροβιτς (Αμύνταιο).

Γράφει ο ίδιος: *«Απεδέχθην προθύμως μίαν τοιαύτην έκκλησιν με ενθουσιασμόν ίνα γνωρίσω ιστορικά εδάφη του ενδόξου Μακεδονικού Αγώνος του οποίου την εξελισσομένην ιστορίαν παρηκολούθουν με ιδιαιτέρον ζήλον».*

Στο Σόροβιτς παρέμεινε ως διευθυντής του φαρμακείου επί ένα έτος. Εκεί του εστάλη το δίπλωμά του από το Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης. Ιατρός στο φαρμακείο που διηύθυνε ήταν ο πατριώτης Έλληνας Β. Βασιλειάδης, που είχε μία πολυμελή οικογένεια. Ο πρώτος γιός αγωνιζόταν με τις Ελληνικές αντάρτικες ομάδες κατά των Βουλγάρων. Εκείνη την εποχή στην συγκεκριμένη περιοχή διεξήγето ένας “τιτάνιος” αγώνας μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων για επικράτηση. Στην περιοχή πόλος του Βουλγαρικού στοιχείου ήταν ο Βούλγαρος Τραπεζιτικός Χατζημιύσιεβ και του Ελληνικού η οικογένεια των 5 αδελφών Χατζηχρήστου, οι ονομαζόμενοι Χατζήδες.

Γράφει: *«Όλοι αυτοί οι αδελφοί ήταν παντρεμένοι, και τα παιδιά των ακόμη είχαν αποκτήσει ιδίας οικογενείας, αίτινες όλοι μαζί αποτελούσαν μίαν μεγάλην πατριαρχικήν οικογένειαν πολυμελεστάτη αποτελούμένη από πενήκοντα άτομα, ήτοι συνοικισμόν ολόκληρον. Παρεσκεύαζον δε τον άρτον της ημέρας κατά σειράν δύο γυναίκες του σπιτιού αυτού. Εις το αρχοντικόν τούτο σπίτι εφιλοξενείτο πας Έλληνας διανοούμενος και υπήρξεν η εστία των εκ της ελευθέρας Ελλάδος, με πρόγραμμα κινήσεων αξιωματικών μας και εντοπίων τοιούτων».*

Απέναντι από το Σόροβιτς (Αμύνταιον), δεξιά της διερχόμενης σιδηροδρομικής γραμμής και σε βάθος 1½ ώρας υπήρχε η άγρια περιοχή “Καϊλάρια” γεμάτη πυκνά άγρια δέντρα και θάμνους που κατοικείτο αποκλειστικά από Τούρκους.

Μια ημέρα γράφει *«ενώ ευρισκόμην εν τω φαρμακείω μεσημβρινήν ώραν προσήλθον δύο άτομα εκ της περιφερείας αυτής με δύο ίππους αρκετά στολισμένους ζητώντας επειγόντως ιατρόν ίνα επισκεφθί εις το χωρίον αυτό των Καϊλαρίων τραυματισθέντα άτομα κατόπιν συζητήσεων και ευρισκόμενα εντός του χώρου του Τζαμίου. Ουδείς όμως εκ των εκεί*

ιατρών εδέχθη την πρόσκλησίν των αποφυγόντες να παρουσιασθούν καν προς αυτούς γνωρίζοντες το ποιόν των και το μέρος δι' ο προωρίζοντο. Προσελθόντες προς εμέ, νεοσφιχθέντα εκ Κωνσταντινουπόλεως προ τριμήνου και λόγω της τελείας γνώσεως της Τουρκικής, εζήτηουν δια παρακλήσεων, αποκαλώντας με ιατρόν, να παραλάβω αρκετά εφόδια αντισηπτικά δια πληγάς όσο το δυνατόν περισσότερα, δεικνύοντάς μου τον καλλίτερον ίππον. Η νεαρά μου ηλικία και η επιθυμία να ίδω μέρη άγνωστα με ώθησαν να μην υπολογίσω τους κινδύνους. Ετοίμασα τα απαραίτητα αντισηπτικά και επιδέσμους και ξεκινήσαμε. Μετά ένα τέταρτο της ώρας μέσα σε εν άγριο και δασώδες περιβάλλον εξαίφνης ενεφανίσθησαν εμπρός μας μία δικάς πανόπλων ανδρών εξοπλισμένοι με μαχαίρας εις την μέσην. Λόγω της γνώσεως της γλώσσης πληροφορήθην ότι ήτο μία ομάς εκ των δύο παρατάξεων μεταξύ των οποίων συνέβη η φιλονικία κατά την οποίαν είχαν τραυματισθή περί τους 20 εκατέρωθεν. Μετά ημίσειαν ώραν εφθάσαμεν εις ένα χαμπλόν αλλά μακρύ κατά μήκος πλινθόκτιστον οίκημα. Το όπισθεν μέρος του, όπου εσταθμεύσαμε, είχε ένα μόνον στρογγύλον παράθυρον πεντήκοντα εκατοστών. Εις το έμπροσθεν μέρος του οικήματος ευρέθημέν προ μιας μόνης εισόδου σκεπασμένης δια μαλλίνου υφάσματος μέχρι κάτω, το οποίον έπρεπέ τις να παραμερίσει δια των χειρών ίνα εισέλθη. Εντός η ατμόσφαιρα ήτο αφαντάστως πυκνή εκ των πολλών καπνιζόντων, ώστε καθίστατο δύσκολος η αναγνώρισις των κατά μήκος τοποθετηθέντων τραυματιών. Εζήτησα να σύρωμεν ένα έκαστον προς τα έξω εις φωτεινόν περιβάλλον όπου και εγένετο η απολύμανσις των τραυματιών και η επίδεσις των. Η ετέρα ομάς τραυματιών όταν πληροφορήθη την άφιξίν μου απέστειλε άνθρωπόν της να μου προτείνη να αναλάβω το ίδιον έργον. Όπερ και εγένετο. Εις το τέλος εκάστη ομάς μου εμέτρησεν από 5 μετζήτια τουρκικά, ήτοι ανά μίαν τουρκικήν λίβραν εκάστη ομάς, δια την όντως καλήν προσφερθείσαν προς αυτούς θεραπείαν μου. Η τουρκική γλώσσα απεδείχθη ο καλλίτερος μετ' αυτών σύνδεσμος. Με το ίδιον δε ζώνον με έφεραν μέχρι Σόροβιτς. Αργότερον είδον τους ιατρούς οι οποίοι εκρύβησαν, ίνα μη προσληφθώσι, διότι εφοβούντο, ως μοι είπον, και την ζωήν των. Τισαύτη ήτο η αγριότης των κατοίκων της περιοχής εκείνης».

Στο Σόροβιτς συνεδέθη, όπως φαίνεται, ιδιαίτερα με την οικογένεια του ιατρού βασιλειάδη. Λόγω της ιδιαίτερης αγάπης του για το κυνήγι αγόρασε από την Φλώρινα κυνηγετικό όπλο και ζήτησε άδεια κυνηγού από τον γραμματέα της υποδιοίκησης Σόροβιτς που καταγόταν από τα Γιάννενα όπως και ο διευθυντής, ο οποίος συμπτωματικά απου

Πρεβεζάνικα Χρονικά

σίαζε. Σε απόσταση από το Σόροβιτς 1½ ώρας βρίσκεται η λίμνη του "Οπρόβου" και σε απόσταση τριών τετάρτων της ώρας η λίμνη του "Πάτελη" η οποία πλημμυρίζει το σούρουπο από σμήνη αγριοχήνων.

«Μίαν σεληνοφώτεινον βραδιά», γράφει, «εγώ, ο πρώτος υιός του ιατρού μας κου Βασιλειάδου, όστις ανεμειγνύετο εις τα Ελληνικά αντάρτικα σώματα, και ο διδάσκαλος του Σόροβιτς κος Εξάρχου εκ Φλωρίνης, ξεκινήσαμε δια την λίμνην του Πάτελη όπου εφθάσαμε διασχίζοντας τους ατέρμονες αμπελώνας από τους οποίους προερχόταν ο εξαιρετικός οίνος και το περίφημο τσίπουρο, με τα οποία είναι εφοδιασμένα όλα τα σπίτια εις Σόροβιτς. Όταν εφθάσαμε εις τα περίξ άκρα της λίμνης αντικρύσαμε αρκετές αγριόχηνες εις καλήν απόστασιν παρ' ημών, οπότε και οι τρεις ημείς κυνηγοί εκκενώσαμε τα όπλα μας με επιτυχίαν και κτυπήσαμεν δύο ζεύγη εξ αυτών. Μετά παρέλευσιν ημισείας ώρας ξεκινήσαμε επιστρέφοντες μέσω των αμπελώνων βραδυπορούντες».

Στη συνέχεια περιγράφει ένα περιστατικό που παρ' ολίγο θα στοίχιζε τη ζωή τους: «Τα εν Σόροβιτς ευρισκόμενα τμήματα της Τουρκικής χωροφυλακής ως και τα έφιππα τοιαύτα μαζί με τμήματα καθαρώς τουρκικού στρατού ευρισκόμενα σε φυλάκια ανά 500 μέτρα κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου, ακούσαντα την ομαδικήν εκπυρσοκρότησιν των όπλων μας υπέθεσαν, ως συνήθως συνέβαινε, ότι τμήματα κομιτατζήδων επέδραμον δια φόνους και καταστροφάς και εβάδιζον προς ημάς δια μέσου των αμπελώνων με τα όπλα αυτών προτεταμένα και έτοιμα προς πυροβολισμόν. Λίγοι άνδρες της χωροφυλακής προελαύνοντες μας επλησίασαν από τους αμπελώνας εις απόστασιν 20 μέτρων και με μίαν δυνατήν φωνήν διατάσσουν Αλτ και Ποίοι είσθε, τουρκιστί. Τους απήντησα τουρκιστί εγώ ότι είμεθα αβτζιλέρ (κυνηγοί). Με ένα σφύριγμα σφυρίχτρας μας εκύκλωσεν ο περίξ στρατός με όπλα προτεταμένα. Εις των ανδρών της χωροφυλακής Αμυνταίου μας ανεγνώρισεν και έτρεξε και ειδοποίησε τον όπισθεν των τμημάτων ευρισκόμενον υποδιοικητήν. Ούτος διέταξε να προχωρήσω εγώ προς αυτόν και όταν με αντίκρυσεν μου είπε ότι παρ' ολίγον να διέτασσε να πυροβολήσουν εναντίον μας, διότι το κυνήγιον απηγορεύετο απολύτως εις τας Μακεδονικάς περιοχάς. Ο υποδιοικητής, καταγόμενος επίσης εξ Ιωαννίνων, μου είπε ότι η περιοχή της Μακεδονίας δεν ήτο ως της Ηπείρου, όπου το κυνήγιον ήτο ελεύθερον κατόπιν αδείας, και ότι ο γραμματεύς της υποδιοικήσεως χορηγήσας αδείας κυνηγίου προς ημάς, εν αγνοία του, θα ετιμωρείτο, διότι παρ' ολίγον θα εφονευόμεθα άπαντες. Ούτω θεία χάριτι απεσοβήθη το χειρότερον και το μεν δικό

μου όπλο μου επεστράφη μετά διήμερον, διότι κατείχον άδειαν κυνηγίου, τα δε των άλλων εκρατήθησαν δια παντός ως μη έχόντων άδειαν».

Κατόπιν των αναφερθέντων γεγονότων οι υπαξιωματικοί των φυλακίων κατά μήκος της σιδηροδρομικής γραμμής πήγαιναν καθημερινά στο φαρμακείο όπου τους προσεφέροντο τσιγάρα και καφές. Η συζήτηση εγένετο σε άμεμπτο τουρκική και τον αποκαλούσαν ντοκτόρ μπέν. Του πρότειναν δε, αν επιθυμούσε, να κυνηγούσαν μαζί πέρδικες στα βουνά γύρω από την Μπανίκη. Του έμεινε αλησμόνητη η υποδοχή που τους έγινε στο Μεγάλο Φυλάκιο της περιοχής, η πρωινή εξόρμησή τους στα γύρω βουνά, το προσφερθέν γεύμα και η αναχώρησή τους συνοδευόμενη με αποχαιρετιστήριους πυροβολισμούς...

«Εν γένει η εν Αμυνταίω μετέπειτα μέχρι αναχωρήσεώς μου παραμονή υπήρξε άριστη και αλησμόνητος», γράφει.

Τότε, δηλ. μέχρι το 1911, στο Αμύνταιο υπήρχαν δύο Εκκλησίες, μία Ελληνική και μία Βουλγαρική. Δύο σχολεία, ένα Ελληνικό και ένα Βουλγαρικό. Καθομιλουμένη γλώσσα ήταν η Βουλγαρική.

Σε απόσταση μισής ώρας από το Αμύνταιο ήταν ο συνοικισμός του Ξινού Νερού με τριακόσια σπίτια, όλοι γενικώς Βούλγαροι. Επίσης οι κάτοικοι των χωριών γύρω από το Αμύνταιο ήταν ως επί το πλείστον Βούλγαροι και γενικώς Βουλγαρόφωνοι.

Ένα χρόνο παρέμεινε στο Σόροβιτς, όπως είχε αρχικά συμφωνηθεί. Πριν από την αναχώρησή του το φαρμακείο επεθεωρήθη από τον Γενικό Επιθεωρητή Φαρμακείων ο οποίος κατήγετο εξ Ιωαννίνων και είχε έδρα το Μοναστήριο. Όταν του ανέφερε ότι κατήγετο από την Πρέβεζα, ο Επιθεωρητής τον προσκάλεσε στο Μοναστήριο όπου λειτουργούσε, όπως του είπε, τμήμα χημείου με μικροβιολογικό εργαστήριο. Πράγματι, επισκέφθηκε το Μοναστήριο και παρέμεινε τρεις ημέρες. *«Παρέμεινεν εν τη μνήμη μου η περίξ της πλατείας πληθώρα των πολλών ξενοδοχείων μετας καλλιτέρας Ελληνικής επιγραφάς των».*

Με τη λήξη της συμφωνηθείσης υπηρεσίας του στο Σόροβιτς αποφάσισε να επιστρέψει στην Πρέβεζα και να φτιάξει το δικό του φαρμακείο.

Πέρασε από την Θεσσαλονίκη για να παραγγείλει φάρμακα και *«εις τας αρχάς του 1912 ήλθον προς την προσφιλή πατρίδα Πρέβεζα όπου ίδρυσα αρχικώς το φαρμακείον μου εις το Σαϊτάν Παζάρ».*

Μετά από 9 μήνες από την εγκατάστασή του στην Πρέβεζα και λειτουργία του νέου του φαρμακείου προσεκλήθη από τις Τουρκικές αρχές ως φαρμακοποιός μετατεθείς στα Γιάννενα για να υπηρετήσει στο τάγμα Φιλιατών.

Γασάι Πασσάς (Διοικητής του Τουρκικού Σώματος Ιωαννίνων)

Καταγόταν από έναν εκ των επίτιμων αξιωματικών που κατέλαβαν τα Γιάννενα το 1430 υπό τον Ιαζί ή Βρενός και εκ κοπέλας, Καστρινής, της οικογένειας των Γλυκήδων, που έκανε γυναίκα του. Πατέρας του ήταν ο Δήμαρχος Ιωαννίνων Αχμέτ Χαλασκι. Ίσσο αυτός όσο και ο αδελφός του Βεχίπ-Βέης αποφοίτησαν από τη Ζωομαία Σχολή και ακολούθως από την Στρατιωτική Ακαδημία του Βερολίνου, όπως και ο Αρχιστρατηγός των Ελληνικών δυνάμεων πρίγκηπας Κωνσταντίνος. Μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων επισκέφθηκε την πόλη δύο φορές, το 1928 και το 1934. Και τις δύο φορές ο Ιαννιώτικος τύπος, σύσσωμος, του απέδωσε μεγάλες τιμές και τον απεκάλεσε «ένα εκ των μεγάλων Ιωαννιτών».

Πριν από την αναχώρησή του άφησε επιβλέποντα και αντικαταστάτη του στο φαρμακείο τον συμφοιτητή του στην Κωνσταντινούπολη κο Μελέαιο Νομίδη, που υπηρετούσε τότε στην Πρέβεζα ως χημικός στο Τουρκικό Τελωνείο και ο οποίος μέχρι το 1965 διατηρούσε φαρμακείο στην Εγνατία οδό της Θεσσαλονίκης.

Γράφει: *«Ότε αφίχθημεν εις Ιωάννινα επί ένα περίπου μήνα αναμέναμε την προετοιμασίαν εφεδρικών ταγμάτων Αλβανικής προελεύσεως, ως τα των Φιλιατών, Αυλώνος και άλλα, προορισμένα δια την άμυναν των Ιωαννίνων μέχρι των συνόρων ως επίσης και τρία τάγματα τακτικού στρατού. Κατά το διάστημα του μηνός τούτου εν Μακεδονία είχαν αρχίσει αι μάχαι μεταξύ Βουλγαρίας και Τουρκίας. Εν Ηπείρω δεν υπήρχε τότε πολύ συμπαγής και κανονικός Τουρκικός στρατός».*

Κατά τον μήνα αναμονής στα Γιάννενα έγιναν τοποθετήσεις σε κάθε ένα τάγμα ενός φαρμακοποιού, ενός μόνο αλόγου για την μεταφορά των φαρμάκων, ενός ειδικού νοσοκόμου και ενός ιατρού. Ο ίδιος *«ενεδύθη την στολήν του ανθυποφαρμακοποιού»*. Στο ίδιο δε τάγμα με αυτόν, δηλ. στο εφεδρικό τάγμα Φιλιατών τοποθετήθηκε ως ιατρός ο Αλβανικής καταγωγής Αλή Μουσλής, αδελφός του μοναδικού φαρμακοποιού στη Φιλιπιάδα Μουσλή και ο οποίος προ της στρατεύσεώς του εργαζόταν ως ιατρός στη Φιλιπιάδα και την περιοχή της. Όταν τα εφεδρικά τάγματα και τα τρία τάγματα τακτικού στρατού έφθασαν στα Γιάννενα άρχισε η αναχώρησή τους, αρχές Νοεμβρίου 1912, μέσω Μπιζανίου και Κατσανοχωρίου προς τα Πέντε Πηγάδια και από εκεί προς τα σύνορα. Την επομένη το πρωί όλα τα τμήματα είχαν φθάσει στους πρόποδες των βουνών Κομτζάδες και στάθμευσαν για να προγευματίσουν πρόχειρα.

«Εδώ επρόκειτο μετά μίαν ώραν από την αφίξεώς μας να αρχίσει η περίφημος και ιστορική μάχη των Κομτζάδων την οποίαν εν λεπτομερεία θέλω εξιστορήσει καθόσον έλαβον μέρος ως υγειονομικός. Η ψυχή μου, ως Έλλην, εσκίρτα με την πεποίθησιν ότι οι Έλληνες, ως ήρωες, του 10ου τάγματος Ευζώνων όπερ κατείχε τας κορυφάς των Κομτζάδων ενωθέντες μετά των Ελλήνων χωρικών των πέριξ χωρίων θα συνέτριπτον την αρξαμένην προς τα άνω προέλασιν του τουρκικού στρατού.

Ήτο ακόμη πρωινή ώρα περί τας εννέα. Είχον σταθμεύσει παρά τους πρόποδας ως υγειονομικόν του τάγματος Φιλιατών και παραπλεύρως εμού μία ομάς αξιωματικών του τακτικού τουρκικού στρατού με τα όπλα ως πυραμίδας έτρωγαν προχείρως. Εις στρατιώτης ατενίζων προς τας κορυφάς των Κομτζάδων πλησίασε τους αξιωματικούς και τους ρώτησε ποίοι είναι αυτοί που φαίνονται επάνω, μήπως είναι τσοπάνηδες. Αμέ-

Η πρώτη ημέρα της μάχης των Κοιττάδων εξηκολούθησεν ούτω. Συγχρόνως τα διάφορα τμήματα έλαβον διαταγάς να καταλάβωσιν ωρισμένας καταλλήλους θέσεις άνευ αδίκων απωλειών. Η νυξ επήλθεν. Ανώτερος αξιωματικός μας ήλθεν τραυματίας με διαμπερές τραύμα εις τον πόδα του. Στρατιώται και υγειονομικοί ευρέθημεν διανυκτερεύοντες εις την γραμμήν. Λόγω του ορεινού και πετρώδους της περιοχής ευρέθημεν προ ελλείψεως ύδατος. Ούτω διήλθομεν ολόκληρον την πρώτην νύκτα.

Την δευτέραν ημέραν ήρχισαν λίαν ενωρίς άλληλα τα μέρη σφοδρά πυρά. Ο ιατρός του τάγματός μας Μουσλής μας επρότεινεν, επειδή είχαμεν έλλειψιν ύδατος, να μεταβώμεν εις ένα κάπως απομακρυσμένον φρέαρ απέναντί μας, ίνα αφ' ενός καθαρισθώμεν και αφ' ετέρου χρησιμοποιήσωμεν το ύδωρ δια τα διαλύματα των φαρμάκων. Εγώ του απήντησα ότι θα ήτο καλόν να λάβη γνώσιν η Διοίκησίς μας. Αυτός επέμεινε να βαδίσωμεν προς τα εκεί αμέσως. Ούτω πράγματι με παρέσυρε και εφθάσαμε έως εκεί. Όταν όμως εφθάσαμε εις το φρέαρ εζήτησε να απομακρυνθώ έτι μακρύτερον. Δεν τον ηκολούθησα απαντών ότι τούτο ήτο λίαν παράνομον και έμεινα μόνος εκεί ετοιμαζόμενος να επιστρέψω εις την αρχικήν μας θέσιν. Τον έβλεπα διαρκώς απομακρυνόμενον οπότε μετ' ολίγον τον είδα επιστρέφοντα. Πλησιάσας μου ανεκοίνωσεν ότι θα απεμακρύνετο εάν δεν έβλεπεν εμπροσθοφυλακήν ιππικού να πλησιάζει. Όντως μετ' ολίγον μισή ίλη ιππικού, περί τους 12 ιππείς, έφθασαν εμπρός μας. Όπισθεν αυτών περί τους 10 επιτελείς ανώτατοι αξιωματικοί επίσης έφιπποι με τους χάρτες των και τα λοιπά του επιτελείου και όπισθεν αυτών ετέρα ημίσεια ίλη ιππικού. Μόλις έφθασαν μας ερώτησαν δια τον λόγον της σχετικής απομακρύνσεώς μας. Απαντήσαμε ότι απεμακρύνθημεν δια να συλλέξωμε ύδωρ δια την πλύσιν των τραυματιών και την παρασκευήν φαρμακευτικών διαλυμάτων.

Εν τω μεταξύ ούτοι εζήτησαν δι' ενός των ιππέων όπως προσέλθη ενώπιόν των ο Γενικός ανώτερος επιτελής, ο διευθύνων την μάχην, ονόματι Χαμζά Βέης, νέος και ανώτερος επιτελής αξιωματικός, όστις προσήλθεν αμέσως. Αντήλλαξε γνώμας και έλαβε διαταγάς από τους εφίππους επιτελείς εξ Ιωαννίνων. Εν τέλει του επρότειναν να καθορίση μέρος δια τους Υγειονομικούς ώστε να δύνανται να παράσχουν την υπηρεσίαν των με συνθήκας υγιεινής. Κατόπιν ο έφιππος αυτός συνδυασμός απήλθεν ακολουθήσας την οδόν προς Κελμπερίναν έναντι των Κοιττάδων εις μικράν απόστασιν.

Με την απομάκρυνσιν των εφίππων ο επιτελής Χαμζά Βέης έλαβεν τον ιατρόν εκ της χειρός και, ακουμπώντας το περιστροφόν του εις τον

Πρεβεζάνικα Χρονικά

κρόταφόν του, του είπε με φωνήν στεντορείαν και νευρικότητα: “Ταμπουρτάν γιάλινιζ ικό γιούζμετρο τεακίπ ιτέτσεξιν”, δηλ. “Από το τάγμα θα απέχεις μόνο 200 μέτρα”. Έπειτα κατέβασε το περίστροφόν του και οδηγούμενοι υπ’ αυτού μας ετοποθέτησεν παραπλεύρως του τάγματός μας εις μικράν απόστασιν. Ούτω παρήλθεν η δευτέρα ημέρα της μάχης.

Την δευτέραν ταύτην νύκτα Τουρκαλβανοί γνωρίζοντες την Ελληνικήν πλησίασαν ξυπόλητοι τας προφυλακάς των Ελλήνων και επέτυχον αιφνιδιασμόν των και σχετικήν υποχώρησιν των ως άνω τμημάτων. Ο αιφνιδιασμός αυτός διήρκεσεν επ’ ελάχιστον, ήτοι μίαν ημέραν.

Την επομένην τρίτην ημέραν διετάχθημεν να ανέλθωμεν εις το όρος των Κοιττάδων ίνα συλλέξωμεν και περιποιηθώμεν τους τραυματίας.

Όταν μετά του ιατρού εφθάσαμε στο ήμισυ του όρους συναντήσαμε δύο. Ο ένας κρατούσε τον άλλον. Τον πλησίασα εγώ ο ίδιος και τον ηρώτησα δια την ομοιότητα του προσώπου των. Μου απήντησε ότι ο βαρέως τραυματισθείς ήτο αδελφός του. Κάτω εις το έδαφος είδον διάφορα Ελληνικής προελεύσεως άτινα κατά την αιφνιδιαστικήν υποχώρησίν των παρέμειναν. Έσκυψα και παρέλαβον βιβλιάριον Ελληνικόν αναγράφων “Πιστούρας Ανδρέας 7ον τάγμα Ευζώνων, ποιμήν εξ Αστακού Αιτωλοακαρνανίας 1/11/1911” το οποίον εκράτησα και εις ανάμνησιν το κρατώ καθαρόν μέχρι σήμερον (Μάϊος 1965).

Εις το δικό μου τάγμα, των Φιλιατών, είχεν αποσπασθή και εις Αρμένιος Αξιωματικός μετά του οποίου συνηντήθημεν κατά την άνοδόν μας και μιλούσαμε κάπως ελευθέρως. Προσέθεσεν ότι οι Έλληνες πολεμούν γενναίως και ενώ εξακολουθούσε η συνομιλία μας ο ιατρός απεχωρίσθη και ήρχισε να κατέρχεται. Ομοίως και εμείς συνομιλούντες, καθόσον ήρχισε να νυκτώνη. Τους τραυματίας μετά την επίδεσιν των τραυμάτων απεστείλαμε όλους εις Ιωάννινα.

Την τρίτην νύκτα όταν κατήλθαμε από τους Κοιττάδες μας υπέδειξαν να συγκεντρωθώμεν εις το απέναντι μέρος αυτών καλούμενον Κελμπερίνα, χαμηλότερον των Κοιττάδων προς τα δεξιά και σχηματίζον μετ’ αυτών στενόν πέρασμα. Νύκτωρ κατευθυνθήκαμε προς Κελμπερίνα μετά των νοσοκόμων και των ίππων μας μέχρις ότου φθάσαμεν εις το κέντρον αυτής όπου ήτο κατφυλισμένον το επιτελείον και η διεύθυνσις των επιχειρήσεων εις εγκατεστημένας μεγάλας σκηνάς και περίξ δέματα χόρτα δια τα ζώα.

Όταν φθάσαμε είδαμε μίαν ζωηράν κίνησιν των αξιωματικών να αποστέλλουν έγγραφα με νέας διαταγάς. Εζήτησα να συναντήσω τον ιατρόν του τάγματός μου αλλά δεν εφαινετο πουθενά. Ηναγκάσθην να ρωτήσω

ένα αξιωματικόν της εκεί διοικήσεως όστις λίαν ταραγμένος μου απή-
ντησεν: "Εμείς φεύγομεν, τι ζητάτε ιατρόν;"

Η απάντησίς του με έφερεν εις δύσκολον θέσιν διότι δεν εγνώριζα

Εσσάτ Πασσάς
(Σχέδιο της Θάλειας Φλωρά-Καραβία μετά την απελευθέρωση - 21.2.1913)

Πρεβεζάνικα Χρονικά

την κατάσταση. Μετ' ὀλίγον εδοθη διαταγή να καούν όλα τα δέματα χορτων και συγχρονως διαταγή "έτοιμοι προς αναχώρησιν". Μετά νέα διαταγή, αρχισαμε να κατερχομεθα την Κελμπερίνα κατά το μεσονυκτιο. Κατά την καθοδό μας, έφιππος, επροπορευετο ο ίππος με τα κιβώτια των φαρμάκων μας, από την υπερβολικήν κούρασιν και αϋπνίαν έκλεισαν οι οφθαλμοι και γειρων ευρέθην επί της γης. Ευτυχώς το μέρος ήτο ομαλον. Δεν ηθέλησα πλέον να ανέβω επί του ίππου μου και βαδίζοντας έφθασα εις τους πρόποδας της Κελμπερίνας την οποίαν αφήσαμε. Εσκεφτόμουν τώρα εαν θα ανερχομεθα και παλιν εις Κομτζάδες οπου ειχαμε ανέβει το απογευμα της τρίτης ημέρας ή θα παίρναμε άλλην κατεύθυνσιν.

Εγένετο το δεύτερον, ήτοι γενική υποχώρησις, και τουτο διότι, ως επληροφορήθην, οι γενναίοι Έλληνες μετα τον νυκτερινον αιφνιδιασμόν ανελαβον γενικην επιθεσιν και παρέσυραν απαντα τα τουρκικά τμήματα από τας κορυφάς των Κομτζαδων. Η γενικη υποχώρησις διήρκεσε μέχρις Ιωαννινων ινα ανασυνταχθώσιν και αναδιοργανωθώσιν. Ούτω έληξεν η περιφημος μάχη των Κομτζαδων.

Μετα μιαν εβδομάδα με νέαν ανασύνταξιν και ενίσχυσιν ήρχισεν η δευτερα εξορμησις φθασασα μεχρι Πεντε Πηγαδίων. Τα Ελληνικά στρατεύματα ειχαν ήδη προελασει από Κομτζάδες και κατέλαβον το μήκος της υψηλοτερης οροσειρας έναντι των Πεντε Πηγαδίων ενισχυμένα και δι' ορειβατικού πυροβολικου του Δαγκλη, το οποιον ειχον εγκαταστήσει επανω εις τας ορεινάς κορυφάς και έναντι των Τουρκικών δυνάμεων χαμηλοτερα.

Μετα την υποχώρησιν της τρίτης ημέρας της μαχης των Κομτζαδων ο ιατρος εγινε αφαντος, ητοι ελιποτακτησεν, και εις το τάγμα των Φιλιατων εστάλη έτερος εξ Ιωαννινων και κατοικος Ιωαννίνων ομιλών την Ελληνικην. Οι ιατροι και υγειονομικοι συγκεντρώθηκαν εις την περιοχην την περίξ των Πεντε Πηγαδίων. Εγώ μετα του νοσοκόμου και φαρμάκων κατήλθον χαμηλοτερον εις μικρον οικισκον σκεπασμένον δια χυτής πλακός. Ολοι οι τραυματιστα του τάγματος μας διήρχοντο εκείθεν. Τους παρείχα πάσαν βοήθειαν και τους απέστειλλα προς τα άνω εις τον ιατρον ώστε δι' εγγραφου του να τους αποστείλει εις Ιωάννινα. Εγώ μετα του νοσοκόμου και φαρμάκων παρέμεινα εκεί επί πέντε ημερας. Την έκτην ημέρα έλαβον σημείωμα του ιατρού του τάγματος μας πως θα ήτο καλλίτερον να ανελθω όπου και οι λοιποί υγειονομικοί. Σκέφθηκα ότι θα έχωμεν και δευτέραν υποχώρησιν, οπότε, εαν παρέμενα εις το τέρμα, με μιαν νεαν υποχώρησιν θα ημπορουσα να ενωθώ με τα Ελληνικά στρατεύματα, κάτι το οποιον διακαως επόθη η Ελληνική ψυχη μου. Όταν ε-

φθασα επάνω όπου ήτο η σκηνή του ιατρού μας με εδέχθη καλώς και μου είπε ότι τους διελθόντες εκείθεν τραυματίας τους οποίους του είχαν αποστείλει τους παρέπεμψεν κανονικώς εις Ιωάννινα. “Εδώ είναι καλύτερα”, είπε, “διότι εκεί κάτω ήσουν πολύ εκτεθειμένος και μόνος”. Κοντά μας, σχετικά, τα Τουρκικά στρατεύματα είχαν εγκαταστήσει πεδινόν πυροβολικόν εκ 4 πυροβόλων, το οποίον έβαλλε συνεχώς εναντίον των Ελληνικών γραμμών ενώ οι Έλληνες έβαλλον δια των ορειβατικών πυροβόλων ομοίως.

Την επομένην εβδόμην ημέραν εζήτησα από τον ιατρόν την έγκρισίν του να επιστρέψω εις την αρχικήν θέσιν μου, κάτω εις τον οικίσκον όπου παρέμεινα τας πρώτας ημέρας, με τον ενδόμυχον σκοπόν μου. Διέταξα τον νοσοκόμον μου μετά των 2 κιβωτίων φαρμάκων επί του ίππου μας να πορευθή χαμηλά από τον ίδιον στενόν δρομίσκον της οροσειράς εις τον αρχικόν μας καταυλισμόν της μικράς οικίας. Αλλά καθώς ο νοσοκόμος προχώρησεν είδαμε να πίπτουν ακριβώς επί του δρόμου βλήματα του ορειβατικού πυροβολικού.

Επειδή η διέλευσίς μας ήτο λίαν επικίνδυνος ηναγκάσθημεν να στραφώμεν προς τα οπίσω και να καταλάβωμεν μίαν κατάλληλον τοποθεσίαν πλαγίως μη επιστρέψαντες εις την σκηνήν του ιατρού. Οι διανέμοντες τα τρόφιμα διήλθον και μας χορήγησαν άρτον. Δύο ώρας μετά την μεσημβρίαν ηκούσθησαν φωναί άγριαι και επίμονοι ενώ το πεδινόν πυροβολικόν εσταμάτησεν. Η αιτία εγνώσθη μετ’ ολίγον. Τα πυρά των Ελλήνων πλησίασαν τας θέσεις όπου ήταν τακτοποιημένοι οι ίπποι του πυροβολικού και εάν εβάλλοντο εκινδύνευαν τα πυροβόλα να μη δυνηθούν να μετακινηθούν. Δια να μετακινηθή το πυροβολικόν δια των ίππων εσταμάτησε να βάλλη. Τούτο είχεν τρομερόν αντίκτυπον εις τα τμήματα του Τουρκικού στρατού που ήσαν εις τας οροσειράς και εις τους λόφους. Επειδή το ορειβατικόν πυροβολικόν των Ελλήνων αντιθέτως έβαλλε συνεχώς πανταχόθεν, υπέθεσαν ότι το πεδινόν πυροβολικόν των ηχμαλωτίσθη, οπότε ήρχισεν η υποχώρησις του Τουρκικού στρατού από τας κορυφάς.

Όλοι οι υγειονομικοί, πλέον των 10 ιατρών και φαρμακοποιών, ευρέθημεν συγκεντρωμένοι βλέποντες την πλήρη υποχώρησιν των τουρκικών στρατευμάτων εις την πεδιάδα των Πέντε Πηγαδίων ότε εις των επιτελών μελαψός έφιππος κρατών εις χείρας του περίστροφον με αφρισμένον στόμα εκραύγασεν δαιμονιωδώς “Σιζ εζατζί ντοκτόρλαρ σιζ πριντζί σιζ κασιόρσουναζ”, δηλ. “Εσείς φαρμακοποιοί και ιατροί, εσείς πρώτοι δίνετε το παράδειγμα της γενικής υποχωρήσεως”.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Ούτω άπαντες υποχωρούντες συνεκεντρώθησαν εις την πεδιάδα. Κατόπιν διετάχθη γενική υποχώρησις προς Ιωάννινα. Μετά διήμερον πορείαν κατά την διάρκειαν της νυκτός το ημέτερον τάγμα των Φιλιππών εστρατοπέδευσεν κάτω του χωρίου Κουτσελιό, του μοναδικού παραμείναντος αλεπλατήτου διότι ήτο τσεφλίκιον του αρχιστρατήγου Εσσάτ Πασσά, ενώ όλα τα υπόλοιπα χωρία μέχρι των συνόρων είχαν λεπλατηθεί υπό των Αλβανικών ταγμάτων. Τα λοιπά στρατεύματα εστρατοπέδευσαν εις τους περίξ λόφους του Μπιζανίου, Κατσανοχωρίων, Δρίσκου, Αγίου Νικολάου και λοιπής περιφέρειας. Αι σκηναί των Αξιωματικών και Υγειονομικών εστήθησαν εις το κέντρον και περίξ τούτων ολόκληρον το τάγμα Φιλιππών.

Την πρώτην Κυριακήν ανήλθον εις χωρίον Κουτσελιό μετά του προαναφερθέντος Αρμενίου αξιωματικού, ο οποίος υπηρετούσε εις το τάγμα μας. Εισήλθομεν μετ' ευλαβείας εις την εκκλησίαν και ασπασθήκαμεν μετά προσκρούσης ευλαβείας τας εικόνας. Οι εκκλησιαζόμενοι κάτοικοι μας έβλεπον μετά περιεργείας, εννοήσαντες ότι είμεθα Χριστιανοί, κατά την διάρκειαν της θείας λειτουργίας. Όταν έληξεν, ο ιερεύς μετά μεγίστης χαράς με προσεκάλεσεν όπως τον συνοδεύσω εις επίσκεψιν εν τη οικία αυτού.

Ο Αρμένιος αξιωματικός μας εκαιρέτησεν και κατήλθεν εις το τάγμα μας όπου εδήλωσεν ότι μετ' ολίγον θα κατερχόμεν και εγώ. Εις την οικίαν του ιερέως έτυχον περιποιήσεως. Ανταλλάξαμε γνώμας δια την γενικήν κατάστασιν και πλείστα άλλα θέματα. Μου ανεκοίνωσεν επίσης ότι πέραν του Κουτσελίου και περίξ του Μπιζανίου υπήρχον τμήματα Ελλήνων ανταρτών εκ πολλών περιοχών και μάλιστα εκ Πρεβέζης μετά των οποίων επικοινωνεί κατά την νύκτα ειδικός άνθρωπος όστις γνωρίζει καλά τα μέρη.

Κατά σύμπτωσιν ο ιατρός του τάγματός μας, όστις κατήγετο εξ Ιωαννίνων, πσθένησεν και εζήτησεν άδειαν. Ούτω παρέμεινα μόνος ως φαρμακοποιός και ως αναπληρωτής ιατρού επί αρκετάς ημέρας. Εις τους έχοντας ανάγκην να μεταβώσι εις Ιωάννινα έδιδον εγώ σχετικήν έγγραφον άδειαν. Μία ημερησίαν άδειαν έδωσα εις ένα βοηθόν μου νοσοκόμον ο οποίος και μου επρομήθευσε καινούργες περιστροφον το οποίον έφερον ως απαραίτητον δια τον μελλοντικόν σκοπόν μου, ως κατόπιν θα εκθέσω. Εις την τοποθεσίαν ταύτην εν τη απουσία του ιατρού και ενώ ήμουν μόνος εν τη σκηνή μας περιέγραψα και εστοιχούργησα την μάχην των Κομτζάδων και Πέντε Πηγαδίων, αι οποίαι ήσαν πρόσφατοι και η λαμπρά νίκη του Αθανάτου Ελληνικού Στρατού επηρέαζε με ενθουσιασμό την ψυχή μου.

Η παράδοσις των Ιωαννίνων

Επί ένα περίπου μήνα παρέμεινα εν υπηρεσία εις το τάγμα Φιλιατών πλησίον του Κουτσελίου. Κατά το χρονικόν τούτο διάστημα ήρχισαν να κατέρχωνται εις Ιωάννινα υποχωρούντα τμήματα του Τουρκικού στρατού του περιφήμου Τζαβίτ Πασσά, εκδιωχθέντα υπό των Σέρβων εκ Μοναστηρίου, άτινα εν συνόλω έφθασαν τας 20.000 τακτικού στρατού και τα οποία ομού μετά ελαχίστων τμημάτων ευρισκομένων εις Ιωάννινα εκράτησαν επί τρίμηνον την άμυναν του Μπιζανίου και λοιπών θέσεων μέχρι της πτώσεώς των και απελευθερώσεως των Ιωαννίνων την 21/2/1913.

Τα αφικνούμενα εκ Μοναστηρίου τμήματα διετάσσοντο όπως καταλάβουν στρατηγικάς θέσεις περίξ του Μπιζανίου, τεθέντα υπό τας διαταγάς του Γενικού Διοικητού του πυροβολικού και αδελφού του αντιστρατήγου των Ιωαννίνων Εσσάτ Πασσά, Βεχήπ Βέη, όστις υπήρξεν σκληρότατος και αυστηρότατος ως απέδειξεν αμέσως εις τα καταφθάνοντα τμήματα. Εις αξιωματικός του ορειβατικού πυροβολικού καθυστερήσας να καταλάβει αμέσως την υποδειχθείσαν υψηλοτέραν γραμμήν και παραμείνας μίαν μόνην νύκτα εις το μέρος της αφίξεώς του ετουφεκίσθη κατόπιν διαταγής του προς αυστηρόν παραδειγματισμόν.

Μετά ένα διήμερον συμπληρώσας ένα μήνα εις την τοποθεσίαν της αφίξεώς μας εις Κουτσελιό και μετά την ανάρρωσιν και επιστροφήν του ασθενήσαντος ιατρού του τάγματός μας, μετετέθην εις το εντός των

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Ιωαννίνων Κεντρικόν Στρατιωτικόν Νοσοκομείον όπου και ανέλαβον υπηρεσίαν. Εν τη ευθύνη μου ήσαν επίσης τα περίξ αυτού Στρατιωτικά Τμήματα. Επισκεφθείς εν των ανωτέρω τμημάτων προς διανομήν φαρμάκων εις τους τραυματίας ευρέθην αίφνης προ της κλίνης όπου κατέκειτο τραυματίας ο επιτελής και Διοικητής της μάχης των Κομτζάδων, εκλεκτός ανώτερος αξιωματικός Χαμζά Βέης, όστις αντικρύσας με μοι απθύθυνεν έπαινον δια τας προσφερθείσας υπηρεσίας μου. Υποχρεωτικώς απαντήσας τον ευχαρίστησα εκ καθήκοντος προσφέροντάς του φάρμακα. Μετά παρέλευσιν 20 ημερών μου ανέθεσαν 5 νέας σχολάς και διαμερίσματα τα οποία εχρησιμοποιούνται ως νοσοκομειακά κέντρα: Βαλάνειος σχολή, Ελισσαβέτειος σχολή, Γεωργίου Σταύρου, Αδαμίδου οικία και ετέρα, άπαντα πλήρη τραυματιών και ιατρών.

Εγώ ήμουν ο μόνος φαρμακοποιός υπηρετών εις αυτά από αρχάς Ιανουαρίου συνεχώς. Η κατάσταση και η διατροφή εις τα νοσοκομειακά αυτά παραρτήματα υπήρξεν κυριολεκτικώς τρομακτική. Πρώτον λόγω τελείας ελλείψεως αλεύρου, μόνον τετριμμένος αραβόσιτος εδίδετο ως τροφή, και δεύτερον λόγω της τρομεράς επιδημίας δυσεντερίας είχαμε 30-40 θανάτους ημερησίως εις το στράτευμα. Οι χοτζάδες έβγαιναν το πρωί στα κοιμητήριά τους και γύριζαν το βράδυ. Ο ρουχισμός των προσερχομένων εκ των χαρακωμάτων ήτο σεσηπώς, άνευ ουδεμίας αλλαγής επί μήνας, εις δε τα εξωτερικά χιτώνια περίξ των τραχήλων τα εκατομμύρια των φθειρών προκαλούσαν εκ της απαισίας κακοσμίας τον έμετον.

Όσο εργαζόμουν εις τα πέντε αυτά νοσοκομειακά τμήματα μόνον εκάστην εσπέραν και ενίοτε τας απογευματινάς ώρας ήμουν ήρεμος και ελεύθερος. Ως διαμονήν μου την νύκτα είχον την οικίαν του κου Βασιλείου Κρυστάλλη, υποστρατήγου, μετά του οποίου συνεδεόμην οικογενειακώς, διότι κατήγετο εκ Συρράκου ως και ο γαμβρός μου σεϊμνηστος Σπυρίδων Σουμαλεύρης, εγώ δε εκ Πρεβέζης. Κατά καλήν σύμπτωσιν κατά μίαν απογευματινήν μου έξοδον έτυχε να γνωρισθώ μεθ' ενός καταγομένου εκ του χωρίου Γκοβίλιανη-Δραγομψά όπισθεν της Μανωλιάσης, η οποία κατείχετο υπό των τουρκικών δυνάμεων. Τα χωρία εκείνα επικοινωνούσαν με τα Ιωάννινα καθημερινώς διότι το όπισθεν μέρος των Ιωαννίνων από τους Αμπελοκήπους ήτο ελεύθερον και εξήρχοντο εκεί ολίγοι αξιωματικοί μετά πολλών ίππων και στρατιωτών δια να περισυλλέξουν ό,τι ηδύναντο προς διατροφήν καθώς η πολιορκία των Ιωαννίνων εκ του Μπιζανίου και των περίξ, παρατεινομένη, ηύξανε διαρκώς την έλλειψιν πασών των τροφών και ιδίως του αλεύρου.

Ο άνθρωπος, ούτος, ονόματι Ηλίας εκ του χωρίου Γκοβλίανη, όπισθεν της οροσειράς Μανωλιόσης, κατέρχεται νύκτωρ εις τους πρόποδας του όρους εις την έναντι πλευράν, ήτις κατείχεται υπό ανιερεικών ομάδων του Κοπετών-Κολοβού και ακολουθώσας, μέχρι του Ελληνικού Επιτελείου. Ανά δεκαπενθήμερον επέστρεψεν εις Ιωάννινα και μετέδιδε τα νέα ως, επίσης και Ελληνική εφημερίδα, η τιμή της οποίας εις Ιωάννινα έφθιγεν τότε την μίαν χρυσήν λίραν.

Η Ελληνική εφημερίδα μετεφέρει το εις πέντε διάφορα σπείρια εις τα οποία συνεκεντρώνοντο ωρισμένα άτομα δια την ανάγνωσιν Έκδοτος, όσος προσέφερεν το 1/5 της λίρας, ήτοι 1 μιλιχέτιον της εποχής. Εξ ευτυχούς συμπτώσεως έτυχε να γνωρισθώ και συνδεθώ με τον άνδρα αυτόν ώστε να καταρτισθώ καλλίτερον το σχέδιον της μετ' αυτού διαφυγής μου εις Ιωαννίτων και παρουσιάσεώς μου ενώπιον του Ελληνικού Επιτελείου, ευρισκομένου τότε εις Φιλιπιάδα, υπό αφανισάσθως επιτιμώδους δια την ζωήν μας συνθήκας.

Ο άνθρωπος, ούτος ήτο τακτικής ανά δεκαπενθήμερον σύνδεσμος, μετὰ του Επιτελείου μας και του Μητροπολίτου Ιωαννίνων. Πολύ δραστήριος Έλληνας και αποφασιστικός λόγω της θέσεως του χωρίου του και του βασώδους σπάσης της πλευράς αυτής, κατέρχεται να κατέρχεται

Ο άνθρωπος, ούτος, ονόματι Ηλίας εκ του χωρίου Γκοβλίανη, όπισθεν της οροσειράς Μανωλιόσης, κατέρχεται νύκτωρ εις τους πρόποδας του όρους εις την έναντι πλευράν, ήτις κατείχεται υπό ανιερεικών ομάδων του Κοπετών-Κολοβού και ακολουθώσας, μέχρι του Ελληνικού Επιτελείου.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

εις τους πρόποδας και περνώντας μεγάλον ρύακα εις το δάσος να ανέρ-
χεται εις την απέναντι πλευράν, η οποία κατείχετο υπό Ελλήνων ανταρ-
τών του Καπετάν-Κολοβού, εκείθεν δε ανενοχλήτως πλέον δια τον προ-
ορισμόν του. Μετά του ανθρώπου αυτού μελετήσαμε καλώς τον τρόπον,
το σχέδιον, τας ώρας τας οποίας θα ηδυνάμην να διαθέσω, κατά τας ο-
ποίας δεν θα είχον υπηρεσίαν, την αλλαγάν των ενδυμάτων και την δια-
ίππων αναχώρησίν μας. Αφού εκανονίσθησαν επακριβώς, ωρίσθη η 9η
Φεβρουαρίου 1913, ιστορική ημέρα δι' εμέ, ώρα 4η απογευματινή. Ο
άνθρωπος μετά 2 ίππων με ανέμενε εις το προκαθορισθέν σημείον Αμ-
πελόκηποι-Παληάμπελα.

Απεδύθην την στολήν μου εις οικίαν γνωστού εξ Ιωαννίνων πατριώ-
του ευρισκομένην έναντι της οικίας του ευεργέτου μου κου Β. Κρυ-
στάλλη όπου κατοικούσα. Ενεδύθην με ρούχα αγρότου και έβαλα εις την
μέσσην μου περίστροφον έξι φυσιγγίων. Τον στρατιωτικόν μου ρουχι-
σμόν και υπόλοιπα είδη μου μετά του ξίφους μου παρέδωσα εις αυτόν
τον καλόν και εκλεκτόν πατριώτην. Κατά ευτυχή σύμπτωσιν διότι ήρξα-
το βροχή, παρέλαβον το αλεξιβρόχιόν μου και εξήλθαμε. Εις μίαν στε-
νήν οδόν ανερχομένην εις τα όπισθεν των Ιωαννίνων διακρίναμε την
μεγάλην περίπολον η οποία κατώπτει και πολλάκις συνελάμβανε φυγά-
δας των αλβανικών ταγμάτων τους οποίους ετουφέκισον προς παρα-
δειγματισμόν. Ευτυχώς η περίπολος επροπορεύετο ημών εις την κορυ-
φήν της ανηφορικής οδού.

Όταν φθάσαμε εις την κορυφήν στρίψαμε αμέσως προς τα δεξιά προς
την οδόν δια τους Αμπελοκήπους όπου μας περίμενε μετά περισσής α-
γωνίας ο άνθρωπος μετά των ίππων. Αποχαιρέτησα τον συνοδόν μου ό-
στις μου πυχήθη "καλή Λευθεριά". Η βροχή διαρκούσε. Η στιγμή ήτο
κρίσιμος και επικίνδυνος από πάσης πλευράς και μόνον η βοήθεια του
Υψίστου με συνώδευεν. Ο πιστός σύντροφος που ανέμενεν έδωσε το
σύνθημα της αναβάσεώς μας επί των ίππων και ήρχισε η εκκίνησίς μας
προς τα όπισθεν των Ιωαννίνων.

Είχαμε προχωρήσει περί τα 500 μέτρα επί της οδού, η βροχή εξακο-
λουθούσε πίπτουσα ραγδαίως, αι ομβρέλλαι εσκέπαζον τας κεφαλάς και
τους ώμους μας. Τότε αντικρύσαμε ερχομένους 4 ιππείς αξιωματικούς
και όπισθεν αυτών ολόκληρον φάλαγγα στρατιωτών με ίππους φορτωμέ-
νους με τρόφιμα και είδη ιματισμού.

Ησθάνθην την πλέον λεπτήν στιγμήν της ζωής μου. Μετ' ολίγον θα
διερχόμεθα παραπλεύρως αυτών, εις το μέσον της ζώνης μου το περί-
στροφόν μου, η ζωή ή ο θάνατος και συγχρόνως πλησιάζαμε. Ο σύντρο-

φός μου μου λέει: “Γρήγορα χαμήλωσε όσο μπορείς περισσότερο την ομβρέλλα σου ώστε να καλύπτεις το πρόσωπό σου”. Όταν τα ζώα μας πλησίασαν τα αντιθέτως ερχόμενα, ένας εκ των παραπλεύρως διερχομένων εφίππων αξιωματικών έσκυψε την κεφαλήν του δια να με ιδεί ενώ τα ζώα επιτάχυναν. Η στιγμή εκείνη ήτο η πλέον αγωνιώδης δι’ ημάς.

Δεν μας σταμάτησαν, οπότε ίσως ανεγνωρίζετο το πρόσωπό μου και η αντίθετος προς την ιδιότητά μου περιβολή μου. Μόλις η προφυλακή και η συνοδεία των στρατιωτών προσπέρασε και μείναμε οι δύο μόνοι μας επί των ζώων μας προς την κατεύθυνσιν της Μανωλιάσης, ο σύντροφός μου ανεφώνησεν “εσώθημεν”.

Με την χάριν του θεού και λόγω της κακοκαιρίας και τρέξιμου των αλόγων απομακρυνόμεθα. Πλησιάζαμε εις τους πρόποδας της οροσειράς της Μανωλιάσης. Είχε νυκτώσει και όσο πλησιάζαμε είδαμε και άλλους χωρικούς πεζή ή με τα ζώα των στον ίδιο δρόμο με εμάς να κατευθύνονται προς τα όπισθεν της Μανωλιάσης χωριά Δραγομψά-Μπαχσούς-Γκοβίλιανη. Η ανωτέρω οροσειρά εις το αριστερό των Ιωαννίνων κατείχετο υπό του Τουρκικού στρατού του οποίου ένα τμήμα ως προφυλακή διήρχετο τόσον την ημέραν όσον και την νύκτα γύρωθεν των χωρίων Γκοβίλιανη και Δραγομψά, πλησιάζουσα έναντι του χωρίου Μπαχσούς, διότι αι ανταρτικά ομάδες του Καπετάν-Κολοβού κατείχον τα υψώματα έναντι των δύο χωρίων, ο δε τακτικός Ελληνικός στρατός κατείχε το χωρίον Μπαχσούς. Εν φυλάκιον προφυλακής του Τουρκικού στρατού εστάθμευεν πάντοτε εις τους πρόποδας του όρους.

Εμείς βαδίζοντας μετά των λοιπών χωρικών και ένεκα της νυκτός δεν γίναμε αντιληπτοί. Προχωρούσαμε πλέον εις τα όπισθεν της οροσειράς προς το χωρίον του συντρόφου μου Γκοβίλιανη-Δραγομψά όπου η οικογένειά του ανέμενε τον ερχομό μας. Ο Ηλίας τους είχε προετοιμάσει αφ’ ενός μεν να γνωρίζουν την ώραν της αφίξεώς μας αφ’ ετέρου να προφυλαχθούν διότι τόσον την ημέραν όσον και την νύκτα διήρχετο περίπολος. Επί πλέον είχε προειδοποιήσει την οικογένειάν του όπως προετοιμάσει εκλεκτόν δείπνον δια την υποδοχήν μου.

Όταν εφθάσαμε εις το χωρίον Δραγομψά, μετ’ ολίγον αντικρύσαμε την οικίαν του εξαιρετικού συντρόφου μου Ηλία, η οποία ήτο περιτοιχισμένη με υψηλόν τοίχωμα βαρέων κανονικών πετρών. Αι γυναίκες, ως άλλαι Σουλιώτισσαι, έσωθεν εκράτουν επιφυλακήν μήπως ακούσουν ή ίδουν διερχομένην περίπολον ώστε να μας ειδοποιήσουν.

Εις την θύραν της οικίας μας εδέχθησαν αι γυναίκες με αφάνταστον χαράν. Λόγω του υπερβολικού ψύχους εκείνην την εποχήν είχαν προε-

Την επομένην 3ην ημέραν αρχίσαμε να κατερχώμεθα προς την πεδιάδα και το εσπέρας εφθάσαμε και παραμείναμε εις το απομακρυσμένον χωρίον Νικολίτσιον.

Την επομένην συμπληρώσαντες την 4ην ημέραν από της αναχωρήσεώς μας εξ Ιωαννίνων εβαδίζαμε γεμάτοι ενθουσιασμό και ιδιαίτεράν χαράν προς την Φιλιππιάδα ίνα παρουσιασθώμεν εις το ένδοξον Επιτελείον μας. Εφθάσαμε περί την μεσημβρίαν ακριβώς και εισελθόντες εις την ιδιαίτεράν αίθουσαν ευρέθημεν ενώπιον της ολομελείας αυτού αποτελουμένης από τους ενδόξους στρατηγούς Μεταξάν, Εξαδάκτυλον, Στρατηγόν, Δούσημανην και υπολοίπους ανωτέρους του Επιτελείου μας.

Ο συνοδοιπόρος μου εκτελών ανά δεκαπενθήμερον ή ενίστε ανά μήνα την επικίνδυνον συνεργασίαν του μετά του Επιτελείου, διερχόμενος από περιοχάς φυλασσομένας υπό εκθρικών φυλακίων και περιπόλων ημεραν και νύκτα, απέδειξεν ότι ήτο ένας καλός Έλλην πατριώτης αλλά και ένας εξαιρετικός τολμητίας και αποφασιστικός.

Μόλις λοιπόν εισήλθομεν εν τη αιθούση του επιτελείου μας ούτος ανεφώνησεν: "Ίδού, ως σας προείπον, ότι με το δεύτερον δρομολόγιόν μου θα σας φέρω τον φαρμακοποιόν εκ Πρεβέζης κον Χρήστον Καραμουστάκην αφού έχομε καλώς μετ' αυτού διοργανώσει τον τρόπον της απομακρύνσεώς του εκ του Τουρκικού στρατού. Ίδού εκτελέσαμε επιτυχώς με την βοήθειαν του θεού την απόφασίν μας".

Όλοι με εκαιρέτησαν με εγκαρδιότητα και θερμοτάτους συγχαρητηρίους επαίνους δια την πατριωτικήν παραδειγματικήν απόφασίν μας, προσφέροντες τέϊον και κονιάκ προς θέρμανσιν και τόνωσίν μας.

Εγώ δε στενίζων τους διακεκριμένους αυτούς Στρατηγούς του Επιτελείου μας μετά δακρύων και πατριωτικών λόγων εκαιρέτησα ένα έκαστον λέγων ότι είμαι ευτυχής Έλλην, ελεύθερος πλέον εν μέσω του ανωτάτου και τρισενδόξου Επιτελείου μας προς τους οποίους είμαι υποχρεωμένος εξ ιερού καθήκοντος να εκθέσω την όλην κατάστασιν εις τα Νοσοκομεία και εις τα παραρτήματα αυτών από υγειονομικής, θεραπευτικής και διατροφικής απόψεως.

Αφού εξέθεσα τα των μαχών των Κομτζάδων και τα της επταημέρου των Πέντε Πηγαδίων, μετά την μετάθεσίν μου εις Ιωάννινα, την εκεί γενικήν κατάστασιν και τέλος την κατάστασιν εις τα πέντε παραρτήματα, ευρισκόμενος ήδη ενώπιον του Επιτελείου ελεύθερος, εξέφρασα την διακαή επιθυμίαν μου να πατήσω την γην της ελευθέρας και ενδόξου γενέτειράς μου πατρίδος Πρεβέζης.

Κατόπιν της ανωτέρω εκθέσεώς μου ενώπιον του Επιτελείου έλαβον

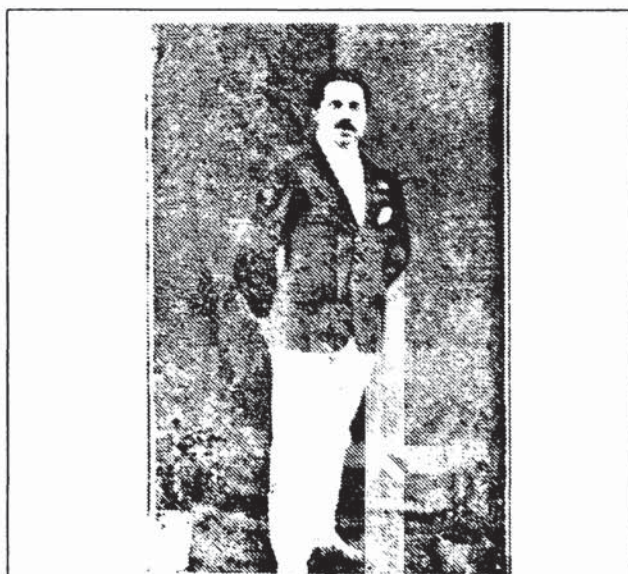
Πρεβεζάνικα Χρονικά

συγχαρητήρια παρ' όλων των μελών του Επιτελείου ως και παρά των παρευρισκομένων αντιπροσώπων του Αθηναϊκού Ελληνικού Τύπου και με διαβεβαίωσαν ότι προθύμως θα με εξυπηρετούσαν δια την ταχεία επάνοδόν μου από Φιλιππιάδα εις Πρέβεζαν αυθημερόν, όπερ και εγένετο».

Ο Χρήστος Καραμουστάκης είχε πνευματικές και καλλιτεχνικές ανησυχίες. Εκτός της Τουρκικής μιλούσε Γαλλικά, Γερμανικά και Αγγλικά.

Σύντομα το φαρμακείο του μεταφέρθηκε από το Σαϊτάν Παζάρ στην οδό 21ης Οκτωβρίου ακριβώς εκεί που συναντά την οδό Μπιζανίου. Έφερε γύρω-γύρω καταπληκτικές ελαιογραφίες και είχε θαυμάσια πορσελάνινα βάζα και μπωλ για την παρασκευή διαλυμάτων και φαρμάκων.

Στη μικρή κοινωνία της Πρέβεζας εκείνης της εποχής υπήρξε ένας από τους λίγους αποφοίτους Πανεπιστημίου. Η μόρφωσή του και η καλλιέργειά του τον έφεραν στο προσκήνιο της κοινωνικής, πολιτικής, πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής του τόπου χωρίς ποτέ να θεωρήσει τον εαυτό του ποιητή, πεζογράφο ή μουσικό. Ήταν ο φαρμακοποιός.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΑΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Χρ. Καραμουστάκης εκ Πρεβέζης καταγόμενος μετά τὸ πέρας τῶν ἱγυκλίων αὐτοῦ σπουδῶν μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου ἐνεγράφη εἰς τὴν ἐκεῖ φαρμακευτικὴν σχολὴν τοῦ Κράτους ἀποφοιτήσας τῷ 1912 μὴ ἐπιτυχῶς ἐξετίσεως, καθ' ἣν διεκρίθη μεταξὺ τῶν συσπουδαστῶν του. Ἐπανελθὼν εἰς Πρέβεζαν καὶ ὄν αὐτοδημιουργημάτων συνεχῶς ἐργασίας καὶ κατ' αὐτὰς ἐπι τούτου εὗς ἐν Κωνσταντινουπόλει σπουδῆς, ἤνοιξε φαρμακεῖον τοῦ ὀνόματός του· αἱ ἐργασίαι ταχέως διεκόπησαν ἕνεκα τοῦ ἐκραγέντος Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 12, ὅποτε ὁ ἄλλην φαρμακοποιὸς ἠναγκάσθη νὰ ἀπημετήσῃ ὡς ἑφεδρὸς ἰξιαματικὸς τοῦς ἐχθροῦς τῆς πατρίδος του. Τοῦτο δὲν ἴτε ἀνεκτὸν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν τοῦ καλοῦ ἐπιστή-

ΧΡΗΣΤΟΣ ΚΑΡΑΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

(Από το Πανελλήνιο Λεύκωμα Εθνικής
Εκατονταετηρίδος 1821-1921, τόμος Γ')

Το 1920 πρωτοστάτησε στην ίδρυση του ιστορικού για την πόλη της Πρέβεζας σωματείου της Φιλαρμονικής "Ορφεύς" και μετείχε στο πρώτο διοικητικό συμβούλιο μαζί με τους Καρόμπεη Κων., Ρέντζο Μιχ., Τσαλόγλου, Ζαντίκ και αρχιμουσικό τον Δ. Αρώνη. Το 1925 συμπεριελήφθη στο "Πανελλήνιο Λεύκωμα Εθνικής Εκατονταετηρίδος 1821-1921", τόμος Γ' Επιστήμες (δεν γνωρίζω να έχει συμπεριληφθεί άλλος Πρεβεζάνος). Η Φιλαρμονική "Ορφεύς" διελύθη κατά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Αυτή την περίοδο ο Χρήστος Καραμουστάκης μετείχε στη δράση της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΟΕΑ-ΕΔΕΣ του Στρατηγού Ναπ. Ζέρβα.

Φιλαρμονική Πρέβεζας ο Αρφέης - 1922

Καθήμενοι (Διοικητικόν Συμβούλιον 1922): Καραμουσιτάκης Χρ., Καρόμπεης Κων., Ρένιζος Μιχ., Τσαλόγλου, Αρώνης (αρχιμουσικός), Ζαντίκ (Ε βραίος)

Φωτογραφία του 1922 Αρχείο Σπ. Σουμλαευρή

Αργότερα διέφυγε στην Κέρκυρα μαζί με άλλους συμπατριώτες του. Μετά το τέλος της θλιβερής αυτής περιόδου επιστρέψας βρήκε το φαρμακείο του λεπλατημένο. «Μόλις μετά τριετιαν κατώρθωσα όπως αναλάβω ολίγον οικονομικώς», έγραψε.

Διετέλεσε πρόεδρος και ακολούθως επίτιμος πρόεδρος της αντιστασιακής αυτής οργάνωσης για πολλά χρόνια. Το 1946 και το 1950 ήταν υποψήφιος βουλευτής του Εθνικού κόμματος (Ναπ. Ζέρβα).

Όταν η ζωή στην πόλη βρήκε τον παλιό της ρυθμό ενενευσθη την επανίδρυση και αναδιοργάνωση της Φιλαρμονικής την οποία πέτυχε με αρχιμουσικό τον αξιόμηστο Ιοιινιάδη και διετέλεσε πρόεδρος της επί μία δεκαετία. Την 11η Αυγούστου 1956 η Φιλαρμονική της Πρέβεζας μετείχε σε εορταστικές εκδηλώσεις στην Κέρκυρα. «Αίτε την εορτήν αυτήν του πολιούχου της Κερκύρας Αγίου Σπυρίδωνος», γράφει, «εμφάνισίς μας με το ομοιόμορφον των καταλιύκων στολιών μας, τας οποίας δια πρώτην φοράν ενεδύθημεν, υπήρξεν εντυπωσιακή. Αποβιβασθέντες με απaráμιλλον τάξιν εθεωρήθημεν ως η φιλαρμονική των δοκίμων».

Αργότερα πάλι, στο στάδιο Ιωαννίνων, εμφανίστηκε η Φιλαρμονική με την ευκαιρία κάποιας αθλητικής γιορτής και «ανομίσθη τότε ότι ήτο η Φιλαρμονική Κερκύρας. Δεν εμφανιάζοντο ότι επρόκειτο περί της Φιλαρμονικής της Πρέβεζας, ενώ τα Ιωάννινα, παρ'όλας τας προσπάθειάς

Η Φιλαρμονική της Πρεβέζας μπρος από το κτίριο όπου εδρεύαζε (πρώην Συναγωγή, σημερινός ΟΤΕ). Καθήμενοι 1η σειρά από αριστερά: Γ. Κτς-νας, Χρ. Καραμουστακίης (πρόεδρος), Τσινιολής (αρχιμουσικός), Χαβανής

Ευχέλκη παραχώρηση στο το αρχείο του ΑΙΔΣ. Αττίνα

των, δεν καταρτάσαν να ιδρύσουν τούτην. Αυτή τούτη η ημέρα υπήρξε η αφορμή να συγκροτηθῆ ὁ πρώτος αποφασιστικός πυρηνὶ ἰδρύσεως τῆς Φιλαρμονικῆς Ἰωαννίνων.

Μετὰ τὴν εὐλοζιλευτὸν ἐμψάντην τῆς Φιλαρμονικῆς μᾶς Ἰωαννίται με ἐπικαίρως καὶ με εὐέλκων τόντωντες ἴσας εἰμεθα ευχνημονες, κυριε Πρόεδρε, δια τὴν καλὴν αὐτὴν καὶ ἐνεργητικὴν δι' ἡμᾶς ἐπισκεψὴν σου". Πραγματι ἐντὸς ἐνὸς ἐτους ἰδρύθη ἡ Φιλαρμονικὴ Ἰωαννίνων ὁποτε τῆς ἔνεκεν προσεκλήθηεν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῆς να παρεμβῶμεν εἰς τὴν ἐπετέτην τῆς 21ης Σεβρουαρίου.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Φιλαρμονικῆς Ἰωαννίνων μᾶς προσέφερε γένημα ὁ δε Πρόεδρος τῆς κατὰ τὴν προσφάτησιν τοῦ ἀνεφερθῆ με θερμούς λόγους εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐπισκεψὴν μᾶς ἧς ὑπῆρξεν τὸ ἐνάουσιμ τῆς συγκροτήσεως τῆς φιλαρμονικῆς τῆς. Εἶναι γινωστὸ ὅτι τὰ χρόνια ἐκεῖνα καταβλήθηκε ἰδιαιτέρη προσπάθεια γιὰ τὴν καλλίτερη μουσικὴ κατάρτιση, ἀρομήθεια μουσικῶν ὀργάνων καὶ στολές τῶν μουσικῶν.

Τότε αποφασιστικῆ καὶ ἐπίσκεψῆ τῆς Φιλαρμονικῆς τῆς Πρεβέζας ἐστὶν Κωνσταντινουπολὶ. «Ἠλθον», γραφεῖ, «εἰς ἐπικριτῶνταιν δι' ἀλλοιούρωτες με τοὺς ἀλλοιούρους συμπαιρωτας μᾶς αἰτῆνες εἶχον ἐγκα-

τασταθή εις το Γκεμλίκ ήτοι εις τα στενά της εισόδου προς την Κωνσταντινούπολιν. Μετά χαράς επληροφορήθησαν την απόφασίν μας και μας έστειλαν πίνακα της μικράς φιλαρμονικής των και εμείς της ιδικής μας.

Δυστυχώς η ιστορική αύτη επίσκεψις η οποία θα εγένετο συνοδεία του Δημάρχου μας και άλλων εκλεκτών Πρεβεζάνων δεν επετεύχθη διότι τότε συνέπεσε το ζήτημα της Κύπρου και ωξύνθη».

Το 1965 ο Χρήστος Καραμουστάκης εξέδωσε την ποιητική του συλλογή "Δάφνες και Κρίνα" η οποία περιλαμβάνει 19 ποιήματα και ένα πεζό κείμενο, με πρόλογο του Νικ. Σκιαδαρέση. Από τη συλλογή αυτή επέλεξα 5 χαρακτηριστικά ποιήματα για δημοσίευση στην παρούσα εργασία.

Επίσης επέλεξα το "Εμβατήριον Πρεβέζης", που μελοποιήθηκε από τον πρώτο μαέστρο της Φιλαρμονικής Δημ. Αρώνη, βρέθηκε στο αρχείο του κ. Σπύρου Ευαγγέλου και διασκευάστηκε από τον ίδιον.

Το 1970 εξέδωσε το "Παλεύοντας δια την Ελευθερίαν" με υπότιτλο: (Μία αυθεντική ιστορία με πραγματικά γεγονότα διαδραματισθέντα την εποχήν κατά την οποίαν το ελληνικόν γένος ηγωνίζετο δια την αποτίναξιν της μακραίωνος δουλείας), το οποίο και αποτέλεσε τη βάση της παρούσας εργασίας.

Ο Χρήστος Καραμουστάκης έζησε μέχρι το 1977 διατηρώντας μια καταπληκτική φυσική και πνευματική δραστηριότητα.

Η Φιλαρμονική της Πρέβεζας στο Στάδιο

Αρχείο Σπ. Σουμαλεύρη

**Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΚΟΜΤΖΑΔΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΠΗΓΑΔΙΩΝ**

Στις ψηλές κορυφές των Κομτζάδων
και των γύρω αγρίων βουνών
πρωϊνή εφυσούσεν η αύρα
με γλυκύν καθαρόν Ουρανόν

Πλην της φύσεως την ηρεμίαν
διακόπτει εξαίφνης βαρύς
του πολέμου ο ήχος κι' ο κρότος
και βροχή των σφαιρών συνεχής.

Είμαι Έλλην κι' ακούω να πέφτουν
των Ελλήνων τα όπλα βροχή:
Του Δαγκλή ορεινά Πυροβόλα
πανταχού, πανταχού υπεροχή.

Η καρδιά μου αρχίζει να πάλλη
και στο αίμα μου ανάβει φωτιά·
μου φλογίζει τα στήθη και κράζω
– Ζήτω, ζήτω γλυκειά Λευθεριά.

Πόσον θάμβωμα νοιώθει ο καθένας
στην αντάρα και μέσ' τη βοή
μα και πόσο γοργά γίνετ' ένα
με τη νέα σκληρή μουσική.

Και προπάντων ο Έλλην εκείνος
π' αγωνίζεται για Λευθεριά
διπλήν δύναμιν, τόλμην και σθένος
αποκτάει από κάπου βαθειά.

Τούτ' η δύναμη βγαίνει απ' τα χρόνια
τα παλιά των ενδόξων νικών
θερμοπύλες, Ψαρά, Μεσολόγγι
ξανασούν – Σαλαμίσ, Μαραθών.

Μέρες τρεις διαρκώς πολεμούνε
των Ελλήνων τα νέα παιδιά
στους Κομτζάδες στους βράχους τριγύρω
στα περήφανα εκείνα βουνά.

Κι' αφού φύγαν και πάλι γυρίσαν
οι εχθροί και δευτέραν φοράν
μες τα Πέντε Πηγάδια ευρήκαν
μια διπλήν δι' αυτούς συμφοράν.

Επτά μέρες περάσαν και αρχίζει
πάλι ως πέρα να πέφτη βροχή
το ντουφέκι ξανά να σφυρίζη
να σκορπά στους εχθρούς τη θανά.

Τρομαγμένοι απ' τις ράχες αρχίζουν
να σκορπούν – τρισαλί τι κακό!
Και πού στάθηκαν, λέτε, οι αγάδες;
Στο μικρό μακρινό Κουτσελιό!

Ζήτω, ζήτω λιοντόκαρδοι νέοι
των Ελλήνων γενναία παιδιά.
Ότι είσαστε απόγονοι εκείνων
τ' απεδείξατε αυτήν τη φορά.

Σεις της Κρήτης λεβέντες, ξεφτέρια
της Ηπείρου, Νησιών σταυραετοί,
μα και σεις αδελφοί Μακεδόνες
όλοι πλέον τραβάτε μαζύ.

Ζήτω, ζήτω μητέρα Ελλάς μας,
για τη νίκη σου αυτή την τρανή
και συχαίρουν ακόμη κι' εκείνοι
που μεγάλους τους κράζει όλη η γη.

Ζήτω, ζήτω φιλτάτη Πατρίδα
πάει, συντρίφτηκε ο μαύρος ζυγός
Γαλανόλευκη τώρα ανεμίζει
και σε σκέπει παντού ο Σταυρός.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Προ της κηρύξεως του ελληνο-τουρκικού πολέμου του 1912 στρατολογήθεις εν Πρεβέζην υπό των Τούρκων ο ποιητής και ως φαρμακοποιός διορισθείς εις το Τάγμα των Φιλιατών, παρευρέθη εις απάσας τας σφοδράς προ της πτώσεως του Μπιζανίου μάχας. Αλλά την 9ην Φεβρουαρίου διαφυγών την Τουρκικήν γραμμήν και παρουσιασθείς εις το υπό τον Μεταξάν, Δούσμανην, Στρατηγόν και Εξαδάκτυλον Ελληνικόν Επιτελείον, ανέπτυξε την όλην κατάστασιν, ακολουθήσας εν συνεχεία το Ελληνικόν στράτευμα και υπηρετήσας κανονικώς εις αυτό. Εκ της πολεμικής του εκείνης περιπετείας ενεπνεύσθη το ανωτέρω θούριον.

ΑΘΑΝΑΤΟΙ ΝΕΚΡΟΙ

Στης δόξης το μεγάλο σας Παλάτι
και στου βωμού σας την αθάνατη πηγή
ερχόμαστε μπροστά σας για να πούμε
σε σας ανήκει ο στολισμός, η δόξα, η τιμή.

Σε σας τα δάφνινα στεφάνια
σμουρτιές, λουλούδια, μουσική
σε σας των ντουφεκιών ο κρότος
που ξανανιώνουνε το παν, το αίμα, την ψυχή.

Στο πέρασμά σας, στη λάμψη της ψυχής σας
και στη γοργή σας ατσάλινη ορμή
ερχόμαστε να δώσουμε το φόρο
και την υπόσχεση σας φέρομε μαζύ.

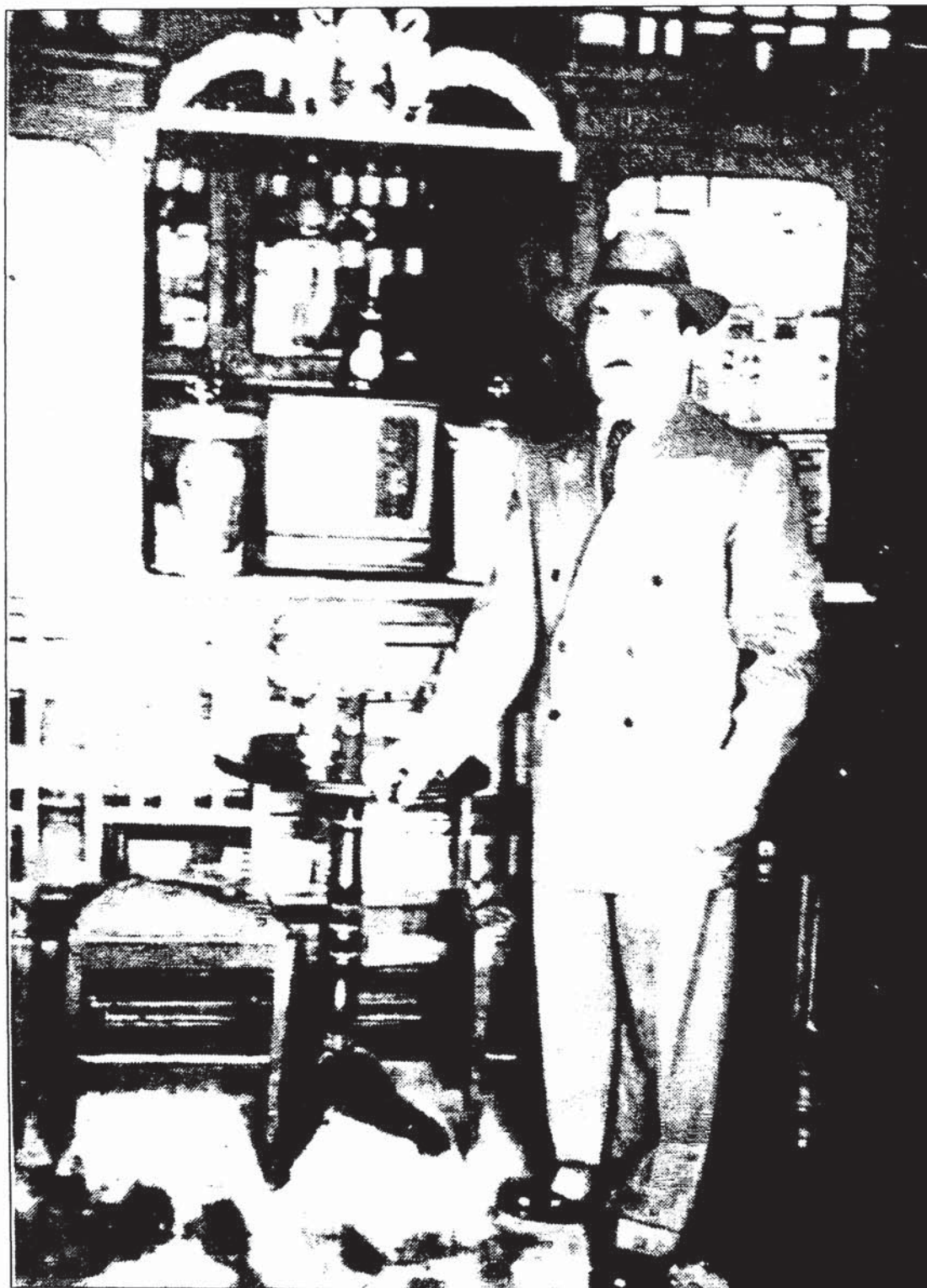
Πως σαν εσάς αν τύχη μιά ημέρα
για της γλυκειάς Πατρίδος την τιμή
σφιχτά θ' αγκαλιαστούμε τη Σημαία
και θα πετάξωμε να φθάσωμε μαζύ.

Μ' εσάς που η ηρωική ζωή σας
εχάρισε σε μας τη λευθεριά
κι' η γαλανή Σημαία κυματίζει
περήφανα πελάγη και στεργιά.

Στη σημερινή Μεγάλη μας Ημέρα
τετιμημένοι Αθάνατοι Νεκροί
Δεν είσθε σεις ποτέ οι πεθαμένοι.
Όχι, είσθε για μας αιώνια ζωντανοί.

Το ανωτέρω απηγγέλθη από τον ποιητήν την 21ην Οκτωβρίου 1962 στην Νικόπολιν προ του πεδίου των πεσόντων δια την απελευθέρωσιν της Πρεβέζης κατά τον πόλεμον του 1912-13.

Ο Χρήστος Καραμουστάκης στο φαρμακείο του

Αρχείο Σπ. Σουμαλεύρη

Ο ΧΡΟΝΟΣ

Ω χρόνε, που με μίαν αχλύ καλύπτεις κάθε πόνο
και στην ψυχή παρηγοριά δίνεις με μίαν ελπίδα,
συ που καινούργιον χάριτες στα αισθήματά μου τόνον
μέσ' στο γοργό σου πέρασμα – του ήλιου μίαν αχτίδα.

Συ που σκορπάς και σταματάς με μιά κρυφή μαγεία
του κόσμου κάθε συμφορά, τη λύπη, το χαμό,
που ξετυλίγεις διαρκώς τη λήθη την αγία
κι' από την πρόσκαιρη ζωή πετάς στον ουρανό.

Για πες μου, είσαι ειλικρινής, μ' αυτό που μας χαρίζεις
και την ψυχή μας συγκρατείς, απλώνεις και δροσίζεις
ή μας γελάς αδιάκοπα μ' αυτό σου το παιγνίδι
και σαν μωρά μας ξεγελάς μ' ένα φτηνό στολίδι;

μας δίνεις ως εγγύσι μόνον μια λέξι: «Πείρα»
κι' αφήνεις να περνά γοργά του καθενός η μοίρα
κι' έτσι μας παίρνεις τη ζωή, γλυκειά ή πικραμένη
σαν ένα ρεύμα ποταμού, σαν κύμα που διαβαίνει.

Μα τι κι' αν δίνης στη ζωή, την πείρα τη μεγάλη
αντί ζωή να μας τραβάς ως τόκον σου μίαν άλλη;
Ζητούμε λύσι πιά σωστή, ως δώρον τ' ουρανού
– ω ναι την ειλικρίνειαν ψυχής, καρδιάς και νου.

Βγαλμένη μέσ' απ' το τρανό παλάτι της αλήθειας
σκορπάς στον κόσμο τη χαρά, τη διαρκή γαλήνη.
Σύμβολο μιας αγνότητας απ' την καρδιά ζητούμε.
Ω χρόνε, στάσου, ιδού το παν. ΑΓΑΠΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ.

Αυτά είν' τα μόνα, τα τρανά δώρα της ευτυχίας
που βγαίνουν από την καρδιά και όχι από την πείρα.
Μοιάζουν αυτά πραγματικά λουλούδια αρμονίας
και όχι συμπέρασμα ζωής ανώφελης και στείρας.

Κι' όμως ο χρόνος δεν σταματά,
και η πείρα μόνη δεν γεννιέται.
Κείνος θα τρέχει πάντα πιά μπροστά
κι' ο κόσμος πάντα θα γελιέται.

ΣΤΗΝ ΠΡΕΒΕΖΑ

Σε σε την γενέτειρα και όμορφη νύμφη
λαμπρά στολισμένη με κάθε λουλούδι
σε σε που δροσίζει το κατάσπρο κύμα
και του Ιονίου καθάρια πνοή.

Δέξου φιλτάτη γλυκειά μου πατρίδα
αντί στεφάνι μικρό τραγούδι
που σου προσφέρει ευγνωμονούσα
η ασθενής μου αυτή φωνή.

Από μακράν κανείς σαν βλέπει
την πρώτη όψη σου τη μαγική
λες πως ταιριάζεις με μια ωραία
μα ξακουσμένη και θρυλική.

Εκείνη μέσα κλείει τον Πόντο
τη Μαύρη θάλασσα “Ωκεανό”
σου αντ’ εκείνης κλείεις ομοίως
τον γαληνιαίον “Αμβρακικόν”.

Τα φρούριά σου άσπρα πελώρια
μέσα στην θάλασσα τη μελανή
λες πως παλαίουν μ’ αυτό το κύμα
μια πάλη αδιάκοπη, παντοτεινή.

Λαμπρός εκτείνεται περίξ τριγύρω
και καταπράσινος ο ελαιών
προσδίδει θέα, προσδίδει χάρη
στον ατενίζοντα οφθαλμόν.

Να μετ’ ολίγον και το στενό σου
προβάλλει ήρεμα, σιωπηλά
τα Παλιοσάραγα – Πλευρά Ακτίου
κι’ αυτά τα νέα σου θερμά λουτρά.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Έχεις τοπεία που τα θαυμάζουν
γιατί είναι όλα σου φυσικά
ως το “Ψαθάκι” και η “Βρυσούλα”
και τόσα άλλα πίο μαγικά.

Πλην, ω γλυκειά μου χρυσή Πατρίδα
δεν θ’ αποκρύψω που στην καρδιά
κρύβω ένα πόθο για σε φιλτάτη
να ίδω κάτι πίο ταιριαστά.

Κι’ ευγνώμων πόσον θα είναι πας τις
σε εκείνον όστις πραγματικά
χαλιβδωμένος θ’ ανοίξη δρόμο
για λίγα έργα σου τεχνικά.

Και ένα σύμπλεγμα ωσάν Στεφάνι
φύσι και τέχνη αρμονικά
θα μοιάζης τότε χρυσή Πατρίδα
του Ιονίου Περιστερά.

ΕΜΒΑΤΗΡΙΟΝ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

Εμπρός παιδιά στην γην εκεί
στην γην εκεί
Που πρώτ' εκεί η ελευθεριά
μας οδηγεί
και μας καλεί
και τώρα όλοι ελεύθεροι
τρανοί μικροί.

Εμπρός παιδιά, στη δόξα εκεί
στη δόξα εκεί
Όπου άγρυπνη η Ελληνική
ψυχή ποθεί
και καρτερεί
στεφάνι στη Νικόπολι
για να στηθή.

Πετάτε να ιδήτε
τους τάφους ανθηρούς
και πάλιν με δάφνες,
στολίστε τους νεκρούς.

Αιώνια θα μένη
για μας παντοτινά
η μνήμη ευγνώμων
στ' αθάνατα κορμιά.

Αυτοί την Πρέβεζά μας
εδόξασαν πολύ
κι' εχάρισαν εις όλους
της Λευτεριάς,
της Λευτεριάς τη γλυκειά πνοή.

Και τώρα όλοι μ' ένα βήμα,
ένα στέφανο χρυσό
θε να στήσωμεν εκεί
αιώνιο εκεί
φόρο τιμής ευγενικό.

Ακολουθεί η μελοποίηση από τον Δημ. Αρώνη

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ΣΤΙΧΟΙ Χ. ΚΑΡΑΜΟΥΣΤΑΚΗΣ ΕΜΒΑΤΗΡΙΟΝ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

ΜΟΥΣΙΚΗ Δ. ΑΡΣΗΝΗ
ΕΝΑΡ. Κ. ΔΙΑΣ. Σ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ

παρ πα πα ρα πα ρα παρ . . . παρ κομ παρ
παρ παρ ταρ . . . τιν . . .
Ε μπρός παι διά εστη
μπρός παι διά εστη

εστη
κει η ε λευ θε ρια μας
πνη η ελ λη νι κη ψυ
γη ε κει που πρω τ ε κει μας
δο φαε κει εστη δο φαε κει ο που α γρυ πνη ψυ

ο δη γει και μας κα λει και τω ρα ο λοιε λευ θε ροι τρα νοι μι υρα ε
χη πο θε ι και καρ τε ρει ετε φα νι εστη νι κο πο λι για να εστη
εστη πε

πα πα . . .

τά τε γὰρ δὴ τε τοὺς ἄφους ἄνθι ρούς - και
 ὦ νια θά' με νη γιά μὰ πὰ γτο τι νά - ή

πά λιν μέ δά φνες στο λι στε τούς νε κρούς - ή
 μνη μη εὐ γνώ μων στ'ά θά να τα κορ

Ταίο

μιά - Αὐ τοι τὴν πρέ βε ζά μας τὴν ε δό φα θαν πο λυ - κίε

Πρεβζάνικα Χρονικά

χά ρι εσαι εἰς ὁ λου τῆσ αἰυ τε ριάσ τῆ γλυ κεία μας νο ἡ - και τω ρα

ὁ λοι - μέ να βῆ μαι ἔ να ετε φα νο χρυ εὐ - θέ να

ὠ - νιο ε

— ετῆνω. μεν αι ὠ - νιο ε κεί φο ρο τιμῆσ εὔ χε γι υὸ -

Fine

ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

Συνητ. Λέσκαλος,

Πρόβρυα

Στον αέθρονα χρόνο ηλιοτρόπιο,
 νοσηλεύει πολιτεία απλωμένη,
 γεμάτη φως, χιονάτο φως, λήμψη ανέμου,
 χτυποζώοι της Ιόνιας θύρας,
 Κυρία μου της Ανατολής
 και Πύρρασα της Λύβιας.

Τραγουδά ο μάστορας
 όσμη ορχηστρική,
 Τα λάδεντρα λανίζονται
 και οι ερωδιαιστές λεμονοθήοι ορχηστρών,
 απέρχονται παρτέρι τριαντάφυλλα,
 βαιούλας στις γέφυρες και ζωνταύια.

Στ' ανάγλυφο του Αμφικυκλικού
 με νύξαι αναθεθείς,
 Λοξομετρική σφίτωνα μέλι,
 η θάλασσα και η στεριά
 σου ψάλλουν διθυραμβικά,
 και εσύ σιωπώεις,
 γίνεσαι στην αναμνήσεσιν το γέφυρο!

Λιαντέλας ομαρμύλια ολίσθησε,
 οικολογικοποιημένα της Έσπερος βράχια,
 οπαρμύλια δάκρυ το εσπέριον φως,
 ύμνησες παρμύλια η ομαρμύλια λήθη,
 Πανέμορφα καρμύλια δημοκρατικά λήθη
 π' ομαρμύλια φάλα με το μελέμα,

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Δεκαοχτούρες ερωτιάρικες πετούν,
κάργιες εριστικές μαλώνουν,
γλαρόνια κρώζουν ασταμάτητα
και ξεφτέρια βιγλίζουν στον αέρα,
βαρκούλες φτάνουν ασθμαίνοντας,
κατάφορτες ασήμι και χρυσάφι.

Στο λαιμό σου ανεκτίμητο περιδέραιο
οι Τύμβοι, τα τείχη, τα λαβωμένα κάστρα.
Ανέπαφες οι πολεμίστρες τους.
καταφύγιο για ρασοφορεμένες κάργιες.
Παλιά σου αίγλη και δόξα και κορώνα,
θρύλοι που σβήσανε, στων νερών σου
το γαλάζιο ίζημα!

Γλυκόηχα σήμαντρα χτυπούν
και τρέμουν τα καμπαναριά, -
των ταπεινών σου Εκκλησιών,
που σου 'χουν απομείνει...

Ράθυμο το λιμάνι σου,
με νυσταγμένους γερανούς,
δίχως σημάδια ελπιδοφόρας αναγέννησης,
που έλεγαν πως θα 'ρθει!
Κάποιοι μετράν τα όνειρα,
κι άλλοι αριθμούν τα λάθη!

Στο διάυλο ακούγεται μπουρού.
Είν' το "ΛΟΥΤΣΙΝΤΑ" που έρχεται,
μπορεί κι ο "ΓΛΑΡΟΣ" που αποπλέει
ή ίσως το "ΑΓΓΕΛΙΚΑ",
που παίρνει όνειρα
και φέρνει προσδοκίες!

Σήμερα, μονάχη σε αφήσανε
κι η στρόφιγγα των αδυσώπητων καιρών,
σου πνίγει την ανάσα...

Κοιτάξεις το ρημαγμένο ταρσανά,
το βλέμμα σου χαϊδεύει τα κουφάρια
καϊκια σάπια και κουπιά παρατημένα!

Πιο πέρα η μοντέρνα σου Αγορά,
ολόφωτος πολυέλαιος η παραλία,
αστραφτερά εμπορικά
με σύγχρονες βιτρίνες!
Αργόσχολοι περιπατητές,
χορτάτοι ήλιο, γεμίζουν την Πλατεία.

Συνωστισιμός στ' αναφυκτήρια,
στις καφετέριες στα κέντρα:
Βαλές, καφές και νικοτίνη
και ούζο απόσταγμα χολής.
Κάποιοι ρουφούν φραπόγαλα
και άλλοι "Κόκα-κόλα".
Στο χέρι ένα "μάλμπορο" καπνίζουνε, "κινγκ σάιζ"
και λόγια ατελείωτα, να γίνεται κοιβέντα!

Κι εσύ πασχίζεις για να ζεις.
Με την ψυχή στο στόμα.
Φοβερίζουν οι Συμπληγάδες των στιγμών,
ιχνηλατούν, τη μοίρα σημαδεύουν!

ΠΡΕΒΕΖΑ. Μικρή πόλη Πατρίδα μου,
π' αντιστέκεσαι στις επαρχίας την εμιαρμένη!
Τρυφερή Γενέτειρα, εύοσμο κρίνο της αυγής,
θαλασσομάνα φτωχική, με απλωμένο χέρι,
απέναντι στο "ΑΚΤΙΟ" να το φτάσεις!

Είσαι χαρά! Μα και λυγμός,
μοναδική κι έξοχη μαυλίστρα,
φευδαίσθηση, μοιραία και
θάνατος για τον ποιητή!
μα για μας όλους Μάνα κι Αδερφή
και Σύντροφος ζωής αγαπημένη.

Ο στρατιώτης που ίπταται

Και προπαντός να θέλεις να ίπτασαι
έστω και στατικά
– όπως το πλατυκέριον –
έστω ισοληφώς
– όπως η πλάτη του ταράνδου στο χιόνι –
έστω κι αν η ομήγυρη
– η παμφάγος –
έχει τη γνώμη πως σέρνεσαι
για ένα ασπόνδυλο πιάτο
εσύ
ο στρατιώτης
ο χυμένος από σπινθηροβόλο γυαλί
κι ένα φτερό μονό
από πελασγικό γλαρόνι
που χαίρεται να ρέει το νερό
εκεί που θέλει.

Και προπαντός να θέλεις να ίπτασαι
έστω και τελευταίος
αθόρυβος θορυβημένος μελισσοουργός
που ίπταται
και θέλει τον κόσμο αλλιώς.

Ώρύττω, ὄρυττον...

Μικροί στρατιώτες
 με φόρμες φωτός
 γαλουχημένοι σε στοές ορυχείων
 – ὄρύττω, ὄρυττον... –
 βαρέων μετάλλων
 της Γενικής Ενικού
 σε -ίου
 – ουράνιον, ουρανίου... –
 μόνοι τους σαν ξιφολόγους,
 μόνοι
 σαν πέταλο αλόγου
 ξεκαρφομένο στην πράσινη χλόη
 που περιμένει χρόνια
 κάποιον ανιχνευτή πετάλων
 να το σηκώσει
 να το καρφώσει στην πόρτα του,
 μόνοι
 γιμάτοι αιδώ
 σαν τη θαλάσσια ανεμόνη
 που στήνει την ομπρέλα της
 στο φρέσκο φύκι
 – την άγγιξες την έχασες,
 την έχασες χάθηκες –
 μικροί στρατιώτες
 σε περιμένουν.

Να τους μιλήσεις
 με παραμύθια για μικρούς
 να τους μιλήσεις
 με παραμύθια για μεγάλους
 και να τους πεις για τον ήλιο
 και για τον πόλεμο τον καλό
 και για το σύστημα
 που τρώει τους άντρες.

Ώρύττω, ὄρυττον
 και φρύττω
 στο ορυχείο του τρόμου.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΠΩΝΗΣ
Συντ. Δημ. Υπάλληλος

Η παλιά κιθάρα

Έχω ξεχάσει από καιρό πια το σκοπό
τα τραγούδια της αγάπης για να πω
της κιθάρας οι χορδές έχουν παλιώσει
τώρα παίζουν σε παράφωνο ρυθμό.

Η κιθάρα πούχε παίξει τη δική μας τη χαρά
αντηχούσε ερωτιάρα όταν ήμασταν παιδιά
τότε ανοίγανε οι γρίλιες με χαμόγελα κρυφά
και ανθίζανε οι γλάστρες με τα άσπρα γιασεμιά.

Των ερώτων οι πανσέδες έχουν μείνει πια κλειστοί
και ο ήλιος της αγάπης δεν ζεσταίνει την ψυχή
η κιθάρα έχει μείνει σε μια άκρη πια βουβή
τι τραγούδια να συνθέσει πούχει μείνει μοναχή.

Πάμε να φύγουμε

Στου κόσμου την ανώφελη ουσιά
πάθη και μίσση παντού είν' απλωμένα
σαν λάσπη ομοούν γεμίζουν την ψυχή
κι όλα τριγύρω θολά και προδομένα.

Χορτάσαμε από πληγές και αίματα
στης ζωής μας τη χαμένη πορεία
ξερχάσαμε στο μέτωπο την εκκενότητα
(όπως) τα όνειρα που σβήνουν κάθε μέρα στην ανία.

Ελπίδες ασάλευτες ζωής επιστοφή
σε ποιες παλίδες έχουμε σιφθεί,
είναι φοιχτό να φεύγουμε έτσι από τη ζωή
δέχως μια πλοή, έναν αγώνα, μια κραυγή.

Έχουμε φθείρει τους τόπους ν' αγαπάμε
πάμε να φύγουμε' από δω φοβάμαι
στα μάτια έχουμε' όλοι ξοδευτεί
πάμε να φύγουμε' από δω, δεν ωφελεί.

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ ΟΝΕΙΡΟ

Vals Hesitation

Στίχοι: Ιωάν. Καπώνης
Μουσική: Ξ. Γιωτάπουλος

LENTU

Handwritten musical notation for the first system, featuring piano accompaniment in the left hand and a vocal line in the right hand. The piece is in 3/4 time and G major. The vocal line begins with a first ending bracket.

Handwritten musical notation for the second system. The piano accompaniment continues. The vocal line includes the lyrics "Γα-γά-για εν' η θα-γα-βρα μου" and "α-γα-πια-δια θα-γα-πη-ρα μου". A "Canto" marking is present above the vocal line.

Handwritten musical notation for the third system. The piano accompaniment continues. The vocal line includes the lyrics "από εί-ναι το κυμα — στην κρήνη μου-ταν σε εί-δα — Στείς". First and second ending brackets are shown above the vocal line.

Handwritten musical notation for the fourth system. The piano accompaniment continues. The vocal line includes the lyrics "βρά-χου πά-νω γέν-τη-κα το πρώτο το φι-λί σου — Ο".

ταν το πύ-κάλ-γα-για-ξε το θεί-ο το κορμί σου - ()-

θεί-ο το κορμί σου -

Σημειώσεις

Πρεβεζα, Μαΐας 2001

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟ ΟΝΕΙΡΟ

(1)

Γαλάζια είν' η θάλασσα
μακρύ είναι το κύμα
στην αμμουδιά σ' αγάπησα
μικρή μου όταν σε είδα

Στους βράχους πάνω γεύτηκα
το πρώτο το φιλί σου
όταν το κύμ' αγκάλιαζε } Δις
το θείο το κορμί σου

(2)

Κρυφά στην άμμο σούγραφα
αγάπης λόγια χίλια
καθώς ο μπάτης φύσαγε
και ξεψυχά το κύμα

Φοβάμαι όμως αγάπη μου
στην τόση ευτυχία
αν θα φυσήξει ο βοριάς } Δις
καθείς σαν οπτασία

Η καφετέρια με τις ψάθινες ομπρέλες

Διήγημα

του **ΒΑΓΓΕΛΗ ΑΥΔΙΚΟΥ**

Αναπλ. Καθηγητή Φιλολογίας
στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η σκάλα ήταν οφιοειδής. Το μάρμαρο κάτω είχε ξεθωριάσει από την πολυκαιρία. Ανέβαινε τα σκαλοπάτια διστακτικά. Σε καθένα κοντοστεκόταν. Η καρδιά του πήγαινε να σπάσει από την αγωνία. Ένιωθε το πρόσωπό του τσιτωμένο. Τα μνηίγγια του μυρμήγκιαζαν. Οι παλάμες του είχαν μουσκέψει από τον ιδρώτα. Ο ίδιος δεν ήξερε τι να κάνει.

Πριν από λίγο είχε τελειώσει το νεσκαφέ του στην καφετέρια. Ήταν η πρώτη φορά που άλλαξε τις συνήθειές του. Ήπιε την τελευταία σταγόνα παρατεταμένα, σε μια προσπάθεια ν' αναμετρηθεί με την προηγούμενη ζωή του.

Οι γονείς του ήταν φτωχοί αγρότες. Πέρασε τα παιδικά του χρόνια στο χωριό, σε υψόμετρο πεντακόσια μέτρα από τη θάλασσα. Τα αμπέλια τους βρίσκονταν στο πάνω μέρος του χωριού κι από κει είχε πιάτο στα πόδια του όλο τον κάμπο. Όταν ο καιρός ήταν καθαρός έβλεπε την Πρέβεζα. Ονειρευόταν να γίνει καθηγητής και να αγοράσει σπίτι μια μέρα στην πόλη. Κάθε μέρα κατέβαινε στο γυμνάσιο στο Καναλάκι και η θέλησή του να γίνει κάποιος δυνάμωνα. Το Καναλάκι είχε αδειάσει από κόσμο στις αρχές του 1960. Όλοι ήταν στη Γερμανία. Το ίδιο και ο πατέρας του, παλιός αντάρτης. Δεν πήρε την οικογένεια μαζί του. Ήθελε να μάθουν τα παιδιά του, αυτός και δυο μικρότερες αδελφές, γράμματα. Πήγε να μαζέψει μερικά μάρκα, να φτιάξει το σπιτάκι στο χωριό και να στείλει τα παιδιά στα Γιάννενα να γένουν δασκάλοι.

Δεν μπορούσε να κάνει κι αλλιώς ο πατέρας του, θυμάται ύστερα από τόσα χρόνια. Στα μέσα της δεκαετίας του 1950 γύρισε από τον Άη Στράτη. Στον εμφύλιο τάχθηκε με το Δημοκρατικό Στρατό. Πιο μπροστά πολέμησε στις γραμμές του ΕΛΑΣ. Έφτασε ως το Γράμμο. Εκεί είδε πολλούς συντρόφους του να σκοτώνονται. Ο ίδιος τραυματίστηκε βαριά στο στήθος. Συ-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

νήλθε στα Γιάννενα στο Νοσοκομείο. Τον είχαν για έξι μήνες σε απομόνωση. Όταν έγιανε τον έστειλαν στον Άη Στράτη. Υπέφερε πολύ. Μια φορά τον πετσόκοψαν. Τελικά, υπέγραψε. Ήταν και ο γιος του που τον είχε αφήσει στην κοιλιά της μάνας του.

Πήγε στη Γερμανία, για να ξεφύγει από τους χωριανούς. Οι πολλοί τον έβλεπαν με μισό μάτι. Ήταν ο δηλωσίας, ο προδότης. Για τους άλλους ήταν το κομμούνι, το ανθρώπινο τέρας. Κανένας καφενές δεν τον χωρούσε. Πήρε των ομματιών του και άφησε για δεύτερη φορά την οικογένεια.

Συναντήθηκε για πρώτη φορά με το παρελθόν του πατέρα του όταν έγινε φοιτητής της Φιλοσοφικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Ήταν τα χρόνια της δικτατορίας όταν πέρασε το κατώφλι του ιδρύματος στην οδό Δομπόλη. Την πρώτη μέρα τον συνόδευσε και ο πατέρας του. Ήταν περήφανος που ο γιος του ξεπέρασε τα όνειρά του. Από την Ακαδημία βρέθηκε στο Πανεπιστήμιο.

Με τον πατέρα του οι κουβέντες ήταν λίγες. Δεν ήθελε να τον μπλέξει στα παλιά. Συναντήθηκε με τις ίδιες ιδέες στις φοιτητικές συντροφίες. Ήταν παρών στις δίκες του Κακριδή και του Παπαθωμόπουλου. Μαζί με τους άλλους ήταν μια πρόβα για το αντιστασιακό φοιτητικό κίνημα. Στα σπίτια της Βελισσαρίου και της Ν. Ζέρβα ανέλυαν το Μαρκούζε και τα έργα του Λένιν. Τα γεγονότα του Πολυτεχνείου τον βρήκαν έξω από την πόρτα.

Ο στρατός και η μεταπολίτευση τον έφεραν πιο κοντά με την Αριστερά. Στρατολογήθηκε. Ο πατέρας του δε μιλούσε. Η ματιά του, όμως, έλεγε πολλά. Φοβόταν για το μέλλον του. Ανησυχούσε μη καθούν τα όνειρά του. Του το είπε με το δικό του τρόπο. Του μετέφερε τη συζήτηση που είχε ο χωροφύλακας στο διπλανό τραπέζι για το γιο ενός άλλου χωριανού, συμφοιτητή στα Γιάννενα.

– «Άκουσα πως ο γιος του Χαρίλαου κρατάει κόκκινες σημαίες. Δεν τον βλέπω καλά. Χαμένοι θα πάνε οι κόποι να βγάλει το πανεπιστήμιο».

Τελικά, όλα πήγαν καλά. Διορίστηκε στη Φλώρινα και μετά γύρισε στην Πρέβεζα. Στο μεταξύ παντρεύτηκε και με την Τασία, την Κρητικιά συμφοιτητριά του, με την οποία έκανε δυο παιδιά, ένα κι ένα.

Η ζωή του ήταν σχολείο, κόμμα, συνδικάτο. Ώρες ολόκληρες ξόδευαν στα γραφεία του κόμματος για να αναλύσουν την πολιτική κατάσταση και να προωθήσουν την πολιτική του στο συνδικάτο. Η μόνη έξοδος ήταν το Σάββατο. Έβγαιναν παρέα με τον Παύλο και τη Μαίρη, ένα άλλο συντροφικό ζευγάρι.

Η Τασία είχε τον απόλυτο έλεγχο των οικονομικών. Δε χάλαγε εύκολα φράγκο. Τα υπολόγιζε όλα. Φρόντιζε κάθε μήνα να μένουν αρκετά. Τα πήγαινε κατευθείαν στην τράπεζα.

– «Αντρούλη μου, όλα κι όλα, πρέπει να πάρουμε σπίτι. Το δάνειο δεν φτάνει. Όταν εγκριθεί η αίτησή μας από το ταμειευτήριο, πρέπει να είμαστε έτοιμοι. Βαρέθηκα να μένω συνέχεια στο νοίκι. Θέλω το δικό μου σπίτι. Κάτι πρέπει να κάνουμε κι εμείς. Να, δες τον Παύλο και τη Μαίρη. Έχουν δικό τους λουξ τριάρι. Δε λέω, τους βοήθησαν και οι γονείς του Παύλου. Εμείς δεν είμαστε τόσο τυχεροί. Οι δικοί μας δεν έχουν βρακί να φορέσουν οι ίδιοι, σε μας θα δώσουν;».

Η Τασία ήταν κι αυτή διορισμένη στο γυμνάσιο. Είχε το μεσογειακό ταμπεραμέντο του Κρητικού. Άναβε και κόρωνε στη στιγμή. Τα μάτια της στο θυμό πετούσαν σπίθες κι αλίμονο σ' όποιον τύχαινε κοντά της. Θα τ' άκουγε από την καλή. Ήταν, όμως, και καλόκαρδη. Άνοιγε εύκολα την πόρτα της και στη γειτονιά την αγαπούσαν όλοι. Νοίκιαζαν στον τέταρτο όροφο μιας πολυκατοικίας στην άκρη της πόλης. Ήταν οι μόνοι καθηγητές εκεί. Οι άλλοι ήταν εργάτες και πρώην μετανάστες στη Γερμανία. Η Τασία είχε καλές σχέσεις με όλους. Θύμωνε καμιά φορά με την ακαταστασία στην πυλωτή και τις φλούδες από φρούτα που πετάγονταν στη σκάλα. Δεν τα χάλαγε, όμως, με τους άλλους. Τους καταλάβαινε. Στη Γενική Συνέλευση της πολυκατοικίας κατέβαινε η ίδια.

Το μόνιμο άγχος που είχε, ήταν τα πάχια της. Η γέννα της άφησε κάποια κιλά. Ήταν, βέβαια, πάντα τροφαντή αλλά μετά τα παιδιά δίπλωνε το κρέας στην κοιλιά και τα μπούτια της γιόμιζαν τα καθίσματα. Και τι δεν έκανε για να τα ρίξει. Πήγε σε γυμναστήριο. Έχυνε με το τσουβάλι τον ιδρώτα. Δε γινόταν τίποτε, όμως. Δε μπορούσε να κρατήσει το φαγητό. Καλοτύχιζε τη Μαίρη που είχε αυτοσυγκράτηση. Στις εξόδους δε δοκίμαζε ποτέ γλυκό. Σχεδόν πάντα τσιμπολογούσε και δεν της φαινόταν η ηλικία. Ήταν αδύνατη, καλλίγραμμη.

Η ίδια έδινε τη δική της εξήγηση για το πάχος της. Έτρωγε από άγχος. Η σκέψη να αποκτήσουν δικό τους σπίτι την άγχωνε και έβρισκε διέξοδο στο φαγητό. Ιδίως τα γλυκά που έτρωγε το βράδυ, μετά την κοπιαστική λάντζα και την προετοιμασία των παιδιών για το σχολείο, ήταν το ηρεμιστικό της.

Ήξερε τις κινήσεις της Τασίας απέξω κι ανακατωτά. Συνήθως, πήγαινε πιο μπροστά στο σπίτι. Υπηρετούσαν στο ίδιο σχολείο και είχε ψήσει το Στέλιο, το μαθηματικό που είχε το πρόγραμμα, να μη βάλει την Τασία στις τελευταίες ώρες. Τα παιδιά γύριζαν στη μία από το δημοτικό της γειτονιάς κι έπρεπε να τους ζεστάνει το φαγητό.

Ο ίδιος σκόλαγε στο εξάωρο. Πέρναγε από το ψιλικατζίδικο και έπαιρνε το *Ριζοσπάστη*. Όση ώρα περίμενε να πάρει τα ρέστα, έριχνε κλεφτές ματιές στις αθλητικές. Συζήταγε με το Μίλτο, τον ιδιοκτήτη, για σάνταρ στο

Πρεβεζάνικα Χρονικά

προπό της Κυριακής και πήγαινε στο σπίτι. Σπανίως βοηθούσε στο στρώσιμο του τραπεζιού. Η Τασία περίμενε να φάνε μαζί. Ανοίγοντας την πόρτα, τα παιδιά όρμαγαν πάνω του. Ήθελαν να του αφηγηθούν ιστορίες από το σχολείο. Τα έπαιρνε στον καναπέ του σαλονιού. Τα κάθιζε στα γόνατά του και τα άκουγε. Με το ένα μάτι παρακολουθούσε τα παιδιά, ενώ με το άλλο διάβαζε την πρώτη σελίδα. Η Τασία θύμωνε.

– «Καλά, δεν έχεις το θεό σου. Τα παιδιά έχουν να σε δουν μια μέρα. Άσε το Ριζοσπάστη. Σ' έφαγε το κόμμα. Κοίτα την τύφλα σου».

Η Τασία είχε κι αυτή τις ίδιες πολιτικές απόψεις. Δεν, ήταν, όμως παθιασμένη. Μάλλον, έμοιαζε πιο πρακτική στα καθημερινά. Άλλωστε, φορτωνόταν και το διάβασμα των παιδιών. Ο ίδιος τα κουβαλούσε στα φροντιστήρια. Από εκεί και πέρα εξαφανιζόταν.

Μετά το κόμμα και το συνδικάτο περνούσε από το στέκι, την καφετέρια των καθηγητών στην πλατεία Ελευθερίας. Εκεί, θα εύρισκε τους συντρόφους και τους συναδέλφους. Στη στενή παρέα ήταν ο Παύλος και ο Λευτέρης, ο γυμναστής κουμπάρος του. Ο Λευτέρης κουβαλούσε μόνιμα στην κωλότσεπη δελτία του προπό. Αντάμωναν κάνα δίωρο από τις έξι ως τις οχτώ και συζητούσαν με λαχτάρα τους αγώνες. Κάθε μέρα το ίδιο βιολί. Η βδομάδα κυλούσε με το ίδιο όραμα, να πιάσουν το δεκατριάρι, να πιάσουν την καλή, να γλιτώσουν από τη σκλαβιά του ιδιαίτερου. Έτσι, το τριάρι το είχε στη χούφτα του, χώρια που θα άλλαζε ένα πολύ παλιό ανατολικογερμανικό αμάξι. Το δεκατριάρι του 'γινε έμμονη ιδέα από τότε που ο Γιώργος ο φυσικός το σβούριξε και τώρα ήταν μες στις ζάχαρες και την καλοπέραση. Είκοσι εκατομμύρια ήτανε, όχι φραγκοδίφραγκα. Την είδηση την ανακοίνωσε ο Λευτέρης.

– «Μάγκες, ο Γιώργος την έκανε την κουτσελιά. Του στάθηκε το άτιμο. Ολόκληρο, σπαρταριστό δεκατριάρι. Και πού να δεις τύχη. Δυο αγώνες ήτανε κι ως τα μισά του δεύτερου ημιχρόνιου. Στο τέλος οι φιλοξενούμενοι κάρφωσαν το διπλό και ο Γιώργος θα κολυμπάει στον παρά. Να, ο δρόμος. Σας το λέω, συνέχεια. Χρειαζόμαστε περισσότερη προπόνηση. Εμάς όλο μας ξεφεύγει το άτιμο. Όλα καλά ως το πρώτο ημιχρόνιο. Στο τέλος καταλήγουμε με 5-6 επιτυχίες. Αλλά, πού θα πάει το ρημάδι. Δε θα κάτσει, θα κάτσει. Και τότε τέρμα οι μουρμούρες για το τριάρι. Φίλε μου, καλό το κόμμα, αλλά ο δρόμος είναι το προπό. Θα είναι ο σωτήρας μας. Στο υ-πο-γρά-φω».

Ο Λευτέρης ήταν ενθουσιώδης και μιλούσε συνεχώς για τραυματίες και κίτρινες κάρτες, για συμμαχίες σωματείων και σκοπιμότητες. Και για να πείσει τους φίλους του έβγαζε την εφημερίδα "1-2-X" από τη τζάκετ του.

– «Κύριοι, εδώ είναι η γνώση. Τι το νομίζεις το προπό; θέλει μυαλό, αγόρια μου, και γνώση. Είστε γελασμένοι ότι θα κάτσω να διαβάσω για το σχολείο. Διαβάσω την εφημερίδα και χτίζω το μέλλον μου. Το δεκατριάρι το 'χω στη χούφτα μου. Παρακάλα εσύ, κουμπάρε, τον ένα και τον άλλο κερατά για να κάνεις ιδιαίτερο. Άσε που κινδυνεύεις να αποκτήσεις παράσημα από το φτύσιμο».

Τα δελτία τα κατέθεταν τελετουργικά πάντα την Παρασκευή το βράδυ. Το κράτησαν από την εποχή που πέτυχαν ένα δωδεκάρι και μοιράστηκαν τριακόσια χιλιάρικα. Ήταν το γούρι τους και το πρώτο -πίστευαν-, προειδοποιητικό χτύπημα της τύχης.

Μετά, το Σάββατο το αφιέρωναν σ' άλλα πράγματα. Η καφετέρια θύμιζε μια άτυπη Γενική Συνέλευση. Όλοι κατέβαιναν για καφέ. Ήταν η απόλαυση. Ωστόσο, η αφορμή ήταν τα ψώνια του Σαββατοκύριακου, ψάρι για το Σάββατο και κρέας για την Κυριακή.

Αναστέναζε η καφετέρια της πλατείας από τις συζητήσεις. Το κέρασμα ήταν αλυσιδωτό. Ο τελευταίος πλήρωνε τον καφέ του επόμενου. Και ήταν όλοι άντρες, σπάνια έπαιρνε κανένας τη γυναίκα του.

Το πρωί του Σαββάτου ήταν αφιερωμένο στην ιδεολογική πάλη. Σκορπίζονταν οι σύντροφοι στις παρέες και υποστήριζαν τις θέσεις του κόμματος. Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, ο αντιιμπεριαλιστικός αγώνας, οι βάσεις και τα AWACS του Ακτίου, οι πορείες ειρήνης και οι απεργίες, η ακρίβεια και η αντιλαϊκή πολιτική, ο σοσιαλισμός και ο ρεφορμισμός αποτελούσαν αγαπημένα θέματα στην καθηγητική παρέα της καφετέριας στην πλατεία.

Συχνά, θύμωνε. Δεν μπορούσε να καταλάβει πώς οι συνάδελφοί του δεν μπορούσαν να καταλάβουν την ανωτερότητα και την αναγκαιότητα του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού της κοινωνίας. Έναν τέτοιο στόχο μόνο ένα δυνατό κόμμα μπορούσε να τον κερδίσει.

Η καφετέρια είχε γίνει αρένα ιδεολογικών μαχών ανάμεσα στο σοσιαλισμό και το ρεφορμισμό. Ο ίδιος ένιωθε ιεραπόστολος. Μόνιαζε με τους άλλους στο θέμα του μισθού τους και στην ανάγκη να γίνει η εκπαίδευση καλύτερη. Αναλύσεις, προβλέψεις, πάθος, χειρονομίες, όραμα, ενότητα ήταν οι βασικές αρχές που έμπαιναν στην κουβέντα. Στο τέλος και κει τσακωμός. Συμφωνούσαν στο τι θέλουν, διαφωνούσαν στο γιατί δε γίνεται.

Ο Αλέκος το γκαρσόνι αναγκάζοταν να χτυπάει το δίσκο, μερικές φορές, για να τους συνεφέρει. Δεν το παρατράβαγε.

– «Φάουλ, κύριοι. Σκληρό φάουλ, Παύλο. Κίτρινη κάρτα. Θα αποβληθείς στο επόμενο σκόπιμο φάουλ».

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Τον Αλέκο δεν τον παρεξηγούσαν. Ήταν ένας απ' αυτούς. Ήταν ανεκτικός. Ο ίδιος έτριβε τα χέρια του. Το Σάββατο έκανε ρεκόρ καφέδων.

Τα λεφτά για το τριάρι, όμως, δύσκολα μαζεύονταν. Η Τασία γκρίνιαζε. Μια μέρα τον είπε άχρηστο και μπουμπούνα, ανεπρόκοπο και αφελή.

– «Τι νομίζεις, αντρούλη μου, το κόμμα θα σε ταΐσει; Όλοι κοιτάζουν την οικογένειά τους. Εσύ, εκεί! Ούτε μισθό να σου 'διναν. Το τριάρι ούτε με κυάλι δεν το βλέπω. Πονάει η ψυχή μου. Τα παιδιά είναι, ακόμη, μικρά. Τι θα γίνει σα μεγαλώσουν και πάνε στο Λύκειο; Τα φροντιστήρια δεν θα μας αφήσουν να βάλουμε ούτε δραχμούλα στην άκρη. Κοίταξε να βρεις κανένα ιδιαίτερο. Όλοι κάνουν. Μην κοιτάς που το παίζουν αδιάφοροι. Βρίσκεις πολλούς τις καθημερινές στην καφετέρια; Πού νομίζεις ότι βρίσκονται όλοι αυτοί; Χωμένοι μες στα ξένα σπίτια, κάνουν ιδιαίτερα και βγάζουν λεφτά. Πώς νομίζεις ότι τα 'κανε ο Μίλτος και η Ντίνα τα λεφτά; Συμφοιτητές ήμασταν. Κάναμε παρέα στα Γιάννενα. Κι αυτοί σαν και μας. Και τους είδες σε πέντε χρόνια, έκαναν εξοχικό, διακόσια τετραγωνικά, και αγόρασαν χιλιοχτακοσάρα ΜπεΕμβέ.

Κι εμείς, να 'ναι καλά το κόμμα. Μωρέ, καλά λέει ο Σαββόπουλος πως το κόμμα σε τραβάει από το μανίκι. Δε λέω, ρίξε την ψήφο σου. Μα κοίταξε και το συμφέρον σου. Να, το απόγευμα ήρθε η διπλανή, η Φιφή η κομμώτρια. Παλαβά λεφτά! Ξέρεις, είναι καλή κοπέλα, μα έχει το ψώνιο της. Παινεύεται για τα λεφτά της. Κι όποτε πίνουμε καφέ όλο και ρίχνει πόντους για όσους σπούδασαν.

“Αγάπη μου, τι κατάφεραν εκείνοι που σπούδασαν; Εγώ, το λέω καθαρά, ήμουν α σκράπας στο σχολείο. Το νου μου τον είχα στα μοντελάκια και το γκομενιλίκι. Έγινα κομμώτρια, να 'ναι καλά ο συγχωρεμένος ο πατέρας μου που μ' έσπρωξε να πάω σε μια ιδιωτική σχολή στην Αθήνα. Γύρισα πίσω, άνοιξα το μαγαζί, παντρεύτηκα τον Αλέξανδρο, το γυμνασιακό μου φλερτ και έκανα το Βασίλη μου. Είμαι καλά. Αγόρασα διαμέρισμα, φτιάχνω εξοχικό, έχω και το κατιτίς μου στην Τράπεζα. Βλέπω και την προκοπή της φιλενάδας μου της Ρίκης. Έγινε φιλόλογος. Με τα zόρια διορίστηκε και χτυπιέται από χωριό σε χωριό. Για δυο-τρία χρόνια έζησε χώρια από τον άντρα της. Ακόμη δεν έχουν βάλει το κεφάλι σε δικό τους σπίτι. Α, το ξέχασα, αγάπη μου. Ξέρεις, ο Βασίλης μου αρχίζει το Λύκειο. θέλω να γίνει γιατρός. Είναι λίγο αδύνατος στην έκθεση. Δε λες σ' εκείνον τον άντρα σου να τον βοηθήσει μια δυο ώρες την εβδομάδα. Έχω μάθει πως είναι πολύ καλός στη δουλειά του, μα είναι ακατάδεχτος. Εκεί αυτός, στο σφυροδρέπανο. Θα 'χετε και σεις μια τσόντα στο μισθό, για να βάλετε μπροστά κείνο το ρημάδι το τριάρι που τόσο πολύ θέλεις, γλυκειά μου, και καλά κάνεις”

Λοιπόν, αντρούλη, σκέψου το καλά. Είναι μοναδική ευκαιρία. Εντάξει, δε λέω να εκτεθείς. Δε σου ζητώ να γυρνάς από πολυκατοικία σε πολυκατοικία με την τσάντα στο χέρι. Να, θα βγαίνεις από την πόρτα μας και τσουπ, θα τρυπώνεις στη διπλανή πόρτα. Ούτε δυο μέτρα δε μας χωρίζουν. Κανένας δε θα σε δει. Έπειτα της το ξεκαθάρισα της Φιφής. Δε θα το πει σε κανέναν. Άμα βγει η βρώμα, θα κόψεις το ιδιαίτερο. Δέχτηκε με χαρά. Μάλιστα, η ίδια μου πρότεινε να μην επιτρέψει την επίσκεψη κανενός στο σπίτι στη διάρκεια του μαθήματος. Τι λες, άντρα μου;».

Βουβαμάρα, του 'πεσε κεραμίδα στο κεφάλι.

– «Είσαι σίγουρη, Τασία, για το μάθημα; Το θέλεις πολύ;»

– «Ναι, το θέλω πολύ. Μετά δεν είναι τι θέλω εγώ. Βλέπεις κανέναν άλλο τρόπο να μαζέψουμε λεφτά για το τριάρι; Εγώ, όχι. Αυτή είναι η δουλειά μας και έχει πέραση τώρα. Δε θα κάνεις ιδιαίτερα για όλη σου τη ζωή. Θα 'χεις την ώρα σου και για τα άλλα, το κόμμα και το συνδικάτο. Δε θα σου λείψει τίποτε».

– «Άσε, να το σκεφτώ πρώτα».

– «Καλά, τα ξαναλέμε αύριο γι' αυτό το ζήτημα».

Η πρόταση τον αναστάτωσε. Αυτός, ο πολέμιος του ιδιαίτερου να τρυπώνει στα διαμερίσματα δίκην βιαστή της κρατικής εκπαίδευσης και της κομματικής ιδεολογίας;

«Όχι, δε γίνεται. Είναι ανεπίτρεπτο. Πώς θα κοιτάζω τους μαθητές μου στα μάτια; Έμαθα να είμαι τίμιος στη ζωή μου, να μην κάνω συναλλαγές. Και πώς θα παίρνω τα λεφτά, θα με καίνε οι παλάμες μου. Αλλά, να με πάρει ο διάβολος και να με σηκώσει. Έχει δίκιο η Τασία με το σπίτι».

Δεν μπορούσαν να βάλουν και πολλά στην άκρη. Ήταν και οι γονείς τους, ζούσαν με μια ψευτοαγροτική σύνταξη.

«Έτσι, δε μαζεύονται τα λεφτά και το 'χουμε ανάγκη το τριάρι. Ως τώρα αλλάξαμε δυο φορές σπίτι. Οι ιδιοκτήτες είναι απαιτητικοί. Και πώς να αμπαλάρεις τα πράγματα και να τα ξαναστήσεις; Νισάφι πια!»

Πώς έμπλεξα έτσι; Και η ιδεολογία; Έλα καημένο μου, σε καπιταλισμό ζούμε και όχι σε κοινωνία αγγέλων! Κι έπειτα κανένας δε θα με δει. Με το κόμμα και το συνδικάτο θα 'μαι εντάξει».

Εκείνη η νύχτα ήταν βασανιστική. Τον πήρε ο ύπνος το ξημέρωμα. Σχεδόν πήρε την απόφασή του. Έγινε αμετάκλητη το μεσημέρι που διάβασε στο πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη για 15% αύξηση στην αγορά κατοικίας. «Τους κερατάδες», μονολόγησε. «Τώρα, θα δεις». Φώναξε την Τασία που βρισκόταν στην κουζίνα.

– «Γυναίκα, ε γυναίκασα, έλα δω!»

Πρεβεζάνικα Χρονικά

– «Τι ουρλιάζεις, καλέ, τι σ' έπιασε;»

– «Ο κύβος ερρίφθη. Θα το κάνω το ιδιαίτερο. Ειδοποίησε τη Φιφή».

Η Τασία έμεινε άγαλμα, δεν πίστευε στ' αφτιά της. Δευτερόλεπτα μετά, τον φίλησε. Η πρώτη φορά ήταν δύσκολη, μα το ξεπέρασε εύκολα. Ήταν στη διπλανή πόρτα. Δεν το 'μαθε κανείς. Εξάλλου ήταν εντάξει και με το κόμμα και το συνδικάτο. Άλλωστε απασχολούνταν μόνο ένα δίωρο κάθε Δευτέρα απόγευμα.

Γλυκάθηκε λίγο μετά και δεν αρνήθηκε την πρόταση της Φιφής να κάνει μάθημα, έκθεση πάλι, στην κόρη μιας φίλης της. Ήταν σε άλλη πολυκατοικία αλλά με απόλυτη εχεμύθεια.

Πολύ γρήγορα κυκλοφόρησε το όνομά του στην πιάτσα. Τον έμαθαν ως καλό εκθεσά. Αναμενόμενο ήταν να δεχτεί πολλές προτάσεις. Κράτησε τελικά πέντε δίωρα τη βδομάδα με καλή τιμή.

Ήδη, ο λογαριασμός στην Τράπεζα μεγάλωνε με γεωμετρική πρόοδο και το πρόσωπο της Τασίας έλαμπε. Όλο γλύκες και φροντίδα ήτανε. Κρατούσε δικό της ημερολόγιο με τα μαθήματα που έκανε και κάθε βράδυ τσέκαρε αν έγιναν. Στο τέλος του μαθήματος ένιωθε την απόλυτη ηδονή όταν μέτραγε τα χρήματα που της παρέδινε. Το επόμενο πρωί κατευθείαν στην Τράπεζα.

Έτσι, το όνειρο του σπιτιού πήρε σάρκα και οστά. Πήραν το δάνειο από το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και τα υπόλοιπα χρήματα ήταν οι οικονομίες του μισθού και τα ιδιαίτερα.

Έλα όμως που άλλαξε γνώμη η Τασία και δεν ήθελε τριάρι. Έβαλε στο μάτι το χτίσιμο ενός εξοχικού.

– «Το σκέφτηκα, άντρα μου. Υποφέρουμε στο διαμέρισμα. Η από πάνω τινάζει όποτε θέλει. Ησυχία δεν υπάρχει και το μπαλκόνι μικρό. Λέω να αγοράσουμε οικόπεδο και να φτιάξουμε ένα σπιτάκι στην εξοχή. Μούρλια θα είναι. Θα βάλουμε και μερικά δεντράκια. Τι λες;»

Συμφώνησε. Του άρεσε η ιδέα. Άλλωστε, πολλοί συνάδελφοι είχαν κάνει στροφή στην εξοχή, γιατί όχι κι αυτοί; Έπειτα, είχαν και την αβάντα από τα ιδιαίτερα. Στο κάτω κάτω, μπορούσε να ικανοποιήσει και ένα παιδικό του όνειρο, να αποκτήσει ένα δικό του κτήμα με δέντρα που θα τα περιποιείται.

Όλα αυτά όμως έφερναν καινούργια ιδιαίτερα. Ο ελεύθερος χρόνος λιγότευε. Στο κόμμα δυσκολευόταν να πηγαίνει. Ζητούσε να γίνεται η ΚΟΒΑ πολύ νωρίς ή πολύ αργά. Σταδιακά, αποξενώθηκε και από τον Παύλο και το Λευτέρη. Πήγαινε μόνο την Παρασκευή να φτιάξουν το προπό. Δεν το πολυσυζήταγε. Είχε σταματήσει να περιμένει το δεκατριάρη σα μάννα εξ ουρανού. Είχε τώρα τον τρόπο του. Παρατήρησε, όμως, πως κι ο κουμπάρος του δεν είχε τη θέρμη την παλιά. Έκοψε την προποτζίδικη εφημερίδα.

Σταθερός έμεινε στη συνήθεια του Σαββάτου. Δεν έβασε ποτέ μαθήματα το πρωινό αυτό. Ήταν μια συνήθεια που τον έτρεφε. Ανελλιπώς έπινε τον καφέ του στην πλατεία. Ο καιρός περνούσε, μα αυτός εκεί, αμετακίνητος. Είν' αλήθεια πως πέρασε ο καιρός των μεγάλων εντάσεων. Τώρα πια δεν τσακώνονταν για ιδεολογίες. Η μαμά Σοβιετία έπεσε σα χάρτινος πύργος και κανένας δεν είχε το κουράγιο να παλέψει, να υπερασπιστεί. Έπειτα, ήταν και τα μαθήματα. Μερικά μαθήματα τα 'παιρνε από τον Αριστεΐδη και το Χάρη, συναδέλφους που δεν ήταν στο κόμμα. Τον παραδέχονταν όμως. Γι' αυτό απέφευγε να τους κοντράρει.

Στην καφετέρια της πλατείας δεν τσακώνονταν ούτε για τα μισθολογικά ούτε 'για τα εκπαιδευτικά. Όλοι σα να 'χαν ξεφουσκώσει. Ούτε ο ίδιος το 'θελε. Κατέβαινε στην πλατεία για να ξελαμπικάρει το μυαλό του από τα μαθήματα. Προτιμούσε τη συζήτηση χωρίς κανένα στόχο, την κουτσομπολί-στικη. Η τηλεόραση, τα πολλά κανάλια έδιναν ευκαιρία για πολλά.

Δυστυχώς όμως δεν είχε με ποιον να κάνει κουβέντα. Οι συνάδελφοι α-ραΐωναν. Ο Λευτέρης είχε εξαφανιστεί. Τον αντάμωσε ένα Σάββατο, αφού πρώτα τον πήρε τηλέφωνο και κλείσανε ραντεβού.

Στις δέκα ήταν στην καφετέρια. Ο Αλέκος του έφερε τον καφέ του, νε-σκαφέ μέτριο χωρίς γάλα. Ο Λευτέρης άργησε λίγο. Ήρθε τρέχοντας. Έδω-σε την παραγγελία του και πετάχτηκε στο περίπτερο για την εφημερίδα του. Παραδόξως, δεν αγόρασε αθλητική. Κάθισε κάτω και φυλλομέτρηση την εφημερίδα. Δεν του έδωσε μούτρο.

– «Έλα, κουμπάρε, ο θρύλος θα σχίσει την Κυριακή. Παίζουμε κομπλέ. Μην ανησυχείς».

– «Δεν πάει να κουμπουριαστεί ο θρύλος», ήταν η απάντησή του.

Τα 'χασε. Δεν το περίμενε. Η έκπληξή του μεγάλωσε όταν είδε πως δεν άρχισε να διαβάζει την εφημερίδα από την τελευταία σελίδα και προς τα μέσα. Πήγε κατευθείαν στις σωμόν σελίδες. Έψαχνε τα νούμερα.

– «Τι έγινε Λευτέρη, έχεις επενδύσεις; Είσαι οικονομολόγος;».

Δεν απάντησε. Αυτό κράτησε για ένα δυο τρία λεπτά.

– «Την πουτάνα του, με σακάτεψε. Κι άλλο οχτάρι κάτω. Τι το 'θελα εγώ να πάρω τις καταθέσεις μου;».

Τι ήταν αυτό!

– «Τί συμβαίνει, Λευτέρη, σου 'στριψε; Τι οχτάρια είναι αυτά; Μεθυ-σμένος είσαι;».

– «Καλά, κουμπάρε, εσύ κοιμήθηκες νωρίς. Είδηση δεν έχεις πάρει. Χρηματιστήριο κουμπάρε, ο ναός της σήμερα. Η Σοφοκλέους, κουμπάρε, είναι το μεγάλο εικονοστάσι. Να, ο καινούργιος δρόμος. Ποιο προπό και τι

Πρεβεζάνικα Χρονικά

καταθέσεις στην Τράπεζα! Πάπαλα! Μηδέν απόδοση. Ενώ το χρηματιστήριο είναι ο καινούργιος πυρετός».

– «Καλά, και δε φοβάσαι τα λεφτά σου; Στην Τράπεζα τουλάχιστον είναι σίγουρα».

– «Ζούμε στην εποχή της ελεύθερης οικονομίας, κουμπάρε, του λαϊκού καπιταλισμού. Όποιος ρισκάρει, κερδίζει».

Άλλο και τούτο. Τότε, άρχισε να φυλλιάζεται για τους συναδέλφους που δεν έρχονταν στην πλατεία. Κάτι άλλο υπήρχε στη μέση. Η κουβέντα του Λευτέρη τον έβαλε σε σκέψη. Πλήρωσε τον καφέ του και σηκώθηκε όρθιος. Πήρε μαζί του και την εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*. Του έλειπε η θορυβώδης παρέα των συναδέλφων και αποφάσισε να ξεμουδιάσει περπατώντας στην παραλία. Είχε έναν πολύ γλυκό ήλιο και το περπάτημα χάρμα.

Έστριψε αριστερά και δεν πρόλαβε να κάνει πενήντα μέτρα, όταν είδε πέντε-έξι συναδέλφους να κάθονται στην καφετέρια με τις ψαθωτές ομπρέλες. Πήγε κοντά τους. Ήταν ο Παύλος που τον είχε χάσει, ο Κώστας ο χημικός, ο Χρήστος ο φιλόλογος και ο Βασίλης ο κοινωνιολόγος. Δεν τον πήραν είδηση. Όλοι κρατούσαν στα χέρια τους σωμόν σελίδες.

– «Γεια σας, μάγκες».

– «Καλώς το φίλο μου», απάντησε ο Παύλος, «κάτσε»...

– «Τι έγινε, Παύλο, εξαφανίστηκες. Έχω πολλά Σάββατα να σε δω στην πλατεία. Ασχολείσαι με τα παιδιά;».

– «Όχι, αδερφέ. Τι να κάνω πια στην πλατεία. Εδώ είναι το ζουμί».

– «Για ποιο ζουμί μιλάς;».

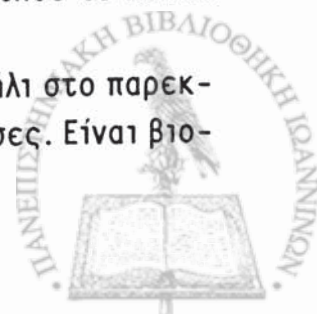
– «Καλά, μην κάνεις τον κουτό. Ο κόσμος άλλαξε. Τι να κάνω στην πλατεία. Οι συζητήσεις εκεί είναι ανούσιες. Εδώ είναι το ψαχνό. Εδώ συχνάζουν οι προφεσόροι. Για παράδειγμα ο Νώντας, που έκανε στη Γερμανία, είναι πρώτος στη δουλειά. Έχει χαρτιά και στη Γερμανία και στο ναό το δικό μας. Αυτός με πήγε στο παρεκκλήσι της αγοράς και με βοήθησε να διαλέξω χαρτιά».

Έμεινε με το στόμα ανοιχτό. Μάλλον για το χρηματιστήριο γίνεται πάλι λόγος. Τον βοήθησε η μικρή διάλεξη του Λευτέρη. Ο Παύλος μιλούσε αργά και ψιθυριστά να μην τον ακούσουν οι άλλοι.

– «Τους βλέπεις; Όλοι έχουν χαρτιά. Ο Κώστας μόνο προσηλυτίζεται. Δεν έχει αποφασίσει πού να τζογάρει».

Εκείνη την ώρα, σήκωσε το κεφάλι του ο Κώστας και ρώτησε το Νώντα που ερχόταν στο τραπέζι.

– «Έλα, προφέσορα, ονομάτισέ το, για να ανάψω το καντήλι στο παρεκκλήσι. Βρήκα κάτι φτηνά χαρτιά. Το ένα κοστίζει μόνο τρακόσες. Είναι βιο-

μηχανίας που παράγει βαφές για γυναικεία μαλλιά».

Ο Νώντας είχε πάρει στα σοβαρά το ρόλο του. Έβγαλε την πίπα, τη σακούλα με τον καπνό και έκανε την πίπα του αργά, ενώ μιλούσε υπογραμμίζοντας τις συλλαβές.

– «Άκου Κώστα, έχω την εντύπωση ότι σωστά επιλέγεις. Δεν έχεις εμπειρία, αλλά ωρίμασες γρήγορα. Έτσι χτυπάμε. Ψάχνουμε φτηνά χαρτιά, παίρνουμε 2-3 οχτάρια και φεύγουμε. Θα γίνεις ένας καλός ραντιέρης».

Κατάλαβε πλέον γιατί έχασε τους συναδέλφους από την πλατεία. Άλλαξαν στέκι. Η πλατεία ανήκε στους ιδεολογικούς αγώνες. Η νέα καφετέρια με τις ψάθινες ομπρέλες ήταν μια άλλη αρχή.

Σηκώθηκε και πήγε στο σπίτι μπερδεμένος. Το συζήτησε με την Τασία. Και η ίδια ήταν προβληματισμένη. Έβλεπε τα λεφτά στην τράπεζα να μην αποδίδουν. Παλιά δίπλωναν. Δε θα ήταν άσχημη ιδέα να δοκιμάσουν.

Δίσταζε. Ήταν μεγάλο το πήδημα. Ένιωθε πως παίρνοντας χαρτιά θα γύριζε ολότελα το φύλλο της παλιάς ζωής του. Για μερικούς μήνες μπαλατζάρισε. Τα Σάββατα σύχναζε κι αυτός στην καινούργια καφετέρια. Ήταν ο μόνος τρόπος να βρει παρέα. Εκεί, περισσότερο οσμίζόταν κι έβλεπε και λιγότερο άκουγε. Ξαφνικά, σηκωνόταν κάποιος κι έφευγε. Μετά από μισή ώρα ξαναγύριζε. Έμαθε πως πήγαινε στο παρεκκλήσι να συνεννοηθεί. Το Σάββατο το μεσημέρι επέστρεψε στο σπίτι με την απόφαση να αγοράσει χαρτιά τη Δευτέρα. Όταν ερχόταν η ώρα, έκανε πίσω.

Τελικά, είδε πως δεν υπήρχε άλλος δρόμος. Όλοι έπαιζαν. Είχαν περιορίσει τις αθλητικές συζητήσεις. Το χρηματιστήριο σ' αυτούς τους δυο μήνες βγήκε από την παρανομία της συζήτησης με τα νεύματα και τις κρυφές συζητήσεις. Έγινε πλέον το επίσημο θέμα.

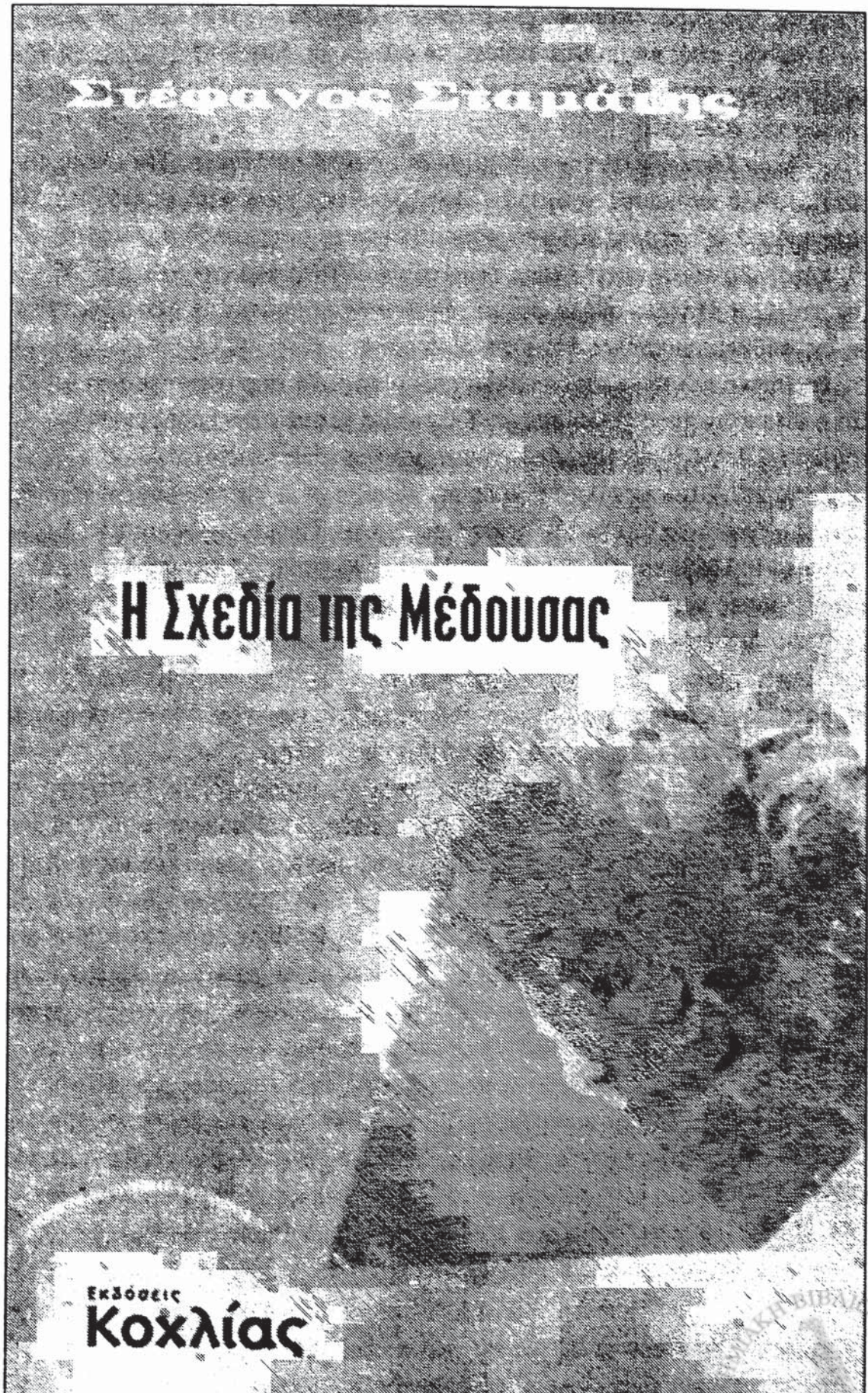
Μεσοβδόμαδα είχε μόνο δυο ώρες στο σχολείο. Πήρε μαζί του το βιβλιάριο της τράπεζας κι έκανε την ανάληψη. Χρειαζόταν πριν έναν καφέ και γι' αυτό κάθισε στην καφετέρια με τις ψάθινες ομπρέλες. Τον ήπιε με τρεις τέσσερις ρουφηξιές και σηκώθηκε όρθιος. Φοβόταν μην το μετανιώσει.

Ξεπέρασε το δισταγμό του κι ανέβηκε τη σκάλα. Μπροστά του στον πρώτο όροφο βρισκόταν το παρεκκλήσι. Χτύπησε ελαφρά την πόρτα μα δεν του άνοιξε κανείς. Την έσπρωξε. Ήταν ανοιχτή. Την άνοιξε αργά. Είδε πολύ κόσμο σε κομπιούτερ και μπροστά σε γραφεία. Μπήκε μέσα. Ό,τι ήταν να γίνει, ας γίνει. Τον πλησίασε μια νεαρή ξανθή με πλατύ χαμόγελο.

– «Σε τι μπορώ να σας εξυπηρετήσω, κύριε;».

Η σφαίρα κι ο Εβραίος

Διήγημα

του ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΤΑΜΑΤΗ

Γύρισε από το Άουσβιτς και βρήκε το μαγαζί του να τον περιμένει – όλοι έλεγαν, πως ο Έλληνας συνεταίρος του ήταν άγιος άνθρωπος κι ας έμοιαζε περισσότερο με ηθοποιό του Χόλιγουντ και λιγότερο με τον όσιο Ονούφριο. Το θυμόμουνα αυτό το μαγαζί από τον καιρό που το επισκεπτόμουνα πιασμένος από το χέρι της μητέρας ή του πατέρα μου. Απ' έξω ήτανε κάπως αλλιώτικο από άλλα μαγαζιά της μικρής μας πόλης: Στην αριστερή βιτρίνα του δεν έβλεπες υφάσματα ή παπούτσια, αλλά παράξενα μπουκαλάκια και κουτάκια, που κάποτε άκουσα, πως η μητέρα μου κι οι φίλες της τα ονόμαζαν *καλλυντικά*. Οι μεγάλες διαφορές όμως άρχιζαν όταν περνούσες το κατώφλι του. Πρώτα οι μυρουδιές, παράξενες, ευχάριστες, έκλεινες χωρίς να το θέλεις τα μάτια, ανάσαινες βαθιά, ζαλιζόσουν ελαφριά – μπορώ να πω, πως εκεί μέσα πήρα μια πρώτη γεύση της *μέθης*. Αλλιώτικός από πολλούς άλλους μαγαζάτορες – ή καταστηματαρχες – της πόλης μας κι ο συνεταίρος: ντυμένος πάντοτε μ' ένα καλοραμμένο κοστούμι, μαλλιά χτενισμένα σαν το Ρόμπερτ Τέιλορ, ή ακόμα και το Ροδόλφο Βαλεντίνο, μπορώ τώρα να πω. Στεκότανε πίσω από τον αριστερό πάγκο με την πλάτη γυρισμένη σε ράφια γεμάτα μπουκαλάκια και κουτάκια και λίγο μεγάλα μπουκάλια με βρυσούλα γεμάτα κιτρινωπά υγρά. Ο κύριος Βασίλης – έτσι λέγανε τό συνεταίρο – χαμογελούσε πάντοτε, η φωνή του ήτανε βαθιά και καθαρή. Εμένα μου χάριδευε τα μαλλιά, πολλές φορές άνοιγε τη βρυσούλα με το κιτρινωπό υγρό και τα ράντιζε με λίγες σταγόνες. Μύριζαν κι αυτές μαγευτικά – και δεν καταλάβαινα, γιατί η μητέρα μου έπλενε το κεφάλι πριν κοιμηθώ, πίστευα πως μ' αυτή την ευωδιά ο ύπνος μου θα ήταν αλλιώτικός, ίσως γεμάτος όμορφα όνειρα.

Πίσω από τον άλλο πάγκο, δεξιά, στεκόταν ο κύριος Ροφέλης· αυτόν τον πρόσεξα μόνον όταν γύρισε από το Άουσβιτς και τότε έμαθα, πως τ' όνομά του ήτανε Ραφαήλ. Ρώτησα κάποτε τον πατέρα μου, πώς είχε γίνει αυτή η αλλαγή.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

«Να» μου είπε «όπως το Μιχαήλ έγινε Μιχάλης». Και μου εξήγησε ακόμα, πως το κοινό αίσθημα δεν αποδεχόταν ονόματα, που δεν τελείωναν σε φωνήεν. (Αργότερα, στη δουλειά μου, άκουσα πολλές τέτοιες λέξεις...) Πίσω από την πλάτη του κυρίου Ροφέλη δεν έβλεπα γοπτευτικά κουτάκια και μπουκαλάκια, αλλά μόνον υφάσματα, που γι' αυτά δεν ένιωθα καμιά έλξη – ποιος λοιπόν ο λόγος να τον προσέξω;

Και ξαφνικά τον πήραν μαζί με τους λιγοστούς ομοφύλους του, που ζούσανε στην πόλη μας. Τον πήρανε με τους γέρους γονείς του κι έναν μεγαλύτερο αδελφό. Κι όταν το κακό πέρασε, ξαφνικά απ' όλη την οικογένεια κι απ' όλους τους ομοφύλους, γύρισε μόνον ο κύριος Ροφέλης, αδύνατος, με γκρίζα μαλλιά, βαθουλωμένα μάτια, σκυμμένο κορμί. Για κάμποσον καιρό κανένας δεν τον είδε να χαμογελάει και το πρώτο καλοκαίρι του στην πόλη μας, όταν φόρεσε κοντομάνικο πουκάμισο, όλοι στέκονταν και κοίταζαν έναν αριθμό χαραγμένον στ' αριστερό μπράτσο του. «Να, αυτός ήμουν εκεί, ο 13.000... τόσο – δε θυμάμαι καλά».

Και τα χρόνια περνούσαν, μαζί κι οι τάξεις στο σχολείο. Πήγαινα πια μόνος μου στο μαγαζί του κυρίου Ροφέλη και του κυρίου Βασίλη ν' αγοράσω πουκάμισα, υφάσματα – και κάποια μέσα αγόρασα και σαπούνι για ξύρισμα. Ο κύριος Ροφέλης άρχισε να χαμογελάει ξανά, να μιλάει περισσότερο, τα μάτια του βγήκαν από το βαθούλωμα, το πρόσωπο του στρογγύλεψε, περπάτησε στην παραλία κι έν' απόγευμα που έπαιρνα από τα χέρια του κυρίου Βασίλη μια κρέμα προσώπου για τη μητέρα μου, τον άκουσα να τραγουδάει έναν ξεκομμένο στίχο από ένα γνωστό ελαφρό τραγούδι:

Στο Τέξας οι άντρες πεθαίνουν μονάχα από σφαίρα...

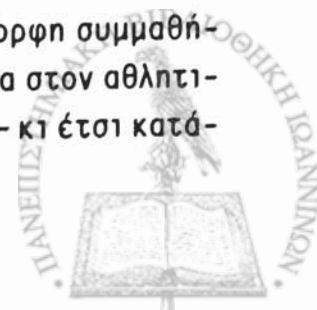
Δεν ξέρω γιατί, μου φάνηκε σαν κάτι ν' άλλαζε στον κύριο Ροφέλη. Κι αυτή η εντύπωση δυνάμωσε, όταν μια φορά κοιτάζοντας πουκάμισα – ή κάτι άλλο, δε θυμάμαι – στο μαγαζί του, τον άκουσα, καθώς πήγαινε στο ράφι να μου φέρει άλλα πουκάμισα – ή κάλτσες ή φανελάκια – να τραγουδάει ξανά τον ίδιο στίχο:

Στο Τέξας οι άντρες πεθαίνουν μονάχα από σφαίρα...

Πλήρωσα κι έφυγα χωρίς να πάρω τα ψώνια μαζί μου – με φώναξε ο κύριος Ροφέλης, μου τα 'δωσε και μου είπε χαμογελώντας:

«Κάπου θα 'χεις το νου σου, σε καμιά όμορφη...»

Ναι, κάπου στην άλλη άκρη της πόλης κατοικούσε μια όμορφη συμμαθήτριά μου, καλή στα μαθήματα, όπως κι εγώ, καλή σαν κι εμένα στον αθλητισμό και στο κολύμπι, μόνο στο κουπί ήμουνα καλύτερός της – κι έτσι κατά-

φερα μια Κυριακή μεσημέρι να την πάω με μια βάρκα στ' ανοιχτά κι εκεί, με το κεφάλι σκυμμένο, στο στόμα στεγνό, τα χέρια να τρέμουν, της είπα, πως την αγαπούσα. Έσκυψε, μ' αγκάλιασε, τα μαύρα μαλλιά της μου έδεσαν, σα μελλοθάνατου τα μάτια, μου ψιθύρισε: «Κι εγώ, να 'ξερες πόσο την περίμενα αυτή τη στιγμή!» Έφερε το πρόσωπό της στο δικό μου, με φίλησε κι η βάρκα γύρισε πετώντας στην προβλήτα. Στην προτελευταία τάξη αριστεύσαμε και οι δύο και είπαμε, τώρα πια τίποτε δε θα μας χωρίσει. Η Λουκία. Κάποτε, χωρίς να το καταλάβουμε, χαθήκαμε. Εκείνη έγινε καθηγήτρια, παντρεύτηκε έναν συνάδελφό της, που την άφησε χήρα στα τριάντα πέντε της, μ' ένα γιο, που προτιμούσε να κοιμάται σε στρώμα φακίρη, παρά να πηγαίνει στο σχολείο. Έμαθα πως σε δύο τρία χρόνια ξαναπαντρεύτηκε - δεν ξέρω ποιον. Δεν την ξαναείδα, στην πατρίδα μας δε γύρισε ποτέ. Όσο για μένα - ας μη βιαστούμε όμως να τα πούμε όλα μαζί.

Η Λουκία. Πολλές φορές έχανα τον κόσμο γύρω μου, όταν τη θυμόμουνα - ή όταν περίμενα μια σύντομη βραδινή συνάντησή μας στη Ντάπια - στη στεγνή και γεμάτη σκουπίδια παλιά αμυντική τάφρο. Δεν έφταιγε όμως εκείνη, για το δέμα που ξέχασα στο μαγαζί του κυρίου Ροφέλη, μόνον η κουρασμένη φωνή του κι η παράξενη, προσκόλλησή του στους άντρες του Τέξας. Την άκουσα αυτή τη φώνη κι αυτόν το στίχο κάμποσες φορές στο μαγαζί του - και μια φορά από μεγάλφωνο σ' έναν αποκριάτικο χορό. Ο κύριος Ροφέλης είχε πιει αρκετά, το πρόσωπό του είχε κοκκινίσει και στο μέτωπο γυάλιζαν σταγόνες ιδρώτα. Η αίθουσα είχε σχεδόν αδειάσει, είχανε μείνει δυο τρεις συντροφιές κι ανάμεσά τους εγώ.

Θα φαίνεται παράξενο, τι ζητούσε σ' έναν αποκριάτικο χορό ένας μαθητής. Ας το πούμε κι αυτό: έτυχε να μάθω ένα μουσικό όργανο - δεν έχει σημασία να αναφέρω ποιο. Έτσι, όταν κάποιος έξυπνος κουρέας, που έπαιζε αρκετά καλά σαξόφωνο, αποφάσισε να "ιδρύσει" μια ορχήστρα, βρέθηκα να είμαι ένα από τα επίλεκτα μέλη της. Και με μεγάλη χαρά έρχινα στην τσέπη μου τη συμφωνημένη αμοιβή ύστερα από κάποια εκδήλωση.

Έτσι έγινε κι εκείνη την αποκριά' θα ρωτήσετε, τι έλεγαν οι δικοί μου. Τίποτε, γιατί ευτυχώς όργανα μάθαιναν μόνο παιδιά "των καλών οικογενειών".

Σχεδόν κάθε φορά κάποιοι από τους "οργανοπαίχτες" έμεναν με τις τελευταίες παρέες, τις ζωηρότερες ή τις περισσότερο μεθυσμένες. Πρωταγωνίστης εκείνη τη βραδιά ήταν ο συνεταίρος του κυρίου Ροφέλη, ο κομψός κύριος Βασίλης. Κι εκεί που παίζαμε για δέκατη ίσως φορά τη "Γλυκιά Παλόμα", ο κύριος Ροφέλης ανέβηκε στο πάγκο, τη "Μουτσάτσα", μας φώναξε και χωρίς να περιμένει ν' αρχίσουμε, άρπαξε το μικρόφωνο και τρα-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

γούδισε με την κουρασμένη φωνή του – περιττεύει να πω, πόσο δυσκολευτήκαμε να τον ακολουθήσουμε.

*Μην κλαις, μουτσάτσα, μην κλαις
Κερί σαν πεθάνω στη Σάντα Μαρία ν' ανάψεις
Μην κλαις, μουτσάτσα, μην κλαις
Στο Τέξας οι άντρες πεθαίνουν μονάχα από σφαίρα.*

Η ομήγυρη ξέσπασε σε χειροκροτήματα κι ο συνétairos πέταξε στον αέρα ένα γεμάτο μπουκάλι κρασί, που παραλίγο να στείλει άδοξα στον άλλο κόσμο έναν ίλαρχο. Ο κύριος Ροφέλης κατέβηκε από το πάλκο, πήγε και κάθισε πλάι στον κύριο Βασίλη. Ήπιε ένα δύο ποτήρια ακόμη και ξαφνικά έπιε το κεφάλι του με τα χέρια του κι άρχισε να κλαίει. Το γλέντι τελείωσε – κι εγώ έφυγα με το νου μου στη μέρα που είχε κι όλας ξημερώσει, στην Καθαρή Δευτέρα. Θα πηγαίναμε με ποδήλατα ή με τα πόδια εκδρομή στα ερείπια της αρχαίας Νικόπολης. Μαζί μας θα ήταν κι η Λουκία.

Τον τελευταίο στίχο από τη “Μουτσάτσα” τον άκουσα λίγες ακόμα φορές από τον κύριο Ροφέλη. Έκλεισα όμως σε λίγο για πάντα τα βιβλία της τελευταίας τάξης του γυμνασίου – και σ’ έξη χρόνια βρέθηκα να ταξιδεύω στους ωκεανούς. Μαζί μια άλλη πλευρά της ζωής μου προόδευε – έβλεπα όλο και συχνότερα τ’ όνομά μου τυπωμένο. Μπόρεσα να γυρίσω μ’ ένα βαπόρι κάπου δεκαπέντε χρόνια αργότερα στη μικρή μας πόλη όπου δε ζούσε πια κανένας δικός μου. Περπάτησα στα στενά της, πέρασα έξω από το σπίτι μας, δεν το είδα, μια και ο τελευταίος ιδιοκτήτης του το είχε δώσει για *αντιπαροχή*. Περπάτησα και στην αγορά, κάποτε βρέθηκα έξω από το μαγαζί του κυρίου Ροφέλη. Βερνικωμένο ξύλο και κρύσταλλα είχαν αντικαταστήσει τις μικρές παλιές βιτρίνες. Μεγάλες λάμπες έριχναν δυνατό φως στ’ ακριβά αρώματα και τις επώνυμες κρέμες, που τις γέμιζαν. Μέσα δύο άγνωστες κομπές κοπέλες πίσω από γυάλινους πάγκους, έβάζαν μπροστά στα μάτια των πελατών μπουκαλάκια και κουτάκια. Κοίταξα γύρω μου δεν βρήκα ούτε το Μαγαζί των Τριών Κοριτσιών – έτσι το έλεγαν κοροϊδεύοντας τις τρεις γεροντοκόρες ιδιοκτήτριές του οι συμπολίτες μας – ούτε το χαμηλό σαχαροπλαστείο του μπαρμπα θωμά με τα υπέροχα κοκ και τις ροζ πάστες. Ξαφνικά όλα μου φάνηκαν άγνωστα, ένιωσα, στον τόπο που είχα γεννηθεί κι είχα μεγαλώσει, ξένος – κι είδα, για πρώτη ίσως φορά στη ζωή μου, ζωντανόν τον εφιάλτη της ανανέωσης, ένιωσα την τραγικότητα των τριών λέξεων του Ηράκλειτου: Τα πάντα ρει. Σε μια γωνία όμως σα να γνώρισα έναν ασπρομάλλη άντρα. «Ο κυρ Γιώργος» σκέφτηκα «ο γαλατάς... να τον ρωτήσω για τον κύριο Ροφέλη;»

Ήταν αυτός· πήγα κοντά του, τον καλησπέρισα. Με κοίταξε λίγο, σαν κάτι να 'θελε να θυμηθεί.

«Εκεί απέναντι» του είπα «δεν ήταν το μαγαζί του κυρίου Βασίλη;»

«Ναι» μου απάντησε. «Ήταν δύο αυτοί. Ο Χαχαμίκος κι ο Μορφονιός...»

«Τι έγιναν;»

«Πέθαναν... Πάνε κάμποσα χρόνια...»

«Ροφέλης δεν λεγόταν ο ένας από τους δύο, ο Εβραίος;»

«Ναι, Ροφέλης...»

«Από τι πέθανε αυτός; Από σφαίρα μήπως;»

«Από σφαίρα ο Χαχαμίκος; Αυτοί άμα ακούγανε ντουφεκιά το σκάγανε σα λαγοί, τους θυμάμαι από την Αλβανία. Γι' αυτό και τους μαντρώσανε σαν πρόβατα οι Γερμανοί... Από την κακιάν αρρώστια χαθήκανε κι οι δύο... Ο Ροφέλης πήγε μια κι έξω, είπαν πως ήτανε σακατεμένο το κορμί του από το στρατόπεδο, ο άλλος βασανίστηκε πολύ... Αλήθεια, πώς τους ήξερες; Από δω είσαι;»

«Κάποτε πέρασα μικρός... Καληνύχτα».

Ο κυρ Γιώργος κάτι θέλησε να μου πει. Δεν τον άφησα, του γύρισα την πλάτη κι έφυγα. Γύρισα στο βαπόρι. Δε μίλησα στο βατσιμάνη ούτε στο δεύτερο μηχανικό, που ακουμπισμένος στην κουπαστή κοίταζε την πόλη. Κλείστηκα στην καμπίνα μου, έπεσα στο κρεβάτι με τα ρούχα και προσπάθησα να κοιμηθώ για να φύγω από την πραγματικότητα. Δε μ' άφησε μια στεγνή φωνή, που μου ψιθύριζε καθώς τα μάτια μου πήγαιναν να κλείσουν: Κανένας δε διαλέγει τη ζωή ή το θάνατό του. Σαν τον κύριο Ροφέλη, που δε σκέφτηκε, δε μπόρεσε ή δεν πρόφτασε να πάει στο Τέξας. Ίσως εκεί να 'βρισκε το θάνατο που λαχταρούσε: με μια σφαίρα στο στήθος...

Πρακτικά
Επιστημονικού Συμποσίου
Πρέβεζα, 11-13 Ιουνίου 1993

ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Το έργο του, στο τέλος της εκατονταετίας από το θάνατό του

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας

Στο παζάρι της Φιλιπιάδας

Διήγημα
του ΧΡΗΣΤΟΥ ΣΚΑΝΔΑΛΗ
Συντ. Δάσκαλου - Συγγραφέα

Κάθε χρόνο “τ’ Αι-Δημητρίου”, κατέβαινε στο παζάρι της Φιλιπιάδας. Είχε δεν είχε αλισβερίσι και πάρε-δώσει! θα ’λεγε άνθρωπος σαν να ’χε τάμα.

Για το Νικόλα ο λόγος! Κινούσε από το χωριό του – ένα σκληρότοπο στο Ξεροβούνι, όπως και η πλάση των ανθρώπων εκεί – παραμονή τ’ απόβραδο, για να ’ναι από τους πρώτους πρωί πρωί τη μέρα του παζαριού. (Εμποροπανήγυρη το λέγανε και το γράφανε Δήμαρχος και αρχές του τόπου).

Το ίδιο κι αυτή τη χρονιά. Η Νικόλαινα, η γυναίκα του, που καλοήξε-ρε τα χούγια του άντρα της, τον ξεπροβόδισε με ευχές, ορμήνειες και διάτες μαζί.

– Με το καλό να πας και να ’ρθεις. Σα νοικοκύρης σε θέλω να γυρίσεις. Μα, άκου για μια ακόμη φορά και βάλτο καλά στο νου σου. Μη στρωθείς στο πιει σε κάνα καπηλειό και χαλάσεις τα λεφτά. Τα ’χεις ίσια-ίσια για ένα γαϊδούρι – γέρασε τ’ άλλο, δε βγάζει χειμώνα – και για μια κάπα να ξεχειμάσεις στα πρόβατα. Το γαϊδούρι να τ’ αγοράσεις από νοικοκύρη και την κάπα από τον καπά το Συγκούνα. Κι από αλλού πουθενά. Τ’ άκουσες;

– Ε, καλά, καλά, γυναίκα, έκανε εκείνος περνώντας στις πλάτες τον τροβά με το ψωμί και το προσφάγι.

Στο σταυροδρόμι, έξω από το χωριό, αντάμωσε άλλους πεντέξι. Ένα χωριανό, άλλους κοντοχωριανούς ή ξενοχωρίτες.

– Α, καλή παρέα! θα φτάσουμε τραγουδώντας ως τη Μπατάνσα (Παντάνασσα)! Και ήθελε να πει πως θα φτάνανε κουβεντιάζοντας, καλαμπουρίζοντας, ξεχνώντας κούραση και δρόμο όλη τη νύχτα. Κι ως τη Μπατάνσα, γιατί μετά, στο λίγο δρόμο ως το παζάρι, έπρεπε να ’χουν το νου τους. Αυτοκίνητα, άλλοι χωριάτες...

Από τούτους που γίνανε μια παρέα, ένας τραβούσε γελάδια για πού-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

λημα κι άλλοι φορτιάρικα (μουλάρια, άλογα). Μόνο ο Νικόλας πήγαινε με τα χέρια άδεια και τον παρά στην τσέπη.

Περπατώντας, τραβώντας και σαλαγώντας τα ζώα, το 'φερε η κουβέντα για πολλά και διάφορα. Πιότερο, όμως, λέγανε για το παζάρι.

– Λέτε να τα δώσουμε και φέτος γρήγορα τα ζωντανά; ο ένας.

– Α, ό,τι είπε ο άγιος στα Πέντε Πηγάδια, ο άλλος.

Ανάφερε τον άγιο τον “τσαγκαροσουβλομάτη”, ντε, μια και περνούσαν από τον τόπο του. Κάποιος πρόλαβε κι είπε με δυο λόγια τα γνωστά στα χωριά. Ότι δηλαδή άγιασε, τσαρουχάς όντας, επειδή προτίμησε να βγάλει το μάτι του με το τσαγκαροσουβλί, παρά να κοιτάξει τις γάμπες της χανούμισσας, καθώς ακούμπησε την πατούσα στην άμμο και της έπαιρνε μέτρο!...

Η κουβέντα πάντα γύρω από το παζάρι.

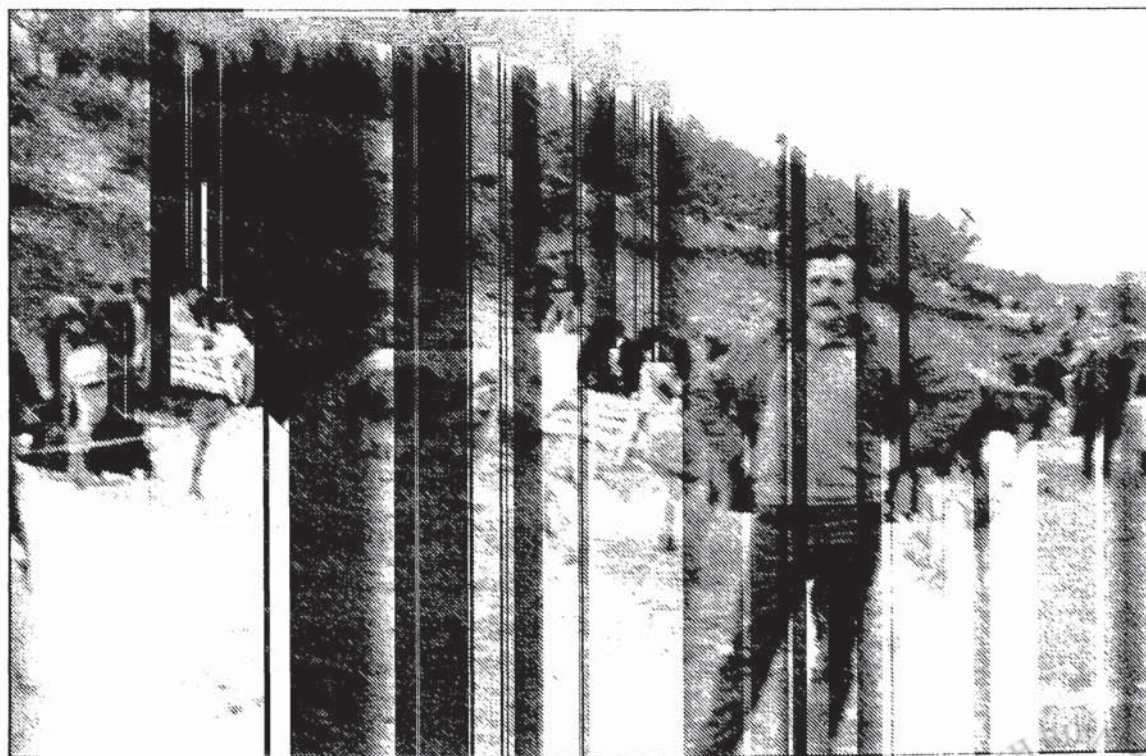
– Θα πέσει πολύ πράμα και φέτος στη Φιλιπιάδα!...

– Οπωσδήποτε! Αυτό γίνεται κάθε χρόνο!...

– Η αλήθεια να λέγεται, πέφτει πολύ πράμα. Καλό, μα και σκάρτο...

– Ε, πώς να το κάνουμε! Δεν είναι μόνο άγιοι στα παζάρια. Πάντως, το πανηγύρι της Φιλιπιάδας έχει τ' όνομα για το καλό πράμα.

Λέγοντας πράμα, εννοούσαν το κάθε λογής εμπόρευμα: Ζώα γερά, διαλεχτά που να γυαλίζει η τρίχα τους, αλλά και κακορίζικα, γέρικα

«Ζώα γερά, διαλεχτά... αλλά και κακορίζικα, γέρικα» (Φωτ. 1971)

κ.λπ. Τι κάπες, τι βλάρια για σκούτινα και δίμυτα, τι βελέντζες, φλοκάτες, τι τράγια τσόλια, τι σακιά και τροβάδες, τι πάνινα και βαμπακερά. Μέχρι σκόρδα, κρεμμύδια, καρύδια, μύγδαλα, σύκα, σαμάρια, ζέματα, κυπροκούδουνα, σουγιάδες και βάλε ένα σωρό ακόμα. Να πούμε και ρίγανη, δεν είναι παράξενο...

Το παζάρι της Φιλιππιάδας γίνεται το φθινόπωρο πάνω στο Αϊδημητριάτικο καλοκαιράκι. Άλλο, αν καμιά φορά αγριέψει ο καιρός και βρέξει.

Ο πολύξερος της παρέας έφερε την κουβέντα και για την ιστορία του παζαριού. Πότε και πώς δηλαδή πρωτοάνοιξε. Μάλιστα, δεν είπε μόνο λόγια που άκουσε. Επικαλέστηκε και φυλλάδα που διάβασε και την είχε στο σπίτι του αντιγραμμένη. Κι έλεγε το γραπτό από το παλιό αυτό βιβλίο ότι επί Τουρκοκρατίας παζάρι γινόταν μόνο στην Άρτα, το λεγόμενο Μουχούστι. Μάλιστα, άρχιζε στις 14 Σεπτέμβρη, του Σταυρού και έπεφτε κόσμος, ζώα και εμπορεύματα από όλη την Ήπειρο, την Ακαρνανία και τα Επτάνησα ακόμη. Μετά που έγινε ελληνικό στην Άρτα, δεν μπορούσε ο κόσμος από το σκλαβωμένο ακόμα μέρος να πάει εκεί. Έτσι, απέναντι στη Φιλιππιάδα, που ανήκε στο Οθωμανικό κράτος, στήθηκε άλλο παζάρι την ίδια ημερομηνία. Κι έρχονταν εδώ έμποροι και κοσμάκης από την Πρέβεζα, το Φανάρι, την Παραμυθιά, τα Γιάννενα κι από αλλού. Και τελείωσε την κουβέντα του ο πολύξερος της παρέας με τη φυλλάδα:

– Να καταλάβετε, τούρκικο απ' εδώ, ελληνικό απ' εκεί και δυο παζάρια με σύνορο στη μέση. Μετά που έγινε ελληνικό και στη Φιλιππιάδα, μεταφέρθηκε το παζάρι της “τ' Αι-Δημητρίου”.

– Βέβαια, γιατί δεν μπορούσαν να σταθούν δυο παζάρια τον ίδιο καιρό και μια ώρα δρόμο το ένα από τ' άλλο, συμφώνησαν όλοι.

Τη νύχτα σταμάτησαν σε μια χερσιά να ξαποστάσουν οι ίδιοι και τα ζώα. Άναψαν φωτιά – στην κρύα φθινοπωρινή βραδιά δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς άνθρωπος. Πύρωσαν λίγο το ψωμί να προσφαγίσουν με τυρί. Τα χοντρικά άρπαξαν κι αυτά κάμποσες χαπιές στον όχτο, καθώς ήταν δεμένα. Ναι, ήταν και το χορτάρι που έφερναν μαζί τους, μα το φύλαγαν για το παζάρι, να ταΐσουν τα ζώα, ώσπου να πωληθούν. Η στάση αυτή επιβαλλόταν και για έναν άλλο λόγο. Να περάσει η νύχτα, ώστε να βρεθούν χαράματα και φεύγοντας στη Μπατάνσα και στη δημοσιά.

Να μη τα πολυλογούμε, φτάσανε καλά στο παζάρι. Πιάσανε μεριά και δέσανε τα ζώα στο χώρο της ζωοπανήγυρης. Τα εγκαίνια και τα πανηγύρια... τα είχε κάνει ο Δήμαρχος την παραμονή το βράδυ.

«... στου Συγκούνα τσοπαναραίοι και χωριάτες δοκίμαζαν τις κάπες» (Φωτ. 1971)

Ο Νικόλας τράβηξε ίσια για του Συγκούνα. Τούτος ο καπός ράφτης ήταν ακουστός για τη μαστοριά του στο ράψιμο της κάπας – δεν έβαζε ποτέ νερό στις πλάτες. Παλιός στην τέχνη. Και τ' όνομά του μαρτυράει ότι ο παπούς του έφτιαχνε σεγκούνες αντρικές. Καλότυχος που μπήκε κι ο γιος του στην τέχνη του καπά και κάθε χρόνο, νάτος στο παζάρι της Φιλιπιάδας.

Εδώ στου Συγκούνα τσοπαναραίοι και χωριάτες κτηνοτρόφοι δοκίμαζαν και ξαναδοκίμαζαν τις κάπες. Διάλεξε κι ο Νικόλας μια και την πήρε πάνω του. Όχι για τίποτε άλλο, απλώς να δει πώς του έρχεται στο μάκρος. Μη και του σβαρνιέται δηλαδή. Κι η Νικόλαινα που γνώριζε τη ραψιά του Συγκούνα, δε θα 'χε να πει τίποτε στο Νικόλα.

“Με γειά! Καλό ξεχειμώνιασμα”. Πλήρωσε και την πήρε παραμάσκαλα. Του 'δειξαν και τα γαϊδούρια να διαλέξει.

– Καλά, έκανε εκείνος. Από γομάρια στο παζάρι της Φιλιπιάδας, άλλο καλό. Παίρνω το καλύτερο αύριο, το καβαλάω και πάω για το χωριό μου!

Τράβηξε για το καπηλειό. Έτσι, για να βρέξει λίγο το λαρύγγι του!

Το μισό έφερε το διπλό και το εικοσάδιπλο. Έβαλε και τα όργανα να βαρέσουν με τις ώρες!

– Γειά σου, μερακλή Νικόλα, οι τσιαμπάσπδες που τότε ξέρανε χρόνια τώρα στο παζάρι της Φιλιπιάδας.

Η ζυγιά τα όργανα όρθια! Το κλαρίνο στ' αυτί και το ντέφι στο πόδι του όταν άρχισαν το τραγούδι που ήταν η αδυναμία του:

*« Δε φταί -μωρέ- δε φταίει η μαύρη Λάβδανη!
Δε φταίει η μαύρη Λάβδανη, μηδέ τα Λέλοβα¹.
Καντζάς² και Ποδογόρα³ κι αυτή η μαύρη Κρανιά,
Ζερβό και το Μπουλμέτι⁴ κι αυτό το Ντάρανι⁵!
Δε φταίει το Νικολίτσι κι ουδέ η Νάσιαρη⁶.
Δε φταίει η Παπαδάτα κι αυτά τα Μηλιανά,
μον' φταίει ο Γούσ' Μπατσιούλης με τον παπα-Κολιό,
που δώσαν την κοπέλα μες στον Αλή πασά! »*

Το πρωί ξύπνησε από τα γκαρίσματα των γαϊδουριών του παζαριού. Βρέθηκε να κοιμάται εκεί στο ζωπάζαρο τυλιγμένος στην κάπα του. Τότε θυμήθηκε και το γαϊδούρι που θα αγόραζε. Έβγαλε τη σακούλα με τα λεφτά. Μέτρησε, ξαναμέτρησε, αφάιρεσε τόσα... για την κάπα. Τα υπόλοιπα έπρεπε να τα 'χε για το γαϊδούρι! Αχ, έρμο πιοτό τι κάνει!...

Να πάρει τώρα γαϊδούρι νέο κι από νοικοκύρη, όπως του είχε πει η Νικόλαινα, ήταν αδύνατο! Ξεμάκρυνε με τρόπο από το ζωπάζαρο και τράβηξε κατά την άκρη της Φιλιππιάδας. Εκεί ήταν κατασκηνωμένοι οι γύφτοι. Πηγαينوέρχονταν στο παζάρι, αλλά είχαν κι αυτοί εκεί έξω πολλά άλογα και γαϊδουράκια, τα περισσότερα ψοφίμια. Γιατί όχι, αγόραζαν κι από αυτούς κάμποσοι χωριάτες.

Μόλις πλησίασε ο Νικόλας, τον άρπαξε ο πρώτος τσιαμπάσης γύφτος:
– Γαϊδούρια πρώτης και φτηνά, κουμπάρε!...

Το μάτι του Νικόλα έπεσε σ' ένα γαϊδαράκο που φαινόταν σβέλτος. Ο γύφτος τον έβαλε να καβαλήσει το γαϊδούρι και να το φέρει μια γύρα. Έτσι έκαμε. Το ζώο έφευγε βολίδα, όταν το χτυπούσε στα πιασινά χαμηλά. Το κοίταξε και στα δόντια. Γυάλιζαν σαν του λύκου!

– Θα το πάρω, είπε κρατώντας το από το καπίστρι.

Το σαμάρι παλιό, αλλά έτσι τα 'φερναν κι οι χωριάτες κι οι νοικοκυραίοι στο παζάρι. Σιγά μη κατέβάζαν για πούλημα φορτιάρικο με καινούργιο σαμάρι!

Ο γύφτος, που γελούσαν και τ' αυτιά του, χάρισε στο Νικόλα ένα κόσκινο.

– Χαλάλι σου, κουμπάρε, που μου 'κανες σεφτέ, του 'πε.

***

1. Θεσπρωτικό 2. Στεφάνη 3. Ριζοβούνι 4. Γαλατάς 5. Ελιά 6. Άσος

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Στο χωριό που γύρισε, η Νικόλαινα καλοκοίταξε πρώτα την κάπα. Την είχε από το Συγκούνα, δε χωρούσε αμφιβολία. Γυρόφερνε απ' εδώ, γυρόφερνε απ' εκεί το γαϊδούρι μετά κι όλο ρωτούσε:

- Το 'χεις από το παζάρι, ορέ προκομένε κι από νοικοκύρη άνθρωπο;
- Από νοικοκύρη, γυναίκα. Μα να ξέρεις τώρα τελευταία σκάρτεψαν

κι οι χωριάτες.

– Καλά, ο χρόνος θα το δείξει, έκανε εκείνη και τράβηξε το ζώο να το ποτίσει και να το ταΐσει.

Το παλιό ψόφησε, μα και τούτο κοντά του πήγαινε! Με το ζόρι να φτάσει στο μύλο με το λίγο άλεσμα και να γυρίσει. Και η γκρίνια στο Νικόλα από τη Νικόλαινα έδινε κι έπαιρνε. Ότι τονε γελάσανε και του πουλήσανε το ψοφίμι.

Στο έβγα του χειμώνα που οι τροφές στον αχυρώνα λιγοστεύουν, η Νικόλαινα παραξενεύτηκε σαν βρήκε κρυμμένο ένα κόσκινο ολοκαίνουργο. Το 'φερε στο Νικόλα.

- Πώς βρέθηκε τούτο στον αχυρώνα, άντρα μου;

Τι να 'κανε ο Νικόλας; Της τα ομολόγησε όλα και παραδέχθηκε ότι τονε γέλασε ο γύφτος βάζοντας νέφτι στα πίσινά του ζώου να φεύγει γρήγορα και τροχίζοντας τα δόντια του.

- Το κόσκινο ήταν το σίγουρο πράμα από το γύφτο και το 'κρυψες! Και τον φοβέρισε:

- Αν ματαδείς παζάρι της Φιλιπιάδας να μου τρυπήσεις τη μύτη!

Δεν ξέρουμε, αν έπιασε η φοβέρα της, γιατί ο Νικόλας περίμενε πό-τε να έρθει πάλι τ' "Αι-Δημητριού"...

Επίκτητος

ο φιλόσοφος της Νικόπολης

του **ΣΠΥΡ. ΝΤΡΙΚΟΥ**
Φοιτητή Φιλοσοφικής

Όσοι ασχολούνται με τη φιλοσοφία, γνωρίζουν τη σημασία που έχει για τη συγκεκριμένη επιστήμη το κεφάλαιο Στοά. Δυστυχώς, στον περισσότερο κόσμο, μικρό μέρος της φιλοσοφίας είναι προσιτό. Μέγα μέρος της ευθύνης για την κατάσταση αυτή φέρει η Παιδεία μας, η οποία δεν προσφέρει στους αποδέκτες της μια ολοκληρωμένη εικόνα της φιλοσοφίας παρά μόνο κομμάτια αυτής της εικόνας. Ειδικότερα, η Παιδεία μας περιορίζει το θέμα φιλοσοφία στους τρεις μεγάλους φιλοσόφους, Σωκράτη, Πλάτωνα, Αριστοτέλη, καθώς και σε ελάχιστες σε έκταση αναφορές σε άλλους φιλοσόφους. Και από τη σκέψη των τριών μεγάλων κλασικών φιλοσόφων όμως, το μεγαλείο των οποίων δεν αμφισβητώ, δεν γνωστοποιούνται πλήρως όλα τα σημεία της. Χαρακτηριστικό είναι ότι αποσπάσματα από έργα όπως αυτά του Πλάτωνα ή του Αριστοτέλη παρατίθενται έχοντας ως κύριο στόχο να διδαχτεί ο αποδέκτης της παιδείας τη γλώσσα των φιλοσόφων και όχι τη σκέψη τους.

Όπως τόσοι σπουδαίοι φιλόσοφοι που καταδικάζονται στην αφάνεια για τον πολύ κόσμο, ο Επίκτητος δεν αποτελεί εξαίρεση. Η παρούσα μελέτη δεν θα μπορούσε βέβαια να ισχυριστεί ότι καλύπτει κάποιο κενό στις γνώσεις μας για τον Επίκτητο, ούτε βέβαια πολύ περισσότερο να αξιώνει να καταστήσει τον Επίκτητο πασίγνωστο στις μάζες. Άλλωστε έχουν γραφεί πολύ αξιόλογα έργα για τον Επίκτητο και τη Στοά που θα μπορούσαν να επιτελέσουν καλύτερα τέτοιους σκοπούς. Στόχος είναι μάλλον να προσφερθεί στον μελετητή της φιλοσοφίας μια πρόχειρη σύνοψη της ζωής και ενός τμήματος του έργου του φιλοσόφου, και να δοθεί μια ιδέα σε όποιον δεν ασχολείται με τη φιλοσοφία για το θέμα Επίκτητος.

Ο Επίκτητος γεννήθηκε στην Ιεράπολη της Φρυγίας στο 50 μ.Χ. Ο χαρακτηρισμός που του αποδίδουμε στον τίτλο ωστόσο, ως φιλοσόφου της Νικόπολης, δικαιολογείται καθώς, αν και γεννήθηκε αρκετά μακριά από την

Πρεβεζάνικα Χρονικά

περιοχή της Νικόπολης, αυτήν επέλεξε ως πατρίδα μετά την εξορία του απ' τη Ρώμη και σε αυτή την πόλη έζησε και δίδαξε για ένα χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τριάντα ετών.

Η μητέρα του ήταν δούλη και ως εκ τούτου και ο ίδιος δούλος. Σε μικρή ηλικία βρέθηκε στη Ρώμη, σκλάβος στον Επαφρόδιτο, έναν πανίσχυρο απελεύθερο του Νέρωνα. Ήταν χωλός και λέγεται πως αυτό οφείλεται σε βάνουση συμπεριφορά του αφέντη του. Ωστόσο, ενώ ήταν σκλάβος, παρακολουθούσε τα μαθήματα του φιλοσόφου Μουσώνιου Ρούφου. Η επίδραση του Μουσώνιου Ρούφου είναι εύκολα διακριτή σε κάποιες βασικές θέσεις του Επίκτητου. Όπως για παράδειγμα η άποψή του πως έργο της φιλοσοφίας είναι να μας δείξει τι είναι και τι δεν είναι στην εξουσία μας.

Αργότερα, ο Επίκτητος απελευθερώθηκε και έγινε και ο ίδιος δάσκαλος της φιλοσοφίας στη Ρώμη. Απόδειξη γι' αυτό είναι το γεγονός πως όταν ο αυτοκράτορας Δομιτιανός, το έτος 94 μ.Χ. περίπου, εξόρισε τους φιλοσόφους από τη Ρώμη, ο Επίκτητος είναι και ο ίδιος ένας από αυτούς που φεύγουν. Τότε εγκαθίσταται στην ακμάζουσα εκείνη την εποχή Νικόπολη. Και για τρισήμισι δεκαετίες περίπου θα ακούγονται στην περιοχή μαζί με τον ήχο των κυμάτων του Ιονίου και του Αμβρακικού και οι διδασχές του Επίκτητου.

Στη Νικόπολη λοιπόν ίδρυσε φιλοσοφική σχολή και ο ίδιος έχαιρε της εκτιμήσεως Ελλήνων και Ρωμαίων. Η σχολή του προσείλκυσε πολλούς μαθητές και είναι χάριν της προνοητικότητας ενός εξ αυτών, του Λεύκιου Φλάβιου Αρριανού, που έφτασε ως εμάς το περιεχόμενο της διδασκαλίας του Επίκτητου. Γιατί ο Επίκτητος, όπως ο Σωκράτης, τίποτα απολύτως δεν έγραψε. Ο Φλάβιος Αρριανός κατέγραψε τη σκέψη του δασκάλου του σε οκτώ βιβλία, απ' τα οποία σώθηκαν τα τέσσερα, τα τιτλοφορούμενα "Διατριβαί" και το "Εγχειρίδιον". Ο Επίκτητος είχε την εκτίμηση πολλών σημαντικών προσωπικοτήτων της εποχής (για παράδειγμα ο αυτοκράτορας Αδριανός τον κατέλεγε μεταξύ των φίλων του), αλλά και μετά το θάνατό του η εκτίμηση προς το πρόσωπό του ήταν μεγάλη. Ο Μάρκος Αυρήλιος, ο φιλόσοφος-αυτοκράτορας, εκτιμούσε αφάνταστα τόσο τις "Διατριβές" όσο και το "Εγχειρίδιον".

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του παντρεύτηκε, ούτως ώστε να βοηθήσει στην ανατροφή ενός παιδιού, το οποίο διαφορετικά θα πέθαινε. Ο Επίκτητος πέθανε περίπου το 130 μ.Χ.

Σαν φιλόσοφο, η ιστορία της φιλοσοφίας τον συγκαταλέγει στη νεότερη Στοά. Στο φιλοσοφικό αυτό ρεύμα ανήκουν επίσης ο Άρειος Δίδυμος, ο Σενέκας (σύμβουλος του Νέρωνα), ο Μουσώνιος Ρούφος (δάσκαλος του Επίκτητου, όπως προαναφέρθηκε), ο αυτοκράτορας Μάρκος Αυρήλιος κ.ά.

Η νεότερη Στοά είναι η τρίτη και τελευταία φάση του στωϊκού συστή-

ματος. Με το θάνατο του Επίκτητου έχει παρέλθει ένα χρονικό διάστημα λίγο μικρότερο της μισής χιλιετίας από τότε που ο Ζήνων ο Κιτιεύς, βρισκόμενος μετά από ναυάγιο στις αττικές ακτές, πήρε τα πρώτα μαθήματα φιλοσοφίας και ίδρυσε έπειτα τη σχολή που ονομάστηκε Στοά. Η Στοά διακρίνεται σε αρχαία, μέση και νεότερη.

Οι στωϊκοί φιλόσοφοι χώριζαν τη φιλοσοφία σε λογική, φυσική και ηθική. Η νεότερη Στοά, στη οποία ανήκει ο Επίκτητος, χωρίστηκε σε δύο κατευθύνσεις. Η πρώτη ασχολήθηκε με την επιστημονική έκθεση των στωϊκών διδαγμάτων, την άλλη τάση την απασχόλησε η ηθική.

Ο Επίκτητος εκπροσωπεί τη δεύτερη τάση. Ίσως λόγω και των θεμάτων που τον απασχολούν, βλέπει τη σχολή του ως συνέχεια της σωκρατικής παράδοσης. Το Σωκράτη τον απασχολούσε το ερώτημα περί του διδασκτού ή μη της αρετής. Και ο Επίκτητος πιστεύει ότι έργο της φιλοσοφίας είναι η αγωγή για την αρετή. Βλέπει τη φιλοσοφία σαν ιατρό της ψυχής. Η ασθένεια που πρέπει να θεραπεύσει αυτός ο ιατρός είναι το υπαρξιακό άγχος.

Στο κέντρο της φιλοσοφίας του Επίκτητου βρίσκεται ο άνθρωπος. Αυτό που απασχολεί το φιλόσοφο είναι πώς θα κατακτήσει ο άνθρωπος ευτυχία και γαλήνη. Ο τελικός σκοπός λοιπόν του ανθρώπου είναι η κατάκτηση της ευτυχίας και της γαλήνης, της ευδαιμονίας. Για τον Επίκτητο, όπως και για τους περισσότερους Στωϊκούς, η ευδαιμονία ταυτίζεται με την αρετή. Οδηγός του ανθρώπου στην ευδαιμονία είναι ο Λόγος («Σωκράτης οὕτως ἀπετελέσθη, ἐπὶ πάντων τῶν προσαγομένων αὐτῷ μηδενὶ ἄλλῳ προσέχων ἢ τῷ λόγῳ») ("Εγχειρίδιον" §1,3). Ο Λόγος είναι αυτό που ξεχωρίζει τους ανθρώπους από τα ζώα, είναι αυτό που κάνει τον άνθρωπο μέρος του θεού. Είναι το εργαλείο που διαθέτει ο άνθρωπος για να ερμηνεύσει τον κόσμο που δείχνουν οι αισθήσεις του, να τον κατανοήσει, να κάνει τις επιλογές του. Έτσι, με τη σωστή χρήση του Λόγου, γίνεται κάποιος μέτοχος της αρετής.

Για την κατοχή της γαλήνης, θέτει έναν όρο: Να κατανοήσουμε από τα πράγματα ποια είναι στη δύναμή μας και ποια όχι («Τῶν ὄντων τά μὲν ἔστιν ἐφ' ἡμῖν, τά δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν»). Και από αυτά: «καὶ τά μὲν ἐφ' ἡμῖν ἐστὶ φύσει ἐλεύθερα, ἀκώλυτα, ἀπαρεμπόδιστα· τά δὲ οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἀσθενῆ, δοῦλα, κωλυτά, ἀλλότρια». Όσα είναι στη δύναμή μας, είναι υπό τον έλεγχό μας και έχουμε χρέος να τα τελειοποιήσουμε. Τα άλλα, όσα δεν είναι στη δύναμή μας, είναι πέραν της εξουσίας μας και στην προσπάθεια απόκτησής τους υπάρχουν πολλά εμπόδια. Αυτά πρέπει να τα δέχεται ο άνθρωπος και να μη λυπάται όταν χάνονται. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν αξιώματα, συγγενείς, περιουσία, φίλοι κ.ά. Στη δύναμή μας είναι η γνώμη που σχηματίζουμε για κάποιο πράγμα, οι επιθυμίες, οι αποστροφές μας.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Με το Λόγο σαν εργαλείο, καλείται ο άνθρωπος να κατακτήσει την ευδαιμονία. Για να το επιτύχει πρέπει να διακρίνει το «ἀγαθόν». Ο Επίκτητος υποστηρίζει πως η αληθής φύση του θεού είναι ο Λόγος. Σε αυτό είναι κοινός ο άνθρωπος με το θεό. Ο άνθρωπος δεν είναι απλώς ένα έργο του θεού. Είναι το κύριο έργο του θεού, στοιχείο του θεού. Ο ίδιος περιέχει ένα μέρος του θεού μέσα του. Υπάρχει συγγένεια θεών και ανθρώπων. Ο άνθρωπος δεν πρέπει να φανεί ανάξιος του θεού που έχει μέσα του. Έτσι φτάνει στο «ἀγαθόν» ("Διατριβαί" § 2,8,14).

Ένα άλλο θέμα που απασχόλησε τόν Επίκτητο είναι το θέμα της ελευθερίας. Όντας ο ίδιος πρώην δούλος, είναι φανερό γιατί ασχολήθηκε με το θέμα αυτό τόσο πολύ. Η ελευθερία είναι η δυνατότητα του ανθρώπου να δρα χωρίς καταναγκασμούς. «*Ἐξουσία αὐτοπραγίας*» τη χαρακτηρίζουν οι Στωϊκοί. Η δουλεία ορίζεται ως «*στέρησις αὐτοπραγίας*». Η ελευθερία για τους Στωϊκούς δεν έχει πολιτικό νόημα. Είναι μια εσωτερική, μια πνευματική και ηθική κατάσταση. Ο άνθρωπος γεννιέται ελεύθερος. Κανείς δεν γεννιέται δούλος. Η μόνη μορφή δουλείας που δύναται να υπάρξει είναι και αυτή εσωτερική. Ο φαύλος είναι δούλος ηθικά, όπως αντίθετα ο σοφός είναι ελεύθερος. Ο δραπετής δούλος θεωρείται από τον Επίκτητο σαν πρότυπο ελευθερίας. Το θεσμό της δουλείας τον κατακρίνει. Στις "Διατριβές" του, αναφερόμενος στο πώς πρέπει να φέρεται κανείς, με ποιον τρόπο αποδεκτό στους θεούς, υποστήριξε πως δεν πρέπει να φέρεται άδικα κάποιος στους συνανθρώπους του και φέρει σαν παράδειγμα τη σχέση δεσπότη-δούλου. Ο δούλος είναι άνθρωπος και σαν άνθρωπος κουβαλάει και αυτός μέσα του το Λόγο, το θεό. Κακομεταχείριση του δεσπότη προς το δούλο του είναι κακομεταχείριση προς το θεό. Άλλωστε κοινός πρόγονος και των δύο είναι ο Δίας.

Ελεύθερος είναι όποιος καταλάβει ποια πράγματα είναι στη δύναμή του και ποια όχι. Όποιος δεν δεσμεύεται από εξαρτήσεις, συμβαδίζει με τις φυσικές επιταγές, γνωρίζει το καλό και το κακό. Όποιος δεν εξαρτάται από τα επίγεια, είναι ελεύθερος. Πρότυπα ελεύθερων ανδρών θεωρούνται ο Σωκράτης και ο Διογένης. Τον ελεύθερο άνδρα δεν τον βλάπτει κανείς («*Ἐμέ δέ Ἄνυτος καί Μέλητος ἀποκτείνει μὲν δύνανται, βλάψαι δέ οὐ*») ("Ἐγχειρίδιον" § 3,4). Οι τύραννοι μόνο πράγματα άνευ σημασίας μπορούν να στερήσουν απ' τον σοφό, δεν μπορούν να τον βλάψουν. Μπορούν να τον αποστερήσουν από την περιουσία ή τη ζωή του ακόμα αλλά ο Λόγος, η συγγένεια με το θεό δεν αποστερείται. Η δουλεία είναι ασυγχώρητη. Η μόνη μορφή δουλείας που συγχωρείται είναι η δουλεία στον έρωτα, κι αυτό γιατί ο έρωτας περιέχει κάποιο θεϊκό στοιχείο.

Ελεύθερος είναι ο ατάραχος, ο γαλήνιος και την αταραξία αυτή τη διδάσκει ο Επίκτητος τόσο έντονα ώστε να φαίνεται και αδιαφορία. «Μηδέποτε επί μηδενός εΐπης ὅτι ἀπόλετα αὐτό, ἀλλά ὅτι "ἀπέδωκα". Τό παιδίον ἀπέθανεν; ἀπεδόθη; ἢ γυνή ἀπέθανεν; ἀπεδόθη. Τό χωρίον ἀφῆρέθη; οὐκ οὖν καί τουτο ἀπεδόθη» ("Ἐγχειρίδιον" § 11).

Αυτό που απουσιάζει στη θεωρία αυτή για να είναι ευτυχής ο άνθρωπος είναι το πάθος. Ο Επίκτητος προτρέπει τους συνανθρώπους του να αρχίσουν την εφαρμογή από τα ασήμαντα: «Αν χύνεται λίγο λάδι ή σου κλέβουν λίγο κρασί, εσύ πρέπει να λες μέσα σου: Τόσο κοστίζει η ψυχική γαλήνη, τόσο η αταραξία», υποστήριζε. Και τα παιδιά, οι γονείς, οι σύζυγοι έχουν δοθεί απ' το θεό δανεικά, και ως δανεικά μπορούν να επιστραφούν.

Αν και οι Στωϊκοί έδιναν μεγαλύτερη σημασία σε θέματα σχετικά με τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου, ωστόσο ασχολήθηκαν και με κοινωνικοπολιτικά θέματα. Αν και η ελευθερία που πρόσφεραν δεν είχε πολιτικές αξιώσεις, τα προβλήματα αυτού του είδους δεν τους άφηναν τόσο αδιάφορους, όσο διακήρυτταν. Και πολλοί Στωϊκοί διαμόρφωσαν το πολιτικό τοπίο της εποχής, όπως για παράδειγμα ο Μάρκος Αυρήλιος, ο φιλόσοφος-αυτοκράτορας.

Ο Επίκτητος δεν αποτελεί εξαίρεση ανάμεσα στους υπόλοιπους Στωϊκούς σε αυτό το θέμα. Βασική αρχή των Στωϊκών σε κοινωνικά θέματα είναι ο κοσμοπολιτισμός, ήτοι η άρση κάθε μορφής διακρίσεων σε κοινωνικό και ιδεολογικό επίπεδο και η στήριξη της αρχής της φυσικής ισοότητας των ανθρώπων. Επικαλούμενος παλαιότερους φιλοσόφους ο Επίκτητος υποστηρίζει ότι αυτός ο κόσμος είναι μια πόλη και η ουσία του είναι μία. Αυτό που δικαιολογεί την πανανθρώπινη ισοότητα είναι ο Λόγος. Γιατί ο Λόγος είναι κάτι στο οποίο είναι μέτοχοι όλοι οι άνθρωποι ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας, ιδεολογίας. Ο Λόγος (ο Δίας) είναι πατέρας όλων των ανθρώπων. Αυτός είναι ο υπέρτατος άρχοντας. Οι έριδες μεταξύ των ανθρώπων είναι παράλογες γιατί όλοι είναι μέρη του θεού, «*θείας μετέχουσιν οὐσίας*». Είναι όλοι αδέρφια μεταξύ τους γιατί ο θεός είναι πατέρας τους. Είναι άλογο να επιδιώκει κανείς να κυριαρχήσει στους συνανθρώπους του, θα τολμήσουμε να συμπεράνουμε εμείς, καθώς άρχοντας μοναδικός είναι ο θεός. Και είναι α-νόητο να πιστεύει κάποιος, υποστηρίζει ο Επίκτητος, πως είναι Αθηναίος ή Κορίνθιος. Γιατί είναι «κόσμιος», πολίτης του κόσμου, του σύμπαντος.

Το να είναι κανείς «κόσμιος», σημαίνει να είναι πολίτης σε μια πόλη δημιουργήμα του θεού. Η πόλη αυτή είναι κοινωνία θεών και ανθρώπων. Αν συνειδητοποιήσει ο άνθρωπος τη συμμετοχή του αυτή και τη θεϊκή του καταγωγή, θα οδηγηθεί στο «*μηδέν ἔχειν ἰδίᾳ συμφέρον*», άρα δεν θα διεκδι-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

κεί τα πάντα για τον εαυτό του, δεν θα ανταγωνίζεται τους συνανθρώπους του, θα είναι ηπιότερος με αυτούς. Ο ατομικισμός θα έδινε τη θέση του στην αλληλεγγύη και στη συνεργασία.

Αυτό που οδηγεί στην ανηθικότητα είναι η άγνοια της συγγένειας με το θεό. «Διά τούτην τήν συγγένειαν οί μὲν αποκλίναντες λύκοις ὅμοιοι γινόμεθα, ἄπιστοι καὶ ἐπίβουλοι καὶ εὐλαθεροί, οἱ δὲ λέουσιν, ἄγριοι καὶ θηριώδεις καὶ ἀνήμεροι».

Την πιο καθαρή διατύπωση του στωϊκού δόγματος περί κοσμοπολιτισμού τη βρίσκουμε σε ένα φιλόσοφο της νεότερης Στοάς που επηρεάστηκε πολύ από τον πρώην δούλο που δίδαξε στη Νικόπολη: το Ρωμαίο αυτοκράτορα και φιλόσοφο Μάρκο Αυρήλιο. Διαβάζουμε λοιπόν στο έργο του “Εἰς ἑαυτόν”: «Αν η νοητική μας ικανότητα είναι κοινή, τότε και ο Λόγος κατά τον οποίο είμαστε λογικοί είναι κοινός· αν συμβαίνει αυτό, τότε και ο Λόγος, που προστάζει όσα πρέπει και όσα δεν πρέπει να γίνουν, είναι κοινός· αν αυτό συμβαίνει τότε και ο νόμος είναι κοινός· αν αυτό, τότε είμαστε πολίτες· αν αυτό, τότε μετέχουμε σε ένα πολίτευμα· αν αυτό, ο κόσμος είναι σαν μια πόλη· διότι σε ποιο άλλο κοινό πολίτευμα μπορεί κανείς να ισχυρισθεί ότι μετέχει όλο το ανθρώπινο γένος;»

Ο Επίκτητος ήταν πιο τυχερός συγκρινόμενος με άλλους Στωϊκούς, απ’ την άποψη ότι χάρη στο μαθητή του Φλάβιο Αρριανό έφτασαν ως εμάς οι σκέψεις του. Εμείς στη μελέτη αυτή δώσαμε βάρος στο ηθικό μέρος της φιλοσοφίας του, αυτό που τον απασχόλησε πιο πολύ. Είδαμε μερικά μόνο τμήματα της σκέψης του. Η εμβάθυνση στην Επικτήτεια φιλοσοφία θα απαιτούσε πιο εκτενή χώρο. Έτσι όποιος επιθυμεί να γνωρίσει καλύτερα τον Επίκτητο, του προτείνουμε να μελετήσει τις “Διατριβές” και το “Εγχειρίδιον”. Πολύ καλές μελέτες για το έργο του περιέχονται επίσης στα Πρακτικά του Επιστημονικού Συνεδρίου “Επίκτητος, η ζωή και το έργο του”, που έλαβε χώρα στην Πρέβεζα τον Ιούλιο του 1994 καθώς και το έργο του Τζέισον Ξενάκης “Επίκτητος, Ζωή και Στωϊκισμός”.

Μύλων και μυλωνάδων ανέκδοτες ιστορίες

Παραδόσεις, ήθη, έθιμα, τραγούδια,
δοξασίες, παροιμίες, αινίγματα

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΖΗΣ
Λαογράφος

Α. ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ - ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ

Οι μύλοι και ιδιαίτερα οι νερόμυλοι βρίσκονται σε ερημικές τοποθεσίες κατά κανόνα, κοντά σε όχθες ποταμών και σε χαράδρες.

Η θέση, το φυσικό περιβάλλον, κατά τις χειμερινές ιδίως νύχτες, τροφοδοτούσε λόγω δεισιδαίμονος φόβου τη φαντασία των απλοϊκών ανθρώπων, ώστε αυτή να δημιουργεί ψευδαισθήσεις και εικόνες δαιμονικές. Έτσι στους μύλους, όταν ο μυλωνάς ψήνει κατά το Δωδεκαήμερο πέρδικα, γουρουνόπουλα ή σπάλα κρέατος, παρουσιάζεται ο καλικάντζαρος¹, ψήνει κι αυτός βατράχους και προσπαθεί να μαγαρίσει το κρέας του μυλωνά. Ο μυλωνάς χτυπάει με την πυρακτωμένη σούβλα του τον καλικάντζαρο στο πρόσωπο. Και όταν ο καλικάντζαρος ρωτά το μυλωνά για το ονομά του, εκείνος σαν άλλος Οδυσσέας εξαπατά αυτόν λέγοντας “Απατός” ή “Ατός”. Στην ερώτηση των άλλων καλικάντζαρων, ποιος τον έκαψε, εκείνος τους απαντά “Απατός” για να εισπράξει την κοροϊδία τους, “Αμ σαν εκάηκες απατός σου, τι σκούζεις έτσι;” »

Σε άλλες παραλλαγές της παράδοσης, ο παθών είναι ο διάβολος ή το παγανό. Και στη Ρουμανία, γράφει ο Ν.Γ. Πολίτης², είναι γνωστό παραμύθι, συγγενέστατο με τις παραπάνω νεοελληνικές παραδόσεις. Ο ήρωας του παραμυθιού πηγαίνει στο μύλο του διαβόλου, όπου εκεί λαμβάνει χώρα παρόμοιο επεισόδιο με του καλικάντζαρου και του μυλωνά.

1 Κ. Ρωμάιος, *Μικρά μελετήματα*, Θεσσαλονίκη 1955, σελ. 264-96

2 Ν.Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις*, τ. Α', σελ. 361, αρ. 626 και τ. Β', σελ. 1338

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αλλά και σε άλλους λαούς, όπως π.χ. στους Γερμανούς, υπάρχει η δεισιδαιμών δοξασία και πίστη ότι ο μύλος είναι τόπος διαμονής κακοποιών πνευμάτων. Τα πνεύματα των υδάτων φανερώνονται στους μύλους και σ' αυτούς συχνάζει ο διάβολος.

Απο την περιοχή Κατσανοχωρίων κι από τον περίφημο μύλο του Κοροβέσιου (Κοινότητα Ελληνικού) είναι η μικρή ιστορία που ακολουθεί.

« Τώρα οι μύλοι της περιοχής είναι χαλάσματα και ερείπια. Νέκρα και ερημιά βασιλεύει στη περιοχή τους. Στέκονται βουβοί μάρτυρες μιας εποχής που πέρασε. Κάπου-κάπου τα καλοκαιρινά βράδια ακούγεται εκεί το μοιρολόγι κάποιας κουκουβάγιας, που θρηνεί. Παίρνει τότε τη θλιβερή φωνή της ο άνεμος και τη σκορπάει στα πέρατα της βαθιάς ρεματιάς και ανατριχιάζει η καρδιά του ανθρώπου. Κανένας δεν περνάει τώρα νύχτα από τα μέρη εκείνα. Εκεί τώρα θρονιάστηκαν για πάντα τα "στοιχειά". Γλεντούν και χορεύουν οι καλικάντζαροι, τα παγανά και οι σαϊταναραίοι κι αλοίμονο σ' αυτόν που θα πέσει στα χέρια τους! Οι καλικάντζαροι είχαν – κατά την παράδοση – μόνιμη κατοικία στο λάκο της Βρανιας. Κάθε βράδυ ξεκινούσαν από τη θέση "Φορντίστο", κοντά στο μύλο της Βρανιας και χορεύοντας με βιολιά, κλαρίνα και ντέφια έφταναν ως το μύλο του Κοροβέσιου κάτω. »

Μια άλλη παράδοση με τα καμώματα των καλικαντζάρων και την επίσκεψη στους μύλους κατά το Δωδεκαήμερο είναι η παρακάτω, γνωστή στα Ζαγοροχώρια μα και κάποια χωριά στην Ήπειρο³.

« Στα παλιά χρόνια μια γυναίκα άπο τη Βίτσα (Ζαγορίου) αποφάσισε να πάει ν' αλέσει κατά το Δωδεκαήμερο λίγο γέννημα στο μύλο του "Μίσιου".

Η γυναίκα αυτή λέγονταν Κυράτσω και έκανε και τη μαμή στο χωριό και γι' αυτό το λόγο ήταν γνωστή με το όνομα "Κυράτσα-μαμή". Οι άλλες γυναίκες της έλεγαν να μην πάει στο μύλο, γιατί αυτές τις μέρες οι μυλωνάδες κλείνουν τους μύλους και φεύγουν. Αυτή όμως δεν άκουσε.

Πήρε λίγο γέννημα και κατά το βραδιό κατέβηκε φορτωμένη στο μύλο για να το αλέσει. Βρήκε το μύλο ανοιχτό και το μυλωνά πρόθυμο για να της αλέσει. Εκεί στο μύλο ο μυλωνάς είχε και τη γυναίκα του έτοιμη για να γεννήσει εκείνη την ώρα. Γι' αυτό παρακάλεσε την Κυράτσα-μαμή να τη βοηθήσει στη γέννα. Της είπε όμως με τόνο αυστηρό τα εξής απειλητικά λόγια: "Αν κάνει η γυναίκα μου παιδί, τότε θα σε αφήσω να φύγεις, αν όμως κάνει κοπέλα, θα σε σκοτώσω εδώ στο μύλο". Η Κυράτσα-μαμή τότε κατάλαβε τι ήταν ο μυλωνάς. Αναγκαστι-

3 Κώστας Π. Λαζαρίδης, Οι Κουκουλιώτικοι Μύλοι, *Μικρή Ζαγορίσια Βιβλιοθήκη*, αρ. 24, Γιάννενα 1977, σελ. 65-67

κά βοήθησε τη μυλωνού να γεννήσει. Για κακή της τύχη η μυλωνού απόχτησε κοπέλα. Τότε για να γλυτώσει από το μυλωνά και να φύγει, αναγκάστηκε να κάνει την εξής ψευτιά: Έβαλε στην κατάλληλη θέση από το καρμί του νεογέννητου μωρού αρσενικά όργανα καμωμένα από κεριά και μια μικρή λεμονόκουπα. Έφκιασε μικρό πέος από κεριά και τοποθέτησε και τη λεμονόκουπα σε τόπο από αρχ... Ανακοίνωσε τότε στο μυλωνά, ότι η γυναίκα του γέννησε παιδί. Χάρηκε αυτός και την άφησε να φύγει.

Άμα έφτασε αυτή στο σπίτι της, επειδή είχε πια νυχτώσει για τα καλά, έκλεισε σίγουρα τις πόρτες, άναψε φωτιά κι αφού δείπνησε, ετοιμάζονταν να κοιμηθεί. Τότε άκουσε να χτυπάει κάποιος την πόρτα της και να της φωνάζει: "Κυράτσα-μαμή, Κυράτσα-μαμή, άνοιξε, θα σε σκοτώσω. Με γέλασες. Δεν είναι παιδί αυτό που έκανε η γυναίκα μου, είναι κοπέλα. Του έβαλες πούτσα από κεριά κι αρχίδια από λεμόνι".

Η Κυράτσα-μαμή στην αρχή λαχτάρησε. Κατάλαβε όμως πώς αυτός που φώναζε ήταν ο καλικάντζαρος που είχε γίνει μυλωνάς και της άλεσε το γέννημα κι άρχισε να ρίχνει στη φωτιά παλιά τσαρούχια να καούν και κούτσουρα από κερσσιά, γιατί παραδέχονται στα χωριά αυτά πως από τη μυρουδιά αυτών, όταν καίγονται στη φωτιά, φευγούν οι καλικάντζαροι. Αυτό βάσταξε κάμποση ώρα κοντά όμως στα μεσάνυχτα λάλησε κάποιος πετεινός στο χωριό και στη στιγμή ο καλικάντζαρος έγινε άφαντος. »

Χαλάσματα νερόμυλου στο Πολυστάφυλο Πρέβεζας (Φωτό: Καρζής 1995)

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Κοντά στο μεγάλο βράχο (γύρω στα 40 μέτρα) ήταν ο νερόμυλος της οικογένειας Κόκορου από το Κουκούλι. Ο μύλος αυτός “πνίγηκε” το 1910.

« Κάποτε στα παλιά χρόνια μια γυναίκα από το Κουκούλι, που την έλεγαν Νούλα, κατέβηκε με λίγο γέννημα για να το αλέσει στο μύλο του Κόκορου. Ήταν απόγιομα, όταν ξεκίνησε από το Κουκούλι. Εκεί στο μύλο άργησε ν’ αλέσει και έτσι την πήρε η νύχτα. Επειδή φοβόταν ν’ ανηφορίσει μονάχη της ως το χωριό, την ξέβγαλε για λίγο διάστημα ο μυλωνάς και τους άκουγαν τόσες φορές οι κάτοικοι να περιοχής να γλεντούν μέσα στη ρεματιά. “Τους ακ’σα κι εγώ”, μολογάει η μάνα μου “νια φορά απ’ κοιμήθ’κα στο μύλο και πατάγωσα απ’ το φόβο μ’. Μη σκιάζεσαι μ’ λέει ο μυλωνάς. Κίν’σαν για το γάμο οι καταραμέν’ι”. Ήταν ο Γιώργος Σιόντης, ένας παλιός μυλωνάς, που της έλεγε αυτά. Κατάγονταν από τους Χουλιαράδες, όπως και οι πιο πολλοί μυλωνάδες⁴. »

Από ζωντανή μαρτυρία του 80άρη Αλέξανδρου Κωνή, από τη Μυρσίνη Πρέβζας με τον οποίο είχαμε ευκαιρία να μιλήσουμε, είναι η επόμενη αφήγηση.

« Όπως κάθε βράδυ έτσι κι αυτή τη φορά ο Κίτσο-μυλωνάς κίνησε να πάει στο ξωκλήσι (απέχει μια ώρα δρόμο από το μύλο) ν’ ανάψει το καντήλι.

Στο δρόμο που πάινε είδε κάτι σα σκιόρισμα μπρος του αλλά βιαστικός καθώς ήταν δεν έδωσε και πολλή σημασία παρά μόνο έκανε τρεις φορές το σταυρό του, κάτι μουρμούρισε και συνέχισε το δρόμο του.

Αφού σκαπέτπσε ο μυλωνάς, το σκιόρισμα (καλικάντζαρος) που είχε περάσει από την τρύπα που έβγαινε το νερό της δέσης, άνοιξε την πόρτα που δεν την καλοέκλεισε ο μυλωνάς και μπήκε μέσα. Έβαλε γρήγορα σε κίνηση το μάτι του μύλου να ξεραλέθει, όταν ακούστηκαν χτυπήματα στη πόρτα.

Κάποιος αργοπορημένος πήγε ν’ αλέσει. Άνοιξε ο μυλωνάς κι εκεί που έκανε να μπει μέσα ο αλεστάρης (ο πελάτης) όρμησαν πάνω του και οι άλλοι οι καλικάντζαροι που ήταν κρυμμένοι έξω. Έπιασαν τον αλεστάρη, τον έγδυσαν και έτσι γδυτό τον έριξαν μέσα στην αλευροθήκη και τον σκέπασαν από πάνω.

Σε μια στιγμή τους άκουσε να λένε: “Τι νόστιμο κρέας θα φάμε αν τον κάνομε σουβλιστό”.

Ο μυλωνάς που στο μεταξύ είχε γυρίσει, όταν άκουσε να δουλεύει ο μύλος, σκέφθηκε “Κάτι κακό θα συμβαίνει” και αμέσως ξεκρέμασε το παλιοντούφεκο που είχε κρυμμένο για κακό. Έδωσε μια δυνατή κλωτσιά στη πόρτα και όρμησε μέσα με το ντουφέκι έτοιμο...

Οι καλικάντζαροι που δεν περίμεναν τον ερχομό του μυλωνά τρομαγμένοι έτρεξαν να φύγουν. Ο μυλωνάς χωρίς να διστάσει τους έριξε μια, δυο.

⁴ Αλέξανδρος Γ. Λαζάνης, Οι παραδόσεις των Κατσανοχωρίων Ιωαννίνων, *Ηπειρωτική Εστία* 1986

Αυτοί πηδώντας απεδάπεκεί για να γλιτώσουν έπεσαν οι ίδιοι στη φωτιά που έκαιγε στη γωνία και που σ' αυτή σχεδίαζαν να ψήσουν τον αλεστάρη. Και κάρηκαν. Έτσι γλύτωσε ο αλεστάρης και ούτε που ξαναπάτησαν άλλο πια οι καλικάντζαροι. Τώρα, ούτε μύλος υπάρχει, παρά μόνο λιθοσωριά, ούτε και ξωκλήσια. Τα ρήμαξαν η τεχνολογία το πρώτο και η αδιαφορία το δεύτερο. »

Σε κάποια από τις επισκέψεις μας στα χωριά της Ηπείρου, περάσαμε από τα Κατσανοχώρια. Εκεί μας διηγήθηκαν ένα χαρακτηριστικό επεισόδιο, που έγινε στο Πάτερο με τα σαϊτανικά. Να τι μας είπε ο γεροντότερος της παρέας⁵.

« Μια φορά, εδώ στο χωριό μας ήρθαν οι οξαποδώ τ' νύχτα τα μεσάν'χα και ψώναξαν μια γ'ναίκα από δω από το χωριό μας να κινήσ' για το μύλο. Τότε αλέθαμαν στο μύλο τσ' Κλίφκ'ς κάτ' στο ποταμ' κι κατεβαίναμαν με τα ζώα φορτωμένα απόνα μονοπάτ'.

Η γ'ναίκα αυτή τούχε να πάει στο μύλο κι είχε συμφωνήσ' μ' άλλες γ'ναίκες να τ' φωνάξουν κι αυτή λίγο νύχτα. Έτσ' πάιναν τότε στο μύλο νύχτα για να προφτάσ'ν ν' αλέσ'ν κι να γυρίσ'ν με μέρα.

Αυτή άκ'σε φωνές, σ'κώθ'κι, φόρτωσε το γάιδαρό τ'ς κι ξεκίν'σε...

Φόντα ξεκίν'σε άκουε φωνές από κάτω από τ' μεριά τ' αποταμιού.

Άιντε μωρήν εμείς τραβάμε κι θα σε καρτερέσουμι παρακάστ'. Οι άλλες γυναίκες όμως, κοιμούνταν ακόμα. Προχωρούσε λίγο αυτή κι φώναζε από μια φορά: Καρτερείτε κι εμένα μωρήνη! Τι βιάζεστε τόσοοοο...

Σε καρτερούμε, σε καρτερούμεεεεεε τ'ς αποκρίνονταν. Φόντα έφτασε, σ' ένα μέρος χαμ'λά κάτ' κατά το ποταμ' που το λένε Ασπρόχωμα γιατί' έχ' άσπρο χώμα, πόπαιρναν οι παλιοί κι άσπριζαν τα σπίτια τ'ς, είδε ένα χορό απ' αφ'νούς κι χόρευαν με νταούλια κι βιολιά. Τότε τάχασ' απ' το φόβο τ'ς.

Τ'ν έπιασαν κι αυτή απ' το χέρ' κι τ' μπήραν στο χορό κι χόρεψε. Μετά τ'ν άφ'καν κι έφ'γι κι έφεξε στο μύλο. Οι άλλες οι γ'ναίκες το πρ'ωί ξεκίν'σαν κι όταν τ'ς μολόησε τι έπαθε, σκιάχτ'καν όλες. »

ΠΡΟΛΗΨΕΙΣ-ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ-ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ⁶

Το δαιμονάλευρο: Δαιμονάλευρο λένε το αλεύρι από γέννημα που αλέστηκε μέρα βαριάς γιορτής. Πιστεύουν πως ο δαίμονας (ο διάβολος) παρέσυρε το νοικοκύρη να πάει στο μύλο ν' αλέσει μέρα βαριάς γιορτής. (Και η Κυριακή λογαριάζεται στις βαριές γιορτές, γι' αυτό πηγαίνουν στο μύλο το βράδυ της μέρας αυτή, μετά τον εσπερινό).

⁵ Ηπειρωτική Εστία 1986, τ. 414-415-416, σελ. 519-520

⁶ Χρήστος Σκανδάλης, Ηπειρώτικος Μύλος, Πρεβεζάνικα Χρονικά τ. 25, 1991, σελ. 83-97

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Σ' αντάλλαγμα λοιπόν ο δαίμονας δίνει θεραπευτικές ιδιότητες στο αλεύρι της γιορτής, το δαιμονάλευρο. Κάνουν καταπλάσματα για εξωτερικούς πόνους και ρόφημα για εσωτερικούς. Ο νοικοκύρης, για να αποφύγει το δαιμονάλευρο να το φέρει στο σπίτι, δεν το φορτώνει, δεν το παίρνει από το μύλο Κυριακή πρωί ή άλλη βαριά γιορτή. Τ' αφήνει για την επόμενη μέρα. Από το τυχόν δαιμονάλευρο που "θα μπει στο σπίτι", το πρώτο καρβέλι ή ταψί που θα ζυμωθεί και θα ψηθεί το λένε "καρβέλ' τ' αδαίμονα" ή "τηψί τ' δαίμονα" αντίστοιχα.

Άμα, με το φόρτωμά ή το ξεκίνημα για το μύλο, κοπρίσει το ζώο, τότε ο χωρικός πιστεύει πως θα βρεί αμέσως σειρά ν' αλέσει. Κι ούτε άλλο εμπόδιο (χαλασμένος μύλος, από χαραή οι μυλόπετρες, κ.λπ.) θα του τύχει.

Άμα, πηγαίνοντας για το μύλο, ο χωρικός νοικοκύρης απαντήσει λαγό στο δρόμο ή στο μονοπάτι (περάσει φράστ, μπροστά του), τότε θα του τύχει αναποδιά στο μύλο ("Άμ του είδα ιγώ απ' του δρόμου. Μότ'χε λαγός"). Άμα πάλι τύχει να περνάει φίδι στο μονοπάτι που πάει με το φορτιάρικο για το μύλο και πάλι το θεωρεί κακοσημαδιά. Το ίδιο πιστεύει και για την αλεπού. Συνήθως του γερνει το φορτίο το ζώο και το ρίχνει κάτω και μετά είναι παιδεμός το ξαναφόρτωμα.

– Τα δωδεκάημερα οι δαιμόν' βγαίνουν κι πασίν'νι στ'ς μύλ'ς. Σα να πούμε ου μύλους τ' Μπαλαμπάν γιουμίζ' δαιμόν'ς τα δωδεκάημερα. Δεν κουτάει άνθρωπους να τ'ς ρίξ'νι στου ρέμα. Κι ου μιλουνάς τουν κόβ' του μύλου, γιατί τουν βάν'νι μπροστά οι διαόλοι κι ακούει τα βράδια ολη τ' νύχτα.

– Νια βουλά δύο γραμματ'ζόμεν' νύχτουςαν σ' ένα μύλο. Έκατσαν να πιράσουν τη νύχτα. Ου μιλωνάς έφκιασι κουλούρα ρουκίσια. Τ'ς έδουσι να φάν'. Ικείν' δεν έβαλαν στου στόμα. Στρώνιτι κι ου μιλουνάς κι τ'ν τρώει ολη τ' γκ'λούρα. Τ'ν προυσφάισι μι τυρί. "Κ'λούρα κι τυρί δε χουρταινιτι πουτέ", τ'ς λέει, κι έτρουγε. "Πωπώ", λέει ου ένας, πόκανι του γιατρό. "Αυτός θα πιθάν', θα σκάσ' απόψι". "Πάμι όξου να κοιμθούμι", τ' λέει ου άλλους, πόκανι τουν αστρουνόμου. Ου μιλουνάς τ'ς ειπι: "Να μη κοιμ'θήτι όξου, θα βρέξ' τ' νύχτα". Ικείν' δεν τουν άκ'σαν. Βήκαν όξου. Τ' νύχτα έπιασι βρουχή κι μπήκαν μέσα σα γάτις βριμένις. Του προυϊ ου αστρουνόμος ρουτάει του μιλουνά: "Καλά, δε μας λές, πώς ήξιρις ότι θα βρέξ'"; "Α! Τ'ς λέει ου μιλουνάς, του κατάλαβα γιατί του δειλ'νό γκυλίσκι η γ'ρούνα μ'. Έτσι βήκι κι η παροιμία: "Θα βρέξ', γκυλίσκι η γ'ρούνα τ' μιλουνά".

– Νια βουλά άλεσε ου κουμπάρους στου μιλουνά πού ήταν κουμπάρους τ' κι εκειός. Όντας έβγαζι του ξάι, ου κουμπάρους έλεε στουν κουμπάρου τ' του μιλουνά: "Ίμένα κουμπάρι θα μ' παρ'ς λιγότεριου ξάι, έτσι;" Κι ου κουμπάρους ου μιλουνάς έλεε στουν πασπαλιάρ': "Μη τ' γιουμίεις τ'ν ξαέρα για τουν κουμπάρου, έτσι; Μη τ' γιουμίεις". Κι μι του χέρ' ου μιλουνάς έδ'χνι να τ' γιουμίσ' τ'ν ξαέρα ως τ' γκουρφή. »

ΛΑΪΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Γύρω από τους μύλους και τους μυλωνάδες έχει αναπτυχτεί ένας ευρύς κύκλος λαϊκών παραδόσεων, που αρέσκονται στα χωριά μας να τις λένε από γενιά σε γενιά και από εποχή σε εποχή και έτσι εξακολουθούν ως τα σήμερα στο στόμα του λαού μας.

– Στο μύλο τ' **Αη Γιώργη Φιλιππιάδας** λόγου χάρη, διηγούνται πάντα τις παραδόσεις για την “τρύπα τ' Αη Γιώργη”, τον τρύπιο βράχο και τον Άγιο Γεώργιο με το στοιχειό. Γι' αυτό και “στο μύλο, όπως λέν, μαθαίν'ς χίλια πράματα”.

– Από την κοντινή **Βούλιστα Παναγιά** Πρέβεζας η επόμενη παράδοση, όπως μας την έχει αφηγηθεί σε επιτόπια επίσκεψη, ο παπα-Φώτης Μπάρκας, ιερέας στην Παναγιά. Πλάι στην εκκλησιά Κοίμησης θεοτόκου υπάρχει νερόμυλος (αναπαλαιωμένος σήμερα) από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας (άγνωστο από πότε). Η παράδοση λέει, στο συνοικισμό “Γωνιά” υπάρχει τοποθεσία με το τοπωνύμιο “Παλαιόμυλος”. Σίγουρα θα υπήρχαν από τα πολύ παλιά χρόνια της Τουρκοκρατίας μύλοι – πόσοι ακριβώς άγνωστο. Σήμερα μόνο ερειπωμένα κτίρια υπάρχουν. Κατά την παράδοση πάντα, οι μύλοι αυτοί ανήκαν στους Τούρκους κατακτητές.

Οι χριστιανοί πάντα ήθελαν να έχουν δικό τους μύλο και η επιθυμία τους δεν άργησε να πραγματοποιηθεί αν και αυτό τους στοίχισε πολύ ακριβά.

Κάποτε ο Τούρκος αγάς της περιοχής έφυγε ταξίδι στη Πόλη για θέματα της

Ο μύλος και ο μυλωνάς στη Βούλιστα Παναγιά Πρέβεζας (Φωτό: Καρζής 1996)

Πρεβεζάνικα Χρονικά

δικαιοδοσίας του. Το ταξίδι αυτό διαρκούσε τότε δυο περίπου μήνες – ίσως και περισσότερο. Έτσι βρήκαν την ευκαιρία οι χωριανοί έσκαψαν τον αυλακόμυλο και τον έφεραν πλάι στην εκκλησία. Εκεί κτίσανε το μύλο και άρχισε να δουλεύει για τις ανάγκες των χριστιανών. Όταν επέστρεψε ο αγάς από την Πόλη και άκουσε και είδε την παράνομη πράξη των χριστιανών, διέταξε αμέσως να συλλάβουν τους υπεύθυνους. Έτσι σε λίγη ώρα ο παπάς και το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο του χωριού βρέθηκαν αλυσοδεμένοι μπροστά στον αγά. Την άλλη μέρα έτσι δεμένοι και με συνοδεία τουρκικής φρουράς οδηγήθηκαν στην Άρτα για να τους περάσουν από δίκη.

Απέναντι από την Κερασώνα (Κεράσοβο) υπάρχει μια τοποθεσία που λέγεται “Σάμαλη” (τουρκικό όνομα). Εκεί ο επικεφαλής της τουρκικής συνοδείας Σαμαν’λή διέταξε να σταματήσουν για σωματική του ανάγκη. Εκεί που ανακουφιζόταν από το χ... έπεσε νεκρός. Τι ακριβώς συνέβη και πώς, κανείς δεν έμαθε. Πολύ πιθανόν να έφτασε η είδηση ότι θα περνούσε από εκεί η συνοδεία και κάποιος ρωμαλέος γκισούρης δεν δίστασε να προβεί σ’ αυτή την πράξη. Όμως η φρουρά συνέχισε την πορεία για την Άρτα με τους χριστιανούς. Η δίκη έγινε και ο παπάς μαζί με το Εκκλησιαστικό Συμβούλιο μαρτύρησαν ακριβά με τη ζωή τους για το μύλο. Ο μύλος όμως έμεινε.

– Στο νομό της Πρέβεζας παραμένουμε για να μετακινηθούμε νοτιότερα, στην περιοχή της **Μυρσίνης**. Την πληροφορία μας την έδωσε ο πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Μπούσιος.

Ο Πήλιος (Σπύρος) Τσούτσης από το χωριό Εκκλησιές της Πρέβεζας, δραγάτης, κάποτε πήγε στις νεροτριβιές και τους μύλους της Τσαραγόρας (Μυρσίνης), του μοναστηριού. Εκεί έκλεψε ένα βιλάρι σκαλτσερό (για μαλλινά ρούχα). Όμως τέτοιο πράγμα, να κλέψουν ρούχα από τις νεροτριβιές, δεν είχε ματαγίνει. Κακοφάνηκε σ’ όλο το χωριό και ζήτησαν από τον ηγούμενο του Λεκατσά να βγάλει αφορεσμό για τον κλέφτη. Σε λίγο ο Πήλιος γέμισε ψώρα και καμπούριασε, μετά παραμορφώθηκαν τα δάχτυλά του και τελικά πέθανε.

– Κι από την Πρέβεζα στην ακριτική **Βούρμπιανη**⁷.

« Οχπάν από το μύλο το βακούφ’κο τ’ς Βούρμπιανης, οχπέρ από το πέτρινο γιοφύρ’, είναι μια πέτρα μεγάλη και τσουρτσουλωτή, που τη λεν Κάστρο. Αυτή η πέτρα απλώνεται από την οχπίσω τη μεριά κι είν’ απάτ’τη, μόν’ οι ντραγαταραίοι το καλοκαίρ’ γραπατσώνονται κι ανεβαίν’ν στην κορφή στον τσούρτσουλα και φειάνουν με κλαριά τη ντραγατψιά για να κάθονται στον ίσκιο και να φ’λάν τ’ αμπέλια που είναι καρσί στη Μπιζιωνιά, στου Τόσ’, στις Λόντες και στο Γιατίκ’ γιατί’ είναι καρσούλ’ το Κάστρο. Στη ρίζα αυτ’νής τ’ς πέτρας, εκεί

⁷ Χαράλ. Ρέμπελης, “Κονιτσιώτικα”, *Ηπειρωτική Εταιρεία* 1953, σελ. 156-157

που περνάει ο δρόμος για τον Πετσιγκάζο, βαθειά στη γης, ζούσ' εδώ και σαράντα-πενήντα χρόνια ένα στοιχειό και φύλασε ένα κακαβούλ' γιομάτο φλωριά που τάχαν θάψ' εκεί μέσα οι κλέφτες.

Αυτό το στοιχειό, όπως μου μολογούσε ο Μήτρο Προφύρ'ς από τη Σέλτση, που 'χε κάνει χρόνια ντραγάτ'ς στη Βούρμπιαν' και το 'χε δει, ήταν ένα μεγάλο φιδ' ίσα με τρεις-τέσσερ'ς οργιές και χοντρό σα λουμάκ', είχε ένα κεφάλι σαν από μός' χρονιάρ'κο με κάτ' μάτια σαν πεντόλιρα και κάθε νύχτα το βάχτ' τα μεσάν'χτα έβγαιν' από τη σπ'λιά και κατέβαινε παρακατίτσα στο ποτάμ' για να πιεί νερό, μόν' δεν πείραζε άνθρωπο, μονάχα μαυλούσε κάποτες καμιά γίδα και καμιά προβατίνα και τ'ν έτρωε.

Τόσες βολές οι μυλωνάδες απ' το μύλο το βακούφ'κο, που πήγαιναν νύχτα στη δέσ' για να μάζ'ν το νερό, τόμπλαξαν που ροβολούσε στο ποτάμ' να πιει νερό, άκ'σαν τ'ς πέτρες και τα χαλίκια που τα μάζωνε, όπως έρουνταν, κι είδαν τα μάτια του που γκάλιζαν σαν αναμμένα κάρβουνα... για... εδώ και κει για-για, γκουτζιάμ θεριό με κέρατα.

Ένα βράδ' ο Κώτα Μπουρέκας ο μυλωνάς παραμόνεψε οχπάν από τ' αυλάκ' του μύλου με μια τσιάγγρα, για να το σκοτώσ' και να του παρ' το παντζέρ' που είν' ιλιάτς για πολλές αρρώστιες και το βάνουν σε ματζούνια, και το λαμπυκαρισμένο χρυσαφ'κό πόχ' μέσα στ' άντερα, μόν' άμα το είδε αρχίν'σε να τρέμ' και τόπεσε το ντουφέκι από τα χέρια κι απόμ'νε ο κάψο Κώτας έτσ' αραγμένος απ' το φόβο του ώσπου πάει ο σύντροφός του ο Κήτο Παπαδήμος και τον ανέφερε...

Τώρα έχ' πολλά χρόνια που δεν μεταφάν'κε αυτό το στοιχειό. Τι γίν'κε; »

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΥΛΩΝΑΔΩΝ

Πολλές και πολύ νόστιμες ιστορίες (γεγονότα πραγματικά και φανταστικά) έχουν αναπτυχθεί γύρω από το βίο και την πολιτεία των μυλωνάδων. Ξεκινάμε από τα νότια της Ηπείρου, τα Τζουμέρκα και συγκεκριμένα από τα **θεοδώριανα**⁸.

« Λουλούδω ήταν η μάνα τ' Γιώργου Γκινόλια και τη λέγαν έτσι γιατί ήταν όμορφη σα λουλούδι. Μια μέρα πήγε στον κάτω Μύλο, όπου ήταν ένας Τούρκος. Λέει ο Τούρκος: “Κόλλα (ανέβα) Λουλούδω μ' και βάλε τη λιάσμα κι ύστερα να σε φιλήσω”. Αποκρίνεται η Λουλούδω: “Κάλλιο να ιδώ το αίμα μου τη γης να κοκκινήσει παρά να ιδώ τα μάτια μου Τούρκος να τα φιλήσει”. Ο Τούρκος άγρεψε: “Τούρκος να κάνει πόλεμο, Τούρκος να γέν' αγάς. Θα πάω στην Κωσπηλάτα να γένει μακελιόν”. “Τούρκε, κάτσε φρόνιμα, θα φας ένα χορό” (θα φας ένα ξύλο)... Στο τέλος οι άντρες κι οι γυναίκες που 'ταν στο μύλο τον έδειραν τον Τούρκο και δε ματαπάτησε στο χωριό. » (αφήγηση: Βασιλική Βεντίτσα)

8 Ρήγας-Γιώργος Σ. Σκουτέλας, *θεοδώριανα*, Αθήνα 1994, σελ. 443-45

Μύλος - νεροτρουβιά στην Καμπή Φιλιππιάδας (Φωτό: Καρζής 1998)

Στο μύλο της **Παντάνασσας** Φιλιππιάδας πηγαίνουμε για να συναντήσουμε τον παπα-Χρήστο Μάνθο τον Ιούλιο του 1997, ο οποίος θα μας αφηγηθεί την ιστορία ενός επικηρυγμένου ληστή, που κατέφυγε στο μύλο του χωριού.

« Καλημέρισε το μυλωνά, πιάσανε κουβέντα σαν να γνωρίζονταν από χρόνια. Απάνω στην κουβέντα ο ληστής που έτρεφε μεγάλη γενιάδα παρακάλεσε το μυλωνά να τον ξουρίσει πρώτα και μετά να του δώσει ένα-δυο σακκιά αλεύρι.

Ο μυλωνάς έξυπνος, πάνω στην κουβέντα κατάλαβε με τι άνθρωπο είχε να κάνει, αφού από μέρες πρίν είχε κυκλοφορήσει η είδηση ότι ο τάδε ληστής κρυβόταν κάπου εκεί κοντά. Έτσι σε λίγη ώρα και καθώς τον ξούριζε του πήρε πέρα για πέρα το κεφάλι, γιατί η επικήρυξη ήταν πολλά λεφτά. »

Άπο την ιστορική Λάκκα Σούλι η επόμενη ιστορία, ένα πραγματικό γεγονός που συνέβη στο χωριό Ρωμανός⁹.

« Την περίοδο που ήταν μυλωνάς ο Γιάννης Μάρως, ένα βράδυ τον χειμώνα, 2-3 κλέφτες από το Σκιαδά, ένας Διονύσης κι ένας από Παλαιοχώρι Μπότσαρη, ονόματι Βαγγέλης Ντόμαρης, πήγαν με άλογα και του πήραν αλεύρι και καλαμπόκι και τον πήραν κι αυτόν μαζί τους κάμποσο μακριά από το μύλο, για να μην

9 Ρήγας-Γιώργος Σ. Σκουτέλας, *Θεοδώριανα*, Αθήνα 1994, σελ. 443-45

προλάβει να φωνάξει για βοήθεια. Στο δρόμο που πήγαιναν, τους είπε: “Ορέ παιδιά, δώστε ένας μια κάπα να σκεπαστώ, γιατί κρύωσα”. Και του δώσανε την κάπα. Αυτός έκοψε ξυλάκια μικρά και τα τρύπωσε σ’ ένα πίστρωμα της κάπας που του δάνεισαν. Τη νύχτα τον ελευθέρωσαν. Με το που έφεξε, πήγε στον πρόεδρο της Κοινότητας και του είπε το και το. Ειδοποίησαν την αστυνομία, ήρθε το απόσπασμα και κάλεσε τους ληστές οι οποίοι δεν παραδέχτηκαν τίποτε. Τότε ήρθε κι ο μυλωνάς ο οποίος είπε στον αστυνόμο να ψάξουν στην κάπα τους και θα δουν σ’ ένα πίστρωμα ξυλάκια που είχε κρύψει ο ίδιος – τεκμήρια της ενοχής τους. Κι έτσι μαρτύρησαν και επέστρεψαν το εισόδημα στο μυλωνά. »

Ανηφορίζουμε βορειότερα προς το Πωγώνι. Η ιστορία διαδραματίζεται στα Κτίσματα¹⁰

« Μια γυναίκα ονόματι Διόχνω, έστειλε τον άντρα της την Κυριακή στο μύλο, διότι ήταν μικρομάνα, όπως μου τα ‘χε μολογήσει ένας χωρικός γέροντας. Και όταν γύρισε απ’ το μύλο και έφθασε έξω στην αυλή του σπιτιού, φώναξε τη γυναίκα του: “Διόχνω, ω Διόχνω. Έβγα έξω να μου βαστάξεις την μεριά να ξεφορτώσω. Γιατί το λυκοσκισμένο δεν στέκεται, και άντεσα, δεν μπορώ να το ξεφορτώσω”.

“Έ μο, νοικοκύρη μου, αφού άντεσες, πάρε την αντέσω” – έτσι λέγανε την φορτωτήρα, που ήταν η φούρκα που στήριζε τη μια μεριά του φορτώματος και ξεφόρτωνες μόνος σου.

“Θέλει κι ένα κράτημα από το καπίστρι το μουλάρι, Διόχνω, δεν ξεφορτώνεται μόνο με την φορτωτήρα, έλα έξω”.

“Έ, μωρέ κι εσύ, πάρτη τη φορτωτήρα και ξεφόρτωσε όπως μπορείς, γιατί το χρουσουζικό τόχω σ’κωμένο και κλαίει, να τ’ αφήσω καταής θα μας καρυδιάσει κλαίγοντας”, του είπε η γυναίκα του δήθεν στεναχωρημένη η διαολεμένη!

Αγανακτισμένος ο άντρας της διαολεμένης Διόχνως, της είπε:

“Την παίρνω, την παίρνω την φορτωτήρα κι έρχομαι μέσα, να σου μετρήσω τα πλευρά, διαολογύναικο”.

“Έφτακα, έφτακα κιόλας”. Κι έτσι γλύτωσε η Διόχνω το “μπιρτάχι”. »

Από την ίδια περιοχή Πωγωνίου και η επόμενη πολύ ανθρώπινη ιστορία του Μήτσ’ μυλωνά και του γιου του Κίτσου¹¹.

« Στην περιοχή Πωγωνίου ζούσε ένας μυλωνάς μαζί με το μοναχογιό του τον Κίτσο. Η γυναίκα του Μήτσ’ μυλωνά, μια πολύ καλή γυναίκα όπως μολόγαγαν οι

10 Παπα-Χρήστος Μάτσας, Μύλοι και Μυλωνάδες, Πωγωνήσια Βιβλιοθήκη 7, Πωγωνιακά Χρονικά, τ. 2 Γιάννενα 1996, σελ. 97-98.

11 Αντώνης Ράπτης, 90 ετών από τη Χαραυγή Μουργκάνας Θεσπρωτίας

Πρεβεζάνικα Χρονικά

παλιού, τους είχε αφήσει χρόνους σε νεαρή ηλικία. Έτσι ο Μήτσ' μυλωνάς απόμ'κε μόνος με το γιο και όλη η δουλειά έπεσε σ' αυτόν γιατί ο γιος του είχε κάποιο κουσούρι...

Έτσι πέρναγαν τα χρόνια και ο καημός και το μαράζι του μυλωνά αυγάτεναν σαν έβλεπε το γιο του τον Κίτσο να ξεπερνάει τα τριάντα και να μη νοιάζεται για παντριά, αλλά ούτε και μάτι να σηκώσει να δει καμιά γυναίκα. Δεν έμοιασε σε τίποτα του πατέρα του του Μήτσ' μυλωνά που, όταν αυτός ήταν στην ηλικία του, και τι δεν είχε κάνει...

Ακόμα και παντρεμένος όλο και ξεμονάχιαζε κι από καμιά και το γλεντούσε για τα καλά. Κάποιοι σοφοί χωριανοί (Θιός σχωρέστους) είχαν πει κάποτε: "Τις αμαρτίες του Μήτσ' μυλωνά πληρώνει τώρα ο γιος του".

Κάποια φορά ο Μήτσ' μυλωνάς πιάνει το γιο του σε κουβέντα και προσπαθεί να του αλλάξει τα μυαλά και να τον πείσει πως καιρός είναι πια να παντρευτεί να του κάνει και κάνα αγρόνι να νιώσει κι αυτός τη χαρά του παππού.

Όμως του Κίτσου τ' αυτί δεν χαμπέραγε με τίποτα... Έτσι μια μέρα ο Μήτσ' μυλωνάς με δυο τρεις χωριανούς και συγγενείς του και μαζί με τον Κίτσο κίνησαν και πήγαν σ' ένα κοντινό χωριό κάπου 15 χλμ. μακριά και πάσαν ίσια στο σπίτι του παπα-Τρύφωνα που είχε τρεις κόρες ανύπαντρες.

Καμιά τους όμως δεν ήθελε για άντρα της το γιο του μυλωνά που έξω απ' το κουσούρι που είχε, ήταν και πάντα αλευρομουτζουρωμένος κι ας μην έκανε πολλές δουλειές στο μύλο, μόνο τα σακκιά βοηθούσε να φορτώσουν και να ξεφορτώνουν οι αλεσματοάρηδες και καμιά άλλη ψιλοδουλειά.

Εκεί στο σπίτι του παπα-Τρύφωνα πιάσαν την κουβέντα και πές ο ένας πες ο άλλος παίνιες για τον Κίτσο προσπαθούν να πείσουν τον παπά να πει το ναί. Όμως ο παπάς που το μάτι του "έκοβε" μακριά, είπε σε κάποια στιγμή: "Ποια τσούπρα ωρέ Μήτσ' μυλωνά να δώσω στο γιο σου, αφού αυτός δεν ξέρει από κόσμο, είναι ντίπ σκεπάρι. Για να τον δοκιμάσω για να δεις, τι τραγούδια ξέρει..."

Δεν πρόφτακε να αποσώσει τη κουβέντα του ο παπάς, τινάζεται πάνω ο Κίτσος και πιάνει τότε το τραγούδι:

*Καλότυχη, καλόμοιρη όποια θα πάρ' εμένα
Πίνω κανάτα το πρωί, διπλή το μεσημέρι
και κατά τα μεσάνυχτα στραγγίζω το βαρέλι...*

Κόκκαλο ο παπάς, που τα λόγια του είχαν άλλη έννοια και όχι τι τραγούδια ήξερε ο γιος του Μήτσ' μυλωνά.

Αυτό ήταν το πρώτο και το τελευταίο προξενιό που έκανε για τον Κίτσο.

Πέρασαν από τότε 50 χρόνια περίπου. Κανείς από τους δυο δεν είναι τώρα στη ζωή. Μόνο στη μνήμη κάποιων γερόντων ζούνε όλα αυτά χαραγμένα, με πιο έντονη εικόνα εκείνη του μύλου. Του μοναδικού μύλου που υπήρχε στο χωριό

και που εξυπηρετούσε όχι μόνο τις δικές τους ανάγκες αλλά και των άλλων κο-
ντινών προς αυτό χωριά. Τώρα μόνο λιθοσωρούς αντικρύζει κανείς σ' αυτό το
μέρος που στέκει σαν στοιχειωμένο. »

ΕΥΤΡΑΠΕΔΑ ΜΥΛΩΝΑΔΩΝ

Η κοινή γνώση της εποχής, τους μυλωνάδες τους χαρακτήριζε ευφυέστα-
τους, αθυρόστομους και ερωτιάρηδες και γι' αυτό γύρω από τους μυλωνάδες
και τη δουλειά τους πλάστηκαν νοστιμότατες ευτράπελες ιστορίες, που άρεσε
στον πολύ κόσμο να τις μεταφέρουν από στόμα σε στόμα και να τις μεταδίδουν
από χωριό σε χωριό.

« Κάποιος Μάκος γύριζε από το μύλο της **Βροσίνας Ιωαννίνων** με την αλεσιά
φορτωμένη στο γομάρι. Θέλεις απ' το βάρος, θέλεις απ' τις ανοιξιιάτικες χλω-
ροσιές που 'χε βοσκήσει το γομάρι, στ' Αγρίμη το λάκκο, απροειδοποίητα, του
τσέρλησε τη φουστανέλα. Τραβάει τη μπιστόλα και σωριάζει το άκακο ζωντανό
στο δρόμο. Σα να μην έγινε τίποτα, πάει στο σπίτι χωρίς γομάρι κι αλεσιά.

– Άιντε βάβω, παρ' την τριχιά και πάενο στο τάδε μέρος να πάρεις τ' άλε-
σμα, γιατί το γομάρι το σκότωσα.

– Τι σου 'κανε, ωρέ, το γομάρι και μας άφ'κες χωρίς φορτιάρικο; (Βλέπετε
τα γομάρια τότες είχαν πολλές παράδες. Αν πείτε και για μουλάρια κι άλογο,
αυτά λίγοι τα 'χαν). Κι ο Μάκος φουρκισμένος, ακόμα για του γομαριού την
προσβολή, συμπλήρωσε:

– Εμένα ωρ' βάβω τη φουστανέλα δε μου τη λέρωσε ο Τούρκος, να μου τη
λερώσει το παλιογόμαρο;

Η βάβω πάει δυο φορές για να φέρει τις μεριές της αλεσιάς¹². »

Από την περιοχή Δυτικού Ζαγορίου η επόμενη ευτράπελη ιστορία¹³ :

« Ένας μυλωνάς ονόματι Μπίλας επιέζετο από τον παπά του χωριού να εξο-
μολογηθεί, διότι είχε πολλές αμαρτίες. Ο μυλωνάς ξέφευγε γιατί ήξευρε ότι
έκαμε αμαρτίες από το ξάι. Επειδή όμως τον πίεζε ο παπάς να εξομολογηθεί,
διότι θα μαρτυρούσε ο μυλωνάς και πόσο ξάι πήρε παραπάνω του παπά, αποφά-
σισε να κάμει τούτο: Είπε στον παπά, ότι την Κυριακή θα ανέβει στον άμβωνα
και θα φωνάξει προς στο Εκκλησίασμα τις αμαρτίες του.

Ο παπάς κορδωμένος βγήκε στην Ωραία Πύλη για ν' ακούσει τις αμαρτίες
του μυλωνά. Οπότε ο μυλωνάς φωνάξε: "Ακούστε: Όλα τα παιδιά, που έχουν
κόκκινα μαλλιά, είναι από τον παπά". Κόκκαλο ο παπάς! »

12 Θεοφ. Λαμπρίδης, *Ηπειρωτική Εταιρεία*, τ. 154, σελ. 351

13 Αριστείδης Ντάβανος, πρώην μυλωνάς 85 ετών, από τη Ραβενή Θεσπρωτίας, 1993

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Η Γκέλω και πώς καλοπόρεψε... στο μύλο¹⁴ :

« Κάποτε μια μάνα, άρρωστη ήταν η μαύρη, ο άντρας της έλειπε ταξίδι, σκέφτηκε να στείλει τη μεγαλοκόρη της στο μύλο, αφού η δόλια δεν μπόραγε να πάει. Φώναξε της κόρης της και της είπε να φορτώσει την παλιογομάρα με τα δυο σακκιά γέννημα που είχε ετοιμάσει πριν και να κινήσει ταχιά πρωί για το μύλο.

“Όμως πρόσεξε, στο μύλο που θα πας, να φυλάξεις το κεφάλι σου”, τη συμβούλεψε.

Ταχιά το πρωί, η Γκέλω, μπροστά η γομάρα, πίσω αυτή, κίνησαν για το μύλο που ήταν δυο ώρες δρόμο μακριά, στο πλαϊνό χωριό.

Σαν έφτασε στο μύλο, την υποδέχτηκε ο μυλωνάς καλημερίζοντάς την αλλά και την έβλεπε περίεργα, γιατί δεν την είχε ματαδεί άλλη φορά. Τη βοήθησε να ξεφορτώσει τη γομάρα και μετά άρχισε να ζυγιάζει τα σακκιά με το στατέρι, ρίχνοντάς της πού και πού περίεργες ματιές. Την είδε να κοκκινίζει και σημειώνοντας στο τεφτέρι του κάτι, μονολόγησε (από μέσα του): “η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται...”

Μετά από λίγο κι ενώ ο μύλος δούλευε στο δικό του ρυθμό, κοιτάζει ο μυλωνάς και τι να δει. Βλέπει την Γκέλω να αδειάζει τον τροβά που είχε γεμίσει για το κολατσιό της με ψωμοτύρι, να το δένει στην ποδιά της και να βάζει τον τροβά (τον πέρασε) στο κεφάλι της, και έτσι κουκουλωμένη κάθισε, για να φυλάξει το κεφάλι της (όπως της είπε η μάνα της).

Ο μυλωνάς βλέποντας αυτή τη σκηνή, με το ζόρι συγκρατούσε τα γέλια και κουνώντας το κεφάλι του είπε: “Το κεφάλι σ’ κι να φυλάξεις ο μυλωνάς θε να σε φκιάξ”. Και μη χάνοντας καιρό όρμησε ο μυλωνάς πάνω της...

Σα γύρισε η Γκέλω στο σπίτι της και αφού τακτοποίησε τα σακκιά της με τ’ αλεύρι και κάθισε λίγο να ξεποστάσει, η μάνα της ρώτησε να μάθει πώς πόρεψε στο μύλο (για πρώτη φορά που πήγε).

– Πώς να πορέψω, αποκρίθηκε η Γκέλω, παίρνοντας μια βαθιά ανάσα. Το κεφαλι μου καλά το φύλαξα, ο κώλος μου όμως δε γλίτωσε... »

Ο Χρήστος Μυλωνάς, ο γυναικάς του Αθαμάνιου¹⁵.

« Στο χωριό είχε ακουσθεί ότι ο Χρήστος Μυλωνάς από το διπλανό χωριό που είχε και το μύλο δεν άφηνε γυναίκα για γυναίκα απείραγη. Κάποτε ήρθε στο χωριό νύφη από κάποιο χωριό των Τρικάλων, η Βασίλω. Γυναίκα στρομπούλω, γλωσσού και “πολύξερη”, όμως καλή νοικοκυρά.

Κάποια μέρα της λέει η πεθερά της:

14 Νίκος Κουτσούκας, 80 ετών, πρώην μυλωνάς από τα Τερπνά Άρτας

15 Ο ίδιος

Νύφ', του τοιότοιου αλε ύρι πούχαμε, πάει να τελειώσ', ένα δυο φουρνί σματα είν' ακόμα, δεν πιάνουμ' να 'τοιμάσ'με τα σακκιά να τα πας ταχιά πρωί στου μύλου;

Να τα πάω μω' μάνα, μόνο που δεν έχω ματαπάει άλλη φορά.

Λεν είν' και τόσο δύσκολου, της αποκρίθηκε η πιθερά, μόν' πρόσεξε κειός ο παλιομυλωνάς δεν αφήν' γυναίκα για γυναίκα δίχως να τ'ε βάλ' χέρι.

Μη σκανιάζεσαι, μάνα, εμένα δε βρέθηκε κι ούτε θα βρεθεί μυλωνάς να μ' βάλ' χέρι, είν' γώ μια...

Αυτά είνε η Βασίλω στην πιθερά της κι άρχισε να ετοιμάζει το γέννημα να γεμίσει τα σακκιά για να τα 'χει έτοιμα το πρωί να τα φορτώσει στη γομάρα και να κινήσει για το μύλο.

Ταχιά το πρωί όλα ήταν έτοιμα και η Βασίλω κίνησε για το μύλο. Όμως πιο μπροστά ο μυλωνάς είχε πληροφορηθεί για την καινούργια νύφη που έγινε στο γειτονικό χωριό και πως καυχιόταν ότι δε βρέθηκε μυλωνάς να την αγγίξει... Μετά από δυο ώρες δρόμο έφτασε η Βασίλω στο μύλο και με τη βοήθεια του μυλωνά ξεφόρτωσαν τις μεριές από τη γομάρα, έγιναν οι απαραίτητες άλλες διαδικασίες και το εθιμικό καλωσόρισες, τ' αλεύρωμα, που γίνεται στον καινούργιο πελάτη...

Η Βασίλω βλέποντας όλες αυτές τις περιποιήσεις του μυλωνά, έμεινε κατάπληκτη και τα όσα είχε ακούσει για το μυλωνά τα ξέγραψε με μιας "λόγια του κόσμου", σκέφτηκε, "αφού για τους μυλωνάδες έχουν να λένε, για τα δικιά τους ποιος λέει..."

Ο μυλωνάς όμως είχε διαφορετικές σκέψεις και με τα όσα είχε ακούσει για αυτή είχε κιόλας καταστρώσει το πονηρό του σχέδιο, πώς να τη βάλει στο χέρι του, 'έτσι σε κάποια στιγμή ακούστηκε η φωνή του που έβγαине με κόπο γιατί είχε κατέβει κάτω στην κελιδόνα και φώναζε:

Βασίλω δόμ' εκει τό το σφυρί που 'ναι κει κατα τη γωνία να διορθώσω κάτι, εδω κάτω που 'μαι. Πρόθυμη η Βασίλω τρέχει, παίρνει το σφυρί και φωνάζει του μυλωνά. Αυτός τότε της λέει:

Ρίξε το μ' απ' την τρύπα, μόνο σκύψε όσο μπορείς για να το φτάσω.

Σκύβει η Βασίλω, τεντώνοντας το χέρι με το σφυρί για να φτάσει ο μυλωνάς. Αυτός όμως, που είχε το διάολο μέσα'του, της φώναξε: "Σκύψε ακόμα λίγο" και κοπ... της άρπαξε το χέρι ο μυλωνάς, αφού πρώτα πήρε το σφυρί, και μ' ένα σκονί της το έδωσε σ' ένα ξύλο. Ανέβηκε καμαρωτός, ακπάν κι έτσι όπως είδε τη Βασίλω τουρλωμένη, πάει κοντά της και καΐδεύοντάς την της λέει: "Γώρα Βασίλω μ' τι μπορώ να σ' κάνω;" Η Βασίλω, που στο μεταξύ είχε γίνει κόκκινη σαν την παπαρούνα από ντροπή κι από θυμό αλλά κι από πόνο έτσι καθώς ήταν δεμένη, ακούστηκε να λέει: "Ύστε μ' ό,τι θές μόνο ξέδεσέ μου το χέρι".

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Το τι έγινε παρακάτω δεν ξέρουμε, γιατί ο Χρήστος Μυλωνάς διέκοψε εδώ την αφήγησή του στρίβοντας μ' ένα χαμόγελο το μουστάκι του, που υπονοούσε πολλά... »

Κι απ' τα Τζουμέρκα στη Λάκκα Σούλι. Την πολύ όμορφη ιστορία μας τη διηγήθηκε ο ιερέας της περιοχής Λεωνίδας Νίκας.

« Εκείνα τα χρόνια τα παλιά, δεν ήταν λίγες οι βολές που ζαλικώνονταν οι ίδιες οι γυναίκες το γέννημα για το μύλο.

Έτσι μια απ' όλες τις γυναίκες, ζαλικώθηκε την σακκούλα (μεριά) και πήγε στο μύλο με λίγο καλό ντύσιμο και φτιάσιμο, καλημέρισε τον μύλωνα, κι αυτός άθελα ή από συνήθεια ή θεληματικά το 'χε στο χούι του, σοβαρά ή σαν αστείο και αφού την καλημέρισε είπε στη συνέχεια:

– Καλά κάνει ο άνδρας σου και σε στέλνει στο μύλο... να θυμάσθε και τον καϊμένο τον μυλωνά πότε-πότε, να βλέπει κι αυτός μια καλή γυναίκα...!

Αυτή έσκυψε το κεφάλι της, το άλεσμά της γίνεται αλεύρι μέσα στις μυλόπετρες και αυτή συγχρόνως άλεθε την κουβέντα του μυλωνά στο μυαλό της και απεφάσισε να το πει στον άνδρα της και μαζί να την ξανασκεφθούνε και να βγάλουν πού την πηγαίνει ο μυλωνάς την κουβέντά του, που της είπε.

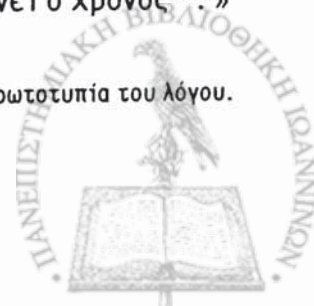
Από στόμα σε στόμα το μурμουρίζε το χωριό και ποτέ δεν επήρε δημοσιότητα το καλωσόρισμα που έκανε ο μυλωνάς στη γυναίκα εκείνη.

Σιωπηλά, και μεμονωμένα, έβλεπε ότι ο κάθε άνδρας ζαλικώνονταν τη μεριά (σακκί γεμάτο 20 οκάδες περίπου) και την πήγαιναν οι ίδιοι στο μύλο και την αλευροποιούσαν. Πολλοί απ' αυτούς όταν έπαιρναν και ζαλικώνονταν το άλεσμά τους για να το φέρουν στο σπίτι τους, κουράζονταν και μόλις έφταναν σ' αντίκρυ σημείο από το σπίτι τους έβάζαν δυνατή ψώνη και καλούσαν τη γυναίκα τους σε βοήθεια και ήρχετο εκείνη και έπαιρνε τ' αλεύρι.

Με τα χρόνια που ο μύλος σταμάτησε και τ' αλεύρι το αγοράζουν απο αλευροβιομηχανία έτοιμο και πιο καλό, οι γυναίκες είπαν το μυστικό τους.

Ότι ο μυλωνας δεν είπε τίποτα σε γυναίκα ποτέ, αλλά, κάποια από τις γυναίκες το σκέφθηκε για ν' απαλλαγεί από την φροντίδα του μύλου, και μια με την άλλη, φτιάσανε την ιστοριούλα με τρόπο που την σερβίρουν στον άνδρα τους και όλοι οι ζηλιάρηδες το πήραν στ' αλήθεια, πολλές γυναίκες απαλλάγησαν από το πάει και έλα με τον μύλο και οι άνδρες, και για καλό και για κακό και για ανεπάντεχο γεγονός, δεν κάνει τίποτα ένας μικρός κόπος να πάμε μόνοι μας, τ' άλεσμα στο μύλο, για να 'χομε τις γυναίκες αφίλπτες από το μυλωνά, γιατί ο Διάβολος κάνει πολλά και όσα φέρνει η ώρα δεν τα φέρνει ο χρόνος¹⁶. »

16 Διατηρήσαμε την ορθογραφία και τη σύνταξη του κειμένου, σεβόμενοι την πρωτοτυπία του λόγου.

Μια άλλη ευτράπελη διήγηση, πολύ γνωστή στην Ήπειρο, αρχίζει ως εξής:

« Μια βολά ένας πατέρας είχε ένα παιδί. Όντας επέβαινε του είπε' σε σπανό μωλανά να μην αλέσεις και να 'χεις την ευχή μου, κι έκλεισε τα μάτια του¹⁷. »

Το πιο πειραχτήρι απ' τους μωλανάδες ήταν ο Λάμπρος Τασιούλης¹⁸ και πείραζε τις γυναίκες που πηγαίνανε στο μύλο, με διαφορά στιχάκια, αρκετά νόστιμα.

*Ταμ τουμ τ' αργαντί (το όργανο), κι απ' κάτ' χάρβαλο.
χορεύω εγώ κι ατός μου, χορεύει κι ο μαλλιαρός μου.*

Στο πάθημα της μωλνούς αναφέρεται η επόμενη ιστορία¹⁹:

« Μια μέρα ο μωλνάς με το μουλάρι του πάσσε στην Παραμυθιά για δουλειές, ν' αγοράσει ή να διορθώσει χρειαζούμενα εργαλεία για το μύλο του. Είπε της μωλνούς: "Αύριο π' θα απεράσ' ουπραματευτής, κοίτα αυτά απ' σ' χρειάζονται να τα πληρώ'εις με κειό τον πέτο, που μας σήκωσε ζούρλια με το λάλημά του, με το..."

– Σώπα συ και θα δει αυτός ου διαουλόπετος, συμφώνησε η μωλνού.

Την αύριο μέρα, πρωί πρωί ξύπνησε η μωλνού και η πρώτη της δουλειά ήταν να βγάλει τις κότες προσεκτικά, έτσι που να μείνει μόνος του στο κοτέτσι ο πέτος. Όταν ήρθε οπραματευτής, γιατί απέκει περνούσε ο δρόμος του που βγάζει στο χωριό, κάθησε να βγάλει την καινούργια τουπραμάτεια να τη δει η μωλνού. Οπραματευτής, γυναικάς κι αυτός σαν τους μωλνάδες, όταν αντιλήφθηκε ότι η μωλνού ήταν μόνη της μια κορμοστασιά κυπαρίσσι, κόκκινη-κόκκινη, αναστατώθηκε. Η καρδιά του άρχισε να χτυπάει πιο δυνατά από τον κρότο του μύλου, καθώς φούντωσε μέσα του ο πόθος για τη μωλνού.

Αφού διάλεξε η μωλνού απ' τηνπραμάτεια τι είχε να πάρει για το σπίτι της, έτρεξε ίσια στο κατώι για να βγάλει τον πέτο απ' το κοτέτσι. Από κοντά και οπραματευτής. Η μωλνού για να πιάσει τον πέτο χώθηκε μέχρι τον αφαλό στο κοτέτσι, τουρλώνοντας τα πισινά της.

Μια και δυο οπραματευτής χωρίς να χασομερήσει, της σηκώνει απάνου τα σκουτιά κι ούτε γάτα ούτε ζημιά.

Όταν μετά τρεις γύρισε ο μωλνάς, αφού τακτοποίησε τα πράγματα και το μουλάρι, που ήταν ξεθεωμένο από την κούραση, είπε της κυράς του:

– Ω κυρά, τι πόρεψες με τονπραματευτή, τα βολέψες καλά ή σε έσιασε;

Κι η μωλνού, που 'χε τη μύγα, αποκρίθηκε:

– Ας μην είχα χωθεί μέχρι το αφαλό στο κοτέτσ' και θα μ' έσιαζε. »

17 Ακαδημία Αθηνών, *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ελλ. Λαογραφίας*, τ. ΚΕ, σελ. 150

18 Από αφήγηση του ιερέα Μελλισουργών Άρτης Γιώργου Καρακίτσου.

19 Η πληροφορία από το Νάσιο Μπερέκο ετών 75, από το Φούρναρη Βρούνας Ιωαννίνων, έτος 1982

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Η ιστορία είναι αληθινή και προέρχεται από τα Κουρεντοχώρια που επισκεφτήκαμε και μιλήσαμε με τους γερόντους των χωριών. Δάφνω ήταν το όνομα της μυλωνούς, εργατικιά, ζωηρή και λίγο αλαφρόμυαλη. Γρηγόρης Πάνος ήταν οπραματευτής, γνωστός σ' όλα τα χωριά για την πλούσιαπραμάτεια του.

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΙΣΤΟΡΙΕΣ ²⁰

Α μωρή πήρατε το ξάγι για όχι;

« Κάθε τόσο μαζί με άλλους συγχωριανούς μου πήγαίνα στο μύλο ν' αλέσω το καλαμπόκι μου. Μια μέρα περιμένοντας κι εγώ με τη σειρά μου, ενώ ο μύλος αργούσε, άνοιξα συζήτηση μ' έναν γέρο που και αυτός είχε φέρει για ν' αλέσει το καλαμπόκι του. Εγώ όμως, μικρός και παράξενος, προσέχοντας γύρω μου, είδα τον μυλωνά να παίρνει το ξάγι του, τη δουλέψη του, όπως το λένε. Ο δείκτης δεν ισοσταθμούσε με αποτέλεσμα ο μυλωνάς να κλέβει στο ζύγισμα βαριά και ασύστολα. Μετά από λίγο, κατεβαίνοντας τη ξύλινη σκάλα, βλέπω τη γυναίκα του μυλωνά να παίρνει και αυτή από το ίδιο άλεσμα το δεύτερο ξάγι. Δεν πέρασε πολλή ώρα, νάσου και η γιαγιά βγαίνοντας από τον κήπο, με την ποδιά της γεμάτη χόρτα και αφού τ' άφησε στο πεζούλι, φώναξε στη νύφη της και την ρώτησε: "Α μωρή πήρατε το ξάγι για όχι;" Και μην ακούγοντας τη νύφη της, μουρμουρίζοντας είπε: "Αχ, γιε μου, πώς θα ζήσει αυτός ο κόσμος, δουλεύοντας τους άλλους τζάμπα;" Και στη συνέχεια άδειασε το τρίτο ξάγι στο τσουβάλι της και πάλι ξανά μουρμουρίζοντας είπε: "Χαράμι να γίνει σ' αυτόν που θα πάρει το περισσότερο". Διακόπτοντας το γέρο, του λέω: "Ας καθήσουμε πιο κει, έτσι που να είναι πιο αντικρουστό το κοφίνι και πιο κοντά", γιατί εκείνη τη στιγμή τελείωνε το πρώτο και θα ρίχναμε το δικό μου. Το ζύγισμα γινότανε προτού πέσει στο μύλο.

Το πάθημα του αγά

Είναι παρατηρημένο όταν γίνονται τέτοιες συζητήσεις, μεταξύ γέρου και νέου, είναι όμοιες με εκείνες των μυλόπετρων, που η μια παίρνει και η άλλη μας δίνει το επεξεργασμένο προϊόν. Ο νέος μαθαίνει όταν ρωτάει, ενώ ο γέρος εντυπωσιάζει με την ιστορία και τα παθήματα. Έτσι έγινε και με τον γέροντα, διηγώντας μου μια ιστορία που είχε συμβεί παλαιότερα στον ίδιο μύλο. Καθισμένοι επάνω στα γεμάτα από καλαμπόκι τσουβάλια, άρχισε να μου λέει την ιστορία και το πάθημα δυο ανθρώπων, Έλληνα και Τούρκου. "Κάποτε", μου λέει, "παλικάρι μου, ένας αγάς ξεκινώντας από Πρέβεζα προς Φιλιάτες νύχτωσε στο μικρό και φτωχό χωριό, Καναλάκι. Εκεί στο πρώτο σπίτι στάθηκε και ζήτησε φιλοξενία. Φιλοξενήθηκε με διαμαρτυρία της νοικοκυράς, ότι ο άνδρας της έ-

20 Ιερέας Προδρομίου Παραμυθιάς, Ιωάννης Μούκας. Ζωντανή αφήγηση

λειπε και ότι είναι φτωχιά με δυο μικρά παιδιά. Ο Τούρκος επιτακτικά της λέει ότι δεν έχει μεγάλες απαιτήσεις, αρκεί να περάσει τη νύχτα. Η νοικοκυρά, λίγο από φόβο και από ντροπή, δέχτηκε να φιλοξενήσει τον Τούρκο με προσφάγι, φτωχό σκεύασμα από αλεύρι, λάδι καμένο και νερό, το λεγόμενο πλόσμο. Αφού έφαγε, ξάπλωσε σε μια παλιοψάθα με τραγόμαλλο σκέπασμα και υφαντό μαξιλάρι με γέμισμα ροκόφυλλων.

Ξαπλώνοντας ο Τούρκος είδε το καντήλι να καίει μπρος στην εικόνα της Παναγιάς, που η μικρή και φτωχή θαλπωρή ξύπνησε τα σεξουαλικά του αισθήματα, και ρωτώντας την, καθώς ομορφούλα και νόστιμη, κυρα-Κώσταινα τι ακριβώς συμβολίζει η όμορφη εικόνα που για χατίρι της καίγοτανε καντήλι, η κυρά του απάντησε ότι είναι η προστάτις του σπιτιού της, είναι η Αγία Ελεούσα, που με τα θαύματά της και την καλωσύνη της, ελεεί κάθε φτωχό και χαρίζει ό,τι της ζητήσει. Κι ο Τούρκος άλλο που δεν ήθελε, σηκώθηκε και καθώντας οκλαδών κοίταξε στο εικόνισμα και είπε: “Πω πω, Παναγιά μου, και η κυρά-Κώσταινα είναι τόσο όμορφη όσο και εσύ. Πες και κάνε το χατίρι και το μεγάλο θαύμα και έρθει το κυρα-Κώσταινα στο αγκαλιά μου”. Και η κυρα-Κώσταινα σπρωγμένη από το θαύμα και την δική της ορμή έπεσε στην αγκαλιά του Τούρκου και σβήσανε την ερωτική φλόγα στην κρύα και κατασκότεινη νύχτα.

Ξημέρωσε και ο οδοιπόρος ξεκίνησε το δρόμο του και φθάνοντας στο Καρυώτι νύχτωσε, κι εδώ έπρεπε κάποιος να τον φιλοξενήσει. Φθάνοντας σ’ αυτόν εδώ το μύλο ζήτησε κατάλυμα. Κατά κακή του τύχη, εδώ τα πράγματα μπλέξανε. Ο μυλωνάς που θα φιλοξενούσε τον Τούρκο, ήταν ο άντρας της κυρα-Κώσταινας, που φιλοξενήθηκε στο Καναλάκι. Ο Κώστας ήταν εργάτης, εδώ και έξη μήνες στο μύλο αυτό που ανήκε σε κάποιον Βασίλη Πατσούρα.

Και ο Τούρκος, θέλοντας να υπερεκτιμήσει την τύχη του, εξιστόρησε όλα εκείνα που ήταν υπέρ του και κατά του Κώστα Μυλωνά, που σαν γκρεκύλος και πονηρός Οδυσσέας δεν άργησε να καταστρώνει τα σχέδια του.

Έτοιμο το σχέδιο της εκδικήσεως και ο Κώστας λέει στον Τούρκο: “Κάθισε αγά μου και αν έχετε την καλωσύνη με αυτό το σανίδι να κόβετε το αλεύρι, από καιρό σε καιρό, για να μην χύθει έξω, κι εγώ θα ετοιμάσω για φαγητό”.

Φεύγοντας πήγε στο φτωχομάγαζο του χωριού, που άλλο δεν είχε εκτός από κούμαρο ρακί και τσιγάρα και λίγο καφέ. Γέμισε το μπουκάλι του με ρακί, αγόρασε και δυο μπακέτα τσιγάρα, απ’ τα τελευταία καπνού, τα λεγόμενα στούκας. Ανέβηκε στο δωμάτιο, που τότε ήταν σαλόνι, κουζίνα και υπνοδωμάτιο. Εκεί ετοίμασε το δείπνο από τυρί χαλασμένο, που η μυρωδιά έδινε την εντύπωση από κάλτσα άπλυτη, αυγά σαλάτα και μπριάμ από φασόλια, ρύζι και κολοκυθάκια πολύ πιπεράτα και αρμυρά, έτσι που και χορτάτος να είναι θα τσιμπολογεί το φαγητό του. Έπειτά, αφού βγήκε στο κελάρι της σκάλας, κάλε-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

σε το μουςαφίρη του για ποτό και φαγητό. Και τι δεν έκανε ο κυρ-Κώστας για να ευχαριστήσει το “φίλο του”. Αυτός γέμιζε τα ποτήρια με ρακί και όποτε του δίνονταν η ευκαιρία τίνιζε και την καύτρα από το τσιγάρο του, στο ποτήρι του αγά. Είδε και έπαθε ο γκρεκύλος όσο να κάμει τον αγά να φωνάξει: “Αλάχ, Αλάχ πάρε με στο παράδεισο”.

Αφού τον “ετοίμασε” καταλλήλως ο κυρ-Κώστας έβγαλε τον κοντυλοφόρο και έγραψε στον πισινό του Αγά: “Ό,τι έκαμες έπαθες, έτσι τιμωρούνται οι αμαρτωλοί”. Ο ήλιος έχει ανέβει ψηλά και ο αγάς τρεκλίζοντας, επειδή ήταν ακόμα μεθυσμένος, μάζεψε τα εσώρουκά του και σφίγγοντας τη μέση του κοίταξε από το παράθυρο και είδε ότι το άλογο του έλειπε.

Με το τελευταίο πάθημα του αγά ο κυρ-Κώστας από σκλάβος έγινε ελεύθερος και βρέθηκε μαζί με την οικογένειά του στα περίχωρα του Αγρινιού, γιατί εκεί ήταν Ελληνικό και οι Τουρκοτσάμπδες δεν εισχωρούσαν εκεί.

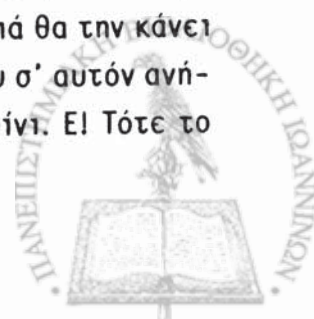
Την ιστορία του γέρου την κατέγραψα στον πίνακα της μνήμης μου και αφού έριξα μια ματιά στο κοφίνι του μύλου είδα ότι είχα καιρό ακόμα ν’ ακούσω κι άλλο, κάτι το ανέκδοτο ή κάτι από την ιστορία που ποτέ δεν σταματά να γράφει τα παθήματα των ανθρώπων. “Έλα παπού, πες μου κάτι ακόμα από αυτά που έζησες, άκουσες και θυμάσαι. Το άλεσμά μου θ’ αργήσει ακόμη να πέσει”. Χαμογελώντας με κοίταξε και είπε: “Παιδί μου, τα παθήματα γίνονται μαθήματα για όλους και χαρά σ’ αυτόν που δεν τα θάφτει κάτω από την πέτρα της λησμονιάς. Θα σου πω κάτι για εκείνον που βιάζεται που τα θέλει όλα, χωρίς να δώσει τίποτα.

Έχεις ακούσει να λένε ότι **αυτός δεν είδε το μαλλιαρόκωλο**; Είναι μια παροιμία που λέγεται συχνά στον τόπο μας.

Κάποτε στην περιφέρειά μας ζούσε κάποιος καπετάν Γρηγόρης που στο διάβα του οι πάντες έπρεπε να σηκώνονται. Στα πανηγύρια, στους γάμους, στους χορούς, στην εκκλησία, στο μύλο και στη βρύση ήθελε να είναι πάντα πρώτος.

Μια ημέρα φθάνοντας στο μύλο βρήκε το κοφίνι του μύλου γεμάτο και αφού δεν είχε καιρό για χάσιμο λέει στο γέροντα που είχε το άλεσμα: “Κράτα το τσουβάλι ν’ αδειάσουμε το κοφίνι και να ρίξουμε το δικό μου γιατί εγώ βιάζομαι”. Ο γέρος του αντιστάθηκε. Τότε ο Γρηγόρης τον έσπρωξε και ο γέρος έπεσε φωνάζοντας: “Εντάξει παιδί μου, σε ξέρω ποιος είσαι αλλά δε θα αργήσεις να δεις το μαλλιαρόκωλο από κάποιον άλλο”.

Να και μια μέρα έρχεται ο Γρηγόρης στο μύλο και, όπως πάντα βιαστικός και γόης όπως ήταν, λέει στο μυλωνά ν’ αδειάσει από το κοφίνι το ξένο άλεσμα και να ρίξει το δικό του. Ο μυλωνάς του λέει ότι αυτή τη δουλειά θα την κάνει αυτός που έχει το άλεσμα και φώναξε ένα γεροδεμένο άντρα που σ’ αυτόν ανήκε το άλεσμα. Επέμενε ο Γρηγόρης και πάλι ν’ αδειάσει το κοφίνι. Ε! Τότε το

παλικάρι δεν κρατήθηκε. Στα σβέλτα αρπάζει το Γρηγόρη από τα μαλλιά και τον διπλώνει ανάμεσα στα τσουβάλια. Δρασκελίζοντάς τον άφησε να δει ο Γρηγόρης τον μαλλιάροκωλο, γιατί άλλο από τη φουστανέλα το παλικάρι δεν φορούσε. Αμέσως, ο Γρηγόρης θυμήθηκε τα λόγια του γέρου. »

Ας όψεται ο μυλωνάς ²¹

Με τη δική του λαϊκή γλώσσα, τη ντοπιολαλιά της Ηπείρου, ο Νίκος Καραβασίλης, γνώστης ο ίδιος του λαϊκού ηπειρώτικου βίου, συμπυκνώνει σε λίγες γραμμές την ξεχωριστή, όσο και ιδιόμορφη δουλειά του μυλωνά, αλλά και την εν γένει ζωή του στα δύσκολα εκείνα χρόνια, χωρίς να παραλείπει να μας δίνει την ευτράπελη εκείνη νότα που ήταν και το χαρακτηριστικό άλλωστε του Ηπειρώτη μυλωνά.

« Εδώ και μέρες τώρα, ο πρόεδρος ήξερε, είχε έρθει χαρτί στην Κοινότητα που όριζε πως την τάδε του μηνός Αλωνάρη, σπουδασμένοι, άνθρωποι τρανοί από το υπουργείο θα επισκεφθούν το χωριό για να μελετήσουν επί τόπου τα προβλήματα και προπαντός τη ζωή και τις συνήθειες των χωριανών.

Το χωριό, που καθώς είπε κι ο παπάς, για να διαλέξουν οι τρανοί ανάμεσα σε τόσα χωριά για μελέτες, θα πάει να πει πως κάτι το ξεχωριστό έχει απ' όλα τ' άλλα, κάτι το σπουδαίο που δεν το ξέρουν και που το κάτι θα φέρει με τον καιρό στον τόπο τα πλούτια και τα μεγαλεία με το σακκί.

Την τελευταία μέρα της ολιγοήμερης επίσκεψής τους οι ξένοι, τ' απόγιομα τράβηξαν κατά το Κακολάγκαδο. Κάποιος τους είπε, πως εκεί την άνοιξη, φεγγαριάζονται καλότυχες και νεράϊδες. Κατεβαίνουν απ' το βουνό κι άλλες πλένουν κι άλλες γνέθουν.

Κατηφορίζοντας ψάχνοντας μέσα στο ρέμα, έφτασαν κάτω στου χωριού το μύλο. Εκεί ένα χωριατόπουλο, το παιδί του μυλωνά, τους έδειξε τα χοντροσκούτια οπόρχονταν γύρω στη νεροτριβή, τους κίνησε τα μαντάνια που γινώνανε το σαμαροσκούτι οι χωριανές κι αυτοί το κάνανε θάμα. Ενθουσιασμένοι και φορτωμένοι με καινούργιες γνώσεις, βρέθηκαν μπροστά στην πορτοπούλα του μύλου. Έσκυψαν και μπήκαν μέσα. Τους καλωσόρισε ο μυλωνάς και τους παραστάθηκε, έτσι καθώς ταίριαζε σε νοικοκυραίους. Τους καλησπέρισε και η μυλωνού κι έτσι καθώς ήταν αλευρωμένη και κακομάντζαλη σκώθηκε από τη μεριά που κάθονταν αποσταμένη κι αναμέρισε στο κελάρι, ήταν κομμάτι ντροπαλή.

Οι ξένοι έτσι καθώς στάθηκαν στη μέση στο μύλο, αγνάντεψαν απάνω τα χιλιохρονίτικα, τα σαρακωμένα ματέρια που κράταγαν τις μαυρόπλακες της σκεπής, αγνάντεψαν τις σφαλαγκωνιές που κρέμονταν αλευρωμένες σαν σταλαγμί-

21 Νίκος Καραβασίλης, περιοδ. *Σκουφάς*, τ. 2, Άρτα, σελ. 64-65

Ο νερόμυλος του Αβάσου (αναπαλαιωμένος)
στο Κάτω Κοτσανόπουλο Πρέβεζας

τες σε σπηλιά, και καμαρώνοντας ένας γύρω του τα σεγύρια οπού ήταν σκόρπια καταμεσής σαν να τα κατέβασε το ρέμα, είπαν δυσαρεστημένοι κοιτάζοντας το μυλωνά: “Ακαταστασία”. Εκείνος κατάλαβε και τους απάντησε: “Σαν στο μύλο αφεντάδες”.

Χαμογέλασαν και προχώρησαν παραμέσα, περιεργάστηκαν τη μυλόπετρα, τη σφίρλα οπόρχουνταν γύρα κι έφκιναν τα σπορίματα αλεύρι, ρώτησαν για τα βραγκανίδια όπου κρέμονταν, πήραν στα χέρια τους το ξαγάρι κι απέ γύρισαν κατά το τεζάκι οπού ήταν αραδιασμένα τ’ αλευροσάκκια με τ’ αλέσματα, όλα ανοιχτά και ανασκουμπωμένα για να κρυώσει τ’ αλεύρι, μη λάχει και το κλείσουν ζεστό και πικρίσει. Πέρασαν ανάμεσα στα σακκιά, πήραν στο χέρι τους αλεύρι, το τρίψαν ανάμεσα στα δάχτυλα, το φέραν κι ως τη μύτη και το ξανάριξαν στο σακκί. Εκεί όμως που γυρόφερναν τα μάτια, κάτι τους παραξένεψε, κι εκεί ήταν που στάθηκαν την πλιότερη ώρα. Κοίταγαν και ματακοίταγαν και θωρίζονταν συνατί τους με το καινούργιο εύρημα. Γυρόφερναν τη μεριά με τ’ αλεύρι και την αγνάντευαν απ’ όλες τις άκρες.

Ένα πράμα παράξενο, σαν παράσταση, σαν γράμματα, σαν κάτι αλλιώτικο ήταν σταμπαρισμένο με τέχνη, με μεγάλη τέχνη, ή δεξιοτεχνία μάλλον καθώς την ονόμασαν οι γραμματισμένοι, απάνω στ’ αλεύρι, κι εκείνο τους σκότισε το νου. Ένας έλεγε, είναι παράσταση και παριστάνει ανάγλυφα βουνά και χαρά-

δρες και... και... Άλλος από εκεί έλεγε, όχι είναι γράμματα και μάλιστα πολύ μα πολύ παλαιά επηρεασμένα από ξένες γραφές με βυζαντινό χαρακτήρα. Άλλος, κάπου εκεί στη μέση, ξεχώριζε κιώλας ένα σαν όμικρον, ο άλλος έβασε τα γυαλιά του, τα ματακοίταζε και δεν συμφωνούσε, τόβρισκε μάλλον ωμέγα... και πάλι απ' την αρχή. Και για να λέμε τη μαύρη την αλήθεια, όσο και να κάθονταν ακόμα δεν θα βρίσκανε τι είναι εκείό το πράμα, αν δεν φώναζαν το μυλωνά να τους βοηθήσει.

Τους κοίταξε μια γύρα ο μυλωνάς, τους ματακοίταξε, χαμογέλασε και είπε βαριεστημένος:

– Ωχ καψμένε, σας θχιαχμένομαί τόση ώρα, όχι ωμέγα κι όχι όμικρον, ορθογραφία καρτερείτε απ' τ'ς μυλωνούς το γκώλο;

Οι τρανοί, το κατάλαβαν φαίνεται, και σαν να πειράχτηκαν, σαν να κακώθηκαν, απ' του μυλωνά τα λόγια, κι έφυγαν. Την άλλη μέρα, έφυγαν κι απ' το χωριό.

Και καρτερούσαν οι χωριανοί με καιρό, και καρτερούνε ακόμα να φανεί το καλό που θα 'φερνε αυτή η επίσκεψη μα, καθώς είπαν, έφυγαν κακιωμένοι οι τρανοί, γι' αυτό και δεν ματαγνοιάστηκαν.

Ας όψεται ο... μυλωνάς. »

Πρακτικά
Επιστημονικού Συμποσίου
Πρέβεζα, 3-4 Σεπτεμβρίου 1994

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ

Ένας ριζοσπάστης λόγιος του 19ου αιώνα

Εκδόσεις
Δήμου Πρέβεζας

Τό “Χειμωνιάτικο ρόδο” του Oscar Wilde:

“Ένα, δραματικῆς ὑφῆς, μυθολόγημα, ὕμνητικό τοῦ δημιουργικοῦ πόνου

(Παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ μύθου)

τοῦ Ἡλία Κακούρη

Θεολόγου - Πτυχιούχου Φιλολογίας & τοῦ Διδασκαλείου Μέσης Ἐκπ/σης,
Ἐπιτίμου Προϊσταμένου Δ/σης Β/θμιας Ἐκπ/σης

Α΄ Τό κείμενο τοῦ μύθου ¹

Ὁ μῦθος τοῦ Oscar Wilde ἔχει ὡς ἑξῆς:

« Κάποιος νέος ἀγαπάει μιά νέα. Ἐνας Ρήγας δίνει ἓνα χορό καί προσκαλεῖ τοὺς δύο ἀγαπημένους. Ἡ κόρη λέγει στό παλληκάρι, ὅτι μόνον τότε θά χορέψει μαζί του, ἂν τῆς φέρει ἓνα κόκκινο ρόδο. Εἶναι χειμῶνας καί κόκκινα ρόδα δέν ὑπάρχουν. Ὁ νέος ἄδικα γυρίζει στόν κῆπο του, ρόδα κόκκινα δέν βρίσκει.

Κάποιο ἀηδόνι βλέπει τόν νέο καί συναισθάνεται τήν λύπη του. Καί καθῶς στέκει ἐπάνω στό δέντρο, συλλογίζεται τό μυστικό τῆς ἀγάπης. Ἐπειτα πετάει καί κάθεται ἐπάνω σέ μιά τριανταφυλλιά καί τῆς λέει «δός μου ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο καί θά σοῦ τραγουδήσω τό γλυκύτερό μου τραγούδι».

Ἡ τριανταφυλλιά ὁμως λέει στό ἀηδόνι· «τά ρόδα μου εἶναι λευκά ὅσον ὁ ἀφρός τῆς θάλασσας καί λευκότερα ἀπό τό χιόνι· πήγαινε ὁμως στήν ἀδελφή μου καί θά βρεῖς κόκκινα τριαντάφυλλα».

---

¹ Μεταφέρω τό μῦθο ἀπό τό βιβλίο τοῦ καθηγητῆ τῆς Φιλοσοφίας Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου: “Ἡ φιλοσοφία τῆς Παιδείας”. Ὁ ἀείμνηστος καθηγητής παραθέτει τό μῦθο ἄτιτλο. Ἐχοντας τή βεβαιότητα ὅτι δέν ἀλλοιώνω τό διῆκον νόημά του, τόν ὀνοματοδοτῶ: “Τό χειμωνιάτικο ρόδο”.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Τό ἀηδόني πέταξε στήν ἄλλη τριανταφυλλιά· «δός μου ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο, τῆς εἶπε, καί θα σοῦ τραγουδήσω τό γλυκύτερό μου τραγούδι». Ἡ τριανταφυλλιά ὁμως ἀρνήθηκε καί τοῦ εἶπε. «Τά ρόδα μου εἶναι κόκκινα ὡσάν τά πόδια τῶν περιστεριῶν καί πιό κόκκινα ἀπό τά κοράλια πού ἡ παλίρροια τῆς θάλασσας τά φέρνει δῶθε καί κεῖθε. Ἄλλά ὁ χειμῶνας μοῦ ἐπάγωσε τίς φλέβες καί τό ψῦχος ἐμάρανε τά μπουμπούκια μου καί ἡ θύελλα ἔσπασε τά κλαδιά μου. Καί γι' αὐτό, αὐτό τόν χρόνο δέν θά βγάλω ρόδα».

«Ἐνα κόκκινο τριαντάφυλλο, αὐτό μονάχα ζητῶ, εἶπε το ἀηδόνη, δέν ὑπάρχει κανένας τρόπος νά τό οἰκονομήσω;» «Ἐπάρχει ἓνας τρόπος, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, ἀλλά εἶναι τόσο φοβερός, πού δέν τολμῶ νά σοῦ τόν εἰπῶ». «Πές μου τον, εἶπε τό ἀηδόνη, δέν τόν φοβοῦμαι». «Ἄν θέλεις νά χεις ἓνα κόκκινο τριαντάφυλλο, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, τότε νά τό πλάσεις μέ τό κελάδισμά σου στό φῶς τοῦ φεγγαριοῦ καί νά τό χρωματίσεις μέ τό αἷμα τῆς καρδιάς σου, πρέπει νά μοῦ τραγουδήσεις τό τραγούδι σου τήν ὥρα πού ἓνα ἀγκάθι δικό μου θά μπαίνει στό στήθος σου. Ὅλη τή νύχτα πρέπει νά τραγουδήσεις καί τό ἀγκάθι πρέπει νά διαπεράσει τήν καρδιά σου. Καί τό αἷμα τῆς ζωῆς σου θά τρέξει μέσα στίς φλέβες μου καί θά γίνει δικό μου».

Τό ἴδιο βράδυ, μόλις ἐφάνηκε τό φεγγάρι στόν οὐρανό, τό ἀηδόνη ἐπῆγε καί κάθησε στήν τριανταφυλλιά καί ἔσπρωξε τό στήθος του πρὸς τό ἀγκάθι. Ὅλη τή νύχτα τραγουδοῦσε καί τό ἀγκάθι προχωροῦσε πάντα βαθύτερα στό στήθος του καί τό αἷμα τῆς ζωῆς τοῦ ἀηδονιοῦ ἔρρεε πάντα περισσότερο. Μονομιᾶς στό ψηλότερο κλαδί τῆς τριανταφυλλιάς ἐβγήκε ἓνα θαυμαστό τριαντάφυλλο καί τά φύλλα του ἐβγαίνουν τό ἓνα ἔπειτα ἀπό τό ἄλλο, ἀκολουθοῦντα τή σειρά τῶν τόνων. Στήν ἀρχή ἦταν τό τριαντάφυλλο χλωμό, ὡσάν σύννεφο, χλωμό ὡσάν τά πόδια τῆς αὐγῆς, καί ἀργυρόχρωμο ὡσάν τό φτερούγισμα τῆς χαραυγῆς. Καί τότε εἶπε ἡ τριανταφυλλιά στό ἀηδόνη νά σπρώξει ἀκόμα τό ἀγκάθι στήν καρδιά του, γιατί θα ξημερώσει καί τό ρόδο θά μείνει ἀτελείωτο. Τό ἀηδόνη ἔβαλε τό ἀγκάθι βαθιά-βαθιά στήν καρδιά του καί αἰσθάνθηκε τό δυνατό κέντρισμα τοῦ πόνου. Ὁ πόνος ἦταν μέγας καί τό τραγούδι τοῦ ἀηδονιοῦ ἐγίνονταν δυνατότερο καί βακχικότερο, γιατί τραγουδοῦσε γιά τήν ἀγάπη. Καί τό θαυμαστό ρόδο ἐγίνε κόκκινο, ὅπως τό ρόδο τῆς ἀνατολῆς. Κόκκινο ἦταν τό στεφάνι τῶν φύλλων, κατακόκκινη ἡ καρδιά τοῦ ρόδου. Ἄλλά ἡ φωνή τοῦ ἀηδονιοῦ ἀδυνατίζε καί τά μικρά του φτερά ἀρχισαν νά χτυποῦν ἄτακτα, ὥσπου ἓνας πέπλος ἐκάλυψε τά μάτια του. «Ἰδές, ιδές, εἶπε ἡ τριανταφυλλιά, τώρα ἐτελειοποιήθηκε τό ρόδο». Τό ἀηδόνη ὁμως δέν ἔδωκε πιά καμμιᾶ ἀπάντηση, γιατί ἦταν νεκρό ἐπάνω στήν πρασινάδα μέ τό ἀγκάθι στήν καρδιά. »

Αυτό είναι τό μυθολόγημα τοῦ Oscar Wilde.

Ὁ καθηγητής I. Ν. Θεοδωρακόπουλος, ἀξιολογώντας τό μῦθο, ἀποφαίνεται ἐπιγραμματικά: «Αὐτή εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ πόνου, μέ τέτοιο πόνο ἐξαγοράζεται καί κάθε πνευματική μορφή».

Αὐτή ἡ γενικευτική ἀξιολογική ἀπόφανση τοῦ καθηγητῆ, μέ ἐνεθάρρυνε νά ἐπιχειρήσω τήν **παιδαγωγική ἀνάγνωση** τοῦ παρόντος μύθου. Ἐάν ληφθεῖ, μάλιστα, ὑπόψη ὅτι ἡ οὐσιαστικότερη «πνευματική μορφή», τό πρωτοκορυφαῖο ἀθλοθέτημα τῆς ζωῆς, πού ἐξαγοράζεται μέ πόνο, εἶναι ἡ μορφοποίηση τοῦ «χάους» τῆς ψυχῆς, σέ «κόσμο», ἔργο, πού ἐπωμίζεται ἡ λειτουργία τῆς Παιδείας, τότε ἡ παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ μύθου εἶναι προσφύης καί εὐάρμοστη στό παιδευτικό ἐνέργημα.

Β' Εἰσαγωγή

Πρίν ἐπιχειρήσω τήν παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ μύθου, κρίνω σκόπιμο (ἐπιβάλλεται, ἄλλωστε, καί ἀπό τήν ἐρμηνευτική δεοντολογία):

α. Νά «φωταγωγήσω», «ὅσον μοι ἔνεστι», τά «ψυχῆς πείρατα» τοῦ πλαστοουργοῦ τοῦ μύθου, Oscar Wilde. Ἡ γνωριμία μας, μέ τίς σπουδαιότερες πτυχές τῆς **πολυκύμαντης** ζωῆς τοῦ μυθογράφου, θά ἀνοίξει δρόμους ἀσφαλέστερων ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων καί κατανοήσεων καί

β. Νά ἐννοιολογήσω τήν Ἑρμηνευτική, ὡς Ἐπιστήμη, καί, κυρίως, τήν Ἑρμηνεία, ὡς ἰχνηλασία τοῦ νοήματος τῶν κειμένων, ἐπισημαίνοντας τά βασικότερα **προαπαιτούμενά της**. Ἡ γνώση τῶν θεμελιωδῶν κανόνων, πού διέπουν τήν ἐρμηνευτική διαδικασία, προφυλάσσει τόν ἐρμηνευτή ἀπό λοξοδρομήσεις καί παραχαράξεις τοῦ νοήματος τῶν κειμένων.

α) Τό curriculum vitae τοῦ Oscar Wilde

Ὁ Oscar Wilde ἦταν Ἕλληνας, δραματικός ποιητής, συγγραφέας καί μυθογράφος. Γεννήθηκε στό Δουβλίνο (1856), ἔδρασε, κυρίως, στήν Ὁξφόρδη καί πέθανε στό Παρίσι (1900).

Τό «ὀδοιπορικό» τῆς σύντομης ζωῆς του (πέθανε 44 ἐτῶν) ὑπῆρξε ἕνα γλυκόπιτρο ἀμάλαμα ἀπό ὑψικόρυφες δόξεις καί βαρυπεσεῖς καταφορές, ἀπό τιμητικές διακρίσεις καί βαθύστονους πόνους, καταγιστικῆς, μάλιστα, συχνότητας καί δυναμικῆς.

Ἡ συμπλοκή καί ἡ σύγκραση αὐτῶν τῶν ἀντιθετικῶν βιωμάτων σφράγισε, καθοριστικά, τή ζωή του καί διαμόρφωσε τόν ἰδιόρρυθμο ψυχοτροπισμό του. Οἱ θαυμαστές τῶν φιλολογικῶν του ἐπιδόσεων τόν ὑμνολόγησαν, ἀφειδώλευτα, ἐνῶ οἱ ἀντίζηλοι καί ἀντιφρονοῦντες ὁμότεχνοί του τόν σκυ-

Πρριβεζάνικα Χρονικά

βόλυσαν, ανέλεητα. Οί πρώτοι τόν «άγιογράφησαν», οί δεύτεροι τόν «άποκαθήλωσαν», άφου, βίβλια, προηγουμένως, τόν «απαύρωσαν». Ή λαμπρή σταδιοδρομία του, ώς δραματικού ποιητή και συγγραφέα, μολωπίστηκε, καιρία, από τίς κυκλοφορούμενες φημιολογίες και καχυποψίες, που άφοουσαν τίς επιλήψιμες σχέσεις του, μέ ένα από τούς δύο γιούς του μαρκήσιου Ντούγκλας.

Ο Oscar Wilde, για νά άποκαταστήσει τό τρωθέν κύρος του, έμύνησε, ώς συκοφάντη και σπειρολόγο, τόν Ντούγκλας, πατέρα του φίλου του Άλφρέδου, και τόν οδήγησε στό δικαστήριο. Ή έγκληση όμως εκείνη απέβη, για τόν έναγονια, μισούμεραγγελ. Κατά τήν άκροαματική διαδικασία, ήλθαν στό φώς συνταρακτικές και μοιραίες άποκαλύψεις, μέ άποτέλεσμα, νά σχηματισθεί έδραία δικανική πιποίηση, περί τής ένοχής του, και νά καταδικασθεί σέ διετή καταναγκαστικά έργα.

Ο ήθικός σιγματισμός του Oscar Wilde, επικυρωμένος πιά από τήν έτιμηγορία τών δικαστών, άμαύρωσε τήν προσωπικότητά του και προκάλεσε τήν ύλική και, κυρίως, ήθική χρεοκοπία του. Τό κοινωνικό σώμα επηρεάσθηκε τόσο βαθειά, από τό ήθικό όλλίσθημα του Oscar Wilde, ώστε του επέβαλε, συνεργωντος, βίβλια, και του Άγγλοσαξωνικού πουριτανισμού, μία δεύτερη ποινή, τήν ποινή του **πνευματικού έμπάργκο**: Τά έργα του ούτε άγοράζονταν, ούτε παίζονταν πιά.

Στίς φυλακές του Ρήντινγκ, όπου έξέτισε τήν ποινή του, τυπτόμενος, προφανώς, από τό άνηλεές μαστίγωμα τής συνείδησής του και συνθλιβόμενος, από τόν άνείκαστο ψυχικό του πόνο, συνέγραψε τό δυνατώτερο έργο του, τό "De Profundis", όπου ανατέμνει τό φαινόμενο του πόνου, έξαντικιμενίζοντας, ταυτόχρονα, τά υποκειμενικά του βιώματα πόνου. Ο Παν. Κανελλόπουλος, άξιολογωντας τον Oscar Wilde, ώς **συγγραφέα του πόνου**, γνωμοδοτεί: «Ο Oscar Wilde μίλησε για τόν πόνο, άφου τόν γνώρισε και πόνωσε πολύ» και έγραψε μερικές από τίς ωραιότερες σελίδες, που έχουν γραφεί ως τώρα, για τόν πόνο. Οί σελίδες αυτές βρίσκονται στο "De Profundis"». (Ίδέ Παν. Κανελλόπουλου: "Ο χριστιανισμός και ή έποχή μας", Άθηναι 1953, σελ. 159).

Οί άμεινωτοί «αδιμβολισμοί», που υπέστη, ιδιαίτερα όμως ή ήθική καταρράκωση τής προσωπικότητάς του, «άσφι φορτίον βαρύ έβαρύνθησαν» έπ' αυτόν, ουσιοφρέονιας στην ψυχή του καταθλιπτικό και άφόρητο φορτίο πόνου. Ή πανιλήμων καρδιά του λογχίστηκε, καιρία, από τήν άμφίστομη ρομφαία του, πάνδημου, σχεδόν, κατατρογγυού και του συνακόλουθου πόνου. Ή καταιοξυμένη ψυχή του λειτουργούσε πιά, ως «πολλαπλασιαστικής» άλγους, αλλά και ως «μετασχηματιστής», που μεταβόλιζε και αυτές

τίς λιγοστές χαρές, σε λύπες.

Καί, βέβαια, ή τακτική τῶν καιροσκοπῶν, «παντός καιροῦ», πού συνοψίζεται στή ρήση: «Λυγρός πεσοῦσης, πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται», ἰσχύει καί ἐν προκειμένῳ: Ὁ Oscar Wilde, ὄντας ἕνας ἀπό τοὺς φανατικότερους θιασῶτες τοῦ δόγματος: «**Ἡ τέχνη γιά τήν τέχνη**», δέχθηκε τήν ἀνηλεῆ καί ἀδυσώπητη κριτική, ἀλλά καί τά δητικά καί σαρκαστικά σκώμματα τῶν ἀντιφρονούντων. Τό «φρούριο» τῆς ψυχῆς του, ὄντας ἠθικά δησιμένο καί ἐρειπωμένο, ὑπέστη, ἀντιστάσεως μή οὔσης, καί τίς πρόσθετες αὐτές πολεμικές «ὀμοβροντίες». Ἡ πρόσθετη αὐτή καταφορά, δίκην συνδῆκτορα, περιέσφιγγε τήν ψυχὴ του καί φυγάδευε κάθε ἔχνος εὐφροσύνης ἀπ' αὐτήν.

Ἔτσι, τά πληθωρικά βιώματα πόνου, πού σάν παλιρροϊκά κύματα κατέκλυζαν τήν ψυχὴ του, ἐπηρέασαν, καταλυτικά, τήν **κοσμοαντίληψη** καί **βιοθεωρία** του. Τά ἀλλεπάλληλα βιώματα τοῦ παντοειδοῦς πόνου, δίκην παραπετάσματος, ἔκλεισαν, ἐρημητικά, τοὺς μεταφυσικούς ὀρίζοντες τῆς ψυχῆς του. Τά κατακλυσμιαῖα καί ὀρητικά ρεύματα τοῦ πόνου ἐξέβρασσαν, τόν Oscar Wilde, μακριά ἀπό τίς «ἀκτές» τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἄναφῆρο, ἐνδεικτικά, ἕνα «βέβηλον ἔπος», προῖόν τῆς ὀδυνόμενης καρδιάς του, κατατεθειμένο στό "De Profundis": «Ἡ δυστυχία στόν κόσμο δείχνει πῶς ὁ Θεός δέν ἀγάπησε τόν ἄνθρωπο».

Ὁ πόνος ὁμως, αὐτός ὁ μέγας παιδαγωγός καί μορφοπλάστης τοῦ ἀνθρώπου, ἐνῶ, ἀρχικά, λειτούργησε, γιά τόν Oscar Wilde, ὡς κατεδαφιστής καί καταλύτης, τελικά, ἔπαιξε τό ρόλο τοῦ πλαστοουργοῦ δασκάλου. Παρά τή μεταφυσική τύφλωση τῆς ψυχῆς του, «ἢ πρὸς τήν Δαμασκόν» ὁδός ἔμεινε ἀνοιχτή. «Τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ κατεδίωκε» τόν Oscar Wilde, ὥσπου τόν συνέλαβε.

Ὁ αὐλιζόμενος στήν ψυχὴ του πόνος δέν ὑπῆρξε μονάχα ἡ «πρῶτη ὕλη» καί ἡ εἰδική ἐκείνη ψυχική γόμωση, μέ τήν ὁποία συνέθεσε ἀριστουργηματικά ἔργα, μέ διήκουσα ἔννοια τόν πόνου, ἀλλά λειτούργησε καί ὡς δρομοδεικτης τοῦ κοσμοθεωρητικοῦ τοῦ **ἀναπροσανατολισμοῦ**. Ἡ ψυχὴ του, καθώς πέρασε ἀπό τοὺς ἠθμούς τοῦ παιδαγωγοῦ πόνου, διυλίσθη καί λαμπικαρίσθη. Ὁ πολὺς πόνος ἀπολέπισε, τελικά, τήν ψυχὴ του ἀπό τά λέπια τῆς μεταφυσικῆς ἀορασίας της. Φρονῶ ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, δταν ἐκκαμνεύεται στό πυρακτωμένο καμίνι τοῦ πόνου, ὅσα κι ἂν εἶναι τά ἀνομήματά της, τά ἐκούσια καί τά ἀκούσια, τά «λόγω, ἔργω ἢ διανοία», ἐλείται, ἀπό τόν «ἐξετάζοντα καρδίας καί νεφρούς» Θεό, ἐξιλεώνεται καί ἀποκαθαίρεται, γιατί ὁ πόνος, ὀντολογικά, εἶναι τό «καθαρθῆριο πῦρ» τῆς ψυχῆς καί τό δραστικότερο «ἀπορρυπαντικό» της. Ἔτσι ὁ λιποτάκτης καί ἀπόδημος, ἀπό τή Χάρι τοῦ Θεοῦ, Oscar Wilde, ἐπαναπατρίστηκε στήν «Ἰε-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ρή γῆ» τοῦ Θεοῦ καί Πατέρα. Λογική του εἶναι ἡ βαθύτατα φιλοσοφημένη καί ἐν ταυτῶ θεολογική ῥήση, πού θυμίζει παρεμφερῆ φθέγματα τοῦ πολυάθλου Ἰώβ: «Ὅπου ὑπάρχει θλίψη, ἐκεῖ ὑπάρχει γῆ ἱερή». Τό φθέγμα αὐτό εἶναι ταυτόσημο μέ ἐκεῖνο τοῦ Γκαίτε: «Ἐκεῖνος πού μέ δάκρυα δέν ξεραγε τό ψομί του, δέ σᾶς γνώρισε, ὃ οὐράνιες δυνάμεις».

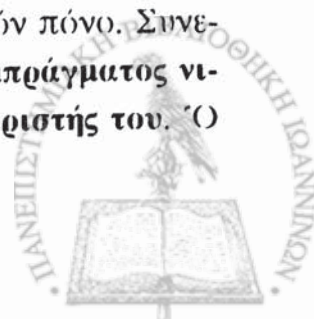
Ὁ βαθύς γνώστης καί συγγραφέας τῆς «Ἱστορίας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος» Παν. Κανελλόπουλος, σχολιάζοντας τήν «πρός τήν Λαμασκόν» πορεία του Oscar Wilde, ἀποφαίνεται: «Ὁ ἄθρησκος Oscar Wilde φθάνει, ἀκολουθώντας τό δρόμο τοῦ πόνου καί τῆς ἀγάπης, τόν Ἰησοῦ, στό μεγάλο τέρμα, στή μεγάλη ἀρχή. Καί παραδίδεται, μέ τις ὠραιότερες λέξεις καί τά ὠραιότερα νοήματα, σ' Ἐκεῖνον πού ἔχαμε τόν Ἐαυτό Του νᾶναι ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου τῶν θλίψεων, σ' Ἐκεῖνον, πού, ὕστερα ἀπό τή δική του παρουσία στή γῆ, μονάχα ἕνας μπορεῖ νά σταθεῖ πλάι του, ὡς χριστιανός: ὁ Φραγκίσκος τῆς Ἀσσίζης». Καί ὁ Παν. Κανελλόπουλος ἐπιλέγει: «Μέ τόν βέβηλο καί ἁμαρτωλό Oscar Wilde «συνεπορεύθη» ὁ Ἰησοῦς πρὸς τήν κόμην, πού ὀνομάζεται «Γεμμαούς»». (ὁ.π. σελ. 160-161).

Ἡ σύντομη αὐτή βιογράφιση τοῦ **πονεμένου συγγραφέα** καί τοῦ **συγγραφέα τοῦ πόνου** Oscar Wilde, διευκολύνει, νομίζω, νά ἐνοτισθοῦμε, ἐν-κρινέστερα, τούς οἰστρήλατους ρυθμούς καί τόνους, πού ἀναδύονται ἀπό τή μυθοπλασία: «Τό χειμωνιάτικο ρόδο», καί νά προσεγγίσουμε τίς ἀπορροῆς περιοχές τῆς τετρωμένης ψυχῆς του. Ὅλες οἱ ἕνες τοῦ συμβολικοῦ αὐτοῦ μύθου εἶναι διάβροχες ἀπό τίς ἐμβιώσεις τοῦ πόνου.

Ὁ μυθολάστης τοῦ «Χειμωνιάτικου ρόδου», εἰκονογραφώντας, μέ τίς ἐναργεῖς ἐποπτείες τοῦ λόγου του, τόν πόνο, ὡς τό ποιητικό αἶτιο κάθε ἀληθινῆς δημιουργίας, «πολιτιγραφεῖται», στήν «πόλη των Ἰδεῶν», ὡς ὁ βαθυστόχαστος ἀναλυτής τοῦ δημιουργικοῦ πόνου καί καθ-ιερώνεται, ὡς ὁ οἰστρήλατος Ὑμνητής του.

Παρά ταῦτα, ὁ ὕμνητής του πόνου Oscar Wilde ἐνσαρκώνει μιά βοῶσα ἀντίφαση καί ἀνακολουθία: Ὁ, θεωρητικά, ὕμνηθεις πόνος νίκησε, ἐν τοῖς πράγμασι, τόν ὕμνητή του, ἄν, βέβαια, ἀληθεύει ἡ ἐκδοχή, πού, πάντως, δέν εἶναι, γενικῶς, παραδεκτή, ὅτι ὁ Oscar Wilde **αὐτοχειριώσθηκε**.

Ἐνῶ, δηλαδή, στήν ἡσυχία τοῦ σπουδαστηρίου του, ἀλλά καί στό καταθλιπτικό κελλί τῆς φυλακῆς, κατόρθωσε, μέ τίς συλλήψεις τοῦ διασκεπτικοῦ λόγου καί τοῦ θεωρητικοῦ στοχασμοῦ, νά «καναλιζάρει» τόν πόνο στά ὄντολογικά του «ρεῖθρα», παρουσιάζοντάς τον, ὡς **μορφοποιό καί παιδαγωγούσα δύναμη**, στήν καθ' ἡμέραν πράξη νικήθηκε ἀπό τόν πόνο. Συνεπῶς, στό πρόσωπο τοῦ Oscar Wilde δέν ἐνσαρκώνεται ὁ **ἐμπράγματος νικητής τοῦ πόνου**, ἀλλά ὁ **θεωρητικός Ὑμνητής καί Συναξαριστής του**. Ὁ

Oscar Wilde δέν κατατάσσεται στους «ποιήσαντας και διδάξαντας» (Ματθ. 5, 19), αλλά στους, μονομερῶς, διδάξαντας.

Καί, βέβαια, ἡ ἀνακολουθία λόγων και πράξεων, τό κραυγαλέο αὐτό **ἠθικό ἔλλειμμα**, δέν εἶναι γνώρισμα, ἀποκλειστικά, τοῦ Oscar Wilde. Ἡ ἠθική αὐτή ἀντινομία και ἀντίφαση εἶναι συνήθης και εὐρύτατα διαδεδομένη στό γένος τῶν βροτῶν. Εἶναι πάνδημη. Ἡ «διάζευξη» θεωρίας και πράξης εἶναι τό σύνδρομο τῶν «δερμάτινων χιτῶνων» τῆς χοϊκότητας και τῆς ἀμαρτωλότητας ὅλων μας. Εἶναι ἡ «ἀχιλλεῖος πτέρνα» ἀπάντων τῶν γηγενῶν. Γι' αὐτό, **οὐδεὶς θνητός ἀλαθῆτως ἐνεργεῖ και οὐδεὶς ἀλαθῆτως κρίνει**. Ὁ ἀλαθῆτως ἐνεργῶν και κρίνων εἶναι ὁ τέλειος Θεός. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό φαινόμενο, «οἱ ρητῆρες» λόγων νά ἀφθονοῦν, ἐνῶ οἱ «πρηκτῆρες» ἔργων νά σπανίζουν (Ὅμι. Ἰλ. I, 443).

Ἀπό τόν κανόνα, βέβαια, αὐτόν ἐξαιροῦνται οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας και οἱ ἥρωες τῆς Ὀρθοδόξου Πίστεως. Συνεπῶς, τό συγκεκριμένο αὐτό ἠθικό ἔλλειμμα τοῦ Oscar Wilde δέν πρέπει νά προκαλεῖ αἰσθήματα ἀποστροφῆς, ἀποστροφῆς και ἀπέχθειας, γνωρίσματα τῆς φαρισαϊζουσας ὑποκρισίας, ἀλλά συμπάθειας, συναντίληψης και κατανόησης, ἠθικό χρέος τῶν ὁμοιοπαθούντων. Ὅμως, τό μέταλλο τῆς ψυχῆς τῶν θνητῶν, ὅσο «ὀξειδωμένο» κι ἂν εἶναι, ἀπό τίς ἠθικές ἀντινομίες και ἀντιφάσεις, ὅταν σφυρηλατεῖται στό «ἐργαστήρι» τοῦ πόνου, καταλείπει ἀπαστράπτοντα ψήγματα χρυσοῦ. Τέτοια ψήγματα φωσφορίζουν και λαμπυρίζουν στό μυθολόγημα: «Τό χειμωνιάτικο ρόδο». Αὐτός ὁ Ὑμνος τοῦ δημιουργικοῦ πόνου ἀποτελεῖ, φρονῶ, ἓνα βαρύτιμο δῶρο, τοῦ Oscar Wilde, στόν ἄνθρωπο και τήν ἀνθρωπότητα, θεωρητικό, βέβαια, και ὄχι ἐμπράγατο.

β) Ἐννοιολόγηση τῆς Ἑρμηνείας και τῆς Ἑρμηνευτικῆς

Ἑρμηνεία εἶναι ἡ ἀνεύρεση, ἡ σύλληψη, ἡ κατανόηση και ἡ ἀπόδοση τοῦ νοήματος τῶν μνημείων τοῦ γραπτοῦ και εἰκαστικοῦ λόγου, τοῦ παρελθόντος και τοῦ παρόντος χρόνου.

Ἑρμηνευτική εἶναι ὁ κλάδος ἐκεῖνος τῆς Φιλολογίας και, γενικότερα, τῶν πνευματικῶν Ἐπιστημῶν, πού ἀσχολεῖται μέ τήν ἐρμηνεία τῶν κειμένων.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξης «Ἑρμηνεία» εἶναι ἄγνωστη. Ἔχει ὅμως προταθεῖ ἡ ἀποψη, πού ἤδη «πολιτογραφήθηκε» και, σχεδόν, εἶναι γενικῶς ἀποδεκτή, ὅτι ἡ Ἑρμηνεία παράγεται ἀπό τόν **Ἑρμῆ**, τόν ἀγγελιαφόρο τῶν 12 Θεῶν τοῦ Ὀλύμπου. Ὅπως ὁ πτερωτός Θεός Ἑρμῆς μετέφερε τά βουλήματα και τά μηνύματα τῶν Θεῶν στους ἀνθρώπους, ἔτσι και ἡ Ἑρμηνεία, ὡς ἀνιχνευτική τοῦ νοήματος τῶν κειμένων διαδικασία, ἀποκρυπτογραφεῖ τά

Πρεβεζάνικα Χρονικά

νοήματα και τά μηνύματα του κειμενικού λόγου, άφοϋ, βέβαια αυτά διηθηθούν από ήθμούς πολλαπλής «άπόσταξης» και, διασαφηνισμένα πιά και διαφανή, τά θέτει στην ύπηρεσία του ανθρώπου. Τά κείμενα του άρχαιοελληνικού, του βυζαντινού και του νεοελληνικού στοχασμοϋ, όντας κορυφαίες συλλήψεις του ανθρώπινου πνεύματος, άποκωδικοποιημένα, διαθέτουν άνθρωποπλαστική δύναμη, διαχρονικής έμβέλειας. Τά μνημεία αυτά του πολιτισμοϋ, μεταγγίζοντας, στον δέκτη τους άνθρωπο, **τήν όμορφιά της άλήθειας και τήν άλήθεια της όμορφιάς**, συντελοϋν, ώστε ό άνθρωπος νά διαμορφώνει και αυτός έσωτερικό είδος και κάλλος, σύμμορφο μέ εκείνο των κειμένων.

Συνεπώς, ή Έρμηνεία είναι και **τέχνη μαντική** των μυστικών και κρυμμένων νοημάτων, που έμπεριέχουν τά παντοειδή έργα του λόγου και της τέχνης, της παγκόσμιας πνευματικής και φιλολογικής παραγωγής. Η Έρμηνεία είναι ή «μαντατοφόρος», ή άγγελιαφόρος των μηνυμάτων των κειμένων, στους ανθρώπους. Έρμηνεία είναι ή **άναγωγή** στο έσχατο νόημα, που αυτά έμπεριέχουν.

Ο Έρμηνευτής, σαν άλλος «θηραγρέτης», «θηρεύει», σά δυσπρόσιτα και πυκνά «δάση» των κειμένων, τά κρυπτόμενα, πίσω από τους «θάμνους» των λέξεων νοήματα. Ατή ή «θήρα» του νοηματικού βάθους και του αισθητικοϋ κάλλους των κειμένων, είναι δυσεπίτευκτο πνευματικό άθλημα.

Ο βαθνούστατος και άθθεντικός Έρμηνευτής των Άγίων Γραφών, Μέγας Βασίλειος, χρησιμοδοτεί και προειδοποιεί: «Δυσθήρατός έστιν ό της άληθείας λόγος» (Όμιλία στο "Ηρόσεχε σεαντώ").

Η Έρμηνεία, ως εύρεση και κατανόηση της νοηματικής άλήθειας των κειμένων, μοιάζει μέ ιδιότυπη «διάρρηξη» ενός χώρου, «όπλισμένου», μάλιστα μέ ισχυρή θωράκιση. Όταν όμως ό έρμηνευτής διαθέτει τά άπαιτούμενα «άντικλειδιά», οί, έρμητικά, κλειστές πόρτες των κειμένων άνοίγουν και τά έγκλειστα νοήματα και βιώματα του συγγραφέα, ελευθερωμένα πιά και άποσαφηνισμένα, παραδίδονται, σ' όσους πεινοϋν και διψοϋν, για τον άθθεντικό λόγο και τήν αισθητική άλήθεια των κειμένων. Οί λέξεις και οί συστάδες των στίχων, που συγκροτοϋν τον κειμενικό λόγο, είναι φορείς νοημάτων και βιωμάτων. Ατά τά «άδηλα και κρύφια» νοήματα και βιώματα άποκαλύπτει ό κάματος του Έρμηνευτή. Τά συμπλέγματα των φωνηέντων και των συμφώνων, που συγκροτοϋν τίς λέξεις, μοιάζουν με τά «μαύρα κάγκελα» της φυλακής (κειμένου), μέσα στην όποία είναι έγκλειστο, φιωμένο και άνενεργό τό πνεύμα.

Και, άσφαλώς, ατή ή «διάρρηξη» των μνημείων του λόγου και της τέχνης, που πραγματοποιεί ό Έλευθερωτής τους Έρμηνευτής, δέ συνιστά

«ιεροσυλία», αλλά «ιεροφαντία» και «ιεροτελεστία».

Ὁ ιεροφάντης - ἑρμηνευτής, ἀπάζοντας, μέ τά κοφτερά «ἐργαλεία» τῆς Ἑρμηνείας, τά «μαῦρα κάγκελα» τῆς εἰρκτῆς τῶν κειμένων, ἐπιτελεῖ **τελετουργία ἀνθρωποπλαστική**, γιατί τό ἀπεγκλωβισμένο, ἀπό τοὺς στενοὺς «κορσέδες» τῶν λέξεων, πνεῦμα, **τρέφει** καί **τέρπει** τόν ἄνθρωπο, πνευματικά καί αἰσθητικά. Ὅπως δὴποτε ὁμως, ὁ κίνδυνος, νά γίνει ὁ Ἑρμηνευτής «βιαστής» καί «ιερόσυλος» τῶν κειμένων, εἶναι ὑπαρκτός καί ἐπαπειλούμενος.

Αὐτή ἡ καταδολίευση μπορεῖ νά συμβεῖ, ὅταν ὁ Ἑρμηνευτής εἰσέρχεται στό «Ναό» τῶν κειμένων, ὡς «**εἰσβολέας**» καί ὄχι ὡς «**προσκυνητής**», ὡς **ἀδαῆς «θεωρός»** καί ὄχι ὡς **εἰδήμων ἰγνηλάτης**. Ὁ Ἑρμηνευτής, εἰσερχόμενος στόν ἱερό χῶρο τῶν κειμένων, ὡς τελετουργός μυστικῶν ἀποκαλύψεων, πρέπει νά διακατέχεται ἀπό **ιεροπρεπές δέος** καί **ἐρωτικό ρίγος**.

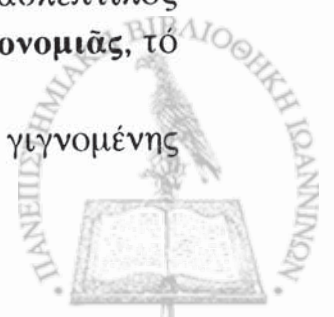
Στοὺς «Ἁγίους Τόπους» τῶν κειμένων ὁ Ἑρμηνευτής πρέπει νά εἰσέρχεται «**ἀνυπόδητος**», ὅπως ὁ Μωυσῆς ἀνέβηκε στό ὄρος Σινᾶ, γιά νά παραλάβει τίς Ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ.

Ἄπ' ὅσα εἰπώθηκαν μέχρι τώρα, συνάγεται ὅτι ἡ Ἑρμηνεία τῶν μνημείων τοῦ γραπτοῦ λόγου δέν εἶναι προϊόν μιᾶς ἀπλῆς καί μονοσήμαντης **νοητικῆς πράξης**, ἀλλά ἐπώδυνος «τόκος», **σύνθετης ψυχικῆς ἐνέργειας**. Εἶναι προϊόν «**πάνδημης**» κινητοποίησης τοῦ ψυχισμοῦ τοῦ Ἑρμηνευτῆ. Γι' αὐτό, ἡ Ἑρμηνεία ἑνός κειμένου εἶναι συνάρτηση πολλῶν παραγόντων· εἶναι, ὅπως λέμε στή μαθηματική γλῶσσα, «ἐξηρητημένη μεταβλητή».

Ἡ Ἑρμηνεία, λοιπόν, δέν εἶναι ἔργο, μόνο, τῶν νοητικῶν δυνάμεων καί τοῦ διασκεπτικοῦ λόγου, ἀλλά, κατά τήν ἑρμηνευτική διαδικασία, συμμετέχει, ἐνεργά, **σύμπας** ὁ ἔνδον κόσμος τοῦ Ἑρμηνευτῆ. **Σύνολος** ὁ ψυχισμός τοῦ Ἑρμηνευτῆ διατελεῖ σέ ἐγερσιμότητα καί ἐγρήγορση. Τό συναίσθημα, ἡ φαντασία, ἡ διαίσθηση, ἡ ἐνόραση κ.λπ. συστρατεύονται καί συνοδοιποροῦν.

Γι' αὐτό, ἐνῶ οἱ προσπάθειες τοῦ ὀρθοῦ λόγου, γιά τή σύλληψη τοῦ νοήματος τοῦ ἑρμηνευομένου κειμένου, πολλές φορές, ναυαγοῦν, «ἐξαίφνης» ὁ Ἑρμηνευτής, χειραγωγούμενος ἀπό τή διαίσθηση καί τίς ἄλλες συναφεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς, συλλαμβάνει **τήν ἐξήγηση τοῦ ἀγνώστου**. Πρόκειται γιά «θεία ἔλλαμψη» ἢ, κατ' ἄλλους, «ἐμπνευση» ἀπροσδιόριστη. (Ἐν-πνέω). Οἱ διαδικασίες τῆς ἐμπνευσης εἶναι μυστικές, ἄρρητες, καί, γι' αὐτό, δέν ἐπιδέχονται λογική ἀνάλυση. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ διασκεπτικός λόγος ἀδυνατεῖ, πολλές φορές, νά φωτίσει τό ἑρμηνευόμενο, **μονομιᾶς**, τό σκότος γίνεται φῶς.

Ὁ Πλάτων, σχετικά, ἀποφαίνεται: «Ἐκ πολλῆς συνουσίας γιγνομένης

Πρεβεζάνικα Χρονικά

περί τό πράγμα αὐτό καί τοῦ συζῆν, ἐξαίφνης, οἷον ἀπό πυρός πληθήσαντος ἐξαφθέν φῶς, ἐν τῇ ψυχῇ γενόμενον, αὐτό ἑαυτοῦ ἤδη τρέφει» (Ζ' Ἐπιστολή 341C). Οἱ λόγοι αὐτοί τοῦ Πλάτωνα, ἀναφέρονται, βέβαια, σπὴν «ἄρρητη» γνώση, ὥστόσο ὁμοῦς ἐπισημαίνουν καί τόν διαισθητικό χαρακτήρα τῆς Ἑρμηνείας.

Ἐνα ἀπό τά βασικότερα προαπαιτούμενα τῆς Ἑρμηνείας εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Ἑρμηνευτῆ πρὸς τό ἐρμηνευόμενον, ἢ καλύτερα, ἡ ἐρωτική του σχέση, μ' αὐτό. Ἀπαιτεῖται δηλ. τό «συνεῖναι» καί τό «συζῆν» τοῦ Ἑρμηνευτῆ, μέ τό κείμενο πού ἐρμηνεύει. Γιά νά ἐπιτευχθεῖ ἡ «μέθεξις» αὐτή, πρέπει ὁ Ἑρμηνευτής, κατά τόν Πλάτωνα, νά γίνεῖ «φιλοθεάμων τῆς ἀληθείας».

Ἡ Ἑρμηνεία ἑνός κειμένου, ἐπειδή ἔχει ἀτομικό, προσωπικό χαρακτήρα, δέν ἔχει στατική, κρυσταλλωμένη μορφή, ἀλλά δυναμική καί ἐξελισσόμενη. Ὁ κάθε ἐρμηνευτής ἔχει τή δική του «Ὀπτική», ἀπ' ὅπου θεᾶται τό ἐρμηνευόμενον, ἀρκεῖ, βέβαια, ἡ ὑποκειμενική αὐτή θέαση νά ἐνορᾶται τήν ἀντικειμενική σκέψη τοῦ κειμένου, χωρὶς νά τήν παραχαράσσει.

Γι' αὐτό, ἡ ἐρμηνεία, ἡ ὀρθή σύλληψη τοῦ νοήματος ἑνός κειμένου, ἐξαρτᾶται, κυρίως, ἀπό τήν πνευματική «ἁματωσία» τοῦ Ἑρμηνευτῆ, ἀπό τήν ὀπτική γωνία, κάτω ἀπό τήν ὁποία θεᾶται τό ἐρμηνευόμενον κείμενο καί ἀπό τήν πνευματική συγγένεια καί σχέση, πού τόν συνδέει μ' αὐτό. Ἐτσι ἐξηγεῖται τό φαινόμενο, νά ἔχοιμε διαφορετικές θεωρήσεις καί ἐρμηνείες τοῦ ἰδίου κειμένου ἢ προσώπου. Οἱ Ἑρμηνεῖες, λοιπόν, διαφοροποιοῦνται, ἐπειδή τά δεδομένα τῶν ἐρμηνευτῶν ποικίλλουν. Ἄλλη εἰκόνα π.χ. τοῦ Σωκράτη μᾶς δίδουν τά ἔργα τοῦ Ξενοφῶντα καί ἄλλη τά ἔργα τοῦ Πλάτωνα. Ἡ Ἑρμηνεία ἑνός κειμένου συναρτᾶται, ἀκόμη, μέ τό χρόνο, καθὼς καί μέ τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς, πού πραγματοποιεῖται. Διαφορετικά π.χ. ἐνόησαν καί ἐρμήνευσαν τόν Πλάτωνα οἱ αὐτήκοοι μαθητές του καί, βέβαια, ὄχι ὅλοι μέ τόν ἴδιο τρόπο, διαφορετικά οἱ Ἀλεξανδρινοὶ φιλόλογοι, διαφορετικά ἡ Ἀναγέννηση καί διαφορετικά ἡ ἐποχή μας. Ἡ κάθε ἐποχή ἔχει τίς δικές της πνευματικές καί πολιτιστικές «συντεταγμένες». Αὐτές καθορίζουν τήν «Ὀπτική» καί τήν «ὄρατότητα» τοῦ Ἑρμηνευτῆ.

Καί, βέβαια, ὁ «τόπος» τοῦ Ἑρμηνευτῆ εἶναι μεθοριακός· ἴσταται μεταξὺ δύο κόσμων, τοῦ κόσμου τῶν κειμένων καί τοῦ κόσμου τῶν δεκτῶν τοῦ νοήματός τους. Γι' αὐτό, ὁ «νυμφαγωγός» - ἐρμηνευτής, πού «παντρεύει» δύο διαφορετικούς κόσμους, πρέπει νά διαθέτει μαεστρία καί ἔκτακτα «συννοικεσιακά» προσόντα.

Ἡ χρονική ἀπόσταση, πού χωρίζει τό ἐρμηνευόμενον κείμενο, ἀπό τοὺς δέκτες τοῦ μηνύματός του, κυρίως ὁμοῦς ἡ διαφορότητα τῶν ἐκτιμήσεων καί ἀντιλήψεων, τῶν δύο αὐτῶν κόσμων, καθιστοῦν δισεπίτευκτο τό ἐρμη-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Συνεπώς, ἡ ἔρμηνεία ἑνός κειμένου ἀποτελεῖ μιά **ἀναδημιουργία**, μιά «**δεύτερη ἔκδοση**» τοῦ πρωτοτύπου, σέ ἐπανηχημένη καί «φωταγωγημένη» μορφή. Ἐάν τό πρὸς ἔρμηνεία κείμενο εἶναι τό «σκοτεινό» καί, ἔρμητικά, κλειστό «**οἰκοδόμημα**», ἡ ἔρμηνευτική ἐπεξεργασία του εἶναι τό «φωταγωγημένο» καί μέ ἀνοιχτές τίς εἰσόδους του «**ἐποικοδόμημα**». Ἐξυπακούεται, βέβαια, ὅτι τό «ἐποικοδόμημα», πού χτίζει ὁ Ἑρμηνευτής, δέν ἐπιτρέπεται νά ἀλλοιῶναι τή «**Ναοδομία**», οὔτε νά τροποποιεῖ τήν «**πολεοδομία**» τοῦ πρωτοτύπου. Ὁ Ἑρμηνευτής ὅμως, ὄντας ὁ ξεναγός, τῶν ἀμυήτων, στά «**δῶματα**» τοῦ «**οἰκοδομήματος**», χρησιμοποιεῖ, ἐκ τῶν πραγμάτων, τόν **ἀναλυτικό λόγο**, ὁ ὁποῖος, φωτίζοντας τά σκοτεινά καί ἀσαφῆ σημεῖα τοῦ κειμένου, **ἐπιμηκύνει καί προεκτείνει** τίς νοηματικές δομές, ἀλλά καί **συμπληρώνει** τά, τυχόν, κενά τοῦ ἐρμηνευομένου κειμένου.

Ἐάν ὁ Ἑρμηνευτής θελήσει νά προσαρμόσει τά νοήματα τοῦ ἐρμηνευομένου κειμένου, «**φορμάροντάς**» τα στά δικά του ἰδεολογικά μέτρα, τότε εἶναι παραχαράκτης καί πλαστογράφος τοῦ κειμένου. Μιά τέτοια ἀπόπειρα συνιστᾷ **πνευματικό τυχοδιωκτισμό**. Ἐάν καί αὐτός ὁ κίνδυνος ὑπερβαθεῖ, τότε, μέ τή βοήθεια, πάντοτε, τοῦ ἐρμηνευτῆ, εἰσπνέουμε, ἀτόφιος, τίς μυροπνοές τοῦ κειμένου. Διαφορετικά, βρισκόμαστε μπροστά σέ νοθευμένο λόγο.

Ὁ Σλαῖερμάχερ ἀναγνωρίζει, στόν ἐρμηνευτή, τό δικαίωμα τῶν ἐπιμηκύνσεων καί προεκτάσεων τοῦ κειμενικοῦ λόγου, μέ τή γνωμοδότηση: Ὁ Ἑρμηνευτής, ἐπεξεργαζόμενος τά νοήματα τοῦ συγγραφέα «**συνειδητοποιεῖ, πολλές φορές, κάτι, τό ὁποῖο δέν μπόρεσε νά ἐκφράσει, μέ σαφήνεια, ὁ συγγραφέας**». Ὁ Σλαῖερμάχερ, ἀφορμώμενος ἀπ' αὐτή τή διαπίστωση, διατύπωσε τήν παράδοξη, ὅσο καί ἀληθινή πρόταση: «**Ὁ Ἑρμηνευτής κατανοεῖ τό συγγραφέα καλύτερα, ἀπ' ὅσον ὁ συγγραφέας κατανοεῖ τόν ἑαυτό του**». (Κ. Γεωργούλη: ὁ.π.).

Καί, φυσικά, ἡ «ἐλευθερία», πού ἀναγνωρίζει, στόν Ἑρμηνευτή, ὁ Σλαῖερμάχερ, δέν ταυτίζεται μέ τήν ἀσυδοσία. Ὁ ἐρμηνευτής κινεῖται, πάντοτε, στά πλαίσια ἐκεῖνα, πού ὀριοθετοῦνται ἀπό τοὺς κανόνες τῆς ἐρμηνευτικῆς δεοντολογίας καί τίς προδιαγραφές της.

Μέλημα τοῦ ἐρμηνευτῆ εἶναι ἡ ὀρθή **ἀναπαραγωγή καί ἀνασύνταξη** τοῦ πρωτοτύπου, τῆ βοήθεια, πάντοτε, τῶν ἀναγκαιουσῶν ἐξακτινώσεων τοῦ ἀναλυτικοῦ λόγου, ὥστε οἱ μελετητές τοῦ μόχθου τοῦ ἐρμηνευτῆ, νά γίνουν «**μέτοχοι**» τοῦ πνευματικοῦ «**Κεφαλαίου**» τῶν κειμένων. Ἐάν ὁ ἐρμηνευτής εὐστοχήσει, τότε εἶναι **μυσταγωγός** τῆς ψυχῆς καί **ἱεροφάντης** τοῦ πολιτισμοῦ.

Γ' Ἀξιολόγηση τοῦ μύθου τοῦ Oscar Wilde

Τό «χειμωνιάτικο ρόδο» εἶναι μιά μυθοπλασία **πολυ-σήμαντη**, γι' αὐτό καί εἶναι ἐπιδεκτική πολλῶν ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων καί ἀναγνώσεων. Ἡ συμβολική σημειολογία τοῦ μύθου ἐξακτινώνεται σέ πολλές κατευθύνσεις, καλύπτοντας ἔτσι τίς σπουδαιότερες πτυχές τῆς ψυχῆς καί τίς συστατικές ἐκφάνσεις τῆς ζωῆς. Πρόκειται γιά μυθοπλασία πολλαπλῆς νοηματικῆς εὐρύου καί ἐμβέλειας, καί τοῦτο, γιατί ὁ πόνος καί ἡ ἀγάπη, οἱ δύο «κοτυληδόνες» τοῦ προκειμένου μύθου, εἶναι οἱ κυριότεροι ἄξονες τῆς ζωῆς καί τά συγκλονιστικότερα καί μονιμότερα βιώματα τῆς ψυχῆς.

Τό «χειμωνιάτικο ρόδο» μοιάζει μέ ἐρωτικό κρεσέντο, πού ἐχνηλάτει καί ἀποκαλύπτει τίς ὑπόγειες ροές τῆς ψυχῆς, ἰδιαίτερα ὁμοῦς, αὐτές τοῦ πόνου καί τῆς ἀγάπης.

“Ὅλα τα πλαστοουργήματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀπό τά ἐξέχοντα καί ἠρκεύματα, μέχρι αὐτά τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, ὑφαίνονται μέ **στημόνι τῆν ἀγάπην καί ὑφάδι τόν πόνον**. Ὅλα τά ἔργα τῆς ψυχῆς εἶναι **ἀποστάγματα πόνου καί ἀγάπης**: εἶναι πλάσματα, στά ὅποια μνημιώνονται τά πανίερα αὐτά βιώματα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀγάπη καί ὁ πόνος, ὄντας τά «προηγουμένα δῶρα» τῆς Σταυρικῆς Θεοῦς τοῦ Χριστοῦ καί τά καθ-αγιασμένα βιώματα, ἀπ' ὅλους ἐκείνους, πού ἀγάπησαν καί πόνεσαν στή ζωή τους, εἶναι, ἀκριβῶς, τά στοιχεῖα ἐκεῖνα, πού προσδίδουν, στο “Χειμωνιάτικο ρόδο”, **ιερότητα, παιδαγωγικότητα, διαχρονικότητα καί καθολικότητα**.

Τό παρόν μυθολόγημα, στή γενικευμένη του, βέβαια, ἐκδοχή, «εἰκονογραφεί» «τόν ψυχικό πόνο, μέ τόν ὅποιο ἐξαγοράζεται κάθε πνευματική δημιουργία» (I. N. Θεοδοωρακόπουλος), στήν **ἐξειδικευμένη ὁμοῦς παιδαγωγική ἀνάγνωσή του**, «εἰκονίζει» τίς ἀληθινότητες τῆς ψυχῆς τοῦ δασκάλου, ὁ ὅποιος ἀγωνιᾷ καί ἀγωνίζεται, ὥσπου νά λουλουδίσει καί νά μετώσει, στόν κήπο τῆς ψυχῆς τοῦ παιδευόμενου, μέ τή δική του, βέβαια, σπέρμα, τό εὐεχές καί πανεύοισμο «ρόδο» τῆς μόρφωσης. Συνεπῶς, ἡ παιδαγωγική ἀνάγνωσις τοῦ παρόντος μύθου, ἐκτιμῶ ὅτι εἶναι **ἐμφανής, προσηφής καί εὐάρμοστη** στό παιδαγωγικό ἐνέργημα.

Βέβαια, ὁ Oscar Wilde δέν ἦταν δάσκαλος, μέ τήν ἐξειδικευμένη σημασία τοῦ ὄρου, γι' αὐτό, συνθέτοντας τόν προκειμένο μύθο, δέν ἦταν, ἀσφαλῶς, στίς προθέσεις του νά «εἰκονογραφῆσει» τό πρόσωπο τοῦ δασκάλου, μά οὔτε καί νά ἐκθειάσει, ἀποκλειστικά, τόν **παιδαγωγικό πόνο**, δασκάλου καί μαθητῆ, γιατί τότε, ὁ μῦθος θά εἶχε, ὅπωςδήποτε, διαφορετικῆ

Πρεβεζάνικα Χρονικά

πλοκή και έκβαση, χωρίς να υπάσχουν, σ' αυτόν, εμφανή παιδαγωγικά ελλείμματα.

Παρά ταύτα όμως, ο μύθος, παιδαγωγικά αναγνωσκόμενος, επέχει θέση «Δοξαστικοῦ» τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος· εἶναι ἓνα «Μεγαλυνάρι», πού ὑμνολογεῖ τήν ψυχολογική μεγαλειότητα τοῦ μορφοπλάστη παιδαγωγοῦ· μοιάζει μέ θρηνητικό «Συναξάρι», ὅπου ἀποτυπώνεται καί μνημειώνεται τό «μαρτύριο» καί ἡ «μαρτυρία» τῆς ὀδυνόμενης καί ὀδίνουσας ψυχῆς τοῦ δασκάλου.

Ὁ προεξίμενος, λοιπόν, μύθος, παρὰ τήν παιδαγωγική του ἐμφάνεια, ὡστόσο, δέ διαθέτει παιδαγωγική ἀρτιμέλεια. Κρινόμενος, μέ ἀκροαιφνή παιδαγωγικά κριτήρια, εἶναι ἐλλειπτικός, μονο-μελῆς, μονο-πολιτικός, ἥτοι, μονομερῶς, δασκαλοκεντρικός. Τό «ἕτερον ἡμῖς» τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας, ὁ μαθητής, καί ὁ ἰσοσθενῆς καί ἰσότιμος ρόλος του, μέ ἐκείνον τοῦ δασκάλου, στο τελετουργικό τῆς παιδευτικῆς πράξης, ἀπουσιάζουν.

Στό παρόν μυθολόγημα, μονομαχεῖ ὁ «πάσχων δάσκαλος» (ἠηδόνι), ἐνῶ ὁ «συμπάσχων μαθητής» (ὁ νέος) ἀπουσιάζει ἀπό τό δεύτερο καί, κυρίως, ἀπό τό τρίτο ἐπεισόδιο, ὅπου κορυφώνεται ἡ δραματουργία καί ἐπιζεντρώνεται ἡ οὐσία τοῦ μύθου.

Πάντως, ὁ Oscar Wilde, στό δασκαλοκεντρικό αὐτό μυθολόγημα, ἔστω καί ἀνεπιγνώστως, ἀποκαθιστᾷ καί καταξιώνει τό ἀνθρωπολογικό μοντέλο τῶν λειτουργῶν τοῦ παιδευτικοῦ λόγου, πού τόσο ἔχει ἀπαξιωθεῖ καί ἐκφυλισθεῖ, στούς σημερινούς ἀντιπαιδευτικούς καιρούς. Ὁ δάσκαλος τοποθετεῖται στό ἐξέχον καί περίοπτο ἐκεῖνο βᾶθρο, πού προσιδιάζει στήν ὄντολογία τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας καί στό μορφογενετικό ἔργο του.

Ὁ ἐρωτευμένος, λοιπόν, νέος, ὁ ὁποῖος, κατὰ τήν παιδαγωγική σημειολογία τοῦ μύθου, ὑποδύεται τό ρόλο τοῦ μαθητῆ, ὕστερα ἀπό τήν κατά μόνας, ἀγωνιώδη καί ἀτελέσφορη ἀναζήτηση τοῦ «κόκκινο ρόδου» (α' ἐπεισόδιο), ἀποσύρεται ἀπό τά δρώμενα καί, ἐκτοτε, κηρύσσεται «ἀγνοούμενος», ἥ, ὅπως θά σημειώναμε στό ἔντυπο τοῦ σχολικοῦ Ἀπουσιολογίου, «ἀδικαιολογήτως ἀπών».

Τό ἀμφίπλευρο, τό παλινδρομικό «δοῦναι καί λαβεῖν», δασκάλου καί μαθητῆ, πού συνιστᾷ τήν οὐσία καί τή διαλεκτική τοῦ παιδευτικοῦ ἐνεργήματος, δέν εἰκονίζεται στόν ἐν λόγω μῦθο. Ὁ νέος τοῦ μύθου (μαθητής) δέν ἐπικοινωνεῖ οὔτε διαλέγεται μέ τό ἠηδόνι (δάσκαλο). Δέν παρίσταται, ἀκόμη, οὔτε καί ὡς θεατής, ἔστω καί «μακρόθεν ἐστώς», στό μαρτύριο τοῦ ἠηδονιοῦ. Τό ἠηδόνι ἀνεβαίνει στό ἰκρίωμα τῆς θυσίας καί τοῦ πόνου, ἀπόντος τοῦ νέου, χάριν τοῦ ὁποῖου θυσιάζεται.

Συνεπῶς, ἡ καταστατική ἀρχή τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας, σύμφωνα

μέ την όποία, «ό παιδεύων παιδεύεται και ό παιδευόμενος παιδεύει», είναι άποΰσα. Άφοΰ, λοιπόν, τό παιδευτικό «κύκλωμα» λειτουργεί μονο-πολικά· άφοΰ ό δεύτερος πόλος, ό μαθητής, άπουσιάζει και ως παιδευόμενος και ως παιδευτής, αυτό σημαίνει ότι, στό παρόν μυθολόγημα, καταστρατηγείται ή άξιολογική αυτή παιδαγωγική άρχή.

Τό παιδευτικό ένέργημα, δομολειτουργικά, έχει διπολική «καλωδίωση». Είναι μίλημα δύο ψυχών, του δάσκαλου, που μορφώνει και μορφώνεται, και του μαθητή, που μορφώνεται και μορφώνει. Όταν δέ συνυπάρχουν και δέ συλλειτουργούν οι δύο αυτοί καταστατικοί παράγοντες της παιδευτικής λειτουργίας, τό παιδευτικό φαινόμενο είναι, όντολογικά, έλλειπτικό και, δομολειτουργικά, άνυπόστατο.

Ό φιλόσοφος και Παιδαγωγός Ε. Π. Παπανούτσος, σχετικά, άποφαίνονται: «Ή Παιδεία είναι τό μοναδικό εκείνο στό είδος του ψυχικό κύκλωμα, που ένώνει σε μία στιγμή ζωής τον Παιδαγωγό με τον παιδευόμενο και πάλι τους δύο με τό άντικειμενικό πνεΰμα» («Φιλοσοφία και Παιδεία», Άθήνα 1958, σελ. 83-84).

Όμως, παρά την άπουσία του ένός εκ των δύο πόλων του παιδευτικού «κυκλώματος», ώστόσο τό, μονομερως, πάσχον και δρων άηδόνι, άφήνει νά διαχέεται στό μΰθο ένα έμφανές **παιδαγωγικό κλίμα**. Άπό τίς ένέργειες του, έστω και μονομαχούντος, άηδονιοΰ άναδύονται οϋσιώδη και εϋγνωστα παιδαγωγικά στοιχεία, τά όποία θά άξιολογηθούν στην οικεία θέση.

Ή προκείμενη μυθική δραματουργία, από **συναισθηματικής σκοπιās** κρινόμενη, διαθέτει μία συγκλονιστική άμεσότητα, με πολλές κορυφώσεις ψυχικής άγωνίας και συμμετοχής. Τά φθέγματα και τά ενεργήματα των άψυχων όντων (άηδόνι - τριανταφυλλιές) **έμ-ψυχώνουν** τό κείμενο του μΰθου, προσδίδοντας, σ' αυτό, άσπαιρουσα ζωντάνια και έμφανή φυσικότητα. Ό μΰθος, έν τή άπλότητι και άφελότητι του, είναι, έξόχως, έπαγωγός και σαηνευτικός. Συναρπάζει την προσοχή, κινεί τό ένδιαφέρον, άφοπλίζει τον «άντάρτη» όρθό λόγο, ύποβάλλει, αίχμαλωτίζει, καθηλώνει, ένθουσιάζει και άνθρωπεύει την άνθρώπινη ψυχή.

Κι όλες αυτές οι βαρύτιμες «παροχές» συνεκφράζονται και συνεκφέρονται, στον παρόντα μΰθο, γιατί ό κάθε μΰθος κομίζει **άρχετυπικές** και **έσχατες** αλήθειες, οι όποιες είναι ήχήματα και άπηχήματα γηγενών καημών και πόθων της διαχρονικής ψυχής. Ό άνθρωπος, λοιπόν, είναι, γονιδιακά, **έμμυθο** και **μυθοδίαιτο** όν. Χωρίς τίς άποκαλύψεις και τίς εμφάνειες των μΰθων, ό άνθρωπος διατελεί σε όντολογική πτωχεία και στέρηση.

Τό «Χειμωνιάτικο ρόδο», λόγω της έντονης συναισθηματικής φόρτισής του, λογχίζει τά φυλλοκάρδια κάθε ευαίσθητης ψυχής, ιδιαίτερα όμως αυτά

Πρεβεζάνικα Χρονικά

της ψυχής του δασκάλου, λόγω όμοιοπάθειάς του, μέ τό ἀηδόνι.

Οί «δονήσεις» τοῦ συγκλονιστικοῦ αὐτοῦ μύθου γίνονται αἰσθητές, ἰδι-αίτερα, στήν ψυχή τοῦ δασκάλου, καί τοῦτο, γιατί ὁ δικός του, κατ' ἐξοχήν, ψυχισμός διαθέτει τόν εἰδικό ἐκεῖνο «σεισμογράφο», πού ἐντοπίζει τό «ἐπί-κεντρο» καί καταγράφει, μέ ἀκρίβεια, τά ἐκπεμπόμενα «σήματα» αὐτοῦ τοῦ εἶδους καί γένους, ἤτοι τά «σήματα» τῆς **ἀγάπης**, τοῦ **πόνου** καί τοῦ **ἔρωτα**. Μέ ἓνα λόγο: Τό “Χειμωνιάτικο ρόδο” εἶναι ἔμφορτο ἀπό διαχρονικές παι-δαγωγικές ἀξίες, καί ὄχι μόνο. Εἶναι ἓνα κείμενο, μέσα ἀπ' τίς γραμμές τοῦ ὁποίου ἀναδύονται, «ὡς φωνή ὑδάτων πολλῶν», οἱ μυροπνοές τοῦ **ἔρωτα**, τῆς **ἀγάπης**, τῆς **θυσιαστικῆς αὐτοπροσφορᾶς**, τῶν **ἐγωτικῶν ὑπερβάσεων**, τοῦ **δημιουργικοῦ πόνου** καί τῆς **«καθαρόαιμης» ἀνθρωπιᾶς**. Καί ἓνα κεί-μενο, **ἀνθρωποκεντρικό** καί **ἀνθρωπιστικό**, εἶναι, ἐξ ὀρισμοῦ, **ἱεροκεντρικό** καί **παιδευτικό**.

Τέλος, ἔχω τή γνώμη, ὅτι ἡ παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ παρόντος **δα-σκαλοκεντρικοῦ** μύθου εἶναι, κατά τεκμήριο, περισσότερο ἐγγυημένη καί αὐθεντική, ὅταν ὁ «ἀναγιγνώσκων» εἶναι δάσκαλος. Καί τοῦτο, γιατί οἱ παιδευτικές ἐμβιώσεις τοῦ δασκάλου ἀποτελοῦν τό ἐρμηνευτικό «πατρὸν», πάνω στό ὁποῖο «κόβονται» οἱ κρυπτόμενες, στό κείμενο, παιδαγωγικές ἀντιστοιχίες. Ὁ ἐρμηνευτής δάσκαλος, μέ «μπούσουλα» τά βιώματα τῆς αἴθουσας, ἀποκρυπτογραφεῖ, μέ σιγουριά, τά λανθάνοντα, στό κείμενο, παιδαγωγικά στοιχεῖα. Καί, φυσικά, ὁ ὁποιοσδήποτε ἐρμηνευτής δάσκαλος, ἐπιχειρῶντας τήν παιδαγωγική ἀποκωδικοποίηση τοῦ προκείμενου μύθου, σέ καμμιά περίπτωση, δέν μπορεῖ νά υπερβεῖ **τή σκιά τοῦ ἀναστήματός του**, δηλ. τήν ποιότητα καί ποσότητα τῶν παιδαγωγικῶν ἐμβιωσέων του. Συνε-πῶς, ἡ **ποιότητα**, πρωτίστως, καί ἡ **ποσότητα**, δευτερευόντως, τῶν παιδα-γωγικῶν ἐμβιωσέων τοῦ ἐρμηνευτῆ δασκάλου εἶναι οἱ ἀσφαλιστικές ἐκεῖνες δικλίδες, πού ἐγγυῶνται τήν ὀρθή παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ μύθου.

Δ' Δομολογία τοῦ μύθου

Τό “Χειμωνιάτικο ρόδο” ἀποτελεῖ **ἐνιαῖο** νοηματικό σῶμα, μέ δομική - ἀρχιτεκτονική διάρθρωση καί συγκεκριμένη διήκουσα ἔννοια, ἡ ὁποία **συν-έχει** καί **συσσωματώνει** τά ἐπί μέρους νοήματα, διασφαλίζοντας ἔτσι τήν ἐνότητά του.

Ἡ δομική σπονδύλωση τοῦ κειμένου, ἡ κεντρική του ἰδέα καί τά ἐπί μέ-ρους νοήματα ἀποτελοῦν τά συστατικά στοιχεῖα τῆς παρούσας μυθολα-σίας, γενικά γνωρίσματα, ἄλλωστε, τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Συνεπώς, ο ένιαϊος κειμενικός λόγος τής προκειμένης μυθοπλασίας είναι **σύν-θεμα** όμοειδών, αλλά και έτεροειδών ιδεών, πράξεων και γεγονότων.

Άφου τό κειμενικό **σύν-ολο** συγκροτείται από νοηματικά **ύπο-σύνολα**, αυτό σημαίνει ότι τό σῶμα του **μερίζεται, μερίζεται**. Άλλωστε, ή πρόθεση **σύν** (σύν-ολο, σύν-θεμα) δηλώνει ότι ό λόγος του κειμένου άρμολογείται από νοηματικά **«τμήματα»**. Γι' αυτό, οί έπιχειρούμενες νοηματικές «τομές», στην μυθοπλασία (και σε όποιοδήποτε, βέβαια, κείμενο) δέ συνιστούν «βιαιοπραγία» στό corpus του ένιαίου κειμενικού λόγου, αντίθέτως, μάλιστα, ό μερισμός του είναι απαραίτητος, για μεθοδολογικούς - έρμηνευτικούς, κυρίως, σκοπούς.

Τά «τμήματα», όμαδοποιώντας τά όμοειδη και συναφή γεγονότα του κειμένου, διευκολύνουν τή συστηματική διερεύνηση και κατανόηση τών νοημάτων του. Τά όμοειδη «μέρη - μέλη» έποπτεύονται, από τή ματιά του έρμηνευτή, άνετότερα, άπ' ό,τι τά διαχεόμενα και διάσπαρτα, σ' όλόκληρο τό κείμενο, ποικίλα και έτεροειδη νοήματα και γεγονότα.

Ό Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, σχετικά, αποφαινεται: «Είναι ή μοίρα του νοῦ μας νά μή μπορεῖ νά νοήσει κάτι, χωρίς νά τό κομματιάσει, νά τό διαιρέσει» (“Φιλοσοφία τής Παιδείας”, σελ. 1). Ό Schiller, σε μία έπιστολή του προς τόν Goethe γράφει: «δυστυχώς γνωρίζουμε μονάχα εκείνο πού χωρίζουμε» (Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλου: ό. π. σελ. 2).

Έξυπακούεται, βέβαια, ότι ό μερισμός ενός κειμένου δέ γίνεται κατά τή **βούληση και δόκηση** του Έρμηνευτή, αλλά οί όποιες και όσες «τομές» ύποδεικνύονται από τήν ίδια τήν πλοκή και ροή τών γεγονότων και καθορίζονται από τή δομολειτουργική ύφή του κειμένου. Αυτές οί «όρίζουσες» είναι, κυρίως, εκείνες πού σηματοδοτούν τίσ όριοθετήσεις τών νοηματικών έννοτήτων.

Στήν άρμοδιότητα του ίχνηλάτη - έρμηνευτή απομένει νά μερίσει τό κείμενο, σύμφωνα μέ τήν άρχιτεκτονική διάρθρωση και διάταξη, πού έδωσε σ' αυτό, ό πρωτομάστορας του, ό συγγραφέας.

Η δομή, λοιπόν, και ή πλοκή τών γεγονότων του “Χειμωνιάτικου ρόδου”, καθώς και οί δρωσες, στό μυθολόγημα, έμψυχες και άψυχες οντότητες, «ύποδεικνύουν» τή διαίρεσή του σε **τρία** νοηματικά ύπο-σύνολα - έπεισόδια, πού μπορεῖ νά τιτλοφορηθούν:

α) Αναζητήσεις άτελέσφορες (Πρώτο Έπεισόδιο). Ό έρωτευμένος νέος του μύθου, μονώτατος, βαρύθυμος και βαρναλγών, αναζητεί, στό χειμέριο και χειμαζόμενο τοπίο του κήπου του, τό απαιτηθέν, από τήν άγαπημένη του, «κόκκινο ρόδο», πλην όμως ματαιοπονεῖ. Οί αγωνιώδεις και επίμο-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

νες αναζητήσεις του αποβαίνουν άκαρπες.

β) Ἡ αὐτεπάγγελτη παρέμβαση τοῦ ἀηδονιοῦ (Δεύτερο Ἐπεισόδιο). Ἐνα ἀηδόνι συμμερίζεται τόν ἀδιέξοδο πόνο τοῦ νέου καί ἐλαινόμενο ἀπό τήν ἀγάπη, ἡ ὁποία «οὐ ζητεῖ τά ἑαυτῆς» (Α' Κορ. 13, 5), ἀλλά «σκοπεῖ τά τῶν ἐτέρων» (Φιλ. 2, 4), παρεμβαίνει, αὐτόκλητα, καί διαπραγματεύεται, μέ τή δεύτερη τριανταφυλλιά, τά «λύτρα» ἐξαργύρωσης τοῦ ἀναζητούμενου ρόδου.

γ) Ἡ ἐθελουσία θυσία τοῦ ἀηδονιοῦ (Τρίτο Ἐπεισόδιο). Τό ἀηδόνι ἀποδέχεται, ἀσμένως, τοῦς ἐπώδυνους ὄρους, πού διελάμβανε ἡ «συνταγή» τῆς τριανταφυλλιάς καί μέ τήν ἐθελούσια θυσία του πλαστουργεῖ τό ἀναζητούμενο «ρόδο», χρωματουργῶντας τό μέ τό αἷμα τῆς καρδιάς του.

Ε' Παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ μύθου

α) Νοηματική ἀνάλυση καί παιδαγωγικός ὑπομνηματισμός του Πρώτου Ἐπεισοδίου

1. Νοηματική ἀνάλυση

Τό πρῶτο ἐπεισόδιο ἀποτελεῖ τό πρελούτιο, τό προανάκρουσμα ἑνός δημιουργικοῦ Requiem, οἱ «θρηνητικοί» τόνοι τοῦ ὁποίου θά κορυφωθοῦν στό τρίτο, ἰδιαίτερα, ἐπεισόδιο, μέ τήν ἐπώδυνη καί ἐθελούσια θυσία τοῦ ἀηδονιοῦ. Ὁ «συνθέτης», λοιπόν, ὁ «ἐνορχηστρωτής» καί ὁ «ἐκτελεστής» τοῦ δημιουργικοῦ αὐτοῦ Requiem εἶναι ὁ βασιλιάς τῶν ὠδικῶν πτηνῶν, τό ἀηδόνι τοῦ μυθολογήματος.

Τό πρῶτο ἐπεισόδιο «προλογίζει» τήν προκείμενη δραματική μυθοπλασία. Εἶναι τό «Εἰσοδικό», πού προετοιμάζει τήν παρέμβαση τοῦ ἀηδονιοῦ στά δρώμενα καί δρομολογεῖ τό «τελετουργικό» τῆς θυσιαστικῆς του αὐτοπροσφορᾶς.

Γιά νά ἀνοίξει, λοιπόν, ἡ αὐλαία τοῦ δράματος καί νά ἐμφανισθεῖ τό ἀηδόνι, ὡς «ὁ ἀπό μηχανῆς θεός» (Deus ex machina), γιά νά δομηθεῖ ἡ πλοκή τοῦ μύθου, ἀπαιτεῖται νά «σκηνοθετηθεῖ», προηγουμένως, τό νανάγιο τοῦ ἔρωτα τοῦ παλληκαριοῦ, ἀπαιτεῖται νά «ἐφευρεθεῖ» μιᾶ ἀληθοφανῆς ἀφετηρία. Αὐτή, ἀκριβῶς, ἡ ἀφετηρία «σκηνοθετεῖται» στό πρῶτο ἐπεισόδιο. Συγκεκριμένα: Ὁ ἔρωτας, αὐτή ἡ κοσμογονική δύναμη τῆς ζωῆς, αὐτή ἡ καρπερή «μήτρα» ὄλων τῶν ψυχικῶν καί πολιτιστικῶν ποιότητων, αὐτή ἡ ἔνθετη, ἀπό τό χέρι τοῦ Θεοῦ, ἀνάφλεξη τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, πυροπολεῖ καί πυρακτώνει σύνολη τήν ὑπαρξη τοῦ μυθολογούμενου νέου.

Ὁ «κυβερνήτης» ὁμως τῆς ζωῆς καί ὁ «κόσμος» τῆς ψυχῆς τοῦ νέου, ὁ

ἔρωτας, ἐνῶ εἶναι, σύμφωνα μέ τό ἀπαράμιλλο ὕμνολόγημα, πού συνέθεσε ἡ ἐρωτική καί ποιητική ψυχή τοῦ Πλάτωνα, «ἐπιμελής ἀγαθῶν, ἀμελής κακῶν· ἐν πόνῳ, ἐν φόβῳ, ἐν πόθῳ, ἐν λόγῳ κυβερνήτης, ἐπιβάτης, παραστάτης τε καί σωτήρ ἄριστος, συμπάντων θεῶν τε καί ἀνθρώπων κόσμος». (Πλ. Συμπ. 197d), ὡστόσο, **βραχυκυκλώνεται**, ἀπό τήν πρώτη, κιόλας, στιγμή, ἀπό τήν ἀγαπημένη του, ἡ ὁποία, ὑπηρετῶντας τή δραματουργική «οἰκονομία» τοῦ μύθου, ἀπαιτεῖ, ἀπό τό νέο, πιστοποιήσεις τῆς γνησιότητας τοῦ ἔρωτά του, **φυσικῶς ἀδύνατες**. Ἡ νέα ἀρνεῖται, στόν ἐραστή τοῦ ψυχοσωματικοῦ της κάλλους νέο, τή χορευτική ζεύξη μαζί του, ἥτοι τή συγκρότηση ἐρωτικῆς κοινωνίας, ἀν δέν τῆς δοθοῦν χειροπιαστές ἐγγυήσεις. Γιά νά καταστεῖ, λοιπόν, ἡ ἐρωτική ἔλξη ἀμφίπλευρη καί παλινδρομική· γιά νά συναρμοσθοῦν οἱ δύο ὑπάρξεις, σέ μία **συν-ὑπαρξη**· γιά νά λειτουργήσουν οἱ ψυχές τους, ὡς «**μονάς ἐν δυάδι**», ἀπαιτεῖ, ἀπό τό νέο, νά τῆς προσφέρει ἓνα «κόκκινο ρόδο», σέ ἐποχή, μάλιστα, πού οἱ χειμαζόμενες τριανταφυλλιές διατελοῦν σέ λειτουργικό λήθαργο.

Τό αἶτημα αὐτό τῆς νέας βρῖσκεται, σαφῶς, σέ ἀναντιστοιχία, μέ τή **φυσική**, τή **λογική** καί τήν **ἠθική τάξη**. Καί ὁμως, τό φυσικῶς καί λογικῶς ἀκατόρθωτο, ἀλλά καί ἠθικῶς καί κοινωνικῶς ἄκομφο αὐτό αἶτημα τῆς νέας, θά ἀποδειχθεῖ, στό τρίτο ἐπεισόδιο, ἐφικτό καί πραγματοποιήσιμο, μέ τή θυσιαστική αὐτοπροσφορά τοῦ ἀηδονιοῦ.

Ἄμα τῷ ἀκούσματι τοῦ ἀκαταλογίστου αἰτήματος τῆς νέας, ἀρχίζει νά ξεδιπλώνεται τό ψυχικό δράμα τοῦ ἐρωτευμένου νέου. Ἡ ψυχή τοῦ νέου ὀδύρεται καί ὀδυνᾶται, γιατί ἡ ἀγαπημένη του τοῦ «ἔβαλε δύσκολα», ἀκατόρθωτα. Ὅμως, παρόλον ὅτι πολλή «ἀθυμία κατέσχε» τήν ὑπαρξή του, ὡστόσο δέν παραδόθηκε στήν ἀκηδία. Ὁ νέος **ἀ-πορεῖ**, ἀλλά δέν **ἀ-πρακτεῖ**. Ἡ «κραταιά ὡς ὁ θάνατος ἀγάπη» (*Ασμ. ἀσμάτ. 8, 6) δέν «καταθέτει τά ὄπλα». Ἡ καρδιά τοῦ νέου δέν παραιτεῖται ἀπό τό θεοδώρητο **ἐρωτικό της δικαίωμα**.

Ὁ ἐρωτόφωτος καί ἐρωτοκίνητος νέος, κατώδυνος τήν ψυχή, βαρυσταλγῶν καί ἀκροπενθῶν, ἀναζητεῖ, στή «νεκρή πολιτεία» τοῦ κήπου, τό «πειστήριο» τοῦ ἔρωτά του, τό «κόκκινο ρόδο», πλήν ὁμως ματαιοπονεῖ, γιατί «νεκραναστάσεις» ρόδων, στή «νεκρή πολιτεία» τοῦ χειμαζόμενου κήπου δέ γίνονται. Ἡ νομοτέλεια τῶν φυσικῶν φαινομένων εἶναι ἀτεγκτη, γι' αὐτό δέν ἀνατρέπεται. Τέτοιες, ὀλορριζί, ἀνατροπές γίνονται στήν **πνευματική** καί **ἠθική** περιοχή.

Ἔτσι, τό ἄριστα σκηνοθετημένο ναυάγιο τῆς ἀγάπης τοῦ νέου ἀνοίγει τήν «αὐλαία», γιά νά ἐμφανισθεῖ στή σκηνή τό ἀηδόνι, ὁ **μονομάχος**, ἐφεξῆς, τοῦ δράματος, ὁ **δημιουργός** καί **χρωματογράφος** τοῦ «κόκκινου ρόδου».

Πρεβεζάνικα Χρονικά

2. Παιδαγωγικός ύπομνηματισμός του Πρώτου Έπεισοδίου

Στό πρώτο έπεισόδιο, τό «είσοδικό» τοῦ μύθου, ὑπάρχουν, κρυπτογραφημένες, οὐσιώδεις παιδαγωγικές θέσεις. Ἀποπειρώμαι τήν ἀποκρυπτογράφησή τους, ραβδοσκοπῶντας:

α) Ὁ διακαῆς καημός καί πόθος τοῦ μυθολογούμενου νέου, ν' ἀποκτήσει τό «κόκκινο ρόδο», πού θά τοῦ ἐξασφάλιζε ὑπαρξιακή πληρότητα καί τήν εὐεστώ τῆς ψυχῆς του, **παιδαγωγικά ἀναγιγνωσκόμενος**, ἀντιστοιχίζεται μέ τόν ἀσίγαστο καημό τῆς ἄ-σχημης καί ἄ-μορφης ψυχῆς ν' ἀποκτήσει τό «κόκκινο ρόδο» τῆς μόρφωσης, ν' ἀποκτήσει δηλ. συμμετρική μορφή καί ἁρμονικό, σέ ἀναλογίες, σχῆμα.

Ἡ μόρφωση, συνεπῶς, τῆς ψυχῆς ἀποτελεῖ τό **πρώτιστο** καί τό **μέγιστο** ζητούμενο τῆς ζωῆς· εἶναι «μέγα καλό καί πρώτο». Ὁ Ἀριστοτέλης θά ἀποκαλοῦσε αὐτό τό ζητούμενο «θήραμα κάλλιστον βίου». Ἐάν αὐτό τό «θήραμα» καταστεῖ ἀπό-κτημα, τότε ὁ «θηραγρέτης» ἄνθρωπος αἰσθάνεται ὑπαρξιακή πληρότητα καί εὐδαιμονία. Ἀντιθέτως, ἡ ἐσωτερική ἄ-μορφία καί ἄ-σχημία συνιστᾷ ὄντολογική πτωχεία καί στέρηση. Χωρίς τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἐλλειμματικός καί ἀνολοκλήρωτος, καί κατατρύχεται, διά βίου, ἀπό τό σύνδρομο τῆς ἀπουσίας καί τῆς στέρησης, κάποιου **ὀργανικοῦ** καί **ὄντολογικοῦ** στοιχείου τῆς ἀρχέγονης θεομορφίας του. Ὁ ἄνθρωπος, τότε μονάχα, εἰρηνεύει, γαληνεύει καί εὐδαιμονεῖ, ὅταν τό «χάος» τῆς ψυχῆς του μετασχηματίζεται σέ «κόσμο».

Αὐτό τόν πρωτοκορυφαῖο καημό τῆς ψυχῆς ν' ἀποκτήσει **ἐσωτερική ὀμορφιά**, ὁ πλατωνικός Σωκράτης, στήν κατακλείδα τοῦ “Φαῖδρου”, τόν ἔκαμε προσευχή: «ὦ φίλε Πᾶν τε καί ἄλλοι ὅσοι τῆδε θεοί, δοίητέ μοι καλῶ γενέσθαι τᾶνδοθεν· ἔξωθεν δέ ὅσα ἔχω, τοῖς ἐνός εἶναι μοι φίλια. Πλούσιον δέ νομίζοιμι τόν σοφόν· τό δέ χρυσοῦ πλῆθος εἶη μοι ὅσον μήτε φέρειν μήτε ἄγειν δύναιτ' ἄλλος ἢ ὁ σώφρων» (“Φαῖδρος” 279 C). Ὁ καθηγητής I. N. Θεοδωρακόπουλος μεταφράζει: «Ἀγαπητέ μου Πᾶνα καί σεῖς οἱ ἄλλοι θεοί αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ τόπου, δόστε μοι νά γίνω ὁμορφος μέσα μου. Καί ὅσα ἔχω ἔξωθι μου νά εἶναι φιλιωμένα μέ ὅσα ἔχω μέσα μου. Πλούσιος ὅμως νά μοῦ φαίνεται ὁ σοφός. Καί χρυσοῦ πλῆθος νάχω ὅσο μήτε νά σηκώσῃ μήτε νά βαστάξῃ ἤμπορεῖ ἐπάνω του ἄλλος παρά ὁ φρόνιμος» (Ἰδέ I. N. Θεοδωρακόπουλος: “Πλατωνικός Φαῖδρος” Εἰσαγωγή, ἀρχαῖο καί νέο κείμενο μέ σχόλια, Ἀθήναι 1948, σελ. 463).

β) Ἡ, κατά μόνας, ἀναζήτηση τοῦ «ρόδου» τῆς μόρφωσης δέν τελεσφορεῖ, ὅπως δέν τελεσφόρησαν καί οἱ **μοναχικές** προσπάθειες τοῦ μυθολογούμενου νέου, για τήν ἀπόκτηση τοῦ «κόκκινου ρόδου».

Παρόλο, πού ἡ συμβολή τῆς **αὐτομόρφωσης** δέν ἤμπορεῖ νά θεωρηθεῖ

ἀμελητέα και ἀναποτελεσματική, ὡστόσο οἱ ὅποιες και ὅσες «παροχές» τῆς αὐτομόρφωσης εἶναι ἀναιμικές και ἄνευρες, ἀφοῦ δέν πέρασαν ἀπό τά ζωηφόρα «φίλτρα» τῆς σχεσιοδυναμικῆς κοινωνίας τῶν προσώπων. Στό «Συλλεΐτουργο» τῆς Παιδαγωγίας και τῆς Μαθητείας, οἱ γνώσεις και τό ἦθος «ιερολογοῦνται» και «ιερώνονται».

Οἱ γνώσεις, τά βιώματα και οἱ μνήμες τῆς αἴθουσας διαθέτουν τά δυναμογόνα ἐκεῖνα «ἐνζυμα», πού μεταβολίζουν και μεταπλάθουν ὀλόκληρο τό σῶμα τοῦ γνωσιολογικοῦ και συναισθηματικοῦ «φυράματος», τό ἀποκτηθέν και ἀποκτηθησόμενο, σέ **πλουτισμό ψυχῆς**, σέ «**Ἄρτο ζωῆς**».

Γνώσεις, πού δέ μεταποιήθηκαν, ἀπό τή «μαγιά» τῆς αἴθουσας, πού δέ «μυρώθηκαν», ἀπό τήν ψυχή τοῦ δασκάλου, εἶναι ἀν-ούσιες και ἄ-οσμες· μοιάζουν μέ τεχνητά λουλούδια, πού ἔχουν, ὅπωςδήποτε, θωριά, ἀλλά δέ διαθέτουν τήν εἰδή, τό ἄρωμα και τό χρῶμα τῶν φυσικῶν λουλουδιῶν.

Γιά νά ἀποκτήσει, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος ἐσωτερική εἰδή, εἶναι ἀπαραίτητη ἡ σύμπραξη και ἡ συνέργεια τοῦ δασκάλου.

Καμμία τεχνολογική ἐφεύρεση (Διαδίκτυο κ.λπ.) και κανένα ὀπτικοακουστικό μέσο δέ μπορεῖ νά ἀντικαταστήσει τή **φωνή**, τήν **πνοή** και τήν «**ζῶσα ψυχή**» τοῦ δασκάλου. Ἡ ψυχή τοῦ δασκάλου εἶναι ἐκεῖνη, πού ἐμψυχώνει και ζωογονεῖ τίς γνώσεις, πού οὐσιώνει και ιερώνει τό ἦθος.

Ἡ συμβολή, ἐπομένως, τοῦ δασκάλου στή μορφοπλασία τῆς ψυχῆς εἶναι **ἀναντικατάστατη**· εἶναι ἡ *conditio sine qua non* τῆς ἀνθρωποπλασίας. Στό ἐρώτημα, λοιπόν, τοῦ ψαλμωδοῦ: «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεῖ περιστερᾶς και πετασθήσομαι και καταπαύσω;» (Ψαλ. 54, 7), πού εἶναι και ἐρώτημα κάθε μαθητῆ, πού ἐρᾶται τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης, ἡ ἀπάντηση εἶναι μονοσήμαντη και μονοδρομική: **Ὁ δάσκαλος**. Ὁ δάσκαλος ὁμως ὁ χαρισματικός και ταλαντοῦχος, δηλ. «ὁ ἐγκύμων κατά τήν ψυχὴν» (Πλ. Συμπ. 208 ε), ὁ φωτεινός και φωτισμένος, ὁ ἀγχίθεος και θεήλατος· ὁ δάσκαλος, πού διακατέχεται και συγκλονίζεται ἀπό τόν παιδαγωγικό ἴμερο.

γ) Ὅπως τό «κόκκινο ρόδο», πού ἀναζητοῦσε ὁ νέος τοῦ μύθου, δέ βρέθηκε στόν **χειμαζόμενο και θυελλόπληκτο** κῆπο, ἔτσι και τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης δέν ἀνθίζει, οὔτε εὐδοκιμεῖ σέ ψυχές «**ἀνεμοδαρμένες**» και **ρημαγμένες**, ἀπό τήν πολύμορφη κακότητα, μά οὔτε και σέ ψυχές, πού δέν ἔχουν γεωργηθεῖ, μέ τό ὑνί τοῦ πόνου και τῆς ἀγάπης. Ψυχές **ἀνήροτες**, ἀπό τό «δίδυμο» τοῦ πόνου και τῆς ἀγάπης, εἶναι ἀδύνατο νά αἰσθανθοῦν τούς ἰδιότυπους ἐκείνους γλυκασμούς, πού παρέχει ἡ **οὐσιαστική** μόρφωση, ἡ **ὄντολογική** παιδεία.

Οἱ γνώσεις, πού δέν ἐπιφέρουν, στόν ἄνθρωπο, ἐσωτερική ἀναδόμηση και ἀνάταξη, εἶναι ἀν-ούσιες, περιττές και, πολλές φορές, ἐπιβλαβεῖς.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

“Όσοι, λοιπόν, «πλανῶντες καὶ πλανώμενοι», ἰσχυρίζονται, μέ περισσῆ, μάλιστα, κομπορρημοσύνη, ὅτι διαθέτουν παιδεία, ἐνῶ παραμένουν, ἐσωτερικά, ἀμεταποίητοι, αὐτοὶ πρακτορεύουν «πραμάτειες» ἀπατηλές, νόθες καὶ ψευδεπίγραφες.

δ) “Όλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι, **δυνάμει**, μέτοχοι τῶν ἀγαθῶν τῆς παιδείας. Γιά νά καταστοῦν ὁμως, **ἐνεργεία**, μέτοχοι ἀπαιτοῦνται ἐπίμονες προσπάθειες καὶ ἀναζητήσεις, ἀπό **ἐρωτογενεῖς** καὶ **ἐρωτοκίνητους** ἀναζητητές. Ἄν οἱ σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν παιδεία δέν εἶναι **ἐρωτικές** (ὅπως ἐρωτική ἦταν ἡ ἀναφορά τοῦ νέου πρός τή νέα), τότε, τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης δέ θά μεστῶσει ποτέ καί, συνεπῶς, ὁ ἔνδον κόσμος τοῦ ἀνθρώπου θά παραμένει, ἐσαεὶ, «ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος».

ε) Ὁ ἔρωτας, σύμφωνα μέ τά διαπιστωτικά πορίσματα τῆς Ἀνθρωπογνωσίας καὶ τῆς Ψυχανάλυσης, εἶναι **πάθος προσφορᾶς** καὶ **πάθος ζήτησης**, ἀλλά καὶ **ὄλβος πληρότητας** καὶ **πόνος ἔνδειας**.

Αὐτές οἱ «σταθερές» τοῦ ἐρωτικοῦ γεγονότος, εἶναι καί οἱ λειτουργικοὶ ἄξονες καὶ οἱ πυλῶνες τοῦ παρόντος μυθολογήματος.

Ἀναλυτικότερα: Τό **πάθος προσφορᾶς** καὶ ὁ **ὄλβος πληρότητας** εἶναι τά προσδιοριστικά γνωρίσματα τοῦ ἀηδονιοῦ. Τό ἀηδόνι ἐξ-ίσταται, ὑπερβαίνει τά ὅποια ἐγωτικά καὶ ἀτομοκεντρικά «ἀναχώματα», καὶ αὐτοπροσφέρεται, γιατί ἀγαπᾷ. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ δύναμη ἐκείνη, πού παρέχει, στό ἀηδόνι, τόν ὄλβο τῆς πληρότητας, ἡ δέ ἀνάγκη τῆς προσφορᾶς ἐκπορεύεται ἀπό τόν ὄλβο τῆς πληρότητας. Τὴν ἀσυγκράτητη ἀνάγκη τῆς προσφορᾶς τὴν ἐπικυρώνει καὶ ὁ Ἄπ. Παῦλος, διακηρύσσοντας, ἐξομολογητικά: «ἀνάγκη γάρ μοι ἐπίκειται· οὐαὶ δέ μοι ἐστὶν ἐάν μὴ εὐαγγελίζωμαι» (Α΄ Κορ. 9, 16). Ἡ ἀγάπη, ὅπου ὑπάρχει, εἶναι πλεόνασμα ψυχῆς καὶ πλήρωμα ζωῆς. Τό ἀηδόνι, λοιπόν, αὐτοπροσφέρεται καὶ προσφέρει, γιατί ἀγαπᾷ. Οἱ δάσκαλοι, ἐπομένως, οὔτε προσφέρουν στό μαθητή, οὔτε προσφέρονται, γιά τό ἔργο τῆς παιδαγωγίας, ὅταν δέν ἀγαποῦν. Ἐξάλλου, τό **πάθος ζήτησης** καὶ ὁ **πόνος ἔνδειας** εἶναι τά γνωρίσματα τοῦ νέου καὶ τῆς νέας τοῦ μύθου. Ὁ νέος ζητεῖ τὴν ἀνταπόκριση τῆς νέας, στόν ἔρωτά του. Χωρίς αὐτή τὴν ἀνταπόκριση, αἰσθάνεται ἔνδεής. Ἡ νέα εἶναι κι αὐτὴ ἔνδεής. Ζητεῖ κάτι οὐσιαστικό, πού τῆς λείπει. Ζητεῖ, ἀπό τό νέο, ἐγγυήσεις τῆς γνησιότητας τοῦ ἔρωτά του. Χωρίς αὐτές, ἀδυνατεῖ ν’ ἀνταποκριθεῖ στόν ἔρωτα τοῦ νέου, γιατί αἰσθάνεται ὅτι ὁ ἔρωτας, ἀτεκμηρίωτος, μετεωρίζεται στό κενό.

Κατά τὴ Φιλοσοφία ὁμως τῆς Παιδείας, ὁ ἔρωτας καὶ ἡ παιδεία εἶναι λειτουργίες **ὁμόρρυθμες** καὶ **ὁμόλογες**.

Τό **πάθος προσφορᾶς** καὶ τό **πάθος ζήτησης**, ἀλλά καὶ ὁ **ὄλβος πληρότητας** καὶ ὁ **πόνος ἔνδειας**, δομικά στοιχεῖα τοῦ ἔρωτα, εἶναι τά γνωρίσματα

της Παιδείας. Συγκεκριμένα: Τό πάθος προσφορᾶς καί ὁ ὄλβος πληρότητας εἶναι τά ὄντολογικά γνωρίσματα τῆς ψυχῆς τοῦ δασκάλου, ἐνώ τό πάθος ζήτησης καί ὁ πόνος ἔνδειας προσδιορίζουν τήν ψυχή τοῦ μαθητῆ.

Αὐτό τό διπλό «πάθος» τοῦ μαθητῆ, τῆς ζήτησης καί τῆς ἔνδειας, θεραπεύεται ἀπό τό «πάθος» τῆς προσφορᾶς καί τόν ὄλβο τῆς πληρότητας τοῦ δασκάλου. Ἡ παιδεία, λοιπόν, εἶναι «δύναμις θεραπευτική ψυχῆς» (Πλάτ. Ὅροι 416 Α). Θεραπεύει τά ἀσθενῆ καί ἀναπληρώνει τά ἐλλείποντα, τοῦ μαθητῆ. Ὁ ἄ-σχημος, ἐσωτερικά, μαθητής, παιδευόμενος, γίνεται εὖ-ειδής. Ἡ πνευματική του πενία μετασχηματίζεται σέ πλοῦτο, ἀπό τόν πλουτοῦντα καί εὐδαιμονοῦντα δάσκαλο. Γι' αὐτό, ἡ πενία καί ἡ ἔνδεια, πού αἰσθάνεται ὁ μαθητής, σέ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι **ἡ δύναμη τῆς ἀδυναμίας του**· εἶναι ὁ **μεγάλος του πλοῦτος**, γιατί ὁ πόνος τῆς ἀ-μορφίας εἶναι ἐκεῖνος, πού γεννᾷ τόν ἔρωτα πρός τήν παιδεία, τόν πόθο τῆς πληρότητας.

Συνεπῶς, ὁ πόθος, γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ «ρόδου» τῆς μόρφωσης φουντώνει καί τελεσφορεῖ, ὅταν προηγεῖται ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἐσωτερικῆς ἀ-μορφίας καί στέρησης. Τό ἀηδόνι ἐνεργοποιεῖ τίς δυνάμεις του καί κινητοποιεῖται, ἀπό τή στιγμή, πού συνειδητοποιεῖ καί συμμερίζεται τό ἐρωτικό ἀδιέξοδο, τό ὑπαρξιακό πρόβλημα τοῦ μυθολογούμενου νέου. Τό ἴδιο ἰσχύει καί στό παιδευτικό ἐνέργημα: Οἱ ψυχικές δυνάμεις τοῦ δασκάλου ἐνεργοποιοῦνται, ἀπό τή στιγμή πού **συνειδητοποιεῖ, βιώνει καί συμμερίζεται** τήν ἔνδεια τοῦ μαθητῆ. Ἄν τό πρόβλημα τοῦ μαθητῆ δέ γίνει πρόβλημα καί τοῦ δασκάλου, τότε, οἱ παιδευτικές του κινήσεις θά εἶναι ἀπό ράθυμες ἕως τυπικές, περιοριζόμενες στά ἀνούσια πλαίσια τῆς ὑπαλληλικῆς «καθηκοντολογίας», πού κουράζει τόσο τούς δέκτες (μαθητές) ὅσο καί τόν πομπό τους (δάσκαλο).

στ) Ἡ νέα τοῦ μύθου, γιά ν' ἀνταποκριθεῖ στόν ἔρωτα τοῦ νέου, πρόβαλε ἀπαιτήσεις, ἔθεσε ὄρους, ζήτησε ἐγγυήσεις.

Ἡ παιδεία εἶναι κι αὐτή **ἀπαιτητική** καί, μάλιστα, ὑπερβαλλόντως. Εἶναι, ἀπό τή φύση της, **μαξimalιστική** λειτουργία, γι' αὐτό, «τοποθετεῖ τόν πήχυ» πολύ ψηλά, ψηλότερα, ἴσως, ἀπό τίς «άλτικές» δυνατότητες τῶν «μικρομεσαίων». Ἀπαιτεῖ πανάκριβα ἀνταλλάγματα, ἀπό ὄλους ἐκεῖνους, πού φιλοδοξοῦν ἢ ἐπιθυμοῦν, νά «συννοικήσουν» μαζί της, ὡς ἐραστές της. Ἡ Παιδεία εἶναι, ἀκόμη, καί **ἀριστοκρατική** λειτουργία, μέ τήν ἔννοια ὅτι στά ἀθλοθετήματά της ἀντέχουν καί διαπρέπουν οἱ ἄριστοι, οἱ χαρισματικοί, οἱ ποιοτικοί ἄνθρωποι.

Συνεπῶς, ἡ «ψυχῆς παιδεύσεις, ἧς οὔτε ἀνθρώποις οὔτε θεοῖς τῇ ἀληθείᾳ τιμιώτερον οὔτε ἔστιν ποτέ ἔσται» (Πλ. Φαῖδρ. 241 C), δέν εἶναι **αὐτονόητο** καί **ἀπροϋπόθετο** ἀπόκτημα, μά οὔτε καί ἀγαθό **ἄκοπο** καί **ἄμοχθο**. Προϋ-

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ποθέτει μόχθους πολλούς καί αντιπαροχές πανάκριβες. Ἄπαιτεῖ, ἀπό τούς ἐπίδοξους ἐραστές της, ἐπίγνωση τῶν δικῶν τους «**ὄρειβατικῶν**» δυνάμεων καί τοῦ δικοῦ της «**δυσανάβατου**» ὕψους. Ἄπαιτεῖ τό «πλήρες δόσιμο», χωρίς ἐκπτώσεις. Γι' αὐτό ἀρνεῖται νά καταστήσει μετόχους τῶν ἀγαθῶν της τούς δοκησίσοφους, τούς οἰηματίες, τούς ράθυμους, τούς ἀπράγμονες, τούς νοθροκάρδιους.

Καί, βέβαια, οἱ ἀπαιτήσεις, πού προβάλλει ἡ παιδεία, δέν εἶναι **σαδιστικές ιδιοτροπίες**, ἀλλά **ιδιότητες**, σύμφυτες μέ τήν ὄντολογία της καί ὁμόζυγες μέ τή φύση της. Καί τοῦτο, γιατί ἡ ἀνάταξη τῆς ἐσωτερικότητας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ μετατροπή τῆς ψυχικῆς ἀταξίας, σέ τάξη, τῆς ἀ-σχημίας, σέ ὁμορφιά, εἶναι ἐγχείρημα δυσεπίτευκτο. Ἄνήκει στά ἐπιπονότερα ἀλλήματα τῆς ζωῆς.

Συνεπῶς, τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης ἐξαγοράζεται μέ **πανημέριο καί παννύχιο** μόχθο. Ἐξαργυρώνεται μέ τίς **ὠδίνες** καί τήν **ὀδύνη** τῆς ψυχῆς, μέ τίς ἴδιες, ἀκριβῶς, ἀντιπαροχές, μέ τίς ὁποῖες τό ἀηδόνι ἐξαργύρωσε τό «κόκκινο ρόδο». Ἀπό ὅλα αὐτά συνάγεται, ἀβίαστα, ὅτι τό νεόκοπο ἐφεύρημα τῆς «**ἥσσανος προσπάθειας**» εἶναι, σαφῶς, ἀντιπαιδευτικό καί, ἐμφανῶς, λαϊκίστικο.

Περιττεύει, νομίζω, νά ἐπισημανθεῖ ὅτι ἡ **οὐσιαστική παιδεία καί μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου** δέν πραγματώνεται μέ τή συσσώρευση στείρων καί ἀποσπασματικῶν, ἀφυδατωμένων καί ἀποβιτανωμένων γνώσεων. Γνώσεις, αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀδυνατοῦν νά ἐπιφέρουν **οὐσιαστικούς** ἐσωτερικούς μεταβολισμούς. Ἡ μόρφωση εἶναι ταυτόσημη μέ τήν ψυχική κοσμογονία: Εἶναι ἡ λείανση, ἡ καλλιέργεια, ἡ μεταστοιχείωση, ἡ ἀρτίωση, ὁ εὐγενισμός καί ὁ ἐξανθρωπισμός τοῦ ἔνδον κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Ἄν, λοιπόν, οἱ ἀποκτώμενες γνώσεις δέ μεταβολίζονται **σέ γνώση**, δηλ. σέ ἦθος, σέ ψυχική εὐγένεια καί ἀρχοντιά, τότε, ἀποτελοῦν περιττό καί, πολλές φορές, ἐπικίνδυνο φορτίο. Ἡ **νοητική μονοκαλλιέργεια**, ὁ «**πρωταθλητισμός**», σέ **νοησιαρχικά «κυβιστήματα**», πού μέ τόσο φανατισμό ἐπιμένει νά ἐπιδίδεται τό σημερινό σχολεῖο, συνιστᾶ μονομερῆ, ἀνισοσκελῆ, ἀνάπηρη καί ἀκρωτηριασμένη μόρφωση. Ὁ γιγαντισμός τῆς νόησης καί ἡ ἀτροφία τῶν λοιπῶν «μοριῶν» τῆς ψυχῆς συνιστοῦν **ψυχικό τερατομορφισμό**.

β) Νοηματική ἀνάλυση καί παιδαγωγικός ὑπομνηματισμός τοῦ Δεύτερου Ἐπεισοδίου

1. Νοηματική ἀνάλυση

Τό δεύτερο ἐπεισόδιο ἀρχίζει μέ τήν **αὐτεπάγγελτη καί ἀπροσδόκητη** παρέμβαση τοῦ ἀηδονιοῦ, στά δρώμενα.

Χωρίς τίς παροτρύνσεις γοερῶν φωνῶν ἢ ἱκετευτικῶν παρακλήσεων·

χωρίς ό νέος νά εκπέμψει «σήματα» SOS, γιά παροχή βοήθειας, τό ἀηδόνι τοῦ μύθου παρεμβαίνει, αὐτόκλητα, προσδίδοντας, στή δραματολογία τοῦ μύθου, ἀπρόσμενη τροπή.

Ὁ νέος, μετά τίς ἀγωνιώδεις καί ἄκαρπες προσπάθειές του, ν' ἀποκτήσει τό πειστήριο τῆς γνησιότητας τοῦ ἔρωτά του, τό «κόκκινο ρόδο», ζαρωμένος σέ κάποια γωνιά τοῦ κήπου, ἀφήνει, *prima vista*, τήν ἐντύπωση ὅτι ιδιωτεύει πιά καί ἀπρακτεῖ. Κι ὁμως, στό «βουβό» ἐκεῖνο χρονικό μεσοδιάστημα, στήν «ᾠδόνη» τῆς ψυχῆς τοῦ νέου, παίζεται, ἀοράτως καί ἀλαλήτως, τό προσωπικό του δράμα. Ὁ νέος βιώνει τόν πόνο τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἔρωτά του, μέ σκιρτώσα καί ἀσπαίρουσα τήν καρδιά. Αὐτός ὁ **ἐσωτερικός συγκλονισμός** τοῦ νέου δέ συνιστᾶ, ἀσφαλῶς, ἀπραξία, ἀλλά δράση, δράση ὁμως μονοπρόσωπη καί ἀθέατη.

Σ' αὐτές τίς δραματικές στιγμές, ἐνῶ ὁ νέος αἰσθάνεται **μόνος καί ἀβοήθητος**, ὥστόσο **αὐταπατᾶται**, γιατί, ἐκεῖ κοντά, σέ ἀπόσταση ἀναπνοῆς, ὑπάρχει ὁ **συναντιλήπτωρ**, ὁ **συμπάσχων**, ὁ **συλλυπούμενος**, ἀθέατος ὁμως καί αὐτός, ὅπως βουβός καί κρυφός ἦταν καί ὁ πόνος τοῦ νέου. Ὁ **συνοδότης** τοῦ νέου, σ' αὐτή τήν προσωπική του τραγωδία, εἶναι τό γλυκόφθογγο ἀηδόνι τοῦ μυθολογήματος.

Τό ἀηδόνι, **αὐτός ὁ ἀγνωστος**, ἐνεργεῖ, **ὡς οἰκειός**, αὐτός ὁ ἕτερος, συμπεριφέρεται, **ὡς ἐταῖρος**. Οἱ κοσμογονικές αὐτές μεταστοιχειώσεις, στή συμπεριφορά, εἶναι δυνατές, ἐκεῖ ὅπου ὁ πόνος καί ἡ ἀγάπη, τά προηγιαμένα αὐτά, ἀπό τό Θεό, δῶρα, συνυφαίνονται καί συλλειτουργοῦν. Τά ἡφαιστειώδη αὐτά συναισθήματα, ὄντας τά εὐφλεκτότερα στοιχεῖα τῆς ψυχῆς, ἐνεργοποιοῦνται, **οἴκοθεν**, καί πυροδοτοῦνται **αὐθωρεῖ**. Ἔτσι, καί στή λιλλιπούτεια ὑπαρξη τοῦ ἀηδονιοῦ, προκάλεσαν **αὐτόματη** ἀνάφλεξη καί **ἄσβεστη** πυρκαγιά.

Ἡ συμ-πάθεια καί ἡ ἀγάπη, μέ τήν πυρηνική ὠστική δύναμη, πού διαθέτουν, ἐκτόξευσαν τό ἀηδόνι στούς κλάδους τῆς τριανταφυλλιᾶς, ἡ ὁποία θά γίνει, σέ λίγο, τό ἰκρίωμα τῆς ἐθελοθυσίας του. Τό ἀηδόνι, λοιπόν, «**αὐθωρεῖ καί παραχρῆμα**», πέταξε, ἀπό τούς κλώνους τῶν δένδρων, πού ἀποτελοῦν τό εὐχάριστο ἐνδιαίτημά του καί τό φυσικό «Μέγαρο» τῶν θεσπέσιων «μουσικῶν συναυλιῶν» του, στά ἀγκαθερά κλαδιά τῆς τριανταφυλλιᾶς, στό Γολγοθᾶ τῆς ἀγάπης καί τῆς θυσίας, προκειμένου νά ἐνεργήσει, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ νέου, χωρίς, βέβαια, νά ἔχει ζητήσει τήν πληρεξουσιότητά του. Καί, βέβαια, ἡ αὐτόβουλη καί αὐθαίρετη παρέμβαση τοῦ ἀηδονιοῦ, χωρίς τή συναίνεση τοῦ νέου, δέν ἀναιρεῖ, οὔτε ἀκυρώνει τήν ἐλευθερία τοῦ νέου, γιατί ἡ ἀγάπη καί ἡ συναντίληψη εἶναι **δῶρα**, γι' αὐτό καί δέν προϋποθέτουν τήν ἔγκριση καί συγκατάθεση τοῦ **δωρολήπτη**.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Οί ἐνέργειες τοῦ ἀηδονιοῦ, γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ «κόκκινου ρόδου», δέν ἦταν ἀκριτές καί σπασμωδικές. ἀλλά ἐμφρονες καί δυναμικές.

Τό ἀηδόني ἐπισκέπτεται, κατά τό μῦθο, δύο τριανταφυλλίες, πού εἶναι, ἄλλωστε, ἡ φυσική «μήτρα» παραγωγῆς ρόδων.

Τό ἀηδόني, διαλεγόμενο μέ τίς τριανταφυλλίες, χρησιμοποιεῖ τή «διπλωματική» γλῶσσα τῆς ἀντι-παροχῆς. Ἡ ἀντι-παροχή εἶναι φυσικός καί ἠθικός νόμος τῆς ζωῆς, ὄχι, βέβαια, ὅπως ἐκφράζεται στό σῆημα: do ut des (σοῦ δίνω, γιά νά μοῦ δώσεις), ἀλλά στό σῆημα: «Ὁφείλω νά δίνω, γιατί παίρνω».

Ὁ ἄνθρωπος, καθώς καί ὄλα τά ἐμβια καί ἄψιχα ὄντα τῆς δημιουργίας, εἶναι δότες καί λήπτες, ταυτόχρονα. Δίνουν ἀπό αὐτό πού ἔχουν καί παίρνουν ὅ,τι στεροῦνται. Τά πάντα στή ζωή λειτουργοῦν ἀνταποδοτικά. Τό ἠθικό χρέος τῆς ἀνταποδοτικότητας τό ἐπισημαίνει καί ἡ γνωμοδότηση του Γερμανοῦ ποιητῆ Rilke: «Ἀπό δανεικό ὄλοι μας ζοῦμε φῶς καί τούτη τήν ὀφειλή πρέπει νά τήν ξοφλήσουμε» (Ἰδέ Ν. Ι. Λούβαρι: "Ρίλκε", σελ. 27). Καί ὁ νομπελίστας ποιητής Γ. Σεφέρης ἀποφαίνεται: «Τά λόγια μας εἶναι παιδιὰ πολλῶν ἀνθρώπων» (Γ. Σεφέρης: "Τρία κρυφά ποιήματα"). Δηλ. ὅ,τι δίνουμε μέ τό λόγο (προφορικό καί γραπτό), εἶναι «δάνεια», πού πήραμε ἀπό πολλούς ἀνθρώπους (γονεῖς, δασκάλους, συγγραφεῖς βιβλίων κ.λ.τ.).

Τό ἀηδόني, λοιπόν, ἐξαιτεῖται, ἀπό τίς τριανταφυλλίες, τήν παροχή ἑνός «κόκκινου ρόδου», προτείνοντας, ὡς ἀντι-παροχή, τή μονάκριβη καί φορητή «τροῖκα» του, τό γλυκόλαλο ἀηδόνισμά του. Μέ ἄλλα λόγια, προτείνει τήν ἀνταλλαγή δύο ἰσοσθενῶν καί ἰσάξιων ἰνδαλμάτων: Ἐάν μοῦ δωρίσετε τό ὀπτικό ἰνδαλμά σας, ἓνα «κόκκινο ρόδο», τοῦ ὁποίου ἡ εἶδή, τό χρώμα καί τό ἄρωμα ἐνέχουν γοητεία, θά σᾶς ἀντι-δωρίσω τό ἀκουστικό ἰνδαλμά μου, τή θεόφθογγη ἀηδονολαλιά μου, πού ἀμιλλᾶται τίς ἀγγελικές μολτές καί ὀμφές.

Τήν πρόταση αὐτή τοῦ ἀηδονιοῦ, προκειμένου νά ἐξυπηρετηθεῖ ἡ δραματουργική «οἰκονομία» τοῦ μῦθου, ἀτέρριψαν καί οἱ δύο τριανταφυλλίες, γιά διαφορετικούς, ἢ κάθε μία, λόγους:

Ἡ πρώτη τριανταφυλλιά, στήν πρόταση τοῦ ἀηδονιοῦ, ἀπάντησε: «Ἡ χροιά τῶν ρόδων μου δέ συμπίπτει μέ τους χρωματισμούς τοῦ αἰτούμενου ρόδου. Παράγω λευκά καί ὄχι κόκκινα ρόδα. Πήγαινε ὁμως στή διπλανή τριανταφυλλιά καί ἐκεῖ θά βρεῖς τό "κόκκινο ρόδο", πού ἀναζητεῖς».

Τό ἀηδόني, διαπιστώνοντας ὅτι βρῖσκεται σέ «λάθος δρόμο» καί σέ «ἄγονη γραμμή», πέταξε σέ παρακείμενη τριανταφυλλιά, διατυπώνοντας καί σ' αὐτή τό ἴδιο αἶτημα, τό αἶτημα τῆς ἀντιπαροχῆς.

Ἡ δεύτερη τριανταφυλλιά ἀπάντησε: «Οἱ χρωματουργικοί χιμοί μου παράγουν κόκκινα ρόδα, σάν κι αὐτό, πού ἀναζητεῖς, ἀλλ' ὁμως ἡ ἐνοσχῆ-

ψασα βαρυχειμωνιά της ένεστώσας χειμερινής περιόδου, μου στέρησε τή δυνατότητα τής άνθοφορίας καί τής συγκομιδής».

Παρόλο, πού ή απάντηση καί τής δεύτερης τριανταφυλλιᾶς ύπῆρξε, σαφῶς, απογοητευτική, ώστόσο, τό ἀηδόνι δέν παραιτεῖται, ἀλλά ἔξακολουθεῖ νά διαλέγεται μαζί της, λές καί διαισθάνεται ὅτι αὐτή κατεῖχε τό **μεγάλο μυστικό**. «Ἔνα κόκκινο τριαντάφυλλο», αὐτό μονάχα ζητώ, εἶπε τό ἀηδόνι, δέν ὑπάρχει τρόπος νά τό οἰκονομήσω;»

Τό ἐρώτημα αὐτό τοῦ ἀηδονιοῦ ἐμπεριέχει τήν ἔμμεση διαβεβαίωση, ὅτι εἶναι διατεθειμένο «νά πράξει τό πᾶν», προκειμένου ν' ἀποκτήσει τό αἰτούμενο. Ὁ ὑπαινιγμός αὐτός ἐνθαρρύνει τήν τριανταφυλλιά νά νικήσει τίς ὅποιες ἀναστολές της καί νά «ἐκστομίσει» τό **φοβερό μυστικό**, πού κατεῖχε. Γιά νά προῖδεάσει, μάλιστα, τό «συνομιλητή» της ὅτι θά διατυπώσει **ἄκουσμα καί λάλημα φρικτόν**, απάντησε: «Ἐπάρχει ἕνας μονάχα τρόπος, ἀλλά εἶναι τόσο τρομερός, ὥστε δέν μπορῶ νά σοῦ τόν πᾶ».

Τό ἀηδόνι, ὁ ἐκούσιος καί αὐτόκλητος διαμεσολαβητής, ἔχοντας τελεσίδικη καί ἀμετάκλητη τήν ἀπόφασή του, μέ σθένος καί ἀποφασιστικότητα «ἐκστομίζει» λόγο λιτό, ἡρωϊκό καί σαφῆ: «Πές μου τον, δέν τόν φοβᾶμαι».

Ἔστερα ἀπ' αὐτή τή στιχομυθία, ἡ τριανταφυλλιά πείσθηκε ὅτι ὠρίμασαν πιά οἱ συνθήκες, γι' αὐτό, καί προχωρεῖ στή διατύπωση τής ὀδυνηρῆς «συνταγῆς»: Ἡ δυνατότητα νά πλαστουργηθεῖ τό «κόκκινο ρόδο», πού, διακαῶς, ἐπιθυμεῖς, **ὑπάρχει**, πρέπει ὅμως νά τηρηθοῦν κάποια ὀδυνηρά **προαπαιτούμενα**. Ἄκουε, λοιπόν, λιλλιπούτεια, τολμηρέ καί γλυκύφθογγε τραγουδιστή, τή **«συνταγογράφηση»**: Ὁ ποιητής καί ὁ χρωματουργός τοῦ «κόκκινου ρόδου» **εἶσαι ἐσύ**. Ἡ βαφή, πού θά τό χρωματίσει, παράγεται στό «χρωματουργεῖο» τῆς καρδιάς σου. Εἶναι τό αἷμα σου! Ἡ πλαστουργία ὅμως καί ἡ χρωματουργική ἐπεξεργασία τοῦ «ρόδου» ἐπιβάλλεται νά γίνει σέ συγκεκριμένο **τόπο** καί **χρόνο**, καί μέ καθορισμένο **τρόπο**, ἐπώδυνο.

Ἡ τριανταφυλλιά ὑπαγορεύει τίς **προδιαγραφές**, τά **προαπαιτούμενα**, ἐνῶ τό ἀηδόνι σιωπᾶ, ἀφουγκράζεται καί καταγράφει, ἐπακριβῶς, στίς πλάκες τῆς συνείδησής του, τά «ὑλικά» τῆς ἐπώδυνης «συνταγῆς»:

Ὁ **τόπος** δημιουργίας τοῦ «κόκκινου ρόδου», λέει ἡ τριανταφυλλιά, «συνταγογραφῶντας», εἶναι οἱ κατάστικτοι, ἀπό αἰχμηρά ἀγκάθια, κλάδοι μου. Τά ἀγκάθια μου θά ἔχουν ἐνεργό συμμετοχή στήν πλαστουργία τοῦ ρόδου. Θά εἶναι τό «ὄργανο» διάτρησης τῆς καρδιάς σου, θά εἶναι οἱ κατασκευαστές τοῦ «ἀγωγοῦ», πού θά μεταγγίσει τό αἷμα σου σ' ἐμένα, τήν αἰμολήπτρια.

Ὁ **τρόπος**: Μία ἀφαίμαξη καί μία αἰμοληψία συνιστοῦν τό τελετουργικό τῆς πλαστουργίας τοῦ ρόδου. Ἡ ἀφαίμαξη εἶναι δική σου, ἡ αἰμοληψία,

Πρεβεζάνικα Χρονικά

δική μου. Ἡ μετάγγιση αὐτή θά ζωογονήσει τίς ἄχυμες καί νεκρωμένες, ἀπό τό ψῦχος τοῦ χειμῶνα, φλέβες μου. Οἱ ζωογόνοι χυμοί τοῦ ἄλικου αἵματός σου θά θέσουν σέ λειτουργικό ὄργανισμό τούς δικούς μου ὀργανισμικούς μηχανισμούς καί αὐτοί, μέ τή σειρά τους, θά πλαστουργήσουν καί θά χρωματουργήσουν τό ρόδο.

Ὅμως, ἡ αἰμοδοσία καί ἡ αἰμοληψία ἀπό μόνες τους, δέν ἐπαρκοῦν. **Χρειάζεται καί ἡ συνέργεια τῆς ἀηδονολαλιᾶς σου.**

Τήν ὥρα, λοιπόν, πού ἕνα ἀπό τά αἰχιμηρά ἀγκάθια μου θά διαπερνᾶ τά φυλλοκάρδια σου, καί θά τελετουργεῖται ἡ μορφοπλασία τοῦ «κόκκινου ρόδου», πρέπει ν' ἀκουσθοῦν οἱ εὐφρόσυνοι τόνοι τῆς ἀηδονολαλιᾶς σου. Τό «κόκκινο ρόδο» πρέπει νά πλαστουργηθεῖ **σέ ἐορταστική καί ὄχι σέ πένθιμη ἀτμόσφαιρα**, γιατί ἡ προκείμενη δημιουργία, ὅπως καί κάθε δημιουργία, ὅσο ὀδυνηρή κι ἂν εἶναι, συνιστᾶ **πανηγύρι χαρᾶς, ἐορτή ζωῆς**. Αὐτή ἡ μουσική ἐπένδυση τοῦ πόνου σου εἶναι ἀπαραίτητη, γιατί τά μεγάλα δημιουργήματα εἶναι προϊόντα ὤσμωσης πόνου καί εὐφροσύνης· εἶναι «τόκοι» τῆς χαρμολύπης τοῦ δημιουργοῦ τους.

Πρόσεξε ὁμως, ἀγαπητέ μου συνεργάτη καί συνεργέ, καί μιά ἄλλη «λεπτομέρεια», πολύ σημαντική: Τό ἐπώδυνο τελετουργικό τῆς ἀφαιμάξης καί τῆς αἰμοληψίας δέ θά εἶναι **στιγμιαῖο**. Γιά τή δημιουργία τοῦ ρόδου ἀπαιτεῖται **χρόνος πολὺς**. Ἡ διαδικασία ὠρίμασής του θά εἶναι **ἀργή καί παρατεταμένη**. «Ὅλη τή νύχτα πρέπει νά τραγουδήσεις». Θά αἰμοδοτεῖς, τραγουδώντας καί θά τραγουδᾷς, αἰμοδοτώντας, μέχρι νά ξημερώσει.

Ὁ χρόνος τῆς πλαστουργίας καί τῆς χρωματουργίας τοῦ ρόδου δέ θά εἶναι **ἡμερήσιος**, ἀλλά **νυχτερινός**. Τήν ὥρα, λοιπόν, πού τό φῶς τῶν δυσμικῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου θά σβῆσει, ὀλοτελῶς· τήν ὥρα, πού θά «παντρεύεται» ἡ μέρα μέ τή νύχτα καί στόν οὐρανό θ' ἀνατεῖλει τό ὀλόγιομο φεγγάρι· τήν ὥρα, πού σ' ὀλόκληρη τή φύση θά ἐπικρατεῖ τό ἡμίφως τῆς σελήνης, ἡ ὁποία δημιουργήθηκε «εἰς ἐξουσίαν τῆς νυκτός», αὐτός εἶναι **ὁ κατάλληλος χρόνος**, γιά νά πλαστουργηθεῖ τό «κόκκινο ρόδο». Τό ραντεβού μας, λοιπόν, ὀρίζεται τήν ὥρα, πού στή φύση θά κυριαρχεῖ **ἡ σιγαλιά τοῦ ἀπόβραδου**.

Τό ἀηδόνι, τούτη τή φορά, δέ μίλησε. Ἐπέλεξε τήν **εὐγλωττη ἀφωνία** κι ὄχι τόν **φωνήεντα λόγο**, ὅπως, ἄλλωστε, ταίριαζε στήν ἱερότητα καί μοναδικότητα τούτης τῆς στιγμῆς. Οἱ ἀκκισμοί ὁμως τοῦ μικροσκοπικοῦ σώματος του καί τά παιχνιδιάρικα τινάγματα τῶν φτερῶν του διαδήλωναν ὅτι **καταφάσκει καί συμφωνεῖ**.

Γιά τό ἀηδόνι πιά, ὁ καιρός τοῦ **δημιουργικοῦ πόνου** «ἐφέστηκεν». Ἡδη «βάπτεται κάλαμος ἀποφάσεως». Ἡ ἐκτέλεση ὁμως τῆς ἐπώδυνης «συνταγῆς» πραγματοποιεῖται στό ἐπόμενο Ἐπεισόδιο.

2. Παιδαγωγικός ύπομνηματισμός του Λεύτερου Έπεισοδίου

Τό δεύτερο έπεισόδιο, παιδαγωγικά αναγιγνωσκόμeνο, μοιάζει με παιδαγωγικό χρυσωρυχείο, τά «κοιτάσματα» του όποιου, έξορυσσόμενα, ενέχουν μεγίστη παιδευτική βαρύτητα και άξία.

Ίδιαίτερο παιδαγωγικό ένδιαφέρον παρουσιάζουν: α) Οί ένέργειες του άηδονιοϋ και ό «μέσα πλοϋτος» του, β) ό παιδαγωγικός συμβολισμός τής πρώτης τριανταφυλλιᾶς, στον όποιο άποτυπώνεται, ανάγλυφα, ή εικόνα του σημερινού παιδευτικού άποχρωματισμού, σχολείου και κοινωνίας και γ) Οί προδιαγραφές τής όδυνηρης «συνταγής» (τόπος, χρόνος, τρόπος), που συνταγογραφείται από τή δεύτερη τριανταφυλλιά και παραδίδεται στό άηδόνη για έκτέλεση.

Τίς ένέργειες των τριών αυτών «πρωταγωνιστών» του δευτέρου έπεισοδίου, θά άποπειραθοϋμε, παρακατιόντες, νά άποφλοιώσουμε και νά άποκρυπτογραφήσουμε, παιδαγωγικά.

α) Τό άηδόνη - Σύμβολο

Ό πλαστοουργός και χρωματουργός του «κόκκινου ρόδου», τό άηδόνη, στην παιδαγωγική του έκδοχή και άνάγνωση, συμβολίζει τό δάσκαλο, τό δέ ήθικό μεγαλειό, που, έμπράκτως, επέδειξε, αντιστοιχίζεται με τό παιδαγωγικό ήθος, που πρέπει νά κοσμεϊ τους λειτουργούς του παιδευτικού λόγου.

Η αυθόρμητη παρέμβαση του άηδονιοϋ, σ' εκείνη, ακριβώς, τή φάση του μύθου, όπου δεσπάζει ή άνάγκη, ό άπελπισμός και ό πόνος του νέου, αλλά και ή συνεχόμενη επώδυνη και έθελούσια θυσία του, εικονογραφούν τήν παιδαγωγική έτοιμότητα και ψυχική έγρήγορση, που πρέπει νά διακρίνουν τό δάσκαλο, καθώς και τόν ψυχικό κάματο, που συνεπάγεται τό επίπονο έργο, που έπιτελεί.

Συνεπώς, ή παιδαγωγία, για νά είναι σύμμορφη, με τό παιδαγωγικό μοντέλο του άηδονιοϋ, πρέπει νά είναι πανάρετη, ήτοι αυθόρμητη, άνιδιοτελής, έθελούσια, θυσιαστική, πυρακτωμένη από άγάπη, για τό μαθητή και πόνο, για τήν ένδειά του. Άν οί «ποιότητες» αυτές δέ σφραγίζουν τήν ψυχή του δασκάλου, τότε, εκείνο που άπομένει, γι' αυτόν, ως «καθαρό υπόλοιπο», είναι ό στυγνός και στεγνός επαγγελματισμός.

Η «χαρτογράφηση», βέβαια, τής ψυχοπνευματικής μεγαλειότητας του δασκάλου, δέν είναι εύκολο έγχείρημα. Και τουτο, γιατί ό δάσκαλος άνήκει στην ιδιότυπη φυλή των Άποστόλων. Οί ίσαπόστολοι δάσκαλοι έπωμίζονται τή θεοϋψη άποστολή τής πλαστοουργίας νέων μορφών, ρόλο, ακριβώς, που άνέλαβε και έφερε εις πέρας τό άηδόνη του μυθολογήματος.

Ό ώραϊσμός και ή σύμμετρη άνάπτυξη όλων των στοιχείων, που δομοϋν τόν ψυχοπνευματικό κόσμο των νέων ανθρώπων, που όρθρίζουν στη

Πρεβεζάνικα Χρονικά

ζωή, ἄ-σχημοι καί ἀδιαμόρφωτοι, ἀκόμη, ἀποτελοῦν τήν οὐσιαστικότερη καί τιμιαφέστερη προσφορά τῆς παιδευτικῆς διακονίας, στόν ἄνθρωπο καί τόν πολιτισμό του.

Τό «κόκκινο ρόδο» τῆς μόρφωσης τῶν μαθητῶν πλαστουργεῖται, ὅταν ἡ παιδαγωγία ἀσκεῖται «ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ», μέ πνεῦμα καί αἷμα, μέ γνώση καί ἐπίγνωση, ἀλλά καί ὅταν αὐτή ἀποτελεῖ **αὐτόβουλη, συνειδητή καί ἐρατεινή** ἐπιλογή τῶν λειτουργῶν της, μέ τά ἴδια, ἀκριβῶς, ὑλικά, πού τεχνουργήθηκε καί χρωματουργήθηκε, ἀπό τό ἀηδόνι, τό «κόκκινο ρόδο».

Τά κυριότερα ὅμως στοιχεῖα, πού δομοῦν καί συνθέτουν τό ἐσώτερο, τό πυρηνικό ἦθος τοῦ δασκάλου, εἶναι **ἡ ἀγάπη καί ὁ πόνος**. Τά δύο αὐτά στοιχεῖα ἀποτελοῦν τήν πεμπτουσία τῆς παιδαγωγικῆς προσωπικότητας, εἶναι τά συστατικά τῆς **ἀξιοσύνης** καί τῆς **ἀξιοπιστίας** τοῦ δασκάλου.

Ὅμως, ἡ παιδαγωγία, ἡ τέχνη τοῦ διδάσκειν δέν εἶναι **διδασκτική**. Δέ «μεταφυτεύεται», στόν κῆπο τῆς ψυχῆς τοῦ δασκάλου, **ἐξωθεν**, ἀλλά εἶναι ἄνθος ψυχῆς, **γηγενές καί αὐτοφυές**. Οἱ ἐνέργειες τοῦ ἀηδονιοῦ εἶναι πηγαιές, αὐτόχθονες. Τό ἀηδόνι ἐνήργησε ὡς **αὐτο-κίνητο** καί ὄχι ὡς **έτερο-κίνητο** ὄν. Ἡ παιδαγωγία εἶναι «δώρημα ἄνωθεν καταβαῖνον». Τό γονίδιο τῆς παιδαγωγίας ἀποτελεῖ «ἐγγραφή», χαραγμένη ἀπό τό χέρι τοῦ Θεοῦ. Τό γονίδιο τῆς παιδαγωγίας **νέμεται**, ὅπως τά χαρίσματα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἄνήκει «εἰς νομίας χαρισμάτων». Συνεπῶς, **ὁ δάσκαλος δέ γίνεται, ἀλλά γεννιέται**. (Magister non fit, nascitur).

Καί, βέβαια, ὅπως ὅλοι οἱ πτερωτοί ἐπισκέπτες τοῦ κήπου δέν εἶναι ἀηδονόφωνοι, γιατί δέ διαθέτουν, ἐκ κατασκευῆς, τή χροιά καί τό ποιόν τῶν φωνητικῶν χορδῶν τοῦ ἀηδονιοῦ, ἔτσι καί τό «**μεράκι**» τῆς παιδαγωγίας δέν «ἐκβλαστάνει», στό ψυχικό ἔδαφος, ὅλων ἐκείνων, πού ἀσκοῦν, στά σχολεῖα, τό ἔργο τοῦ δασκάλου. Δάσκαλοι, πού, ἄθελά τους, «ἐκτοξεύθηκαν» στό μορφοπλαστικό αὐτό λειτούργημα, ἀπό τούς ψυχρούς ὑπολογισμούς τοῦ Computer, τοῦ ΥΠ.Ε.Π.Θ., βρίσκονται σέ θέση **offside** (ὀφσαίντ), δηλ. ἔξω ἀπό τήν ἐπιτρεπόμενη, παιδαγωγικά, περιοχή. Ἄνθρωποι, συνεπῶς, πού παγιδεύτηκαν, ὡς «ἐν ἀμφιβλήστρω», σέ χῶρο ξένο καί ἄφιλο, σέ χῶρο, **πού ποτέ δέ λαχτάρησε καί δέν ἐρωτεύτηκε ἡ ψυχή τους**, εἶναι κακέκτυπα δασκάλων.

Συνεπῶς, τό γονίδιο τῆς παιδαγωγίας εἶναι τό ποιητικό αἷτιο, πού προκαλεῖ τήν **κλίση**, πού αἰσθάνεται ὁ δάσκαλος, γιά τό παιδευτικό λειτούργημα, καί τό ἴδιο αὐτό γονίδιο εἶναι, πού δημιουργεῖ τήν **κλήση**, πού ἀκούεται, στούς μυχοῦς τῆς ψυχῆς του, ὡς ἐνδογενές ἐγερτήριο, ὡς αὐτόβουλη ἐπιλογή καί ὡς συνειδητή «στράτευση», στό πρωτοκορυφαῖο ἔργο τῆς ἀνθρωποπλασίας.

Ἡ ἀγάπη, λοιπόν, καί ὁ πόνος – γιά νά ἐπανεέλθω στήν κεντρική ἀρτηρία τῆς παρούσας παραγράφου – εἶναι τά στοιχεῖα ἐκεῖνα τῆς ψυχῆς τοῦ δασκάλου, πού ἐκτρέφουν καί γιγαντώνουν τήν αὐθόρμητη, ἀνιδιοτελῆ καί θυσιαστική **αὐτοπροσφορά**. Δάσκαλος, πού δέν ἀγαπᾶ, μέ πάθος, τήν προσωπικότητα τοῦ μαθητῆ, μέ τίς ὅποιες ἀτέλειες αὐτή ἔχει· δάσκαλος, πού δέν αἰσθάνεται ἔντονους νυγμούς ψυχικοῦ πόνου, γιά τήν ἔνδεια τοῦ μορφούμενου μαθητῆ· δάσκαλος, πού δέ δονεῖται, ἐρωτικά, «ξύν ὄλη τῇ ψυχῇ», μπροστά στό θαῦμα τῶν βαθύσημων ψυχικῶν μεταλλάξεων, πού ἐνεργοῦνται ἀπό τήν παιδαγωγία, μέ τή συνέργεια, βέβαια, τῆς μαθητείας, **οὔτε προσφέρει, στήν ψυχική ἀνάταξη τοῦ μαθητῆ, οὔτε προσφέρεται**, γιά τό ἰδιότυπο ἔργο τῆς παιδαγωγίας.

Τό ἀηδόνι **προσφέρεται**, οἰκειοθελῶς, καί **προσφέρει** τήν ὑπαρξή του, γιά τήν πλαστουργία τοῦ «κόκκινου ρόδου», ἐπειδή, ἀκριβῶς, **ἀγάπησε καί πόνεσε πολύ**. Τό ἴδιο, ἀκριβῶς, κάνει καί ὁ ἐθελοντής «αἱμοδότης» δάσκαλος: **αὐτοπροσφέρεται καί προσφέρει τά πάντα**, προκειμένου ν' ἀνθήσει καί νά λουλουδίσει, στό περιβόλι τῆς ψυχῆς τῶν μαθητῶν του, τό «κόκκινο ρόδο» τῆς μόρφωσης.

Ὁ δάσκαλος, σμιλεύοντας, μέ πόνο καί ἀγάπη, τό ἀκατέργαστο, ἀκόμη, «μάρμαρο» τῆς ψυχῆς τῶν μαθητῶν του, πλαστουργεῖ **τήν ὄντολογική οὐσία** τοῦ ἀνθρώπου, σμιλεύει καί πλάθει **τό ἀνθρώπινο ἦθος**. Αὐτό τό ἦθος ἀντιπροσωπεύει τά «**ἐντός ἀγάλματα**», -τά ὅποια, κατά τόν πλατωνικό Σωκράτη, εἶναι «θεῖα καί χρυσᾶ καί πάγκαλα καί θαυμαστά» (Πλάτ. Συμπ. 217 b).

Γι' αὐτό, ὁ δάσκαλος – «τί κι ἄν πολλοί τόν ἔχουνε λησμονήσει;» (Κ. Παλαμᾶς) – εἶναι ὁ **ἀρχιτέκτονας** τῆς ψυχῆς καί ὁ **δομήτορας** τοῦ πολιτισμοῦ. Τά παιδευτικά ἰδρύματα, τά σχολεῖα μας, ζωογονοῦν τούς παιδευόμενους καί ζωογονοῦνται καί ἀνθοφοροῦν, ὡς φυτώρια πολιτισμοῦ, ὅταν, στήν ψυχή τῶν λειτουργῶν τῆς παιδείας, «αὐλίζονται» ἡ ἀγάπη καί ὁ πόνος. Συνεπῶς, τό **ὄντολογικό ἔρμα**, ὁ **ἀκρογωνιαίος λίθος** τῆς σχολικῆς παιδαγωγίας εἶναι ὁ **δάσκαλος**. Γι' αὐτό, ἡ ποιότητα τῆς παρεχόμενης παιδείας ἐξαρτᾶται, **πρωτίστως**, ἀπό τήν ψυχοπνευματική ποιότητα καί παιδαγωγική ὠριμότητα τῶν δασκάλων, ἀλλά καί ἡ ὅποια ἀναπηρία τῆς παιδευτικῆς λειτουργίας ἔχει, **κυρίως**, τήν ἀναφορά τῆς στά ἑλλείμματα ἢ στίς πηρώσεις τῆς ψυχῆς τῶν λειτουργῶν τῆς.

Ἄν στίς παντοειδεῖς «ἔδρες», σχολικές, κοινωνικές, πολιτικές κ.λπ. θήτευαν «δάσκαλοι» μέ ποιοτικές προδιαγραφές, «ἀηδονόμορφοι» καί «ἀηδονόφωνοι», τότε, θά ἦταν σίγουρο ὅτι ἡ ζωή θά ἦταν ἀξιοβίωτη, τό δέ πολιτιστικό δένδρο, ἀνθοβριθές καί ἀγλαόκαρπο.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

β) Ἡ πρώτη τριανταφυλλιά καί οἱ συμβολισμοί της

Ἡ πρώτη τριανταφυλλιά ἀδυνατεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ στό γνωστό αἶτημα τοῦ ἀηδονιοῦ. Καί ὁ λόγος, σαφής καί ἀπροσχημάτιστος: «**παράγω λευκά καί ὄχι κόκκινα ρόδα**». Ἡ τριανταφυλλιά τῶν «λευκῶν ρόδων» ἀντιπροσωπεύει τά ἐκπαιδευτήρια καί, συνακολούθως, τοὺς δασκάλους ἐκείνους, πού παρέχουν, στοὺς τροφίμους τους, **ἐκ-παίδευση καί ὄχι παιδεία**. Ἀντιπροσωπεύει τήν τεχνολογική ἐκ-παίδευση καί ὄχι τήν «ψυχῆς παιδευσιν». Καί, βέβαια, τά «λευκά ρόδα», πού παράγουν οἱ ὀλάνθιστες καί κατάφορτες «τριανταφυλλιές» τοῦ σύγχρονου πολιτιστικοῦ «παραδείγματος», εἶναι, ὅπωςδήποτε, **χρειώδη, ἀπαραίτητα καί καλοδεχούμενα**, δέν εἶναι ὅμως τά **πρώτιστα** καί τά **οὐσιώδη** τοῦ βίου. Προηγεῖται ἡ «**ψυχῆς παιδευσιν**» καί ἔπεται ἡ **ἐκ-παίδευση τῶν δεξιοτήτων** τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτή εἶναι, ὄντολογικά καί ἀνθρωπολογικά, ἡ **ἀξιολογική κλιμάκωση καί ἱεράρχηση** τῶν ἐπιδιώξεων καί στοχεύσεων τοῦ παιδευτικοῦ φαινομένου. Τό σχολεῖο, πρωτίστως, παιδεύει (μέ τήν ἀρχαιοελληνική σημασία τοῦ ὄρου) καί, σέ δεύτερη σειρά, ἐκ-παιδεύει.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως τῆς μεταβιομηχανικῆς ἐποχῆς (εὐρωπαϊός καί ὑπερατλαντικός), ντοπαρισμένος ἀπό τά «ἀναβολικά» τῆς Ὑβρεως, τῆς αὐτονομίας καί τῆς αὐτάρκειας καί, ὄντας, καρηβαρῆς ἀπό τήν «οἰνοφλυγία» τῆς καταναλωτικῆς βακχείας καί αὐθάδειας, ἀνέτρεψε αὐτή τήν ἱεράρχηση. Ὁ σύγχρονος πολιτισμός ἐπιδίδεται, ἑτεροβαρῶς καί, σχεδόν, μονομερῶς, στήν παραγωγή «λευκῶν ρόδων». Ἔτσι, τά «λευκά ρόδα» τῆς τεχνολογικῆς ἐκπαίδευσης ἀποτελοῦν τό ὄραμα καί τό ἴνδαλμα τῆς περιβόητης παγκοσμιοποίησης καί τοῦ, παιδαγωγικά, ἀποδομημένου σημερινοῦ σχολείου.

Ὁ τεχνολογικός κατακλυσμός καί ὁ νευρωτικός καταναλωτισμός εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τό γιγαντισμό τῆς Ἐκ-παίδευσης καί τή συρρίκνωση τῆς Παιδείας. Ἡ ὑπερπαραγωγή τῶν «λευκῶν ρόδων» ἐρέθισε, ὑπερβαλλόντως, τήν ἀδηφαγία τοῦ ἀνθρώπου, ἐξέθρεψε τήν ἀλαζονεία του καί, ὅπως ἦταν ἐπόμενο, στόμωσε, λόγω πνευματικῆς σιτοδείας, τήν πείνα καί τή δίψα τῆς ψυχῆς. Ὁ ἄνθρωπος τοῦ νεωτερικοῦ «παραδείγματος» ζεῖ μέ τήν ψευδαίσθηση ὅτι τά «ξυλοκέρατα» τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ μποροῦν νά κορέσουν σύνολες τίς ὑπαρξιακές του ἀνάγκες. Ὅμως, τό «Ἀμαλθείας κέρα» τῆς τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης ἐπαλήθευσε τή χρησιμοδότηση τοῦ Brecht, πρὸς τοὺς ἐπιστήμονες: «Σέ κάθε δικό σας “εὐρηκα” θά ἀντηχεῖ μιά κραυγή πανανθρώπινου πόνου». (Ἰδέ Γ. Κωβαίου: “Τό μύθευμα τῆς ἀπομυθοποίησης”, Ἀθήνα 1999, σελ. 74).

Βέβαια, οἱ ὠφέλειες τῆς τεχνολογικῆς ἀνάπτυξης εἶναι πολλές, πλεονασματικός ὅμως ὁ πόνος καί ὑπερχειλισμένο τό πικρό ποτήρι, πού προσφέ-

ρει στον άνθρωπο. Και τό χειρότερο: Τά «κόκκινα ρόδα» τῆς ἀνθρωπιᾶς καί τῆς ψυχικῆς εὐγένειας καί ἀρχοντιᾶς σπανίζουν στούς «κήπους» τῆς μεταβιομηχανικῆς νεωτερικότητος.

Τό Ἑλληνικό σχολεῖο, συντονισμένο καί αὐτό μέ τούς ξέφρενους ρυθμούς τοῦ καταναλωτισμοῦ καί τῆς ἀδηφαγίας, τοποθέτησε τήν ἀνθρωποπλασία σέ δεύτερη μοῖρα. Ἐπιδίωξη τῆς συντεταγμένης (;) πολιτείας εἶναι ἡ μονομερῆς νοητική ἀνάπτυξη τῶν τροφίμων τοῦ σχολείου. Ἀπόδειξη, ὁ ὑπερδιπλασιασμός τῶν ὠρῶν διδασκαλίας τῶν θετικῶν μαθημάτων, ἡ ὑποτίμηση τῆς κλασικῆς παιδείας καί ἡ μέχρως ἀσφυξίας συρρίκνωση τῆς χριστιανικῆς μόρφωσης καί ἀγωγῆς. Ἔτσι, τό «έν, οὔ ἐστι χρεία», δηλ. ἑλληνορθόδοξη ἀνθρωπιστική παιδεία, εἶναι πάρεργο.

Ἀναμφισβήτητα, τόσο ἡ παιδεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο καί ἡ ἐκ-παίδευση τῶν δεξιοτήτων του, πρέπει ν' ἀποτελοῦν στοχοθεσίες τοῦ σύγχρονου σχολείου, ὅπωςδήποτε ὁμως ἀξιολογικά ταξιθετημένες καί ἱεραρχημένες, ἢ, ἔστω, **ἰσοτιμημένες**, ὥστε νά ἀνακόπτεται ἡ σχιζοφρενική τεχνολογική μανία καί ἡ μονοφυσικὴ μονομέρειά της. Ἡ ἀνισοσκελῆς πολιτιστική ἀνάπτυξη, ὑπὲρ τῆς τεχνολογίας, διαμορφώνει ἑτεροβαρεῖς καί ἐλλειποβαρεῖς ἀνθρώπους καί ἐκτρέφει οἰηματίες καί προβληματικούς πολίτες.

γ) Ἡ δεύτερη τριανταφυλλιά καὶ οἱ προδιαγραφές τῆς ἐπώδυνης «συνταγῆς» (τόπος, τρόπος καὶ χρόνος τῆς πλαστοουργίας τοῦ ρόδου)

Ἡ δεύτερη τριανταφυλλιά, ἡ παραγωγός «κόκκινων ρόδων», στήν παιδαγωγική της ἐκδοχή, ἀντιστοιχίζεται μέ τά παιδευτικά ἐκεῖνα ἰδρύματα καί τούς λειτουργοὺς τους, πού ἔχουν, ὡς στόχο, νά πλαστοουργήσουν τό «κόκκινο ρόδο» τῆς μόρφωσης, πού τό, κύριο, μέλημά τους εἶναι ἡ ἀνθρωποπλασία. Ἐπειδή ὁμως οἱ δάσκαλοι δέ νομοθετοῦν, ἡ στοχοθεσία τῆς ἀνθρωποπλασίας ὀρίζεται ἢ δέν ὀρίζεται ἀπό τήν νομοθετοῦσα Πολιτεία καί τήν ἐκπαιδευτική της «φιλοσοφία». Συνεπῶς, ἡ περί ἀνθρώπου καί παιδείας «φιλοσοφία» τῆς Πολιτείας εἶναι ἐκείνη, πού καθορίζει, ἂν τά σχολεῖα θά παράγουν «λευκά» ἢ «κόκκινα» ρόδα.

Καί, βέβαια, ἡ παραγωγή «λευκῶν» ἢ «κόκκινων» ρόδων ἐξαρτᾶται, ἀκόμη, σέ μεγάλο, μάλιστα, βαθμό, ἀπό τίς κρατοῦσες «συνθήκες», ἀντιλήψεις, στόν κοινωνικό καί πολιτιστικό περίγυρο.

Οἱ κοινωνικές «βαρυχειμωνιές» πλήττουν, κυρίως, τό λεπτοφυῆ καί εὐαίσθητο χῶρο τῆς παιδείας. Οἱ «καταιγίδες», πού μαστιγώνουν καί λυμάνονται τό ψυχικό «τοπίο», ἐπηρεάζουν, σέ μεγάλο βαθμό, τήν «ἀνθοφορία» καί «καρποφορία» τῆς παιδείας, ὅπως, ἀκριβῶς, ἡ ἐνσκήψασα βαρυχειμωνιά, τοῦ χρόνου ἐκείνου, στέρησε ἀπό τῆς δεύτερης τριανταφυλλιάς, τῆ

Πρεβεζάνικα Χρονικά

δυνατότητα της ανθοφορίας και της συγκομιδής.

Συνεπώς, ή κοινωνία και ή παιδεία είναι αλληλοεπηρεαζόμενες λειτουργίες. Οί αδυναμίες της κοινωνίας αποτυπώνονται στην παιδεία και οί δυσλειτουργίες και ανεπάρκειες της παιδείας επηρεάζουν τούς λειτουργικούς ρυθμούς της κοινωνίας. Γι' αυτό, τό εμφανές αντιπαιδευτικό κλίμα της ένεστώσας κοινωνικής, πολιτιστικής και πολιτικής συγκυρίας δυσκολεύει ή και ματαιώνει τό μορφολαστικό - ανθρωποπλαστικό έργο του σχολείου.

Ώς **τόπος** δημιουργίας του «κόκκινου ρόδου» όρίσθηκε, σύμφωνα με τή «συνταγογράφηση», ή κατάστικη, από άγκάθια, τριανταφυλλιά. Τά αϊχημηρά άγκάθια και οί «φαρμακεροί» τους νυγμοί, παιδαγωγικά αναγιγνωσκόμενα, αντιστοιχίζονται με τούς **ψυχικούς νυγμούς** και τόν **εργώδη κάματο**, πού συνεπάγεται ή παιδαγωγία και ή ανθρωποπλασία. Ή «συζυγία» πόνου και παιδείας είναι αδιάξευκτη. Όπου ή παιδεία, εκεί και ό πόνος. Καί τουτό, γιατί ή παιδαγωγία είναι, έξ όρισμού, έξόχως, δυσχερής και επίπονη λειτουργία. Ή χειραγώγηση και ήνιόχηση της δυσήνιας ήβάσκουσας ψυχής κατατάσσονται στά **δυσχερέστερα** έγχειρήματα, καθίσταται δέ **δυσχερέστατο**, όταν ό παιδευόμενος φέρει έκτυπες τίς αντιπαιδευτικές επιδράσεις και νοοτροπίες του οίκογενειακού και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Είναι, συνεπώς, νομοτελειακά, βέβαιο ότι ό δάσκαλος, χρωματολογώντας τό «ρόδο» της μόρφωσης, θα αισθανθεί τά «κεντρίσματα» του ψυχικού πόνου, είτε με τή μορφή της άποτυχίας του επιδιωκόμενου παιδευτικού σκοπού, είτε με τή μορφή της άχαριστίας και άγνωμοσύνης των παιδευόμενων, είτε με τή μορφή της ύποτίμησης και άπαξίωσης της προσφορής του, από τήν κοινωνία και τήν Πολιτεία.

Τρόπος: Ή **άφαίμαξη του άηδονιού** και ή **αίμοληψία της τριανταφυλλιάς**, όπως ήδη τονίσθηκε, συνθέτουν τόν τελετουργικό τρόπο της δημιουργίας του «κόκκινου ρόδου».

Ή άφαίμαξη όμως του άηδονιού, παιδαγωγικά αναγιγνωσκόμενη, **δέν έχει τό αντίστοιχό της στην παιδαγωγία.**

Τό άηδόνι, άφαιμασσόμενο, δέν αναπλήρωνε τίς απώλειες, γιατί δέν υπήρχε πηγή αναπλήρωσης. Γι' αυτό, άφού έξαντλήθηκε τό αίμα του, ή καρδιά του άηδονιού έπαψε νά χτυπά.

Ή παιδεία όμως είναι **ανταποδοτική** λειτουργία. Ό δάσκαλος δέ δίνει μονάχα, αλλά και παίρνει. Τά **δόματα** του δασκάλου αναπληρώνονται από τά **προσλήμματα** του. Ή ψυχή, βέβαια, του δασκάλου **αναλώνεται** και αυτή, χάνοντας, κυρίως, μεγάλες ποσότητες **νευρικής ενέργειας**, **άλλ'** όμως ούδέποτε **έκδαπανάται**.

Ἡ ζῶσα καὶ πάλλουσα παρουσία τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνα τὰ μοναδικά, στό εἶδος τους, πολυδύναμα «ἠλεκτροσόκ», ποῦ ἐκπέμπονται ἀπὸ τὰ ὑγρά μάτια τους, ἰοντίζουν τὴν αἴθουσα μὲ σχεσιοδυναμικούς ἰοντισμούς, φορτίζουν τὴν ψυχικὴ «μπαταρία» τοῦ δασκάλου, ἀναπληρώνοντας ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀπολεσθείσας ψυχικῆς του ἐνέργειας. Ἡ ψυχὴ, λοιπόν, τοῦ δασκάλου οὐδέποτε κενοῦται, γιατί φορτίζεται ἀπὸ τὴν πολυδύναμη «Γεννήτρια» τῆς ψυχῆς τῶν μαθητῶν. Ἡ ἐνέργεια, ποῦ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὸν ἀκένωτο «κρατῆρα» τῆς ψυχῆς τῶν μαθητῶν, ἀναπληρώνει τίς περισσότερες ἀπώλειες τοῦ δασκάλου. Γι' αὐτό, ἡ αἴθουσα, ἔστω κι ἂν ἡχεῖ ὡς παραδοξολογία στ' ἄφτια ὀρισμένων «κουρασμένων παλληκαριῶν», ἀνα-νεώνει καὶ ἀνα-γεννᾷ τὸ δάσκαλο. Ὅσο, μάλιστα, ἀφειδῶς διαπανᾶται ὁ δάσκαλος, τόσο καὶ πολλαπλασίως πλουτίζεται. Ὅσο μεγαλώνουν οἱ ἀμφίπλευρες παροχές, δασκάλων καὶ μαθητῶν, τόσο αὐξάνονται οἱ παιδευτικές καὶ ψυχογονοτικές ἀνταποδόσεις τους.

Ἄλλωστε, διδάσχω σημαίνει, στήν οὐσία, διδάσκομαι καὶ ἐμπλουτίζομαι, γιατί ὁ δάσκαλος, ἐπαναβιώνοντας, «πάλιν καὶ πολλάκις», τίς διδασκόμενες ἀξίες, ἐμπλουτίζεται μὲ νέα γνωσιολογικά, συναισθηματικά καὶ ἐμπειρικά στοιχεῖα. Αὐτές οἱ πλουσιοπάροχες «προικοδοτήσεις» καὶ «παροχές» τῆς αἴθουσας ἀνανεώνουν, ζωογονοῦν καὶ ἐμπλουτίζουν τὴν ψυχὴ τοῦ δασκάλου.

Ἐπειτα, τὰ «ἀποθεματικά» τῶν γνώσεων καὶ τῶν βιωμάτων τοῦ δασκάλου, «μεριζόμενα» στοὺς μαθητές, οὔτε ἐκμειώνονται, οὔτε ἀφαιροῦνται ἀπὸ τὸ μεριστὴ δάσκαλο. Ἐμπλουτιζόμενοι οἱ δέκτες, δὲ φτωχαίνει ὁ πομπός. Οἱ γνώσεις, λοιπόν, τοῦ δασκάλου δὲν ἀνήκουν στὰ ἀναλώσιμα «ὕλικά», ἀλλὰ στὰ ἀνανεώσιμα, ἐνῶ τὸ αἷμα τοῦ ἀηδονιοῦ ἦταν ἀναλώσιμο καὶ μὴ ἀνανεώσιμο.

Ἡ «συνταγή» τῆς τριανταφυλλιάς ἀπαιτοῦσε καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη: Τὴν ὥρα, ποῦ τὸ ἀηδόνι θά αἰμορραγεῖ, πρέπει, ταυτόχρονα, νά τραγουδᾷ.

Παράδοξο καὶ ἀφύσικο τὸ «μείγμα» τῆς «συνταγῆς»! Συνοδοιπορεῖ, τάχα, ὁ πόνος μὲ τὸ τραγούδι; Τραγουδᾷς, ὅταν πονᾷς; Ἄν ἐξαιρεθεῖ ὁ κύκνος, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιθανάτιο ἄσμα, τὸ «κύκνειο», εἶναι τὸ μελωδικότερο, κανένας ἄλλος ζωντανός ὀργανισμός δὲν τραγουδᾷ, ὅταν πεθαίνει.

Κι ὅμως, στήν παιδαγωγία, ὅπως καὶ στίς ἄλλες ὀριακές καὶ μεθοριακές καταστάσεις, ἔρριζων ἐμβιώσεις, (π.χ. δημοτικὸ καὶ κλέφτικο τραγούδι κ.λπ.), **ΝΑΙ, ὁ πόνος καὶ ἡ χαρὰ συγκερνῶνται καὶ συλλειτουργοῦν** ἢ ἀμαλγαμάτωσή τους εἶναι ἀναμενόμενη καὶ φυσικὴ. Ἡ σύγκραση χαρᾶς καὶ λύπης, αὐτὸ τὸ ἀποσταγματικὸ σύνθεμα καὶ «ἀγίασμα» τῆς ψυχῆς, εἶναι γνώρισμα καὶ τῆς παιδαγωγίας.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Τό **ἀηδονολάλημα**, πού πρέπει νά ἀκουσθεῖ, κατά τή χρωματουργία τοῦ ρόδου, στήν παιδαγωγική του ἀνάγνωση, ἀντιστοιχίζεται μέ τόν **διδασκτικό λόγο τοῦ δασκάλου**.

Ἐπίσης ὁ **φωνήεις λόγος** τοῦ δασκάλου, ὅταν ἀναδύεται ἀπό τούς μυχοῦς τῆς ψυχῆς του, καθὼς καί ὁ **ἄ-φωνος**, σέ ἐξαιρετικές περιπτώσεις, λαξεύουν τήν ψυχή τοῦ παιδευόμενου.

Πότε ὁμως ὁ διδασκτικός λόγος τοῦ δασκάλου εἶναι **ἀηδονόφωνος** καί **ἀηδονόλαλος**; Ὁ διδασκτικός λόγος ἀμιλλᾶται τό ἀηδονολάλημα, ὅταν εἶναι: **ἐπιστημονικά**, ἔγκυρος, **δομολογικά**, σύστοιχος μέ τίς παιδαγωγικές καί διδασκτικές ἀρχές, **νοηματικά**, εὐσημος, εὐληπτος, εὐπεπτος. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀποφαίνεται: «ἐάν μή εὐσημον λόγον δώτε, πῶς γνωσθήσεται τό λαλούμενον; ἔσεσθε γάρ εἰς ἀέρα λαλοῦντες» (Α' Κορ. 14, 9-10), **ἀκουστικά**, εὐηχος, **αἰσθητικά**, καλλιεπής, **λεκτικά**, ἀκριβολόγος, **ψυχολογικά**, εὔστοχος, εὐθυβόλος, **ἠθικά**, συνεπής, **κοινωνιολογικά**, ἐκσυγχρονισμένος, **φιλοσοφικά**, στοχαστικός, **μεταφυσικά**, Χριστιανικός, **παιδευτικά**, ὁμολόγος μέ τά ὄντολογικά αἰτήματα τῆς ψυχῆς τῶν παιδευομένων.

Ἐπίσης ὁ παιδαγωγός Πλάτων εἶναι, ἐν προκειμένῳ, σαφῆς καί κατηγορηματικός: Οἱ παιδαγωγοί, «οἱ ἐγκύμονες κατά τήν ψυχήν» (Συμπ. 208 ε), «ἐν ταῖς ψυχαῖς κυοῦσιν, ἃ ψυχήν προσήκει καί κυῆσαι καί τεκεῖν» (Συμπ. 109 b), ὁ δέ Ἀπόστολος Παῦλος, συμβουλεύοντας τό μαθητή του Τίτο, Ἐπίσκοπο Κρήτης, ὀριοθετεῖ τά πλαίσια, μέσα στά ὁποῖα ὀφείλει νά κινεῖται ὁ διδασκτικός του λόγος: «Σύ δέ λάλει ἃ πρέπει τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ» (Τιτ. 2, 1).

Μέ ἕνα λόγο: Ὁ λόγος τοῦ δασκάλου εἶναι ἀηδονόφωνος, ὅταν εἶναι μεστός νοημάτων καί βιωμάτων, ὅταν εἶναι «ἄλατι ἠρτιμένος» (Κολ. 4, 6).

Ἐπίσης ὁ **χρόνος**, πού θά πλαστουρηθεῖ τό «κόκκινο ρόδο», κατά τή «συνταγή», **πρέπει νά εἶναι νυχτερινός καί ὄχι ἡμερήσιος**. Ἡ δημιουργία τοῦ «ρόδου» πρέπει νά συντελεσθεῖ τήν ὥρα τῆς ἀμφιλύκης· τήν ὥρα, πού ἡ φύση ἐποπτεύεται ἀπό τίς μελιχρές ἀνταύγειες τῆς σελήνης.

Ἐπίσης ὁ Oscar Wilde ἐπέλεξε, ὡς χρόνο, τήν ὥρα τοῦ **ἀπόβραδου**, γιά νά ικανοποιήσει, **ἴσως**, τίς ρομαντικές ἀνάγκες τῆς ποιητικῆς του ψυχῆς, ἢ, **πιθανόν**, λόγω τῆς ἐξοικείωσής του, περισσότερο, μέ τίς γκριζες ὄψεις τῆς ζωῆς, ἀπ' ὅ,τι μέ τίς φωτεινές καί χαρούμενες.

Πάντως, ὅπως κι ἂν ἔχει τό πρᾶγμα, ὁ **νυχτερινός χρόνος**, παιδαγωγικά ἀναγιγνωσκόμενος, εἶναι πλήρης νοήματος καί βαθύτατα συμβολικός.

Συγκεκριμένα: Ἡ δημιουργία, ἢ κάθε δημιουργία, **εἶναι πορεία ἀπό τήν ἀνυπαρξία στήν ὑπαρξία, ἀπό τό σκοτάδι στό φῶς**.

Ὁ χρόνος, πού τό σύμπαν ἦλθε «ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι», ἦταν **νυχτερινός**. Ὁ Μωυσῆς, εἰκονογραφεύοντας τό σκηνικό τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος κόσμου καί εἰδικότερα τῆς γῆς, ἀναφέρει: «ἡ δέ γῆ ἦν ἀόρατος καί ἀκατασκεύαστος καί **σκότος** ἐπάνω τῆς ἀβύσσου» (Γεν. 1, 2). «Καί εἶπεν ὁ Θεός γενηθήτω φῶς· καί ἐγένετο φῶς» (Γεν. 1, 3). Τό «σκότος τῆς ἀβύσσου» προηγείται, χρονικά, τοῦ φωτός. Ἀλλά καί τό σκότος τῆς ψυχῆς προηγείται τοῦ αὐγασιμοῦ της. Προηγείται τό σκότος τῆς ἀπαιδευσίας καί ἔπεται τό φῶς τῆς παιδείας. Καί ὅταν ἡ ψυχὴ αὐγάζεται ἀπό τό φῶς τῆς Παιδείας, τότε, «σκότος οὐκ ἔσται ἐκεῖ» (Ἄποκ. 21, 25).

Ὁ χρόνος, λοιπόν, πού διανύει ὁ ἀπαιδευτος εἶναι νυχτερινός. Τό φῶς τῆς Παιδείας εἶναι ἐκεῖνο, πού διαλύει τό ζόφο καί τό γνόφο τοῦ συνειδησιακοῦ ὀρίζοντα. Διαλυόμενο τό συνειδησιακό ἔρεβος, ἀνατέλλει τό φῶς.

Ἡ πορεία αὐτῆ τῆς ψυχῆς, ἀπ' τό σκοτάδι στό φῶς, εἰκονογραφεῖται καί στό μῦθο τοῦ «Σπηλαίου» τῆς πλατωνικῆς “Πολιτείας”. Πρὶν τό φῶς τῆς παιδείας αὐγάσει τίς ψυχές τῶν δεσμοτῶν τοῦ Σπηλαίου, αὐτοί διατελοῦσαν στό σκοτάδι τῆς ἀπαιδευσίας καί ἐκλάμβαναν τά φανταστικά ὄντα ὡς πραγματικά.

Ἡ παιδεία τῆς ψυχῆς, κατά τόν Πλάτωνα, εἶναι «περιαγωγή» (στροφή) «ἐκ νυκτερινῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινήν» (Πολιτ. 521 c). Ὅταν ὁμοῦς πραγματοποιηθεῖ ἡ «περιαγωγή», τότε, ἡ ψυχὴ ἐγκαταλείπει τήν «σπηλαιώδη οἴκησιν» (Πλ. Πολιτ. 514 α) τῆς ἀπαιδευσίας καί πορεύεται «ἐκ τοῦ σκοτώδους πρὸς τό φανόν» (Πλ. Πολιτ. 518 c).

Τήν ἴδια πορεία τῆς ψυχῆς ἐπισημαίνει καί ὁ Ἄπ. Παῦλος: «ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δέ ἡμέρα ἤγγικεν» (Ρωμ. 13, 2). Ἡ πνευματική καί ἠθική σκοτομήνη τῆς ψυχῆς προηγείται τοῦ φωτισμοῦ της. Ἡ νύχτα τῆς ψυχῆς διαλύεται, ὅταν ἀνατέλλει τό πνευματικό φῶς.

Ὁ Νίτσε, στό ποίημά του, πού ἀφορᾷ στήν αἰωνιότητα, ἐρωτᾷ: «Τί λένε τά βαθειά μεσάνυχτα;» Ὁ βαθνουστάτος στοχαστής Χρῆστος Μαλεβίτσης, σχολιάζοντας τή νιτσεϊκὴ αὐτὴ ρήση, γνωμοδοτεῖ: «Τό ξεκίνημα εἶναι ἀπό τή νύχτα, τή νύχτα τοῦ κόσμου, τή νύχτα τῆς συνείδησης. Τή νύχτα, κατά τήν ὁποία τά πάντα ὑπνώττουν» (Ἰδέ Χρ. Μαλεβίτση: “Ἡ ζωὴ καί τό πνεῦμα”, σελ. 88).

Συμπέρασμα: Ἡ «συνταγή» τῆς τριανταφυλλιᾶς, στήν παιδαγωγική της ἀνάγνωση, ἀπαιτεῖ ὁ χρόνος τῆς πλαστουργίας τοῦ «ρόδου» νά εἶναι **νυχτερινός**, γιατί αὐτὴ εἶναι, νομοτελειακά, ἡ πορεία κάθε δημιουργίας. Τά πλάσματα τοῦ ἀνθρώπου καί τά δημιουργήματα τῆς παιδείας του ἔρχονται ἀπό τό σκοτάδι τῆς ἀνυπαρξίας καί τῆς ἀφάνειας, στό φῶς τῆς ὑπαρξίας καί τῆς ἐμφάνειας.

**γ) Νοηματική ανάλυση και παιδαγωγικός υπομνηματισμός
τοῦ Τρίτου Ἐπεισοδίου**

1. Νοηματική ανάλυση

Τό ἀηδόνι, χωρίς ἀναβολή ἢ χρονοτριβή, «τό ἴδιο βράδυ, μόλις τό φεγγάρι φάνηκε στόν οὐρανό», κατά τήν ἀφήγηση τοῦ μύθου, ἔχοντας ἔκτυπες, στή συνείδησή του, καί εὔηχες, στήν ἀκοή του, τίς προδιαγραφές τῆς ἐπώδυνης «συνταγῆς» καί προειλημμένη τήν ἀπόφαση τῆς θυσίας, πέταξε, στόν ὀρισθέντα τόπο, γιά νά πλαστουργήσει καί νά χρωματουργήσει, μέ τό αἷμα του, τό «κόκκινο ρόδο».

Τό ἐπώδυνο τελετουργικό ἀρχίζει. Τό ἀηδόνι πιέζει τήν τρυφερή καί εὐαίσθητη καρδιά του, πάνω στά ἄκαμπτα καί φαρμακερά ἀγκάθια τῆς τριανταφυλλιᾶς. Ἡ αἰμομετάγχιση ἀρχισε καί ὁ πόνος, πού κέντριζε τά φυλλοκάρδια του, εἶναι ἀνείκαστος καί τρίςβαθος. Τό ἀηδόνι ὁμως ὑπομένει, καρτερικά, τήν ἀνείπωτη ὀδύνη του. Κακοπαθεῖ, ἀλλά δέ θρηνολογεῖ· ὀδυνᾶται, ἀλλά δέν κάμπτεται· σπαρταράει, ἀλλά δέ διαμαρτύρεται. Στόν τόπο τοῦ μαρτυρίου του, οὔτε βόγγος, οὔτε οἰμωγή, οὔτε ὀλολυγμός ἀκούεται. Κανένα «ᾠμέ» τῆς ἀρχαίας τραγωδίας δέν «ἐκστομιίζεται». Ἀντίθετα, μάλιστα, ἡ κακοπάθεια φτερώνει καί πυρακτώνει τήν ψυχή του, καί ἀντί γών καί ὀδυρμῶν, ἀκούεται τό γλυκόφθογγο κελάδημά του. Κι ὅσο ὁ πόνος κορυφώνεται, τόσο τό ἀηδονολάλημα γίνεται μελωδικότερο καί βακχικότερο, γιατί εἶναι «σύνθεση», ἀφιερωμένη, ἐξαιρετικά, **στήν ἀγάπη, στόν ἔρωτα καί τή δημιουργία**. Τό δράμα τοῦ τελειοποιημένου «ρόδου», ἡ χαρά τῆς ἐπικείμενης δημιουργίας εἶναι τό παυσίπονο καί τό καταπραϊντικό, πού «γλυκαίνει» τόν πόνον καί μετριάζει τήν ὀδύνη του.

Καθώς τό τελετουργικό τῆς αὐτοθυσίας τοῦ ἀηδονιοῦ προχωρεῖ, ἡ αἰμοδοσία του ἀρχίζει ν' «ἀνθοφορεῖ» καί νά «καρπίζει»: Σέ ὑψικόρυφο καί περίοπτο κλωνάρι τῆς τριανταφυλλιᾶς πρόβαλε ἕνα μόρφωμα ρόδου, ἰσχνό, ἀναιμικό καί ἄχρωμο. Τό πρόπλασμα ὁμως αὐτό δέν ἦταν τό ζητούμενο. Τό ρόδο, πού ἀπαιτεῖ ἡ ἀγαπημένη του, πρέπει νά εἶναι ἄλικο, ὀλοπόρφυρο, κατακόκκινο. Γιά νά πάρει ὁμως τό ρόδο τό πορφυροῦν χρῶμα, χρειάζεται μεγαλύτερη «τροφοδοσία». Ἡ ποσολογία τοῦ μεταγιζόμενου αἵματος πρέπει νά αὐξηθεῖ, ὥστε τό ἀναιμικό μόρφωμα τοῦ ρόδου νά «ἐνδυθεῖ» τήν αἰγλήεσσα πορφυρῆ «ἐσθῆτα» του. Καί τότε τό ἀηδόνι δέχτηκε, ἀπό τήν τριανταφυλλιᾶ, ἕνα δεύτερο, ἐπιτακτικότερο πρόσταγμα, πού πρέπει, μάλιστα, νά ἐκτελεσθεῖ, ἐπείγοντως, καί σέ τακτό χρονικό διάστημα: «**Σπρώξε ἀκόμα τό ἀγκάθι μου στήν καρδιά σου, γιατί θα ξημερώσει καί τό ρόδο θά μείνει ἀτελείωτο**» (Ἡ υπογράμμιση δική μου).

Τό ἀηδόνι, ἐπιστρατεύοντας τίς ἐναπομείναντες ἐφεδρείες τῆς ψυχῆς του, «ἔβαλε τό ἀγκάθι, βαθειά - βαθειά, στήν καρδιά του». Ὁ πόνος τοῦ ἀηδονιοῦ κορυφώθηκε καί ἡ ψυχὴ του ἔφτασε στά ἔσχατα ὅρια τῆς ἀντοχῆς καί τῶν δυνατοτήτων τῆς. Παρόλο, πού, γιά τό ἀηδόνι, «τό χρεῶν ἐπήρηται» (Μάρκος Λυρήλιος), δηλ. τό ἀναπότρεπτο κρέμεται πάνω του, παρόλο πού τό «τετέλεσθαι» ἐγγίζει, ὥστόσο τό ἀκύνμορο καί δεινῶς ὀδυνώμενο ἀηδόνι δέν ἐγκαταλείπει τήν προσπάθεια.

Τό ρόδο πρέπει νά τελειοποιηθεῖ, νά βαφεῖ κόκκινο. Ἄν μείνει ἰσχνό καί ἀναιμικό, δέν ἀνταποκρίνεται στό αἴτημα τῆς ἐρωμένης του, οὔτε ἀντιπροσωπεύει τήν ἀπαρτισμένη δημιουργία. Ἄν δέ γίνει «ὁμοιόχρωμο» μέ τόν ἔρωτα, τότε, δέ θά εἶναι οὔτε ἐρωτογενές δημιούργημα, οὔτε ὁ δημιουργός του, ἐρωτόφωτος. Καί τό ρόδο ἔγινε **ὀλοπόρφυρο μόρφωμα**, ὅταν ὁ πόνος καί ἡ ἀγάπη κορυφώθηκαν, ὅταν τό αἷμα ἔρρευσε, ἀφειδώλευτα.

Ἔτσι, **τό αἷμα** τοῦ ἀηδονιοῦ **μετουσιώθηκε σέ πνεῦμα καί ἡ θυσία σέ δημιουργία**.

Τό «κόκκινο ρόδο», καρπός τῆς ἀγάπης καί τοῦ ἔρωτα, τοῦ πόνου καί τῆς θυσίας, ἦταν πιά μιὰ ὁρατή, θάλλουσα καί μυροβολοῦσα ὄντοτητα.

Ἐκείνη τή στιγμή ἀκούσθηκε καί πάλι ἡ φωνή τῆς τριανταφυλλιᾶς. Τούτη ὅμως τή φορά, **θριαμβολογοῦσα καί ὄχι προστάζουσα**: «Ἰδές, ἰδές, τώρα ἐτελειοποιήθηκε τό ρόδο». Ὅμως τό θριαμβικό καί εὐφρόσυνο αὐτό μήνυμα δέν ἔφθασε ποτέ στόν ἀποδέκτη του, γιατί τό ἀηδόνι «βρίσκονταν νεκρό κάτω στήν πρασινάδα, μέ τό ἀγκάθι στήν καρδιά».

Ὁ τεχνουργός καί χρωματουργός τοῦ ρόδου, τό καλλικέλαδο καί ἀκύνπτερο ἀηδόνι, πρὶν ἐκπνεύσει, **ἀποχαιρέτησε** τό ἐνδιαίτημά του, τό Μέγαρο τῶν μουσικῶν του συναυλιῶν, τόν κῆπο, **εὐγνωμόνησε** τήν λογχίσασα τά φυλλοκάρδια του τριανταφυλλιά, γιατί συνήργησε στή δημιουργία τοῦ ρόδου καί συντέλεσε, ὥστε νά δικαιωθεῖ καί νά θριαμβεύσει ὁ ἔρωτας, **καλοτύχησε καί ευδαιμόνησε** τόν, ἔστω καί ἀπόντα, νέο, γιατί ἡ ψυχὴ του ἀξιώθηκε νά γίνει τροφός καί ἐκφραστής τοῦ ἔρωτα, πού, κατά τόν Πλάτωνα, εἶναι θεία δωρεά: «Ὁ ἐρῶν ἐνθεός ἐστι» (Συμπ. 180 b).

Κι ὅλα αὐτά ἀποδόθηκαν μέ ἓνα «ἄτακτο πλατάγισμα τῶν μικρῶν του φτερῶν». Τό ἀηδόνι ἔφυγε ἀπό τή ζωὴ δικαιωμένο, φορῶντας τό φωτισμένο φανο τοῦ ἐρωτόφωτου πλάστη καί τοῦ ἀληθινοῦ δημιουργοῦ.

2. Παιδαγωγικός υπομνηματισμός του Τρίτου Ἐπεισοδίου

Τό Τρίτο Ἐπεισόδιο, κοιταγμένο ἀπό τήν ὀπτική τῆς Παιδαγωγίας, εἶναι καί αὐτό ἔμφορτο ἀπό βαρυσήμαντες παιδαγωγικές θέσεις καί ἐπισημάνσεις. Ἄπ' αὐτές, θά ὑπομνηματίσω **τρεῖς**, πού ἐκτιμῶ ὅτι εἶναι οἱ

Πρεβεζάνικα Χρονικά

σπουδαιότερες, αφήνοντας τις λοιπές στην έταστική διάθεση του ίγνηλάτη αναγνώστη:

α) Ένας από τους όρους της «συνταγής» της τριανταφυλλιάς ήταν: «όλη τή νύχτα πρέπει να τραγουδήσεις». Το άηδόνι όφείλει να αίμοδοτεϊ και να τραγουδά, ακατάπαιστα, καθόλη τή χρονική διάρκεια, πού απαιτείται, για τήν πλαστουργία και χρωματοουργία του ρόδου.

Ό πόνος και τό άηδονολάλημα πρέπει να έχουν ισόχρονη διάρκεια και ίσοϋψη ένταση. Σε καμμιά περίπτωση ό χρόνος του πόνου δέν πρέπει να μειώσει τήν ωδική διάθεση του άηδονιοϋ.

Ό πόνος και ό χρόνος πρέπει να φιλιωθοϋν και να λειτουργήσουν σαν συνεταϊροι.

Η συμπίρρευση και ή συνεκφορά του πόνου και του χρόνου είναι γνωρίσματα και της Παιδαγωγίας. Ό δάσκαλος, καθόλη τή διάρκεια της παιδευτικής του διακονίας, χωρίς ύφεση και κάμψη του παιδαγωγικοϋ του ήμερου, όφείλει να μοχθει και να άγωνίζεται, μέ τό «τραγούδι» του διδακτικοϋ λόγου, για να πλαστουργηθει τό «ρόδο» της μόρφωσης των μαθητών του.

Η λαχτάρα δημιουργίας νέων μορφών, όσο γίνεται πιο ολοκληρωμένων, πρέπει να φλογίζει τήν ψυχή του δασκάλου, ισοβίως. Η διάθεσή του, για δημιουργία, δέν άκολουθει, ποτέ, πτωτική, αλλά, πάντοτε, άνοδική πορεία. Οί συσσωρευμένες πιζρίες και οί ποικίλες άπογοητεύσεις του – πού είναι πολλές – δέν άδυνατίζουν τή διάθεσή του, για προσφορά και δημιουργία, οϋτε καθιστούν ύποτονικό και φθίνοντα τό ζήλο του. Ό δάσκαλος, επί 35 χρόνια, επιδεικνύει, σταθερά, έφηβικό παιδαγωγικό φρόνημα. Ό δάσκαλος όφείλει να νεάζει και να ήβᾶ, παιδαγωγικά, παρόλο, πού τό βιολογικό του τόξο πορεύεται αντίστροφα.

Συνεπώς, όσοι παιδαγωγοί εκδηλώνουν συμπτώματα κάμψης και παιδευτικοϋ «γεροντισμοϋ», αϊτοί «παράγουν» ρόδα, «λεινιά», άγίνωτα. Οί δάσκαλοι, πού νοσταλγοϋν τήν ώρα, πού τό «συνταξιοδοτικό» θά τοϋς επιτρέψει τήν πρόωρη και άτακτη φυγή τους, από τήν ενεργό δράση, λές και έχουν έγκλεισθει σε «θάλαμο άερίων»· οί παιδαγωγοί πού επείγονται να εγκαταλείψουν τήν επαλήξη της έδρας και να έγγραφοϋν στή λίστα των άπραγμόνων, αϊτοί δέν «τραγουδοϋν όλη τή νύχτα» και, συνεπώς, δέν έχουν καμμιά σχέση μέ τό παιδαγωγικό «ύπόδειγμα», πού καταλείπει τό άηδόνι του μύθου.

β) Τό μόρφωμα του ρόδου, πού πρόβαλε, αρχικά, στους κλάδους της τριανταφυλλιάς, ήταν άτονο, άναιμικό, άγίνωτο.

Η αίμομετάγχιση, σε ριθμούς «κλεψίδρας» ή «ρειαντί», στάθηκε άναποτελεσματική. Τό πρόπλασμα όμως αϊτό του ρόδου έπρεπε να γίνει κόκκι-

νο. Για να ζωογονηθούν, λοιπόν, οι «παγωμένες φλέβες» της θυελλόπληκτης τριανταφυλλιάς, χρειαζόταν περισσότερο αίμα. Ἡ μικρή ποσότητα αίματος δέν ἐπαρκοῦσε, γιὰ νὰ δώσει τό ποθούμενο μὲρψωμα, τοῦ κόκκινου ρόδου.

Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιὰ τήν πλαστουργία τοῦ «κόκκινου ρόδου» τῆς μὲρψωσης. Ἡ μορφοποίηση τοῦ ἔνδον κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ἔργο, ἐξόχως, δύσκολο καί δυσεπίτευκτο, ἀπαιτεῖ τή διάθεση ὄλων τῶν ψυχοπνευματικῶν δυνάμεων τοῦ δασκάλου.

Ἡ ἀνθρωποπλασία, ἀπό τή φύση τῆς, εἶναι ἀθλοθέτημα ἐπίπονο καί δύσκολο, πρῶτα, γιὰτί, κατὰ τόν Πλάτωνα, ἐνδογενῶς, «δύσκολόν ἐστι τό θρέμμα ἀνθρώπος» (Νόμοι 777 b), κι ἔπειτα, γιὰτί, ἐξωγενεῖς συνθήκες καί παράγοντες ἀνακόπτουν τήν ἀνθρωποπλασία. Οἱ γηγενεῖς ἀδυναμίες καί δυσπλασίες τῆς ψυχῆς, καθῶς καί οἱ ἀντιπαιδευτικές δυνάμεις, πού ἐνδημοῦν στόν κοινωνικό περίγυρο, περιορίζουν τά μορφωτικά ἀποτελέσματα ἢ ματαιώνουν τίς μορφογενετικές προσπάθειες τοῦ δασκάλου.

Οἱ ὑποτονικές, λοιπόν, προσπάθειες τοῦ δασκάλου δέν ὠριμάζουν, οὔτε χρωματίζουν τό «ρόδο» τῆς μὲρψωσης, ὅπως ἡ μικρή, ἀρχικά, αἰμομετάγγιση τοῦ ἀηδονιοῦ ἔδωσε τό χλωμό καί ἄτονο ρόδο.

Σέ μιά κοινωνία, μάλιστα, ὅπως εἶναι ἡ δική μας, πού ἐπιπολάζει ἡ **ἐπιχρυσωμένη βαρβαρότητα**, ἡ μὲρψωση, γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ, χρειάζεται δασκάλους, μέ ἔκτακτη ψυχοπνευματική ἀρματωσιά καί πολυδύναμα ἐφεδρικά ἀποθέματα.

γ) Ἡ πλαστουργία τοῦ «κόκκινου ρόδου» ἦταν, ἀπό τήν τριανταφυλλιά, **χρονικά ὀριοθετημένη**. Ὁ χρόνος τῆς δημιουργίας καί χρωματουργίας τοῦ «ρόδου» δέν ἦταν ἀπεριόριστος, ἀλλά **τακτός καί ληξιπρόθεσμος**. Γι' αὐτό, ὅταν ἡ τριανταφυλλιά διαπίστωσε ὅτι ἀναλώθηκε μεγάλο διάστημα τοῦ διατιθέμενου χρόνου καί τό ρόδο ἦταν, ἀκόμη, ἀγίνωτο, πρόσταξε τό ἀηδόνι, λέγοντάς του: «Σπρῶξε πιό βαθειά τό ἀγκάθι μου στήν καρδιά σου, **γιὰτί θά ξημερώσει καί τό ρόδο θά μείνει ἀτελείωτο**». Τό ρόδο ἔπρεπε νὰ τελειοποιηθεῖ κατὰ τή διάρκεια τῆς συγκεκριμένης ἐκείνης νύχτας. Μέ τό «ξημέρωμα» θά χτυποῦσε τό καμπανάκι λήξης τῆς προσπάθειας.

Ὁ χρόνος τῆς παιδαγωγίας εἶναι κι αὐτός **τακτός καί ὀριοθετημένος**, ἀλλά καί οἱ ἡμέρες τῆς ζωῆς τοῦ μορφοφύμενου ἀνθρώπου **δέν εἶναι ἄπειρες, ἀλλά μετρημένες καί αὐτές**. Ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει στό σύντομο διάστημα τῆς ζωῆς του, ἀλλά καί στό συντομότερο τῆς σχολικῆς περιόδου, νὰ πλαστουργήσει τό «ρόδο» τῆς μὲρψωσῆς του. Καί, βέβαια, ἡ ὁποία μὲρψωση ἐπιτευχθεῖ, αὐτή δέν μπορεῖ, ποτέ, νὰ εἶναι ὀλοκληρωμένη, θά ἀντιπροσωπεύει ὅμως τήν «**ἀτέλεστη τελειότητα**», γιὰ τήν ὁποία ὀμιλεῖ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς «Κλίμακος».

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Συνεπώς, σέ τακτό χρόνο, όσο διαρκεί ή σύντομη ζωή, πρέπει νά ολοκληρωθεί τό δυσκολότερο έργο, ή «ψυχής παιδείσις». Αὐτή ή ἀντινομία: **Τά δύσκολα έργα πρέπει νά γίνουν σέ σύντομο χρονικό διάστημα**, συνιστᾶ μία ἀπό τίς πιό τραγικές ὄψεις τῆς παιδαγωγίας καί τῆς ζωῆς.

Ἐφοῦ, λοιπόν, τό έργο τῆς μόρφωσης εἶναι «βιαστικό», κατεπεῖγον καί ληξιπρόθεσμο· ἄφοῦ «ή θλιβερή γραμμή τῶν σβυσμένων κεριῶν γρήγορα μακραίνει καί τά σβυστά κεριά γρήγορα πληθαίνουν» (Κ. Καβάφη “Κεριά”), οἱ παιδευτικές προσπάθειες τῶν δασκάλων, τῆς Πολιτείας, ὡς παιδευτικοῦ θεσμοῦ καί τῶν λοιπῶν μορφωτικῶν παραγόντων, πρέπει νά εἶναι σύντομες, ὁμόρρυθμες καί ὁμόρροπες. Ὅταν ἄλλοι χτίζουν καί ἄλλοι κατεδαφίζουν, τό «ρόδο» τῆς μόρφωσης, εἶναι σίγουρο, ὅτι δέ θά ὠριμάσει ποτέ. Θά εἶναι, ἔσαεί, ἄτονο, καχεκτικό καί «σταφιδιασμένο». Ἡ νωθρότητα, ή ἀβελτηρία καί ὁ ἐφησυχασμός, ροκανίζοντας τόν περιορισμένο χρόνο, ἐργάζονται σέ βάρος τῆς μόρφωσης καί καταδικάζουν τό «ρόδο» νά μείνει ἀτελές, ἄχρωμο καί ἄοσμο.

Πόσα, ἀλήθεια, «ρόδα» ἔμειναν «γλωμά» στά ἐκπαιδευτήριά μας, ἀλλά καί στόν κῆπο τῆς ζωῆς, ἐπειδή οἱ δάσκαλοι καί οἱ λοιποί παράγοντες τῆς ἀγωγῆς δέν ὑπολόγισαν **τό δύσκολο τῆς ἀγωγῆς καί τό βραχυπρόθεσμο τῆς ζωῆς!**

Ἡ ἐντολή τῆς τριανταφυλλιᾶς πρὸς τό ἀηδόνι: «Σπρῶξε πιό βαθειά τό ἀγκάθι μου στό στήθος σου, γιατί θά ξημερώσει καί τό ρόδο θά μείνει ἀτελείωτο», πρέπει νά σταθεῖ, γιά τήν Παιδαγωγία καί τή Μαθητεία, **καταστατική ἀρχή καί ἀφυπνιστική «ἀλογόμυγα».**

***

Δέν μπορῶ νά ξέρω ἂν ή παιδαγωγική ἀνάγνωση τοῦ “Χειμωνιάτικου ρόδου”, πού ἐπιχείρησα, ἦταν **οὐσιαστική καί εὐθυβόλος**. Ἐκεῖνο ὁμως, πού γνωρίζω, εἶναι ὅτι τό ἐγχείρημα αὐτό **δέν εἶναι πλήρες**, γιατί πρόκειται γιά κείμενο, ἔμφορτο ἀπό ἀνθρωπολογικούς, πολιτικοκοινωνικούς καί παιδαγωγικούς συμβολισμούς, πού δέν ἐξαντλοῦνται στά πλαίσια μιᾶς, ἔστω καί σχολιοτενοῦς, ἐργασίας, ὅπως εἶναι ή παροῦσα.

Ἄμποτε, ἄλλοι εἰδικότεροι, μέ ἐπαρκέστερη ἐρμηνευτική διαίσθηση, μέ πιό ἐμπειρη καί γυμνασμένη διεισδυτική ματιά, ὅπως εἶναι οἱ θεράποντες τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης, στά παιδαγωγικά τμήματα τῶν Α.Ε.Ι., νά ἀσχοληθοῦν, συστηματικότερα καί ἐμβριθέστερα, μέ τό «χειμωνιάτικο ρόδο» τοῦ Oscar Wilde, γιατί, ἐκτιμῶ, ὅτι ἐμπεριέχει **ἀνεξάντλητα παιδαγωγικά, κοινωνικά καί φιλοσοφικά «κοιτάσματα».** Ἡ δημοσιοποίηση αὐτοῦ τοῦ κεκρυμμένου ἀμνητοῦ, θά ἐπανξήσει τούς προβληματισμούς τῶν δασκάλων καί θά προαγάγει τήν ἐπιστήμη τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀνθρωπολογίας.

Η ενεργή συμμετοχή των μαθητών στη διδασκαλία και τη μάθηση αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επιτυχία του διδακτικού έργου

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Θ. ΝΤΟΥΣΚΑΣ

Δάσκαλος - Δ/ντής 3ου Δημ. Σχολείου Πρέβεζας
Υποψήφιος Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Οι σκέψεις που ακολουθούν είναι βγαλμένες μέσα από τη μακρόχρονη διδακτική μου εμπειρία, τις συμβουλές και υποδείξεις των σχολικών συμβούλων και των βιβλίων για το δάσκαλο και αφορούν το συμμετοχικό ρόλο που πρέπει να διαδραματίζουν δάσκαλος και μαθητής κατά τη διδασκαλία και τη μάθηση ώστε να έχουμε τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα και να βοηθήσουμε εξελικτικά στην αυτόνομη κατάκτηση της γνώσης.

Όλοι γνωρίζουμε ότι η διδασκαλία είναι ένα σκόπιμα σχεδιασμένο γεγονός που **βοηθάει το μαθητή** να μάθει και να μορφωθεί και κυρίως **να μάθει πώς να μαθαίνει**.

Σκοπός του σύγχρονου σχολείου είναι να καλλιεργήσει ο μαθητής αρμονικά τις διανοητικές και ψυχοσωματικές του δυνάμεις και να αποκτήσει όλα τα αναγκαία εφόδια (γνώσεις, αξίες, ικανότητες, δεξιότητες, δυνατότητες, στάσεις κ.λπ.) που θα τον βοηθήσουν να αναπτύξει αυτόνομη προσωπικότητα, ικανή να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ζωής και της σύγχρονης κοινωνίας.

Ο μαθητής μόνο όταν βάλει σε ενέργεια όλες του τις δυνάμεις κατακτάει τα μορφωτικά αγαθά, οικοδομεί τη γνώση και εξελίσσει τις νοητικές του λειτουργίες.

Ο δάσκαλος από την πλευρά του υποβοηθάει, συνεργάζεται και διευκολύνει το μαθητή στη μάθηση και τη μόρφωση σε ένα συμμετοχικό-συνεργατικό μαθησιακό κλίμα, όπου ο καθένας παίζει το ρόλο του.

Η ελεύθερη συμμετοχή και δράση του μαθητή μέσα στην τάξη περιορίζεται εκεί όπου κρίνεται απαραίτητη η ρυθμιστική παρέμβαση του δασκάλου, χωρίς καταστρατηγήσεις και υπερβολές.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Η συμμετοχική-συνεργατική μορφή διδασκαλίας στηρίζεται στη σύγχρονη ψυχοπαιδαγωγική και την κοινωνιολογία της Παιδείας και διαφυλάττει το σχολείο από τις ακρότητες τόσο του δασκαλοκεντρισμού όσο και του άκρατου παιδοκεντρισμού.

Σήμερα στο σχολείο δάσκαλος και μαθητής οφείλουν να δρουν σαν μια “δυαδική ενότητα”, που ο ένας συμπληρώνει τον άλλον, και από κοινού να αντιμετωπίζουν τη διδασκαλία στην **οργάνωση**, τη **διεξαγωγή** και την **αξιολόγηση** της.

Α’. Ο μαθητής κατά την **οργάνωση της διδασκαλίας** ενθαρρύνεται και καθοδηγείται να παίξει συνεργατικό ρόλο συμμετέχοντας στις πρωτοβουλίες και διδακτικές ενέργειες του δασκάλου και οι οποίες αναφέρονται ενδεικτικά στα εξής:

- Στη μακροπρόθεσμη οργάνωση της διδακτέας ύλης και των μαθητικών δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων.
- Στη διάγνωση του μαθησιακού επιπέδου της τάξης.
- Στον προσδιορισμό των διδακτικών στόχων.
- Στην εξασφάλιση των απαραίτητων Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας.
- Στη μελέτη των διδακτικών βιβλίων και την προσφυγή και σε άλλες πηγές.
- Στην εξασφάλιση των αναγκαίων προϋποθέσεων για ένα ευνοϊκό μαθησιακό κλίμα στην τάξη.

Οι μαθητές με βάση το αναλυτικό πρόγραμμα και τα διδακτικά βιβλία, όπου κρίνεται απαραίτητο, πληροφορούνται για την επόμενη ενότητα, αναζητούν άλλες πηγές, ετοιμάζουν τα αναγκαία Εποπτικά Μέσα Διδασκαλίας και αναλαμβάνουν διάφορες πρωτοβουλίες.

Γενικά θα λέγαμε ότι οι μαθητές μπορεί και πρέπει να παίζουν ενεργητικό-συνεργατικό ρόλο κατά την οργάνωση της διδασκαλίας ώστε να μην κρατάει εγωκεντρικά όλες τις δραστηριότητες στα χέρια του ο δάσκαλος, περιορίζοντας έτσι τον αυθεντικό του ρόλο.

Με τις δραστηριότητες και τις πρωτοβουλίες που οι μαθητές αναπτύσσουν μπορούν να μαθαίνουν πραγματικά και ουσιαστικά, γιατί κάνουν προσωπική τους υπόθεση τη διδασκαλία, διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον τους, επιστρατεύουν όλες τους τις δυνάμεις, εργάζονται συνεργαζόμενοι επιδιώκοντας την επιτυχία της με κάθε τρόπο.

Στις περιπτώσεις που οι μαθητές δε μετέχουν στην προετοιμασία, τότε κατά κανόνα μένουν αμέτοχοι και αδιάφοροι και ελάχιστα συμβάλλουν ή ενδιαφέρονται για τα αποτελέσματα ενεργειών που είναι πέρα από τα δικά τους ενδιαφέροντα και τις δικές τους επιλογές.

Β'. Η ενεργή συμμετοχή των μαθητών είναι περισσότερο αναγκαία και καθοριστική στη **διεξαγωγή της διδασκαλίας** γιατί η συμμετοχική τους δράση πάνω σε συγκεκριμένα αντικείμενα και καταστάσεις είναι εκείνη που τους εξασφαλίζει την οικοδόμηση της γνώσης και την αναδόμηση των νοητικών τους λειτουργιών. Ο μαθητής που δε συμμετέχει στη διδασκαλία μοιάζει με δισταχτικό φίλο του σκι, που θέλει να μάθει σκι αλλά δε μπαίνει στη χιονοδρομική πίστα για να δοκιμάσει και περιορίζεται να βλέπει τους άλλους σκιέρ.

Ο σύγχρονος εκπαιδευτικός σχεδόν σε όλα τα μαθήματα βρίσκει ευκαιρίες για να τις δώσει στους μαθητές να ενεργήσουν συνεργατικά-συμμετοχικά κατά τη διεξαγωγή της διδασκαλίας.

Στο μάθημα π.χ. **“Η γλώσσα μου”** οι μαθητές κατά την προσέγγιση και κατανόηση του κειμένου από εννοιολογική, μορφολογική και αισθητική πλευρά ενθαρρύνονται και καθοδηγούνται:

- Να διαβάσουν σιωπηρά και φωναχτά το κείμενο και να το κατανοήσουν.
- Να προσδιορίσουν τα βασικά σημεία του περιεχομένου και να τα ανακοινώσουν.
- Να αναζητήσουν μηνύματα, ιδέες, αξίες, στάσεις.
- Να οικειοποιηθούν νέα γλωσσικά σχήματα και να εμπλουτίσουν το λεξιλόγιό τους.
- Να προετοιμαστούν για την άσκηση **“Σκέφτομαι και γράφω”**.

Στα μαθήματα **“Εμείς και ο κόσμος”**, **“Ερευνώ το φυσικό κόσμο”**, **“Γεωγραφία”** και **“Αγωγή του πολίτη”** οι μαθητές ενθαρρύνονται και καθοδηγούνται από το δάσκαλο ώστε:

- Να μετέχουν σε δραστηριότητες, να τηρούν ημερολόγια, να σχηματίζουν συλλογές, να συσχετίζουν, να αντιστοιχίζουν κ.λπ.
- Να παρατηρούν, να θέτουν προβλήματα, να υποθέτουν, να αναζητούν πληροφορίες, να επικαλούνται προσωπικές εμπειρίες.
- Να αναζητούν και να βρίσκουν αιτιώδεις σχέσεις, να σχεδιάζουν, να συμπληρώνουν κ.λπ.
- Να συμπεραίνουν, να επαληθεύουν, να εφαρμόζουν και να δρουν συνθετικά και δημιουργικά μεταφέροντας και αξιοποιώντας τις γνώσεις και εμπειρίες τους.

Στο μάθημα **“Τα μαθηματικά μου”** οι μαθητές να ενθαρρύνονται ώστε:

- Να παρατηρούν, να προβληματίζονται, να υποθέτουν.
- Να κατασκευάζουν, να μετέχουν σε δραστηριότητες μέτρησης, ταξινόμησης, αντιστοίχισης, διάταξης κ.λπ.
- Να λογαριάζουν, να λύνουν ασκήσεις και προβλήματα.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Στη “**Σχολική Ζωή**” η δράση και η βίωση από τους μαθητές καταστάσεων και γεγονότων αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του μορφωτικού τομέα. Οι μαθητές παροτρύνονται να συμμετέχουν σ’ όλες τις δραστηριότητες της Σχολικής Ζωής, όπως για παράδειγμα στην οργάνωση και λειτουργία μαθητικής βιβλιοθήκης, διευθέτησης και επιμέλειας σχολικών χώρων, οργάνωσης πολιτιστικών, εορταστικών και αθλητικών εκδηλώσεων, εκδρομών και περιβαλλοντικής αγωγής καθώς και αγωγής υγείας.

Με τη συμμετοχή τους σε τέτοιες εκδηλώσεις-δραστηριότητες αναπτύσσουν κοινωνική ευθύνη, ανεξάρτητη σκέψη, πρωτοβουλία και δημοκρατική συνείδηση.

Έχει παρατηρηθεί ότι στις περιπτώσεις που οι μαθητές δραστηριοποιούνται και παίρνουν πρωτοβουλίες κατά τη διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης, έχουμε ανώτερα και μονιμότερα αποτελέσματα έναντι των περιπτώσεων που οι δάσκαλοι εφαρμόζουν τη βιβλιοκεντρική-δασκαλοκεντρική διδασκαλία κρατώντας τους μαθητές σε παθητική και αμέτοχη στάση.

Γ’. Κατά την **εκτέλεση και διόρθωση (αξιολόγηση)** των εργασιών και ασκήσεων κορυφώνεται η ενεργή δράση και συμμετοχή των μαθητών. Οι εργασίες αυτές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της διδακτικής ενότητας και έχουν ιδιαίτερη μορφωτική αξία γιατί βοηθούν στην κατανόηση των γνώσεων, συμβάλλουν στην ανάπτυξη των νοητικών λειτουργιών και αποτελούν μέσο αξιολόγησης της διδασκαλίας.

Ο δάσκαλος στη φάση αυτή παρακολουθεί τους μαθητές και με ερωτήσεις “γιατί τούτο και όχι εκείνο”, “γιατί έτσι και όχι αλλιώς”, “γιατί εδώ και όχι εκεί”, τους καθοδηγεί να επισημάνουν τυχόν λάθη και να προχωρήσουν σε αυτοδιόρθωση. Ιδιαίτερη βοήθεια πρέπει να δίνει στους μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες.

Ειδικότερα για την εργασία “**Σκέφτομαι και γράφω**” μπορούμε να επισημάνουμε τα ακόλουθα:

Η άσκηση “Σκέφτομαι και γράφω” αντιμετωπίζεται στα πλαίσια του ενιαίου γλωσσικού μαθήματος, καλύπτει όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων της γραπτής έκφρασης (ελεύθερης και καθοδηγημένης) του Αναλυτικού Προγράμματος και στηρίζεται στον προφορικό λόγο.

Όταν το θέμα του “Σκέφτομαι και γράφω” σχετίζεται με το περιεχόμενο της ενότητας, τότε ο δάσκαλος βοηθάει τους μαθητές:

- Να αναλύσουν και κατανοήσουν τις ιδέες και τα μηνύματα του κειμένου καθώς και τις εικόνες και ασκήσεις που τα συνοδεύουν.
- Να συνδέσουν με τις έννοιες αυτές προσωπικά βιώματα και εμπειρίες.

- Να επισημάνουν και εξοικειωθούν με φραστικούς τρόπους που ζωντανεύουν το κείμενο.
- Να ανακαλέσουν στη μνήμη τους σχετικές γνώσεις και τεχνικές και να ενθαρρυνθούν να τις χρησιμοποιήσουν παραγωγικά στην εργασία τους.

Γενικά επιδιώκουμε να δημιουργηθούν ερεθίσματα που θα βοηθήσουν τους μαθητές στην άσκηση “Σκέφτομαι και γράφω” της ενότητας.

Όταν το θέμα δε συνδέεται με το περιεχόμενο της ενότητας, τότε ο δάσκαλος παροτρύνει και καθοδηγεί τους μαθητές:

- Να ανακαλέσουν στη μνήμη τους σχετικά βιώματα και εμπειρίες και να προβούν σε ανακοινώσεις και σύντομες συζητήσεις.
- Να θυμηθούν απαραίτητες έννοιες, δεξιότητες, τεχνικές που απέκτησαν σε προηγούμενες ενότητες.

Πάντως σε κάθε περίπτωση η συζήτηση που προηγείται είναι σύντομη, διευκολύνει και δε δεσμεύει τη σκέψη και τον αυθορμητισμό των μαθητών. Ο δάσκαλος δηλ. δε δίνει έτοιμα τα σχεδιάσματα, δεν υπαγορεύει το περιεχόμενο και δεν παρέχει στερεότυπους τρόπους έκφρασης. Απλά βοηθάει τους μαθητές, όταν χρειάζεται, να κατανοήσουν το θέμα, να συλλάβουν όλες του τις πλευρές, να σκεφτούν με το δικό τους τρόπο και να διατυπώσουν ελεύθερα τις σκέψεις τους.

Φυσικά η ικανότητα των μαθητών στη γραπτή έκφραση είναι αποτέλεσμα πολλών, μακροχρόνιων και επίμονων προφορικών και γραπτών δραστηριοτήτων. Έτσι:

- Οι μαθητές από την Α' τάξη και καθόλη τη φοίτησή τους στο σχολείο ασκούνται βαθμιαία σε όλες τις μορφές του προφορικού λόγου, όπως π.χ. παρατηρούν, ανακοινώνουν, διηγούνται, περιγράφουν, συζητούν, επιχειρηματολογούν, διαβάζουν, δραματοποιούν αξιοποιώντας γνώσεις και εμπειρίες που παρέχονται απ' όλα τα διδασκόμενα μαθήματα καθώς και εμπειρίες και βιώματα που προσφέρονται στο σχολικό, το οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον τους.
- Συνδέουν τον προφορικό με το γραπτό λόγο καταγράφοντας από απλές προτάσεις μέχρι σύνθετα κείμενα.
- Εμπλουτίζουν και αξιοποιούν το λεξιλόγιό τους μαθαίνοντας και αξιοποιώντας τις λέξεις της καρτέλας και του βασικού λεξιλογίου π.χ. σχηματίζουν ομάδες λέξεων με αντίθετα, συνώνυμα, συνθέτουν προτάσεις απλές ή επαυξημένες, δημιουργούν μικρά ή μεγάλα κείμενα.

Ο δάσκαλος παροτρύνει και καθοδηγεί τους μαθητές, ιδιαίτερα των μεγαλύτερων τάξεων, σε δημιουργικές εργασίες, όπως: ποιήματα, μικρές ιστορίες, παραμύθια, διηγήματα, μικρά θεατρικά έργα κ.λπ.

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Ο δάσκαλος βοηθάει τους μαθητές να εξοικειωθούν με τις ιδιαίτερες τεχνικές ορισμένων μορφών του γραπτού λόγου π.χ. επιστολή, αίτηση, αναφορά, περίληψη, διασκευή κ.λπ.

Οργανώνονται και λειτουργούν μαθητικές βιβλιοθήκες στην τάξη, το σχολείο, το σπίτι και αξιοποιούνται βιβλία σε διάφορες εργασίες.

Οι μαθητές των ανώτερων τάξεων παροτρύνονται και καθοδηγούνται σε γραπτές δημιουργικές εργασίες όπως δημοσιεύσεις σε μαθητικά έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά), μαθητική αλληλογραφία κ.λπ. με την όσο το δυνατό μεγαλύτερη συμμετοχή.

Όταν οι μαθητές ασχολούνται στην τάξη γράφοντας την άσκηση “Σκέφτομαι και γράφω” εξασφαλίζονται οι απαραίτητες προϋποθέσεις όπως:

- Τηρείται σχετική ησυχία για τη συγκέντρωση της προσοχής των μαθητών, με τον περιορισμό άσκοπων κινήσεων, συζητήσεων, θορύβων, παρεμβάσεων.
- Εξοικονομείται και αξιοποιείται ο απαραίτητος κατά περίπτωση χρόνος με ορθολογική κατανομή του διδακτικού χρόνου της ενότητας.
- Ο δάσκαλος διέρχεται ανάμεσα στους μαθητές, όταν γράφουν, και προσφέρει με διακριτικότητα ατομική βοήθεια, ιδιαίτερα στους αδύνατους, χωρίς να παρακωλύεται η σκέψη των άλλων.

Όταν τελειώσουν όλοι οι μαθητές, γίνεται μια πρώτη εκτίμηση αντιπροσωπευτικού δείγματος εργασιών τους ύστερα από σχετική συζήτηση εξάironτας τα θετικά σημεία και επισημαίνοντας με διακριτικότητα σφάλματα, παραλείψεις, ατέλειες κ.λπ.

Στη συνέχεια ο δάσκαλος παίρνει τις εργασίες των μαθητών στο σπίτι και προχωρεί σε συνολική εκτίμηση ομαδοποιώντας τα βασικότερα σφάλματα, τα οποία θα αποτελέσουν το αντικείμενο της διορθωτικής διδασκαλίας.

Η προσοχή του επικεντρώνεται στο **περιεχόμενο** (σκέψεις, τεκμηρίωση), στη **δομή** (διάρθρωση περιεχομένου), στη **γλωσσική έκφραση** (κατάλληλες λέξεις, φράσεις, σχήματα λόγου κ.λπ.), στη **σύνταξη και ορθογραφία**, στην **εμφάνιση** (διάκριση παραγράφων, περιθώριο, ευανάγνωστα γράμματα).

Τις παρατηρήσεις αυτές ο δάσκαλος ανακοινώνει με την πρώτη ευκαιρία στην τάξη προκαλώντας σχετική συζήτηση με στόχο τη βελτίωση της γραπτής έκφρασης των μαθητών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η αξιολόγηση αντιμετωπίζει τη γραπτή έκφραση των μαθητών ως προσωπική δημιουργία, εφάμιλλη με τις δημιουργίες στα καλλιτεχνικά μαθήματα, την ποίηση, τη μουσική κ.λπ. και πρέπει να τυχαίνει ανάλογου σεβασμού.

Γι’ αυτό αποφεύγονται οι αυστηρές διορθώσεις και οι ισοπεδωτικές

παρατηρήσεις που αναστέλλουν τον παιδικό αυθορμητισμό και διασαλεύουν το αναγκαίο κλίμα αποδοχής και εμπιστοσύνης.

Όταν στο τέλος του γραπτού σημειώνονται σχόλια, πρέπει να είναι ενθαρρυντικά και ελεύθερα κι όχι στερεότυπα και γενικά για όλους.

Ύστερα από τα παραπάνω μπορούμε να καταλήξουμε στο **συμπέρασμα**:

Η συμμετοχική-συνεργατική διαδικασία δασκάλου και μαθητή στη σχολική διδασκαλία και μάθηση είναι επιστημονικά τεκμηριωμένη και εφαρμόζεται ευρύτατα στο σύγχρονο σχολείο που έχει χρέος, εκτός των άλλων, **να μάθει το μαθητή πώς να μαθαίνει σε όλη του τη ζωή.**

Όμως η αποτελεσματική εφαρμογή αυτής της μεθόδου προϋποθέτει:

α) Να διατεθεί περισσότερος διδακτικός χρόνος στην αρχή και έως ότου δάσκαλος και μαθητές εξοικειωθούν με αυτό τον τρόπο εργασίας, οπότε θα κερδίσουμε σε αποτελέσματα και θα υπερκαλύψουμε το χαμένο χρόνο, και

β) Να ενημερωθούμε σχετικά με τις αρχές και τις διαδικασίες της συμμετοχικής μεθόδου και να φροντίζουμε, όσο γίνεται καλύτερα, την οργάνωση της διδασκαλίας, γιατί ο ρόλος μας στο σύγχρονο σχολείο είναι πολυδύναμος και πολυδιάστατος.

Πρακτικά
Επιστημονικού Συνεδρίου
(Πρέβεζα 17-19 Ιουνίου 1994)

ΕΠΙΚΤΗΤΟΣ

Η ζωή και το έργο του

Επιμέλεια έκδοσης: Χρίστος Α. Τέζος

Εκδόσεις

Δήμου Πρέβεζας
Δημοτικής Βιβλιοθήκης Πρέβεζας

Πρέβεζα 1997

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

ΣΥΜΠΟΣΙΟ
ΓΙΑ ΤΟΝ
Κ.Γ. ΚΑΡΥΩΤΑΚΗ

Πρέβεζα, 11-14 Σεπτεμβρίου 1986

ΠΡΕΒΕΖΑ 1990

ΑΛΗ ΝΤΙΝΟ

ΔΗΜΟΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

Πρακτικά Α' Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΑΣ

(Πρέβεζα 22 - 24 Σεπτεμβρίου 1989)

Εκδόσεις Δήμου Πρέβεζας

